

**T.C.
YENİYÜZYIL ÜNİVERSİTESİ**

**ULUSLARARASI ENTEGRASYONLAR VE
TÜRKİYE’NİN EKONOMİ VE GÜVENLİK
SORUNLARINA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Mehmet DEVECİ**

İSTANBUL 2016

T.C.
YENİYÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**ULUSLARARASI ENTEGRASYONLAR VE
TÜRKİYE’NİN EKONOMİ VE GÜVENLİK
SORUNLARINA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI**

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Yrd. Doc. Dr. Yılmaz TEZCAN

Hazırlayan

Mehmet DEVECİ

İSTANBUL 2016

T.C.
YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER Anabilim Dalı SİYASET BİLİMİ VE ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi MEHMET DEVECİ "ULUSLARARASI ENTEGRASYONLARIN EKONOMİ VE GÜVENLİK SORUNLARINA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI" adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 30/06/2016 tarih ve 2016/25 - 4 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 18/07/2016

Öğretim Üyesi Adı ve Soyadı		İmzası
1. Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Yılmaz TEZCAN	
2. Jüri Üyesi	Prof. Dr. İ Yaşar HACISALİHOĞLU	
3. Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Hüdayi SAYIN	

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleştirilmesinde, çalıŐmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Yrd. Doc. Dr. Yılmaz TEZCAN'a çalışma sÜresince tÜm zorlukları benimle göğüsleyen eŐim Hatun DEVECİ'ye ve hayatımın her evresinde bana destek olan değerli dostlarıma sonsuz teŐekkürlerimi sunarım.

Mehmet DEVECİ

İstanbul, Temmuz 2016

ULUSLARARASI ENTEGRASYONLAR VE TÜRKİYE’NİN EKONOMİ VE GÜVENLİK SORUNLARINA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

Özet

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Soğuk Savaş dönemindeki durağanlığın yerini dinamik bir yapıya bıraktığı görülmektedir. Küreselleşmenin de etkisiyle yaşanan bu dönüşüm yeni fırsatların yanında, yeni tehditlere ve risklere de yol açmıştır. Devletler ulusal ekonomik güvenlikleri için ortak çıkarları doğrultusunda içinde bulunabilecekleri entegrasyonlara başlamışlardır. Ekonomik entegrasyonlara BM Sistemi içinde yer alanlar; Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (IBRD), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), BM Sistemi dışında kalanlar; bölgesel nitelikli bir kuruluşsa, AB, NAFTA, EFTA, ŞİÖ, belirli bir ekonomik güçteyse (OECD), belirli bir dine mensupsa İslam İşbirliği Örgütü (İİÖ), belirli bir ürünü üretip-ihraç ediyorsa (OPEC), bir ırktan geliyorsa Arap Birliği (AB) örnek olarak verilebilir.

Entegrasyonları güvenlik boyutundan değerlendirdiğimizde ise; bilindiği gibi, İnsanlar bireysel ya da toplumsal güvenlik ihtiyaçlarını tek başlarına karşılamamakta, iktisadi ve sosyal gelişimlerini sürdürmemektedirler. Günümüzde de devletler kendi güvenliklerini sağlamak için çeşitli organizasyonlar kurmuşlar ve bunlara belirli alanlarda yetki devrini gerçekleştirmişlerdir. Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk günlerinden itibaren dikkat çeken NATO, Varşova Paktı, AGIT, BAB, BM gibi güvenlik arayışları ve alternatif yaklaşımlar, günümüzde kullanılan güvenlik kavramı ve güvenlik entegrasyonu söyleminin önemli bir kısmını oluşturmuştur. Uluslararası güvenlik sorunları küreselleşmenin etkisiyle değişim ve dönüşüme uğramıştır. Artık sadece askeri alandaki güvenlik tehditlerinden değil, çevre, gıda, enerji, iletişim alanlarında da güvenlik tehditlerinden söz edildiği görülmektedir.

Türkiye için güvenliğin önemi, bulunduğu stratejik konum ve sınır komşuları değerlendirildiğinde daha iyi ortaya çıkmaktadır. Özellikle doğu ve güneydoğu sınırlarında terör sorunuyla çok ciddi şekilde mücadele etmek durumunda kalan Türkiye, bunun yanında ekonomik krizler, uyuşturucu, insan ve diğer kaçakçılık faaliyetleri ile de mücadele etmek durumundadır.

INTERNATIONAL INTEGRATION AND TURKEY THE SEARCH FOR SOLUTIONS TO THE PROBLEMS OF ECONOMICS AND SECURITY

Abstract

The disintegration of the Soviet Union during the Cold War has left the place of stability in a dynamic structure. Faced with the impact of globalization on the transformation of new opportunities, but also leads to new threats and risks. States can no longer find economic and integration in line with the common interests of national security have begun to look for. Located within the UN System for economic integration; ILO, IMF, IBRD, WTO, and outside the UN system; regional organizations like the EU, NAFTA, EFTA, SCO, a certain economic strength like (OECD), a specific religion encompasses the Organization of Islamic Cooperation (OIC), if a particular product is kind-export (OPEC), comes from a region Arab League (AL) for example.

When we consider the security aspects of the integration; As is known, people meet social security needs of the individual or the economic and social development can not continue alone. Today the states have established various organizations to provide their own security and have them perform devolution in certain areas. NATO's attention from the first days of the end of the Cold War, the Warsaw Pact, the OSCE, WEU, sought safety and alternative approaches, such as the UN today is an important part of using the concept of security and security integration discourse. International security issues under the influence of globalization has undergone many changes and transformations. Now, not only military security threats in the field of environment, food, energy, security threats seem to be mentioned in the communication field.

The importance of security for Turkey, arises when there is a better strategic position and the neighboring countries were evaluated. Particularly in the case very seriously to fight the terrorist problem in eastern and southeastern Turkey near the border that the economic crisis, remaining drug is bound to combat trafficking in human beings and other activities.

İÇİNDEKİLER

ULUSLARARASI ENTEGRASYONLAR VE TÜRKİYE’NİN EKONOMİ VE GÜVENLİK SORUNLARINA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI	V
Özet	V
INTERNATIONAL INTEGRATION AND TURKEY OF THE ECONOMY AND SECURITY PROBLEMS TO SEEKING SOLUTIONS.....	VI
Abstract	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLO LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
ENTEGRASYON SÜRECİNİN ANALİZİ	3
1. ENTEGRASYON KAVRAMI	3
1.1. Entegrasyonun Tarihsel Gelişimi	3
1.2. Entegrasyon Çeşitleri.....	5
1.3. Entegrasyonun Amaçları ve Yararları	7
2. ENTEGRASYON TEORİLERİ	8
2.1. Federalizm	8
2.2. Fonksiyonalizm (İşlevselcilik)	9
2.3. Neo-Fonksiyonalizm (Yeni İşlevselcilik).....	9
2.4. Hükümetlerarasıcılık (Inter-governmentalism)	9
2.5. İnşacılık (Konstruktivizm).....	10
2.6. Entegrasyon Teorilerinin Değerlendirmesi	10
3. ENTEGRASYON ŞEKİLLERİ	11
3.1. Serbest Ticaret Bölgeleri	12
3.2. Gümrük Birliği	13
3.3. Ortak Pazar	14
3.4. Ekonomik Birlik	15
3.5. Siyasi Birlik	16
İKİNCİ BÖLÜM	17
EKONOMİK ENTEGRASYONLAR	17
1. ULUSLARARASI EKONOMİK ENTEGRASYONLAR	17
1.1. Uluslararası Ekonomik Entegrasyonlarda Ülke Grupları	18
2. BM-BİRLEŞMİŞ MİLLETLER.....	22
3. IMF -ULUSLARARASI PARA FONU	24
3.1. IMF-Türkiye İlişkileri.....	27
4. WB-DÜNYA BANKASI	29
4.1. Dünya Bankası- Türkiye İlişkileri	31
5. WTO - DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ	34
6. OECD - EKONOMİK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA ÖRGÜTÜ	35
6.1. OECD’nin Çalışmaları	36
6.2. OECD - Türkiye İlişkileri.....	38
7. AB - AVRUPA BİRLİĞİ	39
7.1. Türkiye-AB İlişkileri	41
7.2. Entegrasyon Teorileri Kapsamında Avrupa Birliği (AB)’nin Analizi	45
8. EFTA -AVRUPA SERBEST TİCARET BÖLGESİ	48
9. AMERİKAKITASINDAKİ EKONOMİK BÜTÜNLEŞMELER	49
9.1. LAFTA -Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi	49

9.2.LAIA-Latin Amerika Bütünleşme Bölgesi	50
9.3.MERCOSUR -Güney Ortak Pazarı	50
9.4.NAFTA- Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi.....	50
10.ASYA-PASİFİKBÖLGESİNDEKİ ENTEGRASYON HAREKETLERİ	51
10.1.ASEAN-Güneydoğu Asya Uluslar Topluluğu	51
10.2.AFTA- ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi.....	53
10.3. SAARC-Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğu	55
10.4. SAFTA -Güney Asya Serbest Ticaret Bölgesi.....	56
11.AVRASYABÖLGESİNDEKİ ENTEGRASYON GİRİŞİMLERİ	56
11.1. ŞİÖ-Şanghay İşbirliği Örgütü.....	56
11.2. EAEC-Avrasya Ekonomik Topluluğu.....	58
11.3.ECO-Ekonomik İşbirliği Örgütü	59
11.4. KEİ-Karadeniz Ekonomik İşbirliği	60
12.ORTA DOĞU VE AFRİKA'DAKİ ENTEGRASYON HAREKETLERİ.....	61
12.1. İİÖ-İslam İşbirliği Örgütü	61
12.2. Gelişmekte Olan Sekiz Ülke (D-8).....	62
12.3. GCC-Körfez İşbirliği Konseyi	62
12.4. GAFTA -Geniş Arap Serbest Ticaret Bölgesi.....	63
12.5. OPEC-Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı.....	64
<i>Kaynak:</i>	
<i>http://en.wikipedia.org/wiki/Organization_of_the_Petroleum_Exporting_Countries</i>	65
12.6.OAU-Afrika Birliği Örgütü	65
12.7.AEC-Afrika Ekonomik Topluluğu	66
13.EKONOMİK ENTEGRASYON SÜRECİNDE GÜVENLİK SORUNLARI	67
13.1.Ekonomi ve Güvenlik İlişkisi.....	67
13.2.Ekonomik Krizler	68
13.3.Ekonomik Aktörler	70
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	75
ULUSLARARASI GÜVENLİK ENTEGRASYONLARI	75
1. ULUSAL VE ULUSLARARASI GÜVENLİK	75
2.GÜVENLİK YAKLASIMLARI.....	76
2.1.Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Yaklaşımı	76
2.2.Soğuk Savaş Sonrası Yeni Güvenlik Yaklaşımı	79
2.3. Genişletilmiş Güvenlik Yaklaşımları	84
2.4. Güvenlik Sektörlerinin Öncelik Durumları	89
3. ULUSLARARASI GÜVENLİK KURULUŞLARI.....	91
3.1. Birleşmiş Milletler (BM)	91
3.2. NATO- KUZAY ATLANTİK SAVUNMA PAKTI.....	106
3.3. AB - AVRUPA BİRLİĞİ	115
4. ULUSLARARASI GÜVENLİK ANTLAŞMALARINI	125
4.1. Kitle İmha Silahlarının Güvenliği Ve Korunma Yöntemleri	125
4.1.2. İki Taraflı Kontrol Anlaşmaları.....	128
4.1.3. İhracat Kontrol Rejimleri Antlaşmaları.....	129
4.1.4. AGİT Sürecinde Yapılan Görüşme ve Antlaşmalar	130
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	131
TÜRKİYE'NİN EKONOMİK VE GÜVENLİK SORUNLARINA	131
ÇÖZÜM ARAYIŞI.....	131
1. TÜRKİYE'NİN ULUSAL GÜVENLİĞİ	131
1.1. Türkiye'nin Küresel Ve Bölgesel Güvenlik Anlayışı.....	132
1.2. Ülke Güvenliği Anlayışı.....	134

1.3. Milli Güvenlik Politikası	135
2. TÜRKİYE'NİN EKONOMİK GÜVENLİĞİ	137
2.1. Ticaret Güvenliği	138
2.2. Enerji Güvenliği	141
2.3. Teknoloji Güvenliği	143
3. BAZI ÜLKELERİN TÜRKİYE'NİN GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ	144
3.1. TÜRKİYE ABD İLİŞKİLERİ	144
3.2. TÜRKİYE-RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİ	153
3.3. BALKANLARDAKİ GELİŞMELERİN TÜRKİYE GÜVENLİĞİNE ETKİSİ	158
3.4. ORTADOĞU'DAKİ GELİŞMELERİN TÜRKİYE GÜVENLİĞİNE ETKİSİ	160
3.4.1. Türkiye-İrak İlişkileri	160
3.4.2. Türkiye-İran İlişkisi	165
3.4.3. Türkiye-Suriye İlişkisi	170
SONUÇ	178
KAYNAKÇA	184

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: G-8 Ülkeleri Nüfus ve GSYH Göstergeleri (2011 yılı)	22
Tablo 2: G-20 Üyesi Ülkeler	22
Tablo 3: BRICS Ülkeleri Temel Göstergeler	25
Tablo 4: WB'na üye bazı ülkelerin sermaye katılım ve oy gücü oranları	34
Tablo 5: ASEAN Üyeleri Hakkında Temel Ekonomik Veriler	58
Tablo 6: Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri	62
Tablo 7: ECO Üyeleri Temel Ekonomik Veriler	64
Tablo 8: Körfez İşbirliği Konseyi Üyelerinin Temel Göstergeleri	67
Tablo 9: OPEC Üyesi Devletler	69
Tablo 10: Dünya 'daki Belli Başlı Petrol Rezervleri (2011)	69
Tablo 11: Genişletilmiş Güvenlik Kavramları	93
Tablo 12: Güvenlik Sektörlerinin Farklı Seviyelerdeki Etkileri	95
Tablo 13: BM Güvenlik Konseyi Üyelerinin Bölgesel Dağılımı	98

KISALTMALAR

AAET	:Avrupa Atom Enerjisi Teşkilatı
ACCHAN	:Kanal Mans Komutanlığı
ACE	:Avrupa Komutanlığı
ACLANT	:Atlantik Müttefik Komutanlığı
AEC	:Afrika Ekonomik Topluluğu
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
AFTA	:ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi
AG	:Avustralya Grubu
AGİK	:Avrupa Güvenlik İşbirliği Konferansı
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK	:Avrupa Güvenlik Savunma Kimliği
AGSP	:Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası
AK	:Avrupa Konseyi
AKÇT	:Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AKKA	:Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Antlaşması
AKP	:Adalet Ve Kalkınma Partisi
ANZUS	:Avusturalya+Yeni Zelanda
APEC	:Asya Pasifik İşbirliği Örgütü
ASA	:Açık Semalar Antlaşması
ASEAN	:Güneydoğu Asya Uluslar Topluluğu
ASK	:Avrupa Silahsızlanma Konferansı
ASK-I	:Avrupa'da Güven Ve Güvenlik Arttırıcı Önlemler Ve Silahsızlanma Konferansı
ASK-II	:Güven Ve Güven Arttırıcı Önlemler Müzakereleri
AT	:Avrupa Topluluğu
AU	:Afrika Birliği
BAB	:Batı Avrupa Birliği
BDDK	:Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDT	:Bağımsız Devletler Topluluğu
BİST	:Borsa İstanbul
BRIC	:Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin
BRICS	:Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
CENTO	:Merkez Antlaşması Örgütü
COMECON	:Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi
COMESA	:Doğu Ve Güney Afrika Ortak Pazarı
CPS	:Ülke İşbirliği Stratejisi
CTBT	:Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması
ÇUŞ	:Çok Uluslu Şirketler
DB	:Dünya Bankası
DC	:Kalkınma Komitesi
DEAŞ	:Dawlah al-İslamiyah fil-'Iraq wa ash-Sham
DPL	:Kalkınma Politikasının Finansmanı
EAC	:Doğu Afrika Topluluğu
EAEC	:Avrasya Ekonomik Topluluğu
ECCAS	:Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
ECO	:Ekonomik İşbirliği Örgütü
ECOSOC	:Ekonomik Ve Sosyal Konsey

ECOWAS	:Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
EES	:Avrupa Ekonomik Alanı
EFTA	:Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EİT	:Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
EURATOM	:Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FAO	:Milletlerarası Besin ve Tarım Teşkilatı
FIFA	:Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği
GAFTA	:Geniş Arap Serbest Ticaret Bölgesi
GAP	:Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT	:Genel Gümrük Antlaşması
GB	:Gümrük Birliği
GCC	:Körfez Arap Devletleri İşbirliği Konseyi
IAEA	:Milletlerarası Atom Enerji Ajansı
IBRD	:Dünya Bankası
IBRR	:Milletlerarası Bayındırlık ve Kalkınma Bankası
ICAO	:Milletlerarası Sivil Havacılık Teşkilatı
ICC	:Milletlerarası Ticaret Odası
ICRC	:Uluslararası Kızılhaç Komitesi
ICSID	:Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Uluslararası Merkezi
IDA	:Uluslararası Kalkınma Birliği
IFC	:Uluslararası Finans Kurumu
IFTU	:Uluslararası Sendika Federasyonu
IGAD	:Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi
IGO	:Hükümetlerarası Uluslararası Kuruluş
ILO	:Uluslararası Çalışma Örgütü
IMCO	:Hükümetlerarası Denizcilik Danışma Teşkilatı
IMF	:Milletlerarası Para Fonu
IMFC	:Uluslararası Para Ve Finans Komitesi
IMKB	:İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
INF	:Orta Menzilli Silahlar
IRO	:Milletlerarası Mülteciler Teşkilatı
İŞİD	:İrak Ve Şam İslam Devleti
ITO	:Milletlerarası Ticaret Teşkilatı
IUT	:Telekomünikasyon Birliği
İİÖ	:İslam İşbirliği Örgütü
İKÖ	:İslam Konferansı Örgütü
İSEDAK	:İslam Konferansı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi
KCK	:Kürdistan Topluluklar Birliği
KEİ	:Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KEK	:Karma Ekonomik Komisyonu
KİS	:Kitle İmha Silahları
LAFTA	:Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği
LAIA	:Latin Amerika Bütünleşme Bölgesi
MC	:Milletler Cemiyeti
MGK	:Milli Güvenlik Kurulu
MIGA	:Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı
NAFTA	:Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması
NATO	:Kuzey Atlantik Savunma Paktı
NEPAD	:Afrika Gelişimi İçin Yeni Ortaklık
NGS	:Nükleer Güç Santrali

NPT	:Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması
OAU	:İktisadi İşbirliği Kalkınma Teşkilatı Afrika Birliği Örgütü
OECD	:Ekonomik İşbirliği Ve Kalkınma Örgütü
OEEC	:Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı
OGT	:Ortak Gümrük Tarifesi
OPEC	:Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı
PCAOB	:Kamu Gözetimi Kurumu
PCIJ	:Daimi Uluslararası Adalet Divanı
PKK	:Kürdistan İşçi Partisi
PNE	:ABD ve SSCB Arasında Barışçıl Nükleer Anlaşma
PYD	:Demokratik Birlik Partisi
RCD	:Bölgesel İşbirliği Ve Kalkınma
RF	:Rusya Federasyonu
SAARC	:Güney Asya İşbirliği Antlaşması
SACU	:Güney Afrika Gümrük Birliği
SADC	:Güney Afrika Kalkınma Topluluğu
SAEU	:Güney Asya Ekonomik Birliği
SAFTA	:Güney Asya Serbest Ticaret Bölgesi
SALT	:Stratejik Silahları Azaltma Anlaşması
SAPTA	:Güney Asya Tercihli Ticaret Bölgesi
SEATO	:Güneydoğu Asya Anlaşması Örgütü
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
START	:Stratejik Hücum Sınırlandırılması
SORT	:Stratejik Taaruz Sınırlandırma Anlaşması
ŞİÖ	:Şanghay İşbirliği Örgütü
THKP-C	:Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi
TSE	:Türk Standartları Enstitüsü
UNCTAD	:Birleşmiş Milletler Ticaret Ve Kalkınma Konferansı
UNESCO	:Birleşmiş Milletler Eğitim, Kültür ve Bilim Teşkilatı
UPU	:Dünya Posta Birliği
VB	:Viyana Belgesi
VP	:Varşova Paktı
WB	:Dünya Bankası
WHO	:Dünya Sağlık Teşkilatı
WIPO	:Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütü
WMO	:Dünya Meteoroloji Teşkilatı
WTO	:Dünya Ticaret Örgütü
YÇ	:Yakın Çevre

GİRİŞ

İnanların sahip olduğu değerlerden bir kısmı, diğer insanların da sahip olmak istediği veya en azından diğerleri tarafından sahip olunmasından rahatsızlık duyulan değerlerdir. Bunlar çeşitli yönlerden gelen tehditlerle açıktır ve bu nedenle korunması gerekmektedir. Değerlerin korunması, ona yönelik tehditlerin sağlıklı bir şekilde tespit edilmesini ve bu tehditlere karşı tedbir alınmasını gerektirmektedir. İnsanlar sahip oldukları bu değerleri korumak için çeşitli şekillerde dayanışma içine girmişlerdir. Birbirinden habersiz ve bağımsız küçük gruplar zamanla toplumu oluşturmuştur. Fetihler, yayılma hareketleri ve ticari faaliyetler gibi nedenlerle insanlar birbirleriyle kaynaşmış, imparatorluklar ve ulus devletler kurmuşlar daha sonraları da uluslararası bir dünya sistemi oluşturma çabasına girmişlerdir. Bu sürecin son halkası olan entegrasyon olgusu, güvenlik ile tehdidin bir arada düşünülmesi sonucunda şekillenmiş ve farklı ülke halklarını her zamankinden daha çok birbirine yaklaştırmıştır. Hızla siyasi, ekonomik, güvenlik, sosyal ve kültürel tüm alanlarda yeniden yapılanma sürecine yol açmıştır.

Entegrasyon ile birlikte tüm insanlar için geçerli olan temel hak ve özgürlükleri içeren ortak bir değerler sistemi oluşturulmaktadır. Bu ortak sistem içerisinde dünya toplumları gittikçe iktisaden birbirine daha çok bağımlı hale gelmektedir. Dünyada yaşanan entegrasyon süreci ekonomik, siyasal ve sosyal alanlarda dönüşüme neden olduğu gibi, güvenlik alanlarında da değişim ve dönüşümlere neden olmuştur. Entegrasyon sürecinde bölgesel savaşlar, göçler, organize suçlar, terör ve kitle imha silahlarının yayılması barış ortamının ve genel güvenliğin bozulması, kargaşa içerisinde çok kutuplu bir dünyanın ortaya çıkması dikkat çekmektedir. Entegrasyon süreci ile ekonomik, siyasal ve güvenlik açısından bazı bölgeler stratejik önemini yitirirken bazı bölgeler önem kazanmış, bu bağlamda da dünya ülkeleri yerlerini yeniden belirleme ihtiyacı hissetmişlerdir.

Ülkelerin ekonomi, siyasal ve güvenlik unsurlarında yaşanan değişim, iç ve dış güvenliğinde de yeni bir durum oluşturmuş. Her ülke bu süreçte, yeniden kurulan dünyada güvenlik politikalarını gözden geçirerek yeni politika belirleme mecburiyetine girmiştir. Teknolojisinin geliştiği, bilginin her gün daha fazla üretildiği, yeni tehditlerin ortaya çıktığı bir yüzyılda, entegrasyon sürecinden herşey etkilenmektedir. Entegrasyon her geçen gün yeni boyutlar kazanan dinamik bir süreçtir. Ülkeler bu dinamik süreç içerisinde yerlerini yeniden belirlemek, stratejilerini buna göre yeniden düzenlemek durumundadır. Özellikle ekonomik ve güvenlik entegrasyonlarının meydana getirdiği siyasal ve sosyal sorunlar, güvenlik konseptinin içeriğini, boyutlarını, yönünü ve bunların nasıl bir gelişme göstereceğini incelemeyi gerekli kılmıştır.

Tezimiz dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde entegrasyon sürecinin kavramsal, tarihsel, ekonomik, siyasi ve felsefi konuları ele alınıp, bu konular arasındaki ilişkiler ve bunun sonucunda ülkelerin ekonomi ve güvenlik politikalarında meydana gelen veya meydana gelmesi muhtemel değişimler incelendi.

İkinci bölümde, entegrasyon sürecinin ekonomi alanında ortaya çıkardığı uluslararası kuruluşlar, bu kuruluşlar vasıtasıyla gerçekleşen antlaşmalar ve ekonomik güvenliğe katkıları ele alındı. Küreselleşme süreci ile birlikte ülkelerin entegrasyon anlayışında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bunlardan biri, ekonomisini büyütme için daha geniş entegrasyon oluşumları içerisine girmeye çalışarak rakibi gördüğü ülkelerin karşısında yer alıp mücadele gücünü zorlaştırmaktansa, entegrasyon içerisinde rakibini tanıyarak daha kolay rekabet şansı elde etmeyi seçmesidir. Diğer ise ulusal ekonomilerinin güvenliğini kolektif antlaşmalar çerçevesinde sağlamaya çalışmalarıdır. Bu tür yaklaşımlar ülkelerin ekonomi politikalarında değişim meydana getirerek kolektif ekonomi anlayışının egemen olmasına sebep olmuştur.

Üçüncü bölümde, entegrasyon sürecinin güvenlik alanındaki yansımalarıyla bağlantılı olabilecek uluslararası kuruluşlar, bu kuruluşlar vasıtasıyla gerçekleşen antlaşmalar ve uluslararası güvenliğe katkıları ele alınmıştır. Soğuk savaş döneminde iyi açıklanmamış fakat tanımlanabilir eğilimler entegrasyon sürecinin yoğun yaşandığı soğuk savaş sonunda anlaşılır hale gelmiştir. Güvenlik için yeni risklerin ortaya çıkması, siyasi-askeri tehditlerin yanında ekonomik-politik tehditlerin yoğunluk kazanmasına sebep olmuştur. Bu maksatla NATO, BM, Varşova Paktı gibi güvenliğin sağlanması için bağımsız ülkeler tarafından kurulmuş organizasyonlar ortaya çıkmış, bu organizasyonlar dünya barışına tehdit olarak, konvansiyonel ve nükleer silahlar, terörizm ve ulus aşırı suçlar gibi yeni tehdit algılamaları saptanmış ve bunların çözümü için ülkeler arasında çeşitli anlaşmalar yapılmıştır.

Dördüncü bölümde ise özellikle Soğuk Savaş'ın bitimiyle ortaya çıkan değişimler, bu değişimlerin Türkiye'nin güvenliği açısından beraberinde getirdiği sorunlar ve bu sorunlara karşı alınması gereken tedbirlerden bahsedilmiştir. Yakın dönemde dünyadaki gelişmeler ve Türkiye ile ilişki içerisinde bulunan devletlerin Türkiye üzerine etkileri güvenlik politikaları ışığında ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENTEGRASYON SÜRECİNİN ANALİZİ

1. ENTEGRASYON KAVRAMI

Küreselleşme süreciyle artan bölgeselleşme eğilimleri, entegrasyon olgusunu uluslararası ilişkilerin önemli bir gündem maddesi haline getirmiştir. Ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 'entegrasyon' kavramını açıklamaya çalışan ve buna ilişkin kuramlar geliştiren çalışmalar yapılmış olmasına karşın, entegrasyonun ne olduğu hakkında tam bir görüş birliği mevcut değildir.¹ Entegrasyon teriminin bir süreç mi, bir durum mu yoksa her ikisi birden mi olduğu konusunda bilim adamları arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

Entegrasyonu bir durum olarak görenler arasında en kapsamlı tanımı Amitai Etzioni gerçekleştirmiştir. Ona göre entegrasyon, farklı devletlerden oluşan bir kurumun, zorlama araçlarını kullanma yetkisini ele geçirmesi, karar verme mekanizmasına sahip olması ve bu devletlerin vatandaşları için siyasi bir kimlik oluşturabilmesi durumudur.² Entegrasyonu bir duruma yol açan bir süreç olarak değerlendiren teorisyenler arasında da Ernst Haas dikkati çekmektedir. Haas'a göre entegrasyon, farklı ulusal ortamlara sahip politik aktörlerin bağlılıklarını, beklentilerini ve politik eylemlerini, kurumları üye devletler üzerinde yetkiye sahip yeni bir merkeze kaydırmaları için ikna edilmeleri sürecidir.³ Sonuçta, 'entegrasyon' terimi, farklı ulusal birimlerin siyasi birleşmelerine yönelik bir süreç ya da bu birleşmenin bir ürünü olarak görülmektedir.

Ancak yukarıdaki tanımlamalar daha çok siyasi entegrasyona ilişkin tanımlamalardır. Oysa ki entegrasyon siyasi olduğu gibi, ekonomik, güvenlik ve sosyal boyutlu da olabilmektedir. Bundan dolayı bazı teorisyenler, entegrasyonu, aktörler arasında birleşmenin özel ölçümlerle anlaşılabilir herhangi bir düzeyi olarak tanımlamışlardır. Sonuç olarak entegrasyon; 'ekonomik, güvenlik ve politik aktörlerin bütünleştirilmesini içermektedir diyebiliriz.⁴

1.1. Entegrasyonun Tarihsel Gelişimi

Üzerinde en çok durulan ve tartışılan konulardan birisi Entegrasyon sürecinin ne zaman başlamış olduğudur. Genel olarak üç olasılık üzerinde yoğunlaşmaktadır. Birinci olasılığa

¹ Donald J. PUCHALA, "Of Blind Men, Elephants and International Integration", Journal of Common Market Studies, Mart 1972, s. 267. Aktaran. İbrahim S. CANBOLAT, Uluslararası Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2001, s. 81.

² Amitai ETZIONI, "A Paradigm for the Study of Political Unification", World Politics, XV (1962), s. 69. Aktaran. HAAS, a.g.e., s. 27.

³ Ernst B. HAAS, The Uniting of Europe, Stanford University Press, California, 1958, s. 16.

⁴ Yusuf KARAKAŞ, Avrupa Birliği'nde Siyasal Entegrasyon, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002, s.

göre Entegrasyon tarihin başlangıcından beri varolan, ancak son yıllarda yoğunlaşmış bulunan bir süreçtir. İkinci olasılığa göre, globalleşme, modernleşme ve kapitalizmin gelişmesi ile yaşıt, son yıllarda da hız kazanmış olan bir süreçtir. Diğer bir olasılık da Entegrasyon müdahaleci kapitalist düzenin çözülmesiyle birlikte son yıllarda ortaya çıkan bir olgudur.

Entegrasyonun başlangıcı konusunda bilim adamları arasında bir fikir birliği yoktur. Antik çağdan bakmaya başlarsak, Atina liderliğinde Yunan şehir-devletlerinin bir araya gelerek M.Ö. 478 yılında kurdukları siyasi ve askeri bütünleşme olan Delos Birliği ilk örnek olarak gösterilebilir. 1648 yılında Avrupa’da 30 yıl Savaşlarını sona erdiren **Westphalia Antlaşması** bir yönüyle dünyanın en kanlı savaşlarından birini bitirirken, diğer yandan uluslararası sistemi kökünden değiştiren bir egemenlik anlayışını da dünya sisteminde hâkim kılmıştır. Evrensel imparatorluklara karşı “ulus-devletin” zaferini simgeleyen bu barış antlaşması, uluslararası alanda devletlerin egemenliğini ve eşitliğini ilkesel bir temel kural hâline getirmiştir.

Ulus devletlerin egemenliği ve eşitliği varsayımları üzerine inşa edilen yeni uluslararası sistemde ulus devletlerin işbirliğini sağlamalarında uluslararası kuruluşlar aracı olmaya başlamıştır. Bir başka ifadeyle uluslararası kuruluşların ortaya çıkışında Westphalia Antlaşması ve onun getirdiği egemenlik ve eşitlik anlayışı belirleyici olmuştur. Bu nedenle ülkesel, egemen ve eşit ulus devletlerden oluşan yeni uluslararası sisteme *Westphalian Sistemi* denmiştir.

I.Dünya Savaşı’na kadar geçen dönemde Utrecht Antlaşması, Viyana Kongresi, Lahey Sözleşmeleri (1899-1907) gibi birçok hükümetlerarası işbirliği faaliyeti gerçekleşmiştir. Siyasi ve askeri alanlardaki bu işbirliklerinin yanında, ekonomik alanda 19. yüzyılın ikinci yarısı iletişim, ulaşım ve ticaretle ilgili konularda pek çok teknik uluslararası kuruluş faaliyete başlamıştır. 1847 yılında Alman Demiryolları Birliği, 1865 yılında Uluslararası Telekomünikasyon Birliği, 1874 yılında kurulan Evrensel Posta Teşkilatı bu kuruluşlara örnek olarak gösterilebilir. Sanayi Devrimi sonrasında gelişen ihtiyaçlara paralel olarak 1875 yılında Uluslararası Tartı ve Ölçüler Bürosu, 1883 yılında sanayi ürünleri patent haklarını korumak amacıyla günümüzdeki Dünya *Fikri Mülkiyet Hakları Örgütü* (WIPO)’nün temelini oluşturan Sanayi Ürünleri Mülkiyet Hakları Koruma Birliği kurulmuştur. Viyana Kongresi öncesi dönemde faaliyete geçen birkaç hükümet-dışı uluslararası kuruluş bulunmaktadır. Bunlar içinde en önemlisi İsviçreli iş adamı Henry Dunant’ın girişimleriyle 1863’te kurulan *Uluslararası Kızılhaç Komitesi* (ICRC)’dir.

Uluslararası ekonomik bütünleşmelere yönelik girişimler arasında en çok bilinen örnek 1818 yılında Alman eyaletleri arasında gerçekleştirilen Zolverein adındaki gümrük birliğidir.

Bu sayede Alman eyaletlerindeki üreticiler tarım ve zanaat ürünlerinde daha geniş bir pazar imkânına kavuşmuştur. Zolverein üye ülkeler arasında ticari engelleri azaltmayı amaçlarken, dışarıyla olan koruyucu engelleri de korumuştur.

Avrupa kıtasındaki bu gelişmelere rağmen, ulus-devletlerin rekabeti ve askerî bir tırmanma içinde ortaya çıkan siyasi gerginlikler 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Ülkelerin işbirliğini bağlayan uluslararası kuruluşların barışın korunması konusunda yetersizliği ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında 1920 yılında kurulan *Milletler Cemiyeti (League of Nations)* geniş ölçekli, sosyo-ekonomi amaçlı ilk uluslararası kuruluştur. Ülkeler arasında yaşanabilecek sorunları barışçıl yollarla çözmeyi amaçlayan *Daimi Uluslararası Adalet Divanı (PCIJ)*, sonrasında kurulan *Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)* günümüzdeki Birleşmiş Milletler'in de temelini oluşturmaktadır.

Güvenlik nitelikteki uluslararası kuruluşların yaygınlaşması ve etkinliklerini artırmaları II. Dünya Savaşı sonrasında rastlamaktadır. II. Dünya Savaşı'nın bitiminde savaşın galibi ülkeler tarafından, ülkeler arasındaki anlaşmazlığı ortadan kaldırarak ileride meydana gelebilecek ve kendi güvenliklerini tehdit edebilecek bir savaşın önüne geçebilmek amacıyla 1945 yılında *Birleşmiş Milletler* kurulmuştur.

Uluslararası ekonomik bütünleşmeler açısından bakıldığında II. Dünya Savaşı sonrasında başta Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'nin yakalamış olduğu başarı dünyanın birçok bölgesinde bölgesel ekonomik bütünleşmeleri hızlandırmıştır. Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği (LAFTA), Doğu Afrika Ekonomik Topluluğu, Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA), Kuzey Atlantik Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) ekonomik birleşmelere verilebilecek örneklerdir.⁵

1.2. Entegrasyon Çeşitleri

Entegrasyon biçimleri, belirlenen hedeflere, işbirliğinin yoğunluğuna, bağımlılığın derecesine, yarar bölüşümü derecesine ve işbirliği yapan birimlerin sosyal ve siyasal homojenlik derecesine göre farklılık göstermektedir. Ancak temelde entegrasyon, ekonomik entegrasyon, sosyal entegrasyon ve siyasal entegrasyon olarak üçe ayrılmaktadır.

1.2.1. Ekonomik Entegrasyon

Ekonomik entegrasyon ilke olarak piyasaların bütünleştirilmesidir.⁶ İki veya daha fazla ülke arasında ticarete engel olan çeşitli kısıtlamaların kaldırılması olarak tanımlanabilir.⁷ Ekonomik entegrasyonun çeşitli düzeyleri bulunmaktadır. Bunlar, tercihli

⁵ ÇALIŞ, Ş. Akgün, B. ve Kutlu, Ö. Uluslararası Örgütler ve Türkiye. Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2006

⁶ Willem MOLLE, The Economics of European Integration, Dartmouth, Aldershot, 1990, s. 10. Aktaran, KARAKAŞ, a.g.e., s. 8

⁷ David ROBERTSON, Uluslararası Ticaret Politikası, Ak Yayınları, İstanbul, 1972, s. 59.

ticaret anlaşmaları, serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar, ekonomik ve parasal birlik ve son olarak da ulusal ekonomik bağımsızlığın tamamen yok olduğu tam ekonomik entegrasyondur.⁸ Ekonomik entegrasyon siyasi eğilimlere dayanabilir ve siyasi sonuçlara yol açabilir. Eğer özel bir alandaki (kömür ve çelik gibi) ya da ekonominin tümündeki bütünleşme, merkezi karar almanın alanını genişletiyorsa bu siyasi işbirliğinin de gelişmesini sağlar.⁹ Özellikle üst düzeydeki ekonomik entegrasyonlar, siyasal entegrasyon desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Bölgesel ekonomik entegrasyonlara, NAFTA, ASEAN ve APEC gibi örgütler örnek olarak gösterilebilir.

1.2.2. Sosyal Entegrasyon

Bu entegrasyon, karşılıklı bağımlılığın bilincinde olmanın ya da karşılıklı sorumluluğu kabullenmenin zorunlu olmadığı kişisel iletişim ya da mübadeleleri içermektedir. Bu tür iletişim ya da mübadelelere posta, telefon görüşmeleri, turizm, ticaret, öğrenci değişimleri örnek olarak gösterilebilir.¹⁰ Sosyal entegrasyonu halk kitlelerinin entegrasyonu ve elit kesimin entegrasyonu olarak ikiye ayırmak mümkündür. Özel grup ve elitlerin aralarındaki iletişimi anlayabilmek için o bölgedeki ve o bölge dışındaki üniversitelerde okuyan öğrenci sayısı ya da seyahatin en pahalı biçimi olan uçak yolculuklarının o bölge içinde ve o bölge dışına olan sefer sayıları karşılaştırılabilir.

1.2.3. Siyasal Entegrasyon

Entegrasyon türleri içinde siyasal entegrasyon, tatmin edici bir tanıma ulaşmada en zor ve en muğlak olanıdır. Siyasal entegrasyon, aynı siyasal varlık içindeki bireylerin oluşturduğu topluluk ilişkisidir. Bu da gruba ortak bir bilinç ve kimlik duygusu veren çeşitli bağlarla bireylerin bir araya gelmesi demektir. Siyasal entegrasyonun temelinde, karşılıklı çıkarları sağlama amacını güden kolektif bir eylem yatmaktadır.¹¹

Karl W. Deutsch'a göre, belli bir toprak üzerinde bir grup insanın uzun bir süre için barışçıl düzeni sağlayacak gerekli topluluk ve kurumlar üzerine ortak bir kaniya varmalarına yol açan süreç, siyasal entegrasyondur.¹² Leon Lindberg ise bu tür entegrasyonu, ortak katılımın ve düzenli karar almanın söz konusu olduğu, çeşitli toplumsal grupların

⁸ Emin ERTÜRK, Ekonomik Entegrasyon Teorisi, Ezgi Yayınları, Bursa, 1991, s. 5.

⁹ HAAS, The Uniting of Europe, ss. 12-13.

¹⁰ Bunlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız. Karl W. DEUTSCH, "Transaction Flows as Indicators of Political Cohesion", (der.) Philip E. JACOB ve James V. TOSCANO, The Integration of Political Communities, J. B. Lippincott Company, Philadelphia, 1964, ss. 75-97.

¹¹ Philip E. JACOB ve Henry TEUNE, "The Integrative Process: Guidelines for Analysis of the Bases of Political Community", (der.) JACOB ve TOSCANO, a.g.e., ss. 4-5.

¹² Karl W. DEUTSCH et al., Political Community and the North Atlantic Area, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1957, s. 7. Aktaran. James E. DOUGHERTY ve Robert L. PFALTZGRAFF, Contending Theories of International Relations, Addison Wesley Longman, 5. Baskı, New York, 2001, s. 510.

oluşturduğu kolektif karar verme sistemine sahip bir uluslararası sistemi oluşturma amacının parçası olarak görmektedir.¹³

Siyasal entegrasyon olgusu dört farklı şekilde ortaya çıkmaktadır:

- 1) Kurumsal Entegrasyon
- 2) Yönetimsel Entegrasyon
- 3) Davranışsal Entegrasyon
- 4) Güvenlik Entegrasyonu.¹⁴

Kurumsal entegrasyonun öğeleri, kararların supranasyonal (ulus-üstü) düzeyde alınmışlık derecesi ve bunların yetki alanları gibi göstergelerdir. Bu tarz entegrasyon, bütünleştirilme mekanizmasının ortak karar sistematüğini geliştirme yönlüdür. Kendi içinde bürokratik ve adli olmak üzere ikiye ayrılan kurumsal entegrasyonda, ortak kurumsal yapı, entegrasyonun kaçınılmaz kural koyma ve uygulama prosedürlerini kolaylaştırıcı etkiye sahiptir.¹⁵

Yönetimsel entegrasyonda ilgi konusu, kurumlar ve karar almada kullanılacak metotlardan ziyade, iç ve dış politika kararlarını almada etkin olacak ülkeler grubunun kapsamı ve ülkelerin etkinlik derecesi ile ilgilidir. Lindberg bunu siyasi işbölümü olarak adlandırmıştır. Örneğin Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nde görüldüğü üzere, zayıf kurumlara karşın güvene dayalı müzakereler, siyasi entegrasyonun önemli bir aracı olabilmektedir. Yönetimsel entegrasyon, katılımlı hükümet modelinin kapsamlı tasarruflarına geçişi amaçlamaktadır.

Davranışsal entegrasyon, ekonomik ve siyasi elit ile kamu kesiminin bütünleşmeyi desteklemeleri esasına dayanmaktadır. Siyasi işbirliğinin bir amacı da ortak kimlik duygusunu geliştirmektir. Bu anlamda bireylerin ortak bir kimlik altında birleşmeleri davranışsal entegrasyonun amacını oluşturmuştur. Kamuoyunun davranışsal desteği, kurumsal ve yönetimsel entegrasyonun gelişimini etkileyecektir.

Güvenlik entegrasyonu, düzensizlik kaygılarının supranasyonal yönetim yapılması yoluyla giderilmesine ilişkindir. Üst boyut bir güvenlik birliği veya çoğulcu barış koruma çabaları şeklinde kurulabilmektedir.¹⁶

1.3. Entegrasyonun Amaçları ve Yararları

Entegrasyonun amaç ve yararları Karl Deutsch tarafından dört başlık altında toplanmıştır:

- 1) Barışı korumak;

¹³ Tayyar ARI, Uluslararası İlişkiler Teorileri, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 406.

¹⁴ NYE, a.g.e., s. 37.

¹⁵ KARAKAŞ, a.g.e., s. 11.

¹⁶ KARAKAŞ, a.g.e., s. 11.

- 2) Daha büyük çok amaçlı kapasitelere ulaşmak;
- 3) Belli spesifik görevleri yapmak;
- 4) Yeni bir imaj ve kimlik kazanmak.¹⁷

Günümüzde entegrasyon imkanlarını belirleyen kriterler de şu şekilde sıralandırılabilir: Coğrafi yakınlık (yakın ülkelerin bütünleşmeleri daha kolaydır), benzerlik (ortak noktaları çok olan ülkelerin birleşmesi farklılıkları çok olanlara göre daha kolaydır; örneğin, sosyal göstergelerdeki benzerlik), etkileşim (bireyler ve toplumlar arasındaki ilişkilerin yoğunluğu birleşmeyi kolaylaştırır), zihni yakınlık (bilgi ve anlayış benzerliği önemli bir rol oynar), işlevsel menfaatler (üyelerce paylaşılan menfaat alanlarının bulunması birleşmeyi kolaylaştırır), yapısal çerçeve (siyasî yapısı karar verme açısından katılımcı olan ülkelerin birlikteliği daha güçlü olur), eski birleşme tecrübeleri (eski tecrübeler bütünleşmenin daha ileri safhalara ulaşmasına katkı sağlar).¹⁸

Ülkeler arasında entegrasyonunun analizini yaparken, kültürel homojenlik, ekonomik açıdan karşılıklı bağımlılık, coğrafi yakınlık, kimlik ortaklığı, ortak düşmanın varlığı gibi kriterler ele alınmalıdır. Göz önünde bulundurulması gereken bir başka faktör de üyelerin iç politikayı belirleyici unsurları ile üye olmayan ülkelerin entegrasyona verecekleri tepkilerdir. Yine diğer önemli bir unsur, ülke içinde ve ülkeler arasında entegrasyonu destekleyen bir elit tabakanın bulunmasıdır. Eğitim seviyesinin düşük olduğu ülkelerde siyasi ve idari altyapı gelişmediğinden birleşme daha zor gerçekleşir.¹⁹

2. ENTEGRASYON TEORİLERİ

2.1. Federalizm

Federalizm, bütünleşme teorileri arasında en sıkı entegrasyonu öngören bir modeldir. Buna göre, devletlerarasındaki sorunların çözümü, egemenliğin ulus-üstü bir yapılanmaya doğru gittiği ve anayasal bir düzen tarafından federe devlete devredildiği oluşumu öngörür. Buna ulaşmanın iki yolu bulunmaktadır: Birincisi, ABD örneğinde olduğu gibi kurucu bir antlaşma ile diğeri ise, hükümetlerin yaptığı pazarlık sonucunda ortaya çıkan hükümetler arası antlaşma ile

¹⁷ Karl W. DEUTSCH, The Analysis of International Relations, Prentice/Hall International Inc., 3. Baskı, New Jersey, 1988, s. 271. Aktaran. ARI, a.g.e., s. 404.

¹⁸ Ahmet KURU, "Bölgesel Entegrasyon Teorileri ve Uluslararası Ortam Işığında Türk Birliği Meselesi", <<http://www.students.washington.edu/ahmet/22-BOLGESEL.doc>> (12.12.2004).

¹⁹ DOUGHERTY ve PFALZTGRAFF, Contending Theories of International Relations, J. B. Lippincott Company, New York, 1981, ss. 288-291. Aktaran. KURU, a.g.m., <<http://www.students.washington.edu/ahmet/22-BOLGESEL.doc>> (12.12.2004).

2.2. Fonksiyonalizm (İşlevselcilik)

Federalizmden farklı olarak işlevselciliğin, savaş sonrasında Avrupa'da entegrasyonun alternatif bir metodu olarak uluslararası ilişkiler disiplininde yerini aldığını söyleyebiliriz. Buna göre, I. Dünya Savaşı sonrasında böyle yıkımların olmaması için uluslararası örgütlenmelerin önemine vurgu yapan idealist teoriden etkilenmiş David Mintrany'nin çalışmaları ile ortaya çıkmış, çatışmaları ön plana çıkartan uluslararası siyaset anlayışının yerine, işbirliği ön plana alan yaklaşımı benimsemiştir. Bu teoriye göre, savaşların önlenmesi ile uluslararası siyasal kurumların oluşturulması arasındaki bağ önemlidir. Eğer bu işbirliği geliştirilebilirse, bütün uluslararası sisteme bu yayılacak ve bu yolla devletlerin ulusal egemenlikleri aşıldığından kalıcı bir barış sağlanabilecektir. Bu açıdan fonksiyonalizm, teknik sorunlara dikkat çekmekte ve bunların çözülmesi için yapıcı işbirliğini öngörmekle beraber egemenliklerin üst otoriteye devredilmesiyle bu sorunların siyasi kaygılardan uzak şekilde çözülebileceğini savunmaktadır.

2.3. Neo-Fonksiyonalizm (Yeni İşlevselcilik)

II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde ortaya atılan ve 1950'li yılların ikinci yarısı ile 1960'lı yıllarda etkili olan bölgesel bütünleşme teorisidir. Bu dönemler Avrupa entegrasyonunun da başlayıp geliştiği yıllar olduğu için bu akım Kıta'da yaşanan gelişimlerden etkilenmiş ve ilerleme göstermiştir.

Neo-fonksiyonalizme göre, bir bütünleşme sürecinin ana aktörleri ulus-devletin üstünde ve altındaki aktörlerin birleşimidir. Bu aktörler bütünleşmeyi teşvik eder, çıkar gruplarının gelişmesini sağlar ve her iki grubu da idare eder. Kısaca, devletler böyle bir yapılanmaya gitmeyi kendileri için zorunlu hissederler.

Fonksiyonalizmden farkına gelince ise, işlevselliğe göre ekonomik ve sosyal sorunlar siyasi sorunlardan ayrı düşünülürken; yeni işlevselcilikte bu üç faktör arasında ayırım olmayacağı belirtilmiş, siyasi yönü güçlendirilmiştir. Diğer bir fark, neo-fonksiyonalizmin faydacı yaklaşımıdır. Buna göre, ortak çıkarlara inanç, bütünleşmenin olmazsa olmazı değil, devlet-üstü durumlardır. Öte yandan, işlevselcilikte odaklanılan nokta uluslararası işbirliği iken; yeni işlevselcilikte bölgesel işbirliğidir.

2.4. Hükümetlerarasıcılık (Inter-governmentalism)

Hükümetlerarasıcılık klasik realizmin Avrupa bütünleşmesine uyarlanmış şeklini ifade etmektedir. Realizmin önde gelen isimlerinden Stanley Hoffman, 1970'li yıllarda Avrupa'da dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle'ün başını çektiği milliyetçi

politikalarından etkilenmiş, bu yıllardaki gelişmelerin sistematik analizini yapmış ve neo-fonksiyonalizmin eleştirisini yaparak hükümetlerarasıcılığını ortaya atmıştır. Bu sorgulamayı yaparken Morgenthau'nun realist teorilerinin temel savı olan devlet merkezli yaklaşımı benimsemiştir. Buna göre, Avrupa entegrasyonu ile ulusların bütünlük ve egemenliklerinin korunması farklı iki olgu olmayıp, birbirini tamamlayıcı nitelikte, ortak sorunların çözümü için devletler birbirlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu kuram önce Fransa'da, daha sonra İngiltere'de popüler olmuştur.

1980 ve 1990'larda meydana gelen olaylar neticesinde neo-fonksiyonalist teori tekrar önem kazansa da hükümetlerarasıcılık günümüze kadar tartışılmaya devam etmiştir. Özellikle karar alma sürecinde Bakanlar Konseyi'nin baskın olması, üye ülkelerin kendi anayasalarına sahip olmaları ve diğer ülkelerle ikili antlaşmalara imza atmaları, ulusal politikalara devam etmeleri, marş, bayrak ve AB vatandaşlığı gibi sembollere rağmen Avrupa ülkelerinin kendi marş vb. sembollere bağlılığını sürdürmeleri bu kuramın ne kadar güçlü olduğunu bizlere göstermektedir.

2.5. İnşacılık (Konstrüktivizm)

Bu teorinin temelinde insanların ortak değerleri bulunmakta ve dünyanın sosyal bir inşa olduğu, uluslararası politikanın yapılarının toplumsal olduğu vurgulanmakla birlikte, kimlikler de önem arz etmektedir. 1990'larda Avrupa, bütünleşme teorileri içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bu bütünleşme sürecinin bireylerin ve devletlerin tercihleri, çıkarları ve kimliği üzerinde değiştirici rol oynadığı belirtilmiş, "Avrupalılık" kimliği üzerinden yola çıkılmıştır.

Bu teoriyi benimseyenlere göre, AB'nin Orta ve Doğu Avrupa'ya genişlemesi normatif unsurlar üzerinden açıklanmaktadır. Bu genişleme ortak kültür, tarih ve Avrupalılık gibi değerlere önem vermiş, Kıta'nın bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak için kullanılmıştır. İnşacılık yeni işlevselciğin göz ardı ettiği kimlik faktörüne vurgu yapması bakımından önemli bir teori olmuştur.

2.6. Entegrasyon Teorilerinin Değerlendirmesi

Entegrasyon teorileri uluslararası ilişkilerin çoğulcu görünümüne ilişkin gelişmelere katkıda bulunmuştur. Bu katkıları dörde ayırmak mümkündür.

Bunlardan ilki, entegrasyon yaklaşımlarının, analiz birimi olarak devletin önemini azaltmasıdır. Ekonomik, sosyal ve teknik etkileşimler, çıkar grupları, ulus ötesi devlet dışı aktörler ve halk yığınlarının analiz birimi olarak önemini ortaya çıkarmıştır.

İkincisi, özellikle neofonksiyonalist teori, bürokrasi ve elitleri bütünün bir parçası olarak ele alarak, ulus-devleti parçalamıştır.

Üçüncüsü, entegrasyon teorisyenleri, ‘toprağa dayalı ulus-devlet dışında siyasi organizasyonların diğer olası formları nelerdir?’ sorusunu cevaplamaya yönelmişler ve bu diğer formlara nasıl ulaşılabileceğini araştırmışlardır.

Ve son olarak da, entegrasyon teorisyenleri uluslararası işbirliğinin hangi şartlar altında kolaylaşacağını analiz etmişlerdir. İşbirliğini de çatışma gibi uluslararası ilişkilerin bir karakteristiği olarak tanımlamışlar, askeri ve güvenlik konuları yerine ekonomik, sosyal ve refaha ilişkin sorunları uluslararası politikanın gündeminde ilk sıraya oturtmuşlardır.

Sonuç olarak; İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ele alınmaya başlanan entegrasyon teorileri, Avrupa Birliği örneğini kendilerine temel alarak açıklamalarda bulunmuşlardır. Avrupa Birliği’nin kurulması ve genişlemesi sürecinde önemli analizlerde bulunan bu teoriler, uygulamada da başarılı olduklarını göstermişlerdir. Ancak bu teorilerin başarıları da sınırlı kalmış, özellikle son dönemlerde söz konusu teorilerden Fonksiyonlizmin savunduğu gibi, ekonomik entegrasyondan siyasi entegrasyona doğrudan geçilememektedir. Ayrıca siyasi elitin ve bürokrasinin bu geçişte belirleyici olduğunu belirten neofonksiyonalizm de, ulus-devlet çıkarlarının elitlerin bütünleşmesinden daha önemli olduğunu göz ardı etmiştir. Yine toplumlar arasında etkileşim ve iletişimin entegrasyon oluşumunda belirleyici olduğunu ileri süren Karl Deutsch da, ulus-devlet yapılanmasının ve milliyetçilik akımının gücünü yok saymış ve entegrasyonu sadece toplumlar arası etkileşime indirgemıştır. Avrupa Birliği örneğinde de görüldüğü üzere, ulus-devlet yapılanması halen önemlidir ve önemli ulusal çıkarlar, tam bir entegrasyonun oluşumuna engeldir.

Etkileri sınırlı kalsa da, entegrasyon teorilerinin uluslararası arenaya katkıları olmuştur. Mesela çatışma ve savaşa dayanan realizmin tersine, bu teoriler, uluslararası düzende barış ve işbirliğinin kısmen de olsa oluşturulabileceğini öngörmüştür. Devletler arasındaki ilişkilerde tüm tarafların kazanabileceği yoğun bir işbirliğinin mümkün olması, bu teoriler sayesinde ifade edilmeye başlanmıştır. Özellikle ekonomik entegrasyon modelleri, çok önemli başarılar elde etmiş, bu entegrasyonlar aracılığıyla taraflar arasında sağlanan ekonomik refah, çatışma ve savaş olasılığını en aza indirgemıştır.

3. ENTEGRASYON ŞEKİLLERİ

Entegrasyonlar en düşük biçiminden en yükseğine ticaret engellerinin kaldırılması, faktör hareketlerinin serbestleştirilmesi, ulusal ekonomik politikaların yakınlaştırılması ve bu politikaların tümüyle aynılaştırılması sürecidir. Bu açıdan bakıldığında entegrasyonlar; Keynesyen analizin merkezinde yer alan eski devlet anlayışından, üye ülkeler arasında

sınırların kalktığı ve devlet müdahalesinin en aza indiği yeni bir yapıya geçişi ifade etmektedir. Başka bir ifade ile, Manchester Liberalizmi'nin temellerini attığı küreselleşme sürecinin ve NeoKlasik teorinin savunduğu liberal felsefenin dış ticaret alanındaki yansımalarıdır.

3.1. Serbest Ticaret Bölgeleri

Serbest ticaret bölgesi, üyeleri arasında mal mübadilesine konan tarife ve kota gibi engelleri kaldırarak malların serbestçe dolaşımını sağlayan bir anlaşmaya dayanır. Serbest ticaret sahasının üyeleri, üçüncü ülkelerle ilişkilerde tamamen kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket edebilirler. Yani üçüncü ülkelerle ticaretine tarife koymak, kaldırmak ve ya değiştirmek hususunda bağımsız hareket edebilirler.²⁰

Serbest ticaret bölgesi şeklindeki ekonomik bütünleşmeler uygulamada bazı olumsuzluklara yol açmaktadırlar. Serbest ticaret bölgesinde özellikle üyelerin dışa karşı farklı tarifeler uygulamaları uluslararası ticareti dolambaçlı yollara saptırmaktadır. Çünkü birlik dışındaki ülkelere yüksek gümrüklü ülkeye mal ihraç edecek olan ihracatçı, malları ilk önce birlik içinde düşük gümrüklü ülkeye göndermekte, düşük tarife ödendikten sonra mallar, asıl amaçlanan yüksek gümrüklü ülkeye re-eksport yapılmaktadır. İhracatın bu şekilde dolambaçlı yollarla yapılması, uluslararası ticaret akımlarının normal gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.²¹

Ülkeler arasında serbest ticaret anlaşmaları genellikle aşağıdaki amaçlarla yapılmaktadır:²²

- Dış ticaretin hacmini artırılması, taraflar arasında ekonomik ve ticari işbirliğinin geliştirilmesi;
- Yeni pazarlara girilmesi;
- Partner ülkelerin sanayi girdilerinin maliyetleri düşürülerek fiyat açısından rekabet gücünün artması,
- Ticaretteki engellerin kaldırılması ile dünya ticaretinin ahenkli gelişmesi.

Serbest bölgelerin kurulmasında rol oynayan faktörleri de aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:²³

²⁰ Aydın Sarı, Bölgelerarası Ekonomik Entegrasyonlar ve Türkiye'nin Ödemeler Bilançosuna Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2005, C.10, S.1

²¹ Ayhan Orhan, Serbest Bölgelerin Sağladığı Avantajlar: Kosbaşı Örneği, Koceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (5), 2003/1.

²² Mirzet Mujizinoviç, Avrupa Birliği'nde Ekonomik Entegrasyon Aşamaları ve Üye Ülkelerin Dış Ticaretine Etkisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

²³ Ayhan Orhan, Serbest Bölgelerin Sağladığı Avantajlar: Kosbaşı Örneği, Koceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (5), 2003/1.

- Dış ticaret politikasında izlenen kısıtlayıcı tedbirler bir ölçüde yumuşatılabilir ve dış dünyaya bir pencere açılabilir,
- Ülkenin döviz kazancı artırılabilir ve bu yolla ödemeler dengesini düzeltilebilir,
- Transit dış ticaret ve karayolu taşımacılığı geliştirilebilir,
- İthalat kolaylığı sağlanabilir ve bölgeye gelen yerli sanayicinin giriş maliyetlerini düşürebilir,
- Depolama, export ve switch faaliyetlerini teşvik edebilir,
- Yabancı sermaye ve turizmi teşvik edebilir,
- İstihdam imkânı sağlayabilir,
- Sanayileşme ve yeni teknoloji akışını sağlayabilir.

Serbest ticaret anlaşmalarında genel olarak sanayi ürünlerinde tam serbestleşme öngörülmekle birlikte, tarım ürünlerinde tercihli kotalar çerçevesinde taviz verilmektedir.²⁴Dünya’da serbest ticaret bölgelerine Latin Amerika Ülkeleri’nin kurduğu LAFTA, Avrupa Ticaret Bölgesi (EFTA) ve Avrupa Ekonomik Alanı (EES) örnek verilebilir.

3.2. Gümrük Birliği

Gümrük Birliği, üye ülkeler arasında gümrük vergileri ile birlikte miktar kısıtlamaları, kotaları gibi tüm engellerin kaldırıldığı ve üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesinin uygulandığı bir entegrasyon türüdür. Serbest ticaret anlaşmalarında her üye ülkenin dış ülkelere karşı uyguladığı ulusal gümrük tarifelerinin yerine, birliğe ithal edilen mallar için tek bir gümrük tarifesi uygulanmaktadır.

Gümrük Birliğinde üretim faktörlerinin ülkelerarası hareketliliği ile ekonomik politikaların birleştirilmesi ekonomik birleşmelerin bu aşamasında söz konusu değildir.²⁵ Birbirlerinden gümrük almama esasına dayanan bölgesel bir birlik olan Gümrük Birliği, serbest ticaret bölgesindeki koşullara ek olarak birliğe üye ülkelerin serbest dış ticaret politika izlemelerini sınırlandırmış olduğundan daha ileri bir aşamayı ifade etmektedir. Üretim, faktörlerinin hareket serbestisi yoktur ama özellikle sanayi mallarında ortak gümrük tarifesinin uygulanması ve her türlü kısıtlamanın kaldırılması söz konusudur. Kısaca, Gümrük 'Birliği'nde sanayi malları ticaretinde bütünleşme söz konusudur. Mal, kişi, hizmet ve sermaye dolaşım serbestisinden sadece bir tanesi konu dâhilindedir: Ama tarım ürünleri

²⁴ İrmak Atalay, Türkiye'nin Dış Ticaretinde Serbest Ticaret Anlaşmaları Hakkında Bilgi ve Değerlendirme Notu, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2001.

²⁵ Aydın Sarı, Bölgelerarası Ekonomik Entegrasyonlar ve Türkiye'nin Ödemeler Bilançosuna Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2005, C.10, S.1.

kapsam dışında olduğundan tam olarak malların serbest dolaşımı da denemez.²⁶ Gümrük Birliği'nde aynı zamanda üçüncü ülkelere ortak bir ticaret politikası zorunlu olarak uygulanır ve kaçınılmaz olarak mevzuat uyumu sağlanır. Bu açıklama bütünleşme kavramı ile gümrük sistemlerinin birlikte düşünüldüğünü göstermektedir.

Serbest ticaret anlaşmaları ve gümrük birlikleri arasındaki benzerlik, her ikisinde mal piyasasını ya da mal ticaretini göz önüne alarak yapılan entegrasyon sınıflamaları olmasıdır.²⁷Başka bir deyişle, serbest ticaret anlaşmaları ve gümrük birlikleri sadece ülkeler arası mal ticaretini etkileyen ekonomik entegrasyon türleridir.

Serbest ticaret anlaşmasının gümrük birliklerinden en önemli farkı üçüncü ülkelere ortak bir gümrük tarifelerinin uygulanmamasıdır.²⁸

Gümrük birliğinin gerçekleştirilebilmesi için üç koşulun sağlanması gerekmektedir:

- Üye ülkeler arasında varolan gümrükler ve miktar kısıtlamaları kaldırılmalıdır;
- Üye ülkeler arasında üçüncü ülkelere karşı uygulanacak ortak gümrük tarifeleri belirlenmelidir;
- Gümrüklerden sağlanacak gelirlerin üye ülkeler arasında hangi oranda dağılacağı saptanmalıdır.

3.3.Ortak Pazar

Gümrük Birliğinin doğal sonucu olarak birliğe üye ülkeler arasında emek, sermaye ve müteşebbis gibi üretim faktörlerinin birlik içerisinde serbest dolaşımı gerçekleşiyorsa ve gümrük birliği için şartlar devam ediyorsa demek bu gibi ülkelerde Ortak Pazar kurulmuştur.

Ortak Pazarı'nın temelleri dört serbestlikte görülür:

- Malların serbest dolaşımı,
- Kişilerin serbest dolaşımı,
- Sermayenin serbest dolaşımı,
- Hizmetlerin serbest dolaşımı,

Üretim faktörlerinin serbest dolaşımı bu bütünleşme şeklini öncekilerden ayırmaktadır. Avrupa ekonomik topluluğu bu aşamaya da örnek olarak gösterilebilir. Birliğe üye ülkeler arasındaki emek, sermaye, girişimci gibi üretim faktörlerinin serbest hareketliliğini

²⁶ Ahmet Ateş, Ekonomik Entegrasyon Türleri ve AB Ekonomik Entegrasyonu, TUIÇ Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/avrupa/2341ekonomik-entegrasyon-turleri-ve-ab-ekonomik-entegrasyonu>, (06.11.2012)

²⁷ Mirzet Mujizinoviç, Avrupa Birliği'nde Ekonomik Entegrasyon Aşamaları ve Üye Ülkelerin Dış Ticaretine Etkisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

²⁸ Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, AT-Türkiye Gümrük Birliği, <http://eski.gumruk.gov.tr/tr-TR/abdisiliskiler/Sayfalar/GumrukBirliigi.aspx>, (07.11.2012)

sağlayarak sınır engellerini kaldırır ve aralarındaki gümrük birliği ülkelerini de korurlar ise, ortak pazar oluşturmuş olurlar.

Ortak pazar, her bir üye ülkenin iç pazarından oluşmuş "genişletilmiş bir iç Pazar"dır. İç pazarın temel prensipleri: ²⁹

Vergi harmonizasyonu, İktisat politikalarının göreceli harmonizasyonu, Üretim faktörleri hareketliliğini sağlayarak sınır engellerinin kalkmasıdır, Sınırların kalkması ise üç anlamda ele alınmaktadır, Fiziksel sınırların kalkması (kişiler, mallar için), Teknik sınırların kalkması (normlar, hukuk prosedürleri, radyo-TV yayınları, sermaye hareketleri, hizmet dolaşımı), Mali sınırların kalkması ve vergi uyumu.

Ortak Pazar, ekonomi biliminin kuruluşundan beri varolan iki temel fikre dayanır. Bunlardan ikisi de verimlilikle (prodüktiviteyle) ilgilidir. Birinci fikir verimliliğin işbölümüyle ilişkisini anlatır. Adam Smith'e göre "eğer her ülke mutlak bir üstünlük sahibi olduğu alanda uzmanlaşmak yolunu tutar ve böylece bir uluslararası iş bölümü kurulursa bundan hem kendisi hem de onunla alış-verişte bulunan diğer ülkeler karlı çıkacaklardır." Adam Smith'in ikinci temel fikri, iş bölümünün piyasanın genişliğine bağlı olduğunu belirtmektedir. Piyasa ne kadar genişse iş bölümü o kadar kolay gerçekleşir. Böylece iş bölümü ülkeler arası ticareti, ülkeler arası ticaret de piyasayı genişleteceği için hem milli hem de milletlerarası planda bir kalkınma spirali başlar. Eğer devlet, kaba müdahaleleri ve gümrük duvarlarıyla sistemi desteklemezse bütün uluslar zengin olurlar.³⁰

3.4. Ekonomik Birlik

Ekonomik birlik devletlerarası anlaşmaya varılan diğer şartlarla birlikte ekonomik parasal ve sosyal politikalarda dazlaşmayı ön görmektedir. Özellikle tekpara sistemi ve merkez bankası ile birleştirilmiş mali sistem ve ortak dış ticaret politikalarını içermektedir.³¹

Ekonomik birlik aşamasında politikaların belirlenmesinde, üye ülke temsilcilerinden oluşan bir kurul karar organı durumundadır. Ancak uygulamayı her bir ulusal devlet kendisi yürütmektedir. Ekonomik birlik içerisinde uyumlaştırılacak politikalar: Mal ve faktör piyasalarında sağlanacak bütünleşme sadece gümrük engellerinin kaldırılması ya da sermaye ve emek dolaşımının serbestleştirilmesiyle gerçekleşmez. Üye ülkelerin ellerinde standartlar, vergileme gibi çeşitli teşviklere kadar uzanan, bu akımları engelleyici politika araçları kalmaktadır. ³²

²⁹ Ahmet Ateş, Ekonomik Entegrasyon Türleri ve AB Ekonomik Entegrasyonu, T UİÇ Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/avrupa/2341ekonomik-entegrasyon-turleri-ve-ab-ekonomik-entegrasyonu>, (06.11.2012)

³⁰ Ergin Günce, Ortak Pazar Tuzağı,

³¹ Aydın Sarı, Bölgelerarası Ekonomik Entegrasyonlar ve Türkiye'nin Ödemeler Bilançosuna Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2005, C.10, S.1

³² Ahmet Ateş, Ekonomik Entegrasyon Türleri ve AB Ekonomik Entegrasyonu, T UİÇ Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/avrupa/2341ekonomik-entegrasyon-turleri-ve-ab-ekonomik-entegrasyonu>, (06.11.2012)

Parasal birlik, tek pazar oluşturmada tamamlayıcı ve zorunlu bir unsur olup, üye ülkeler arasında tek para biriminin kabulünü ve ortak para politikasının uluslarüstü bir Merkez Bankası tarafından yönetilmesini içermektedir.³³

İktisadî birliklerin müasir bir hale konulması için, ona katılan memleketlerin mümkün olduğu kadar aynı mali lisanı konuşmaları lazımdır. İktisadi birlikler meselesi, esas itibariyle siyasete tabi bulunmaktadır. Eğer liberalizm, doktrinin hücumu ve hadiselerin insafsız şiddeti karşısında yıkılmasa idi; eğer altın esası harplerden sonra da yaşayabilseydi, memleketler arasındaki siyaset ve gümrük hudutlarının yıkılmasına hiç de ihtiyaç olmayacaktı.³⁴

3.5. Siyasi Birlik

Ülkelerin para ve maliye politikalarını uyumlaştırmaları, ekonomik olarak tek elden idare edilmelerine yol açacaktır. Ekonomik konularda birlikte hareket eden birlik, güvenlik ve savunma gibi konularda da birlikte hareket etmektedirler.

Bir bütünleşme sürecinin siyasi birlik aşamasına ulaşabilmesi için, ekonomik birliktelik olduğu gibi bazı elverişli koşulların bulunması gerekmektedir.³⁵

- Ortak siyasi ve hukuksal değerler ile uygulamaların varlığı;
- Kültürel görece homojenite;
- İşbirliğinin basit bir düzeyden başlatılması;
- İleriye yönelik ortak bir amaç yoğunluğu;
- Ekonomik-parasal birlik koşullarını düzenleyen ortak yapılar ve ortaklığı harekete geçirci mekanizmalar.

Sonuç olarak; 20. YY'da hızla gelişen küreselleşme eğilimiyle, ülkeler bir yandan bu eğilimin beraberinde getirdiği yoğun rekabette korunabilmek ve dünya ile bütünleşme sürecini hızlandırabilmek amacıyla çeşitli zamanlarda ekonomik ve siyasi bütünleşme sürecine girmişlerdir. Bu süreç içerisinde dünya ticaretinde önemli değişimler yaşanmış, artan küresel rekabet ortamında ülkeler dış politikalarını yeniden düzenlemişlerdir. Özellikle dış ticareti kısıtlayan tarife ve kotalar giderek azalmış, serbest ticaret anlayışı uluslararası ticarete hâkim olmuştur. İkinci Dünya Savaşından sonra özellikle sanayileşmiş batılı ülkeler, dünya ticaretinde çok yönlü denkleşmeye imkân sağlamak, dış ticareti canlandırmak amacıyla ekonomik ve siyasi bütünleşme sürecine girmişler ve çeşitli organizasyonlar kurmuşlardır.

³³ Mirzet Mujizinoviç, Avrupa Birliği'nde Ekonomik Entegrasyon Aşamaları ve Üye Ülkelerin Dış Ticaretine Etkisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

³⁴ Henry Lauffeburger, Çeviren: Bedi Necmettin Feyzioğlu, İktisadi Birliklerin Siyasi ve Mali şartları, Ankara

³⁵ Ahmet Ateş, Ekonomik Entegrasyon Türleri ve AB Ekonomik Entegrasyonu, TÜİÇ Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/avrupa/2341ekonomik-entegrasyon-turleri-ve-ab-ekonomik-entegrasyonu>, (06.11.2012)

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK ENTEGRASYONLAR

1. ULUSLARARASI EKONOMİK ENTEGRASYONLAR

Dünya ekonomisinde uluslararası ekonomik kuruluşlar kapsam açısından Birleşmiş Milletler Sistemi içinde yer alanlar ve BM sistemi dışında kalanlar olarak kategorize edilebilir. BM sistemi içinde yer alan uluslararası kuruluşlara örnek olarak Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (IBRD), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) verilebilir. ³⁶

BM Sistemi dışında kalan ekonomik kuruluşlar, belirli bir grup ülkenin üyeliğine açık ve hangi ülkelerin üye olabileceğinin sınırı, entegrasyonun niteliğini belirleyen kuruluşlardır. Örneğin bölgesel nitelikli bir kuruluş olursa, AB, NAFTA, EFTA gibi, sadece tanımlanan coğrafi bölgede yer alan ülkelerin üye olabileceği kapalı nitelikteki uluslararası kuruluş niteliğindedir. Bu sınıflandırma belirli bir ekonomik güçte olmak (OECD), belirli bir dine mensup olmak (İslam İşbirliği Örgütü), belirli bir ürünü üretmek-ihraç etmek (OPEC), bir ıktan gelmek (Arap Birliği) gibi kriterlerle de yapılabilir.

Uluslararası kuruluşlar yukarıda verilen kapsam farklılığı dışında faaliyet amacına göre de sınıflandırılabilir.

Ekonomik işbirliğini amaçlayan uluslararası kuruluşlar: Üyeleri arasında ekonomik, siyasi konularda işbirliğini amaçlarlar. Taraflar arasında ticareti serbestleştirmeyi-geliştirmeyi ve ortak hareket edilebilecek noktalar üzerinde çalışmayı amaçlarlar. Küresel veya bölgesel nitelikteki uluslararası kuruluşların tamamı bu kategoriye girmektedir. Hükümetlerarası işbirliği niteliğindeki kuruluşlarda üye ülkeler izleyeceği ekonomi politikalarında bağımsız hareket edebilmektedir.

Ekonomik bütünleşmeyi amaçlayan kuruluşlar: Üyeleri arasında ticareti serbestleştirmeyi ve farklı seviyelerde ekonomik bütünleşmeyi (entegrasyonu) amaçlayan kuruluşlardır. Burada hükümetlerarası işbirliğinin ötesinde üyeler arasında izlenecek ekonomi politikalarının uyumu ve bütünleşmenin kapsadığı alanlarda ulusal egemenlik yetkilerini diğer üyelerle paylaşmaları söz konusudur. Bu paylaşım da bütünleşmenin kurumsal yapısı içinde tanımlanan yönetim organlarının uluslarüstü (supra-national) yetkilerle donatılmasıyla sağlanmaktadır. Her üye ülkenin temsil edildiği bu karar organlarında alınan kararlara, üye ülkeler uymak zorunda, uymayanlar ise bir yaptırımla karşılaşmaktadır.

³⁶ ADB (2012a). ADB Finacial Profile 2012

Bu temel yapısal farklılığa rağmen her ekonomik bütünleşme hareketinin temelinde bir ekonomik işbirliği yatmaktadır. Ekonomik bütünleşme ile ekonomik işbirliği kavramları arasındaki diğer temel farklılıklar şu şekilde sıralanabilir:³⁷

- Ekonomik bütünleşme, coğrafi olarak birbirine yakın ülkelerin bir “blok” oluşturmasına yol açmaktadır. Ekonomik işbirliği ise coğrafi olarak bir bölgeye dayanmak zorunda değildir.

- Ekonomik bütünleşmeler, üye ülkelerin ekonomi politikalarında değişikliklere yol açar.

- Ekonomik bütünleşmeler üyeler arasında ticaretin önündeki engelleri kaldırırken, işbirliğinde ticari engellerin azaltılması amaçlanır.

- Ekonomik bütünleşme ekonomileri birbirine benzeyen, gelişmişlik farklılıkları az olan ülkeler arasında gerçekleştirildiğinde başarılı olabilirken, ekonomik işbirliğinde her yapıdaki ekonomiler temsil edilebilir.

- Ekonomik bütünleşmede uluslar üstü bir otorite ülkeler adına karar alma durumunda iken, ekonomik işbirliğinde ulusal egemenlik korunarak daha sınırlı ekonomik ilişkiler kurulmaktadır.³⁸

1.1.UluslararasıEkonomikEntegrasyonlarda Ülke Grupları

Ülkeler arasında uluslararası kuruluşlar ve/veya bütünleşmeler aracılığıyla kurulan ilişkilerin yanında bazı “gruplaşmalar” da gözlenmektedir. Uluslararası kuruluşlar bir uluslararası anlaşmayla kurulurken, ülke gruplarının oluşturulmasında bağlayıcı bir hukuk metni bulunmamaktadır. Uluslararası ekonomik kuruluşlar ve dünya ekonomisi üzerinde etkili olan güçlerin başında gelişmiş sanayileşmiş ülkelerin oluşturdukları gruplar gelmektedir. Bu grupların başında adını sıkça duyduğumuz G-8 (Group of Eight) gelmektedir.

1.1.1. G-8 (Group of Eight)

1973 petrol krizinden sonra ortaya çıkan küresel ekonomik durgunluk ortamında sanayileşmiş ülkelerin (ABD, Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya) bir araya geldiği hükümetlerarası forum niteliğindeki G-6 toplantılarına 1975’te Kanada’da katılmış ve G-7 ülkeleri olarak dünya ekonomisine yön vermeye çalışmışlardır. 1997 yılında Rusya’nın da katılımıyla grup G-8 adını almıştır. AB’de G-8 toplantılarında Avrupa Komisyonu ve Avrupa

³⁷ Dünya Üzerindeki Ekonomik Bütünleşmeler Kaynak: Wikipedia, Economic integration stages (http://en.wikipedia.org/wiki/Trade_bloc)

³⁸ Dünya Üzerindeki Ekonomik Bütünleşmeler Kaynak: Wikipedia, Economic integration stages (http://en.wikipedia.org/wiki/Trade_bloc)

Konseyi Başkanlığı seviyesinde temsil edilmektedir. G8 başkanlığını elinde bulunduran ülke yıllık toplantının organizyonunu ve ev sahipliğinden sorumludur.

Tablo 1:G-8 Ülkeleri Nüfus ve GSYH Göstergeleri (2011 yılı)

Ülke	Nüfus	GSYH (ABD) Doları
ABD	311.946	15,094.03
Japonya	127.819	5,869.47
Almanya	81.777	3,577.03
İngiltere	62.644	2,417.57
Fransa	63.087	2,776.32
İtalya	60.626	2,198.73
Kanada	34.437	1,736.87
Rusya	142.411	1,850.40
G-8'in Payı(%)	12.7	50.8
Dünya	6,973.74	69,971.51

1.1.2. G-20 (Group of Twenty)

Küresel ekonomide istikrar ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak amacıyla üyeleri arasında politika koordinasyonunu sağlamak, finansal kriz risklerine karşı birlikte hareket etmek ve yeni bir uluslararası finansal mimari yaratmak amacıyla bir araya gelen 19 ülke ve AB Yirmiler Grubu ya da bilinen adıyla G-20'yi oluşturmuşlardır. Doğu Bloğunun çözülmesinin ardından, küresel sermaye hareketlerinin de hız kazandığı bir ortamda “yükselen ekonomiler” olarak tanımlanan bir grup ülkenin küresel ekonominin yönetiminde yeterince temsil edilmediğini vurgulamışlardır. 90'lı yılların sonlarına doğru ardı ardına yaşanan finansal kriz ortamında 1999 yılında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin maliye bakanları ve merkez bankası başkanlarının Berlin'de bir araya gelmişlerdir. Bu tarihten itibaren her yıl düzenli olarak toplantılar gerçekleştirilmektedir

Tablo 2:G-20 Üyesi Ülkeler

AB	Brezilya	G.Kore	Kanada
ABD	Çin	Hindistan	Meksika
Almanya	Endonezya	İngiltere	Rusya
Arjantin	Fransa	İtalya	S.Arabistan
Avustralya	GüneyAfrika	Japonya	Türkiye

1.1.3. Grup 24 (Group of Twenty Four)

Uluslararası Parasal İlişkiler ve Kalkınma Konularında Hükümetlerarası Yirmidörtler Grubu (The Intergovernmental Group of TwentyFour on International Monetary Affairs and

Development) 1971 yılında gelişmekte olan ülkelerin katılımıyla oluşturulmuş bir gruptur. IMF Governörler Konseyi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren Uluslararası Para ve Finans Komitesi (IMFC) ve Kalkınma Komitesi (DC)'ne gelişmekte olan ülkelerin görüşlerini aktarır. G-24 ülkeleri 3 bölge üzerinden temsil edilmektedir.

•Bölge I (Afrika): Cezayir, Fildişi Sahili, Mısır, Etiyopya, Gabon, Gana, Nijerya, Güney Afrika ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti.

•Bölge II (Latin Amerika ve Karayipler): Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Guatemala, Meksika, Peru, Trinidad ve Tobago ve Venezuela.

•Bölge III (Asya): Hindistan, İran, Lübnan, Pakistan, Filipinler, Sri Lanka, Suriye.

1.1.4. Bağlantısızlar Hareketi (Non-aligned Movement)

Soğuk Savaş'ın sürdüğü yıllarda kendilerini hiçbir güç bloğu içinde tanımlamayan ülkelerin bir araya gelerek oluşturdukları bir uluslararası oluşumdur. İlk olarak 1961 yılında Bağlantısızlar hareketi, Bağlantısız Ülkeler Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı düzenlemiştir. Böylece Soğuk Savaş döneminde Batı İttifakı ve Doğu Bloğu'nun yanı sıra üçüncü bir blok oluşturulmaya çalışılmıştır. 2012 yılında, hareketin 120 üyesi ve 21 gözlemci ülke bulunmaktadır. Bağlantısızlar Hareketi'nin temel ilkeleri;

- Temel insan hakları ve amaçları ve ilkelerine saygı,
- Tüm ulusların egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı,
- Ulusal bağımsızlık hareketlerinin tanınması,
- Her ırktan ve büyük - küçük tüm ulusların eşitliğinin tanınması,
- Başka bir ülkenin iç işlerine müdahale etmemek,
- Birleşmiş Milletler Şartı uyarınca, tek başına veya toplu olarak kendisini savunmak için her milletin hakkına saygı,

- Saldırganlık veya toprak bütünlüğünün veya herhangi bir ülkenin siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanımı eylemlerinden veya tehditlerden kaçınmak,

- Barışçıl yollarla tüm uluslararası uyuşmazlıkların Birleşmiş Milletler Şartı ile uyumlu çözümü,

- Karşılıklı çıkar ve işbirliğinin teşvik edilmesi,

- Adalet ve uluslararası yükümlülüklere saygı olarak tanımlanmıştır.

Bağlantısızlar hareketi ilkelerini belirlerken temelde iki bloka eşit uzaklıkta bulunmayı ve askeri örgütlenmelere katılmamayı kendilerine amaç edinmiştir. Bağlantısızlık bu koşullar içerisinde doğup gelişmesini tamamlarken öte yandan kendi içlerinde "Bağlantısızlar-arası" savaşlar da yaşanmaktaydı. Bunlardan İran-İrak Savaşı, Hindistan-Pakistan, Vietnam-Kamboçya, Etiyopya-Somali, Uganda-Tanzanya çatışması önde gelenler arasındaydı.

Bağlantısızlar Hareketi'nin Soğuk Savaş koşulları içinde doğarken ve gelişme gösterirken karşılaştığı sorunlar ile 1991 sonrası başlayan tek kutuplu dönemdeki koşullar arasında büyük farklılıklar oluşmuştur. 1973 Cezayir Zirvesi'nden itibaren üye ülkelerin ekonomik çıkarlarına odaklanmış, G-77 aracılığıyla BM çatısı altında Güney Diyalogu'nu başlatmıştır. Doğu Bloğu'nun dağılmasının ardından Bağlantısızlık hareketi kendi içine kapanmış, Şubat 2003'teki Malezya'da yapılan XIII. Zirve'ye kadar kimlik ve misyon tartışmaları yoğun olarak yapılmıştır. Malezya Başbakanı Mahatir Muhammed'in liderliğiyle birlikte yeniden "Üçüncü Dünya"nın sorunlarına karşı duyarlı ve çözüm üreten bir misyon"u hedeflemiştir. 1990 sonrasında Çin ve Rusya'nın Bağlantısızlar Hareketine ilgisinin arttığı gözlenmektedir.³⁹

1.1.5.Yetmiş Yedi Grubu (G-77)

15 Haziran 1964 tarihinde BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) esnasında "Yetmiş Yedi Ülkeleri Ortak Deklarasyonu" ile kurulmuştur. Grubun amacı BM Genel Kurulu'nda üçüncü dünya olarak ifade edilen gelişmekte olan ülkelerin kolektif çıkarlarını korumak ve müzakere gücünü artırmak olmuştur. Günümüzde 132 üye ülkeye yayılmış olmasına rağmen G-77 adı muhafaza edilmiştir. G-77 ülkeleri 1990 yılında Gelişmekte Olan Ülkeler Arasında Küresel Tercihli Ticaret Anlaşması'nı imzalamışlardır. BM çatısı altında yürütülen Güney-Güney İşbirliği olarak adlandırılan gelişmekte olan ülkeler arasında kalkınma ve ekonomik işbirliği faaliyetlerine de destek verirler. Grubun Başkanlığı bölgesel düzeyde (Afrika, Asya ve Latin Amerika ve Karayipler arasında) bir yıl için sırayla yapılır. 2012 yılında Cezayir G-77 başkanlığını yürütmektedir.

1.1.6. BRICS ülkeleri⁴⁰

Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika ekonomilerini kastetmek için kullanılır. İlk olarak 2006 yılında New York/ABD'de gerçekleşen BM Genel Kurulu'nda bir araya gelen Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin BRIC Grubunu oluşturmuştur. Bu gruba 2011 yılında Sanya/Çin'de gerçekleşen Zirve toplantısında Güney Afrika da katılarak BRICS hâlini almıştır.

³⁹Hasgüler & Uludağ,2009 Hasgüler, M., Uludağ. (2005). Uluslararası Örgütler, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım:

⁴⁰BRICS Join Statistical Publication 2012, <http://www.bricsindia.in> ve Dünya Bankası: <http://data.worldbank.org/>

Tablo 3:BRICS Ülkeleri Temel Göstergeler

Ülke	GSYHBüyük Sıralaması	Nüfus(2011)	GSYH(Cari fiyat;Milyon\$)	KişiBaşına GSYH (Dolar)	Dış Ticaret Hacmi (2010;Milyon
Brezilya	6	192	2477	12594	478277
Rusya	9	143	1858	13089	768609
Hindist	10	1210	1848	1489	609977
Çin	2	1344	7298	5430	3273179
G.Afrık	27	50	408	8070	199614

Kaynak: BRICS Join Statistical Publication 2012, <http://www.bricsindia.in> ve Dünya Bankası: <http://data.worldbank.org/>

Devletlerarası işbirliğini sağlamayı amaçlayan BRICS toplantılarında devlet-hükümet başkanları ile bakanların gündemlerinde uluslararası terörizm, iklim değişikliği, gıda ve enerji güvenliğinden uluslararası ekonomik ve finansal istikrara kadar birçok konu yer almaktadır. Kavramın sıkça duyulmasının en önemli nedeni BRIC ülkelerinin yakaladıkları büyüme hızının yüksek olması ve dünya nüfusunun yarısına sahip ülkelere oluşmasıdır. 2020 yılına kadar BRICS ülkelerinin dünyanın en büyük 10 ekonomisi içinde yer alacağı tahmin edilmektedir. Özellikle Çin'in imalat sanayi üretiminde, Hindistan'ın hizmetler sektöründe, Brezilya ve Rusya'nın ise enerji ve hammaddede sahip oldukları üstünlükler birlikte hareket etmelerine uygun bir ortam sağlamaktadır.

Yeni Delhi'de gerçekleşen 4. BRICS Zirvesi sonucunda bir bölgesel kalkınma bankasının kurulması ve BRICS ülkelerinin dünya ekonomisinin yönlendirilmesinde daha etkili rol alması, örneğin IMF'nin karar mekanizmasındaki oy ağırlıklarının artırılmasının talep edilmesi kararlaştırılmıştır. Rusya ve Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olması nedeniyle BRICS ülkelerinin politik alanda da etkili olduğu söylenebilir. Suriye, İran gibi gerilimli konularda BRICS ülkeleri adına da açıklamalar sıkça gündeme gelmektedir.

BRICS Ülkeleri Devlet ve Hükümet Başkanları 2012 yılında 4. Zirve Toplantısı'nı gerçekleştirmişlerdir.

Ekonomik gücünü artıran BRICS ülkelerinin aralarındaki işbirliği olanaklarının artmasıyla önümüzdeki yıllarda çok kutuplu dünyada önemli güç merkezlerinden birisi olacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

2. BM-BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

1914-1918 yıllarındaki "Büyük Savaş"a ülkesini Nisan 1917'de soğan ABD Başkanı Woodrow Wilson, savaş sonu dünya düzeninin kurulmasında yol gösterici olacak bazı "noktaları" (ya da ilkeleri) Ocak ve Şubat 1918'de ilan etmişti. Bunlardan ilki doğrudan ekonomik yaşamın düzenlenmesiyle alakalıydı. Wilson'un öne sürdüğü ilkelerden ikincisi

“barış ya da savaş dönemlerinde açık denizlerde seyrüsefer serbestisi”, üçüncüsü “milletler arasında bütün ticari ve ekonomik engellerin kaldırılması” ya da “açık kapı politikası” (open door policy) önermekteydi. Wilson ayrıca savaş sonunda toprak kazanımı olmamasını ve yenilen devletlerden savaş tazminatı alınmamasını da önermekteydi. Fakat Ocak 1919’da başlayan Paris Barış Konferansı’nda, ekonomik ve ticari açıdan küresel bir rahatlama sağlayacak bu öneriler hayata geçirilemediği gibi, “tamirat borcu” adıyla mağlup devletlere, özellikle de Almanya’ya ödenmesi zor büyük borçlar yüklendi, mağluplar aleyhine birçok toprak değişikliği yapıldı. Büyük Savaş’ın gerçek nedenleri üzerinde durulmadığı gibi tüm sorumluluk mağluplara yüklendi.⁴¹

Almanya, Avusturya ve Macaristan’ın hemen sonrasında 1923-24 döneminde yaşadıkları dehşet verici “hiperenflasyon” ile paralarını pul yapmak zorunda kalmalarının yol açtığı krizlere ve rejim değişikliklerinin getirdiği sorunlara hiç bakılmaksızın bu devletlerden borç taksitlerini düzenli ödemeleri istendi. Hatta Fransızlar bir müddet Alman sanayinin kalbi olan Ruhr Bölgesi’ni işgal bile ettiler. Borç taksitleri uzun vadeye yayan bazı planlarla çözülmeye çalışılırsa da 1929-30 ekonomik krizi neticesinde artık bu tamirat borçlarının ödenmesi olanaksızdı.

Bu kriz liberal ekonominin içine düştüğü en büyük çöküşü getirirken, krize karşı devletlerarası hiçbir tedbir ve işbirliği mekanizması yoktu. Devletler “otarşik” bir anlayışla içlerine kapandılar. Japonya, İtalya ve Almanya genişlemeci saldırgan politikalara yönelerek “İkinci Büyük Savaş”ı başlattılar. Savaşın sonu gözükrken terhis edilen milyonlarca askerin getireceği işgücü baskısı ve kamu harcamalarındaki düşüşlerin getireceği sorunlar ABD ve İngiltere başta olmak üzere Batı dünyasını düşündürüyordu. Batılı devletlerin, SSCB’ye de danışarak, hazırladıkları bir dizi taslak üzerine çalışmak üzere toplanan Bretton Woods Konferansı son 30 yıllık dönemde Batı dünyasının yaşadığı ağır bunalımlardan alınan derslerle küresel ekonomik ilişkilere düzen vermeyi amaçlıyordu.

Bretton Woods Kurumları olarak bilinen Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası, 1929-41 krizinden sonra, dünya piyasalarını düzenlemek, kalkınmayı sağlamak ve yeni krizleri önlemek için 1944 yılında kuruldu. İki uluslararası örgütte de Keynes’in dünya ekonomisinin yönetimi üzerine geliştirdiği fikirler başlangıçta hakim olmuştu.

IMF, o dönemde, Bretton Woods Anlaşması çerçevesinde, daha çok ülkeler arası mal ve para akımlarının düzenlenmesi amacıyla, dengesizlikler belirdiğinde, kısa vadeli krediler yoluyla istikrar sağlamayı hedeflemekte idi. Kaynakları üye ülkelerden sağlanan IMF’den borç almak zorunda kalan bir ülke para ve maliye politikalarını IMF’nin öngördüğü şekilde

⁴¹ Çalış, Ş., Kutlu, Ö., Akgün, B. (2006). Uluslararası Örgütler ve Türkiye. Konya: Çizgi Kitabevi:

değiştirmek zorunda kalıyordu. IMF’den kredi alabilen ülkelere özel bankalar da kredi vermeyi kabul ettikleri için IMF ile anlaşmaya varmak bir çok ülke açısından hayati önem taşımaktaydı.

Dünya Bankası ise Bretton Woods Konferansı’nda kurulduğunda Güney ülkelerinin kalkınmaya yönelik kredilerini sağlama işini üstlendi. IMF’den farklı olarak ilk kurulduğunda, Dünya Bankası daha çok uzun vadeli kredi sağlamaktaydı.

Uluslararası ticareti engelleyici kısıtlamaları kaldırma konusu Bretton Woods Konferansı’nda konuşulmuş ve “Uluslararası Ticaret Örgütü” (ITO) denilen bir mekanizma 1947-1948 Havana Konferansı ile kurulmuşsa da faaliyete geçmeden kâğıt üzerinde kalmıştır. Bu konuda aynı konferansta geçici bir çözüm olarak Ekim 1947 tarihli “Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması” (GATT) kabul edilmiştir. Ocak 1995’te faaliyet geçen ve GATT-1947’nin yerini alan “Dünya Ticaret Örgütü” (WTO) ile uluslararası ticari sorunlarla ilgilenecek en geniş kapsamlı ve yetkili örgüt kurulmuştur.

Dünya Savaşlarının tahribatından kaynaklanan ya da kalkınmakta olan bağımsız veya gelecekte bağımsız olacak ülkelerin ekonomik sorunlarına cevap olarak “Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası” (IBRD) kurulmuştu.

Tüm bu ilke kurum ve mekanizmalara topluca bakıldığında 1929-30 benzeri bir krizin bir kez daha yaşanmaması için parasal istikrar kurulması, finansal kolaylıklar sağlanması, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi ve üye devletlerin ekonomilerinin bu serbestleştirme ile uyumlu biçimde “karşılaştırmalı üstünlükler” çerçevesinde yapılandırılmasının hedeflendiği görülmektedir.⁴²

Sovyetler Birliği, Bretton Woods toplantılarına katılmakla birlikte IMF ve Dünya Bankası’na üye olmadı. Soğuk Savaş döneminde sosyalist ülkelere Romanya, Yugoslavya, Macaristan ve Polonya IMF’ye üye olmuşlardır. Çekoslovakya ise 1948’deki rejim değişikliğinden önce var olan üyelik statüsünü devam ettirmiştir. SSCB’nin dağılmasından sonra Rusya ve öteki “ardıl” devletler ve ayrıca Mao’nun 1976’da ölümünden sonra başlattığı dünyaya açılım politikalarının sonucu olarak Çin Halk Cumhuriyeti de IMF’ye üye oldu.⁴³

3.IMF -ULUSLARARASI PARA FONU

Uluslararası Para Fonu ya da daha çok bilinen kısaltmasıyla IMF (International Monetary Fund), küresel finansal düzeni takip etmek, borsa, döviz kurları, ödeme planları gibi konularda denetim ve organizasyon yapmak, aynı zamanda teknik ve finansal destek sağlamak gibi görevleri bulunan uluslararası bir organizasyondur. 1944 yılında ABD’ninNew

⁴² Doç.Dr. Mehmet HASGÜLER (Ünite 2, 7) Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar

⁴³ Karluk, S.Rıdvan. (2007). Uluslararası Kuruluşlar, İstanbul: Beta Basım Yayım A.Ş.:

Hampshire eyaletindeki Bretton Woods'da kurulan ve 1947'de fiilen çalışmaya başlayan milletlerarası ekonomik meselelerle uğraşan bir teşkilattir. IMF "küresel para işbirliği, finansal istikrarı sağlamak, uluslararası ticareti kolaylaştırmak, yüksek istihdam ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik, ve dünya çapında yoksulluğu azaltmayı teşvik etmek için çalışan, 188 ülkenin üye olduğu organizasyondur. Kuruluşun belirtilen hedeflerinde, ödemeler dengesi ihtiyaçlarını karşılamak için üye ülkelerin mali kaynaklarını kullanılabilir hale de getirmekte dahil olmak üzere uluslararası ekonomik işbirliği, uluslararası ticaret, istihdam ve döviz kuru istikrarını teşvik edilmesi olarak tanımlanmaktadır. IMF'nin merkezi ABD'de, Washington, DC'de bulunmaktadır.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından sonra milletlerarası ekonomik meseleler karışık hale gelmiş, I. Dünya Savaşı'ndan sonra düşülen ekonomik buhranla savaş sonrası ekonomik depresyonlar da ekonomik ilişkileri tehdit eder bir vaziyet almıştı. Avrupa devletlerinin II. Dünya Savaşı sonrası bozuk ve depresyon içindeki ekonomik durumlarının aksine Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş boyunca ihracatının altın stoklarının artması, ekonomik bakımdan yardım yapacak tek ülke durumuna gelmesine sebep oldu. ABD, Avrupa devletlerine doğrudan yardım yapmak yerine mali müesseseler kurarak yardım yapılması taraftarı oldu ve 1944 yılında Bretton Woods'ta 45 devletin iştirakiyle bir takım kararlar alındı. Bretton Woods Antlaşması'nda; birisi, Milletlerarası Para Fonu, diğeri, Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) yahut kısaca Dünya Bankası isimleriyle iki ekonomik müessesenin kurulması kararlaştırılmıştır.

IMF, Avrupa devletlerinin tediye bilançolarında ortaya çıkabilecek geçici (kısa vadeli) ödeme güçlüklerinde kredi vererek milletlerarası ticaretin bu yüzden daralmasını önlemek; Dünya Bankası da uzun vadeli yatırım kredileri vermek suretiyle, Avrupa devletlerinin yeniden imarını sağlamak, tediye bilançolarındaki bünyevî dengesizlikleri gidermek için kurulmuştur.

Her iki müessesenin sermaye ve kaynaklarının önemli bir kısmı ABD tarafından temin edilmiştir. Bu müesseselere üye olan ülkelerin prensip olarak, içerde enflasyonu önleyici para politikaları takip etmeleri, dış ticareti ise tek taraflı devalüasyonlar ve ithal tahditleri yüzünden daraltmamaları, bilakis bu tehditleri mümkün mertebe kaldırmaları gerekecekti.

IMF'nin kuruluş amaçları;

Milletlerarası ticaretin dengeli şekilde gelişmesini üye devletlerin tam istihdama ve yüksek büyüme hızına ulaşmasına imkân hazırlamak; Ödemeler dengesi güçlüklerinin çözümünde yardımcı olmak; Kambiyo istikrarını kurmak ve tek taraflı değer düşürmelerine mani olmak; Çok taraflı dış ödemeler sisteminin kurulmasını sağlamak.

Bu gayeleri sağlamak için fona üye ülkelerin girmiş olduğu bazı taahhütler de şunlardır:

Dış turizm de dahil olmak üzere dış ticaret muamelelerinde döviz kontrol ve tahditlerini önlemek; Milli para biriminin altın veya dolar olarak paritesini tespit ve fona tescil ettirmek; Fona tescil edilen pariteyi değiştirmemek ve ancak tediye bilançolarındaki bünyevi değişikliklerde, çok zaruri hallerde değer düşürmeye gitmek (% 10'a kadarki devalüasyonlar da muhtar kılınmış, aşan miktarlardaki değer düşürmeler için izin alma keyfiyeti getirilmiştir.) Üye ülkelerin altın mukabilinde döviz alıp satabilmeleri, müstahsil ülkelerin altın satmaları serbest bırakılmıştır.

IMF'nin, tediye bilançoları açık veya fazlalık veren ülkelere düzenleyici müdahale yapma imkânı vardır. Fonun en yetkili organı, üye ülkelerin mümessillerinden teşekkül eden Güvernörler Heyeti'dir. Yılda bir toplanır. Bu heyet kendi arasından 12 kişilik bir Müdürler Meclisi seçerek yetkisini bunlara devreder. Güvernörler Heyetinde her üye ülke, sabit bir oy sayısı yanında fona iştirak hissesiyle oranlı bir oy sayısına da sahiptir. Buna göre en fazla oy hakkına sahip ülke, en fazla sermayeyle iştirak eden ABD'dir.

Herhangi bir ülke mutlaka hem Milletlerarası Para Fonuna (IMF) ve hem de Dünya Bankası'na (IBRD) bir arada üye olmak durumundadır. Fona üye devletlerin hisselerine kota denmektedir. Kotaların % 25'i altın ile, kalan % 75'i milli para ile ödenmiş veya taahhüt edilmiştir. Başlangıçta 8 milyar dolar olan sermayesi diğer yıllarda çok artmıştır. Bunun yanında serbest dövizli ülkelere tahvil satmak suretiyle fon ve kaynaklarını artırma imkânı da mevcuttur. Fon, her üyeye kotasının % 25'i tutarında krediyi talep vukuunda, otomatik olarak vermekle mükelleftir. Fonun verdiği kredilerde vade 5 yılı geçemez.

IMF verilerine göre (2006) fonun borç verme kaynağı 174 milyar dolar. Alacakları ise 75 ülkeden 34 milyar dolardır. 2010 verilerine göre IMF'ye en çok borcu olan ülkeler sıralaması şöyledir: Yunanistan (30 Milyar), Romanya (13,9 Milyar), Ukraine (12,66 Milyar), Macaristan (11,7 Milyar) dolardır.⁴⁴

Bretton Woods enstitülerinin dünya ekonomisine özellikle soğuk savaş yıllarındaki etkisi çok tartışılmıştır. IMF'nin kasıtlı olarak Amerika ve Avrupa menşeli şirketlerle iyi ilişkiler kuran askeri diktatörlükleri desteklediği iddia edilmektedir. Hatta bazı eleştirmenler IMF'nin demokrasi, insan hakları, işçi hakları konularına olumsuz hatta saldırgan bir tutum sergilediğini iddia etmektedirler. Bu düşünceler dünyadaki küresellik karşıtı harekete ivme kazandırmıştır. IMF taraftarları ise IMF'nin asıl gücünün veya görevinin demokrasi değil

⁴⁴https://wikipedia.org/wiki/Uluslararası_para_fonu

ekonomik istikrar olduğunu, ekonomik istikrarın da demokrasinin temel taşı olduğunu iddia etmektedirler.

3.1. IMF–Türkiye İlişkileri

IMF 1944’de kurulmuş olup, 1947’de tam olarak faaliyete geçmiş bir kuruluştur. Türkiye ise aynı yıl IMF’ye üye olmuştur. Özellikle 1950’li yılların son döneminde ortaya çıkan ekonomik siyasi kriz nedeniyle Türkiye IMF’yle stand-by antlaşması dediğimiz koşullu antlaşmanın ilk imzasını 1 Ocak 1961’de atmıştır. IMF’yle yapılan ilk imza dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’e aittir ancak hükümetin değişmesi nedeniyle Gürsel’in yaptığı anlaşmayı İsmet İnönü yürütmüştür. 1962’de ikinci anlaşmayı imzalayan İnönü, IMF’den yaklaşık 40 milyon dolar borç almıştır. 1961’ten 1970’e kadar IMF’yle düzenli olarak yıllık anlaşmalar sürdürülmüştür. 1970’ten itibaren ise IMF’siz yıllar başlamıştır. Göreve gelen hükümetler IMF’den uzak durmaya çalışmışlardır. 1971’de 10. anlaşma sona ererken, 1978 yılına kadar Türkiye IMF’yle anlaşma yapmayacaktır.

Türkiye’nin IMF ile 36 ay sürecek uzun süreli ilk anlaşmasına ise Haziran 1980’de Demirel hükümeti imza atmıştır. Süleyman Demirel o tarihe kadarki en yüksek krediyi almıştır. Birkaç ay sonra koltuğu bıraksa da yerine gelen hükümet anlaşmayı devam ettirmiştir. 1984’te iktidara gelen Turgut Özal, ekonomide ciddi adımlar atmış ve IMF’siz bir yönetimi benimsemiştir. Özal’dan sonra koltuğa yeniden oturacak olan Süleyman Demirel bu sefer IMF’den uzak durmaya çalışmıştır.

Serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşarak yerleştiği, yabancı sermayeye kapıların açıldığı ve IMF’siz geçen bu dönem 10 yıl sürmüştür. Türkiye, 1984’ten 1994’e kadar IMF ile stand-by antlaşması yapmamıştır. Her ne kadar bu süre içinde herhangi bir stand-by antlaşması yapılmamış olsa da; kamuda ödenen yüksek ücret ve maaşlar, tarıma yapılan cömertçe ödemeler, zarar eden KİT’lere yapılan destekler ve yüksek faiz ödemeleri neticesinde ekonomide kısa dönemde finansal problemler meydana gelmiş ve IMF ile 1994 ve 1995 yıllarını kapsayan anlaşma yapılmıştır. Türkiye’de ekonomik krizin ardından “5 Nisan kararları” olarak bilinen istikrar programı devreye girmiştir. Program kapsamında özellikle enflasyonun düşürülmesi, Türk Lirasına değer kazandırılması, ihracatın artırılması ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması gibi hedefler belirlenmiştir.

Türkiye’de 90’lı yıllarda adeta kronik bir hal alan yüksek enflasyon ve kamu iç borçlanma sorunu ekonomiyi tehdit eder bir hal almıştır. 2000 yılına gelindiğinde yüksek enflasyon sorununa çözüm getiremeyen Türkiye, 1999’da IMF ile yeni bir stand-by antlaşması gerçekleştirmiştir. Bu anlaşma ile enflasyonun tek hanelere indirilmesi, sürdürülebilir bir kamu maliye sisteminin oluşturulması ve kalkınma düzeyinin artırılması

amaçlanmıştır. Belirli bir dönem talep ve harcamalarda bir artış görülse de yüksek enflasyon programı hedeflerinden saptırmıştır. Yabancı sermaye girişi hızlanmıştır, enflasyonda iniş beklendiği kadar hızlı olmamıştır, Türk parası aşırı değerlenmiş olup ciddi bir dış ticaret açığından kaynaklı cari açık meydana gelmiştir. İthalat giderleri ve dış borçların artmasıyla Kasım 2000'de ekonomik kriz meydana gelmiştir. IMF 7,5 milyar \$ ek rezerv kolaylığı tahsis etmiştir. 2001'de üçlü koalisyon döneminde art arda anlaşmalarla IMF'li hayat yeniden başlamıştır. 2000 yılı Kasım ve 2001 Şubat krizinden sonra 2002'de yeniden IMF ile anlaşılan Türkiye, 2005'te de kesintisiz anlaşmalar sürecini devam ettirmiştir.⁴⁵

18. anlaşmanın sona ermesinin ardından 2005 yılında da yeni bir üç yıllık 19. stand-by anlaşması imzalanmıştır. Ancak iktidar, 2008 yılında IMF ile stand-by anlaşması yapmama kararı almıştır. Türkiye 14 Mayıs 2013 tarihinde IMF'ye olan borcun son taksitini ödemiştir ve IMF'yle borç ilişkilerini sona erdirmiştir. Borç ilişkisi sona ererken geçtiğimiz 2012 yılında Meksika'daki G-20 Zirvesi'nde alınan karar doğrultusunda Türkiye'den özel ricada bulunan IMF, 5 milyar dolar kredi talep etmiştir. Böylece, Türkiye IMF'ye Cumhuriyet tarihinde ilk kez borç vermiş olacaktır.

Ekonomik yapıların, küresel anlık tepkilerle değişim gösterdiği günümüzde ülkelerin borç statüleri önemli bir konudur. Türkiye 66 yıl önce üye olduğu IMF'yle 19 anlaşma gerçekleştirmiştir. Ve ilk anlaşmasını bundan 52 yıl önce yapmıştır. Bu 52 yılda IMF'den 50 milyar dolara yakın kredi kullanmıştır. Ancak kredi miktarının 35 milyar doları son üç anlaşmadan kaynaklanmıştır. Türkiye; siyasi ve ekonomik istikrarın da katkısıyla bu anlaşmalardan son 2 stand-by'ı başarıyla tamamlayabilmiştir. 14 Mayıs 2013 tarihinde Türkiye, 2001 krizinde neredeyse herkesin adını ezbere bildiği IMF'ye olan borcunu sıfırlamıştır. Türkiye'nin 2023 hedeflerinde; dünyanın en büyük ilk 10 ekonomisi arasında yer almak, kişi başına düşen milli geliri 25.000 dolara çıkarmak, 500 milyar dolar ihracat yapmak gibi stratejik hedefler vardır. Bu hedeflere ulaşmanın temel aracı ise güçlü bir ekonomiye sahip olmaktır. Disiplinli bir mali yapı çerçevesinde küresel pazarlara hakim, cari açığı azalan, kamu ve özel kesim borçlanmalarında dikkatli bir Türkiye arzulanmaktadır. Bu kapsamda IMF, Dünya Bankası tarzındaki uluslararası yapıların Türkiye ekonomisine direk etkilerinden kaçınılmak istenmektedir. IMF'nin ülkelere borç verme dışında önemli görevleri vardır. Ekonomik yapılardaki düzenlemeleri gerçekleştirmek adına, IMF'den yardım talep eden ülkelerde önemli programlar yürütülmekte ve ekonomik reçeteler sunulmaktadır. Ancak son zamanlarda IMF yardımı alan devletlerin neredeyse iflas noktalarına ulaşmaları, kuruluşu olan tepkileri artırmıştır. Küresel ekonomik krizin tüm dünyada hissedildiği şu günlerde

⁴⁵ <http://www.imf.org/external/country/tur/rr/2011/overview.pdf>
Etüd-Araştırma Servisi 9
<http://media.dunyabulteni.net/file/2013/imf.pdf>

Türkiye'nin kamu ve özel kesim borçlanmalarına önemle dikkat etmesi gerekmektedir. Hiç şüphesiz IMF ile olan borç ilişkisini sonlandırmak Türkiye'nin Dünya Ekonomileri içerisindeki konumunu güçlendirecek olup kendi kararlarını kendi veren ve uygulayan bir ülke noktasına taşıyacaktır. Avrupa'da gelişmiş ülkelerin dahi kredi kullandığı kriz ortamında Türkiye'nin IMF'ye olan borcunu kapatması ve IMF'ye kredi vermesi Türkiye adına sevindirici gelişmelerdir.

4. WB-DÜNYA BANKASI ⁴⁶

Banka'nın kuruluş amacı, "savaş sonrası yeniden yapılanma ve kalkınmanın destek ve finansmanı" olmuş fakat grubun amacı günümüzde "yoksul ülkelerde yoksulluğun azaltılması ile sürdürülebilir büyüme ve üye ülkeler arası işbirliğinin desteklenmesi" olarak ifade edilmiştir. Günümüzde Dünya Bankası az gelişmiş ülkelerin kamu ve özel kesimlerine finansal ve teknik yardım sağlayan temel kaynak kuruluşlardan biridir ve temel amaçlarından en önemlisi "az gelişmiş ülkelerde yoksulluğu azaltma ve yok etme" olarak belirlenmiştir.

Ağustos 2015 tarihi itibarıyla Dünya Bankası'na üye ülke sayısı 188dir. Dünya Bankası, bilinen anlamda bir banka olmayıp temelde bu 188 üye ve aynı zamanda hissedar ülkeden oluşan iki kalkınma ajansından ve onu desteklemekte olan üç yardımcı ajanstan oluşmaktadır.

-Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development: IBRD),

-Uluslararası Kalkınma Birliği (the International Development Association: IDA),

-Uluslararası Finans Kurumu (the International Finance Corporation: IFC),

-Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (the Multilateral Guarantee Agency: MIGA),

-Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözülmesi Uluslararası Merkezi (the International Centre for the Settlement of Investment Disputes: ICSID),

Grubun kalkınma ajansları IBRD ve IDA'dır. Dünya Bankası Grubu'nda her bir kurum ayrıdır fakat birbiriyle tamamlayıcı rol üstlenmekte olup, IBRD orta ve az gelişmiş ülkelerde yoksulluğu azaltmaya yönelik çalışmalara yoğunlaşırken IDA ise dünyanın en yoksul ülkelerin kalkınma sorunlarına yoğunlaşır. Bu iki kalkınma kurumu bahsi geçen diğer üç kurumun (ajansın) çalışmalarıyla desteklenir.

Dünya Bankası Grubu gelişen ekonomilere eğitim, sağlık, kamu yönetimi, altyapı, finans ve özel sektör gelişimi, çevre ve tarım ve doğal kaynakların yönetimi alanlarında düşük-faizli, faizsiz ve doğrudan yardımlar şeklinde kredi sağlar. Banka'nın merkezi

⁴⁶ Prof.Dr. S. Rıdvan KARLUK (Ünite 3, 5) Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar

ABD'nin başkenti Washington'dadır ve Banka dünya çapında 100'den fazla ofisinde 10.000 den fazla kişiyi istihdam etmektedir.

Daha önceden de ifade edildiği üzere Dünya Bankasının çalışma şekli bir kooperatifin çalışması gibidir ve Bankanın 188 üyesi aynı zamanda Bankanın hissedarları konumundadır. Üye hissedarlar yönetimde “ *Guvernörler Konseyi (Boards of Governors)*” tarafından temsil edilir. Her üye ülke bu konseye bir asil bir de yedek üye görevlendirir ve genellikle bu guvernörler üye ülkelerin maliye bakanları veya ekonomiden sorumlu bakanlarından oluşur. Guvernörler her yıl Dünya Bankası ve IMF'nin yıllık toplantısında bir araya gelirler ve banka için “nihai politika yapıcılar” olarak rol alırlar.

Guvernörler konseyi yıllık olarak toplandıklarından özel yürütme görevlerini 25 kişiden oluşan *Yönetim Kurulu (İcra Direktörleri Kurulu)* 'na (Executive Directors) devrederler. En yüksek hisseye sahip üyeler olan ABD, Japonya, Almanya, Fransa ve İngiltere yönetim kurulunda birer üye tarafından temsil edilirken diğer 183 üye ülke kalan 20 yönetim kurulu üyesi tarafından temsil edilirler.

Dünya Bankası Grubu Başkanı geleneksel olarak *ABD vatandaşıdır ve bu ülke tarafından başkanlığa aday olarak gösterilir. Bankanın 12. Başkanı Kore kökenli fakat yine ABD vatandaşı Dr. Jim Yong Kimdir.*

Dünya Bankası Grubu Başkanı yönetim kurulu tarafından beş yıllığına seçilir ve en fazla iki dönem görev yapabilir. Dünya Bankası Başkanı guvernörler konseyine başkanlık eder ve Dünya Bankası'nın genel yönetiminden sorumludur.

Bankanın kuruluş sermayesi ve üye ülkelerin sermaye katılımları kuruluşta belirlenmiş fakat bu zamanla değişikliğe uğramıştır. IRBD, 10 milyar dolar sermaye ile kurulmuş ve bu kuruluş sermayesi Banka'ya üye olan ülkelere tahsis edilmiştir.

1944 yılından başlamak üzere bankanın sermayesi farklı tarihlerde arttırılmış ve günümüzde (1944 değerleriyle) 170,965.3 milyon dolar olmuştur. Banka, üye ülkelere sermaye paylarının tahsis edilmesinde, üye ülkelerin IMFdeki kotalarını esas alır. Üye ülkeler Bankadaki sermayelerini belli bir oranda yükseltebilme hakkına sahiptirler.

Üye ülkelerin Bankadaki oy dağılımında göz önünde tutulan esaslar IMFdeki esaslarla benzerlik gösterir. Üye ülkelerin Bankadaki toplam oy güçlerinin belirlenmesinde IMF'nin yönetiminde olduğu gibi iki faktör önemlidir; Sermaye katılımlarına bakılmaksızın her üye ülkenin Bankada 250 sabit oyu vardır. Bu sabit oya ek olarak her üye ülkenin ayrıca sermaye payına göre belirlenen birde değişken oy sayısı mevcuttur. IMFde olduğu gibi Banka'mn politikalarının belirlenmesinde ve etkilenmesinde oy gücü önemlidir.

108 üye ülkeye yardımda bulunan ajansın son yıllarda hibe ve kredilerinin yaklaşık %50'si yoksul Afrika ülkelerine yönelmekte ve miktar olarak bu yardım, bağış ve krediler

toplamı dünya çapında yıllık ortalama olarak 15 milyar ABD doları kadardır. IDA özellikle sağlık ve eğitim, altyapı ve tarım ve ekonomik ve kurumsal kalkınmayı sağlamak amacıyla en yoksul ülkelere yardım ve kredi sağlar. Türkiye’de dahil olmak üzere Dünya Bankası’na üye bazı ülkelerin sermayeye katılım ve oy gücü oranları büyüklük sırasına göre aşağıdaki Tablo da gösterilmiştir,⁴⁷

Tablo 4: Dünya Bankası’na üye bazı ülkelerin sermayeye katılım ve oy gücü oranları

ÜLKE	Sermaye Miktarı*	Sermaye Payı (%)	Oy Miktarı	Oy Oranı (%)
ABD	28,118.3	16.45	281,717	15.56
Japonya	16,544.4	9.68	165,978	9.17
Almanya	8,245.0	4.82	82,984	4.58
Fransa	7,369.5	4.31	74,229	4.10
İngiltere	7,369.5	4.31	74,229	4.10
Çin	5,886.4	3.44	59,398	3.28
Kanada	5,270.9	3.08	53,243	2.94
Hindistan	5,055.2	2.96	51,086	2.82
İtalya	4,479.5	2.62	45,329	2.50
Rusya	4,479.5	2.62	45,329	2.50
Suudi	4,479.5	2.62	45,329	2.50
Brezilya	3,328.7	1.95	33,821	1.87
TÜRKİYE	1,541.8	0.90	15,952	0.88
Toplam	170,965.3	100.00	1,810,045	100.00

Kaynak:IBRD,[http://siteresources.worldbank.org/B0DINT/Resources/278027-](http://siteresources.worldbank.org/B0DINT/Resources/278027-1215524804501/IBRDCountryVotingTable.pdf)

[1215524804501/IBRDCountryVotingTable.pdf](http://siteresources.worldbank.org/B0DINT/Resources/278027-1215524804501/IBRDCountryVotingTable.pdf)

4.1.Dünya Bankası- Türkiye İlişkileri

Daha önceden de ifade edildiği üzere Dünya Bankası’nın 188 üyesi mevcuttur ve bu üyeler aynı zamanda Banka’nın hissedarları konumundadır. Hissedarlar yönetimde Guvernörler Konseyi tarafından temsil edilir ve genellikle guvernörler üye ülkelerin maliye bakanları veya ekonomiden sorumlu bakanlarıdır. Türkiye’yi Banka ile ilişkilerinde Hazine Müsteşarlığı temsil eder ve projeler finansman amacıyla bankaya Hazine Müsteşarlığı kanalıyla sunulmak zorundadır. TC Merkez Bankası ise muhafaza kurumu olarak görevlidir.

Türkiye Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası’na (IBRD) 11 Mart 1947 tarihinde katılmıştır. 12 Temmuz 2012 itibarıyla Türkiye’nin Banka’daki sermaye katılımı (1944 değerleriyle) 1,541.8 milyon ABD doları ve oy gücü ise 15,952 adettir. Türkiye’nin

⁴⁷IBRD,<http://siteresources.worldbank.org/B0DINT/Resources/278027-1215524804501/IBRDCountryVotingTable.pdf>

bankadaki sermaye katılımı ve oy gücünün toplam içindeki oranı ise sırasıyla %0.90 ve %0.88'dir. Dünya Bankası Yönetim Kurulu'nda; Avusturya, Belarus, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Kazakistan, Lüksemburg, Slovakya, Slovenya ve Türkiye'yi 1 üye temsil etmektedir.

Türkiye, günümüz itibarıyla DB sınıflamalarında "üst-orta gelirli" ülkeler kategorisindedir. Türkiye 2011 yılı sonunda bakıldığında Çin ve Hindistan'ın ardından IBRD kaynaklarını en çok kullanan üçüncü ülkedir. DB tarafından günümüzde Türkiye'ye açılan kredi miktarı 21 milyar dolar olmuştur. Türkiye bu kaynağın 17.5 milyar dolarlık kısmını kullanmış, 2011 yılı sonu itibarıyla Türkiye'nin DB'ye borcu 12.5 milyar dolar seviyesindedir.

2012-2015 Ülke İşbirliği Stratejisinde, Türkiye'nin hızlı, sürdürülebilir ve çevreye saygılı büyümesine katkıda bulunmak temel amaç olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda stratejik amaçlar rekabet gücünün ve istihdamın artırılması, eşitliğin ve kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın derinleştirilmesi olarak tanımlanmıştır. Bu amaçlara ulaşmak için, Türkiye Hükümeti, özel sektör, sivil toplum ve Dünya Bankası Grubu, dört yıllık CPS dönemi için 4.5 milyar dolar tutarında bir kaynak yaratmıştır. Bu kaynağın 1/3'ü kalkınma politikasının finansmanına (DPL), 2/3'ü ise yatırım finansmanına ayrılmıştır. Bu strateji ile 10 sonuç elde edilmesi planlanmaktadır:

- Makroekonomik ve finansal istikrarın sürdürülmesi ve ihracatın, yurt içi tasarrufların ve dışsal etkilere karşı dayanıklılığın güçlendirilmesi.
- Özellikle kadınlar ve gençler için olmak üzere istihdamın artırılması ve kayıt dışı istihdamın azaltılması,
- Yatırım ve iş ortamının iyileştirilmesi; finansmana erişimin derinleştirilmesi ve genişletilmesi,
- Yönetişim ve kamu mali yönetim sistemleri ile ilgili reformlar için Türkiye'ye destek sağlanması,
- Erken çocukluk eğitiminin kalitesinin ve kapsamının artırılması,
- Daha etkili ve finansal açıdan sürdürülebilir bir sağlık sistemi için Sağlıkta Dönüşüm Programının desteklenmesi,
- Fırsat Eşitliği doğrultusunda ilerleme kaydedilmesi,
- Kamu hizmetlerinin ve yönetişimin iyileştirilmesi,
- Güvenilir ve verimli enerji arzının artırılması; yenilenebilir enerji kaynaklarının daha fazla kullanılması ve uygulanmakta olan iklim eylemlerinin artırılması,
- Çevre yönetiminin ve iklim değişikliğine uyumun güçlendirilmesi,

- Türkiye'deki şehirlerin sürdürülebilirliğinin artırılması,

Türkiye, 22 Aralık 1960 tarihinde üyelik ana sözleşmesini imzalayarak IDA'ya üye olmuştur, Birinci grupta yer alan gelişmiş ülkeler haricinde, Türkiye 117,980 oy miktarı ve % 0,59 oy gücü ile IDA'da diğer 140 üye ülke ile ikinci grupta temsil edilmektedir,

Türkiye; Çin, Kıbrıs, Mısır, Estonya, Letonya, Litvanya ve Güney Kore ile birlikte IDA fonlarına katkı yapan ikinci grupta yer alan ülkelerdir, Önceleri IDA kredi ve yardımlarından yararlanan Türkiye (yaklaşık 200 milyon dolar), günümüzde ekonomik gelişmesine paralel olarak IDA'nın yardım fonlarına katkı sağlayan ve dolayısıyla yoksul ülkelere fon aktaran (donör) ülkedir,

Türkiye IFC'ye 19 Aralık 1956 tarihinde katılmıştır, Türkiye'nin sermayeye katılımı 2012 yılı itibarıyla 1,454,000 dolar olup sermayeye katılım ve oy gücü % 0,61'dir,

IFC'nin 2012-2015 Ülke İşbirliği Stratejisi (CPS) döneminde Türkiye'deki kendi yatırım programının yıllık bazda 425-500 milyon ABD\$ düzeyinde veya CPS dönemi boyunca toplam 1,7-2 milyar ABD\$ düzeyinde kalması beklenmektedir, IFC'nin yıllık olarak finansal sektöre 200-230 milyon ABD\$; altyapı sektörüne 130-150 milyon ABD\$; imalat, tarımsal işletme ve hizmet sektörlerine 90-120 milyon ABD\$ düzeyinde yatırım yapması beklenmektedir, IFC danışmanlık çalışmalarını sürdürülebilir enerji ve cinsiyet finansmanı üzerinde odaklandırmaya devam edecektir,

Türkiye Dünya Bankası İlişkilerinde Önemli Tarihler

- 11 Mart 1947: Türkiye Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'na (IBRD) giriş antlaşmasını imzaladı,
- 7 Temmuz 1950: Türkiye'nin Banka tarafından ilk finansmanı,
- 19 Ekim 1950: Türkiye Endüstri Kalkınma Bankasına Banka tarafından 9 milyon dolarlık kredinin verilmesi,
- 19 Aralık 1956: Uluslararası Finans Kurumu'nun (IFC) Türkiye'nin üye antlaşmasını imzalaması,
- 22 Aralık 1960: Uluslararası Kalkınma Birliği'ne (IDA) Türkiye'nin üye oluşu,
- 30 Ekim 1968: Bankanın Türkiye'ye Keban barajı projesi için kredi açması,
- 25 Mart 1980: İlk yapısal değişim kredisinin banka tarafından onayı
- 08 Ağustos 1986: Uluslararası Finans Kurumuna (IFC) Türkiye misyonunun oluşturulması ve açılışı,
- 03 Haziran 1988: Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) anlaşmasının Türkiye tarafından imzalanması ve Türkiye'nin MIGA'ya katılımı,

- 02 Nisan 1989: Türkiye'nin Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Uluslararası Merkezi'ne (ICSID) katılımı,
- 16 Kasım 1999: Türkiye'ye Banka tarafından depremden sonra yeniden yapılanma kredisinin açılmasını onaylanması,
- 18 Ekim 2005: Türkiye'ye Banka tarafından depremden sonra yeniden yapılanma kredisinin verilmesi,

5. WTO - DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

1948 yılında yürürlüğe giren ve 1 Ocak 1995'e kadar geçen sürede Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması, uluslararası ticareti düzenleyen ve üzerinde anlaşılan tek uluslararası çok taraflı sözleşme olmuştur. Genel Anlaşma ile yaratılan GATT, ticari ilişkilerde rekabeti bozan ve ticareti kısıtlayan engellerin görüşülerek kaldırıldığı tek uluslararası kuruluş olmuştur. GATT'a taraf ülkeler, aralarında ortaya çıkan ticari sorunlar ile bunların çözüm yolları ve ticaretin geliştirilme imkânlarını görüşmek için belirli sürelerde toplanmışlardır. Bu niteliğiyle GATT, uluslararası bir dünya ticaret forumu olarak görev yapmıştır. Genel Anlaşma'nın (GATT 1947) amaçları; üyelerinin hayat seviyelerini yükseltmek, reel gelir ve efektif talepte istikrarlı bir büyüme ile dünya kaynaklarında tam kullanımı sağlamak, üretimin ve uluslararası ticaretin geliştirilmesine yardımcı olmaktır. GATT 1947, genel ve özel nitelikteki amaçlara ulaşabilmek için başlıca dört temel ilkeden (kuraldan) hareket etmiştir. GATT'ın esasını oluşturan en çok kayırlan ülke ilkesine göre, üye ülkeler arasındaki dış ticaret ayırıcı olmayan bazda yapılmalıdır. Diğer temel ilkeler; tarifeler yoluyla koruma, ulusal işlem ve gümrük vergilerinin indirilerek konsolide edilmesidir.

GATT çerçevesinde yapılan tarife indirim turlarına Çok Taraflı Ticaret Görüşmeleri diğer bir deyişle Ticaret Turları denir. GATT'ın kurulduğu tarihten bu yana ticaret turları önemli bir gelişme göstermiştir. GATT'ın 1986-1994 (Uruguay Turu) yayınlanan nihai senede imalat sanayii ürünlerine ek olarak: tarım, hizmetler ve fikri mülkiyet hakları ile birlikte 1973-1979Tokyo Turu sonunda kabul edilen kodlar da dahil edilmiştir. Uruguay Turu sonucunda sanayi ürünlerinde ortalama %40 civarında bir tarife indirimi sağlanmıştır. Tur sonunda kapsamlı bir tarım reformu kabul edilmiş, miktar kısıtlamaları tekstil ve konfeksiyon ürünlerinde kaldırılmıştır. Tur, eski GATT düzenine oranla daha kapsamlı ve kurallara bağlı, ancak uyulması daha zor bir uluslararası ticaret düzeni getirmiştir.⁴⁸

Uruguay Turu Nihai Senedi ve dünya ticaretinde yeni düzenlemelerin neler olduğunu belirler. Aralık 1991'de GATT Genel Direktörü'nün ismiyle Dunkel Kağıdı olarak

⁴⁸ DİŞ TİCARET MEVZUATI GATT Müzakere Turları ve DTÖ <http://www.orgtr.org/tr/gatt-muzakere-turlari-ve-dto>

isimlendirilen Nihai Senet Taslağı 108 katılımcı ülkeye dağıtılmış ve 15 Aralık 1993 tarihinde kabul edilmiştir. Bu sebeple Nihai Senet'in (Final Act) imza töreni 15 Nisan 1994'de Fas'ın Marakeş şehrinde yapılmıştır. 60 Anlaşma'yı (WTO Anlaşmaları) kapsayan toplam 550 sayfalık Nihai Senet'e 22.000 sayfalık tarife listeleri bağlanmış ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) GATT'in yerine kurulmuştur. Nihai Senet hükümlerine göre mal ticaretinde gümrük tarifeleri ortalama %33 oranında indirilecek, tarımda ihracat sübvansiyonları ve iç destek seviyeleri aşağıya çekilecek, bir geçiş döneminden sonra dokuma (tekstil) ve hazır giyim (konfeksiyon) sektöründe miktar kısıtlamaları kaldırılacak, gönüllü ihracat sınırlamalarına son verilecek, hizmetlerde pazara giriş serbestisi ile fikri mülkiyet haklarında asgari normlara uyulması sağlanacaktır.

Dünya Ticaret Örgütü, Bretton Woods Konferansının toplanmasından 50 yıl sonra kurularak IMF ve IBRD gibi dünya ekonomi sisteminin önemli bir parçası olmuştur. WTO'nun kurulmasıyla birlikte GATT'in yapısı da değişmiştir. WTO, üyesi olan ülkeler tarafından yönetilen bir uluslararası kuruluştur. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi diğer uluslararası kuruluşlardan farklıdır. 30 Ekim 1947 tarihli Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'ndan hukuken farklıdır. WTO Anlaşmaları, temel anlaşma metinleri ile bunlara ek kararlar, anlayış metinleri ve taahhüt listelerinin de dahil olduğu karmaşık bir hukuki düzenlemedir. GATT sadece mal ticaretini, WTO ise mal ticaretinin yanında, hizmetler ticareti ve ticari nitelikteki fikri mülkiyet haklarını da kapsamaktadır. WTO'yu oluşturan anlaşmaların tamamı çok taraflıdır ve taahhütler 160 üye ülkenin tamamını bağlamaktadır.⁴⁹WTO, GATT'a göre anlaşmazlıkların çözümünde daha hızlı çalışan, otomatik mekanizmalara sahiptir

6.OECD - EKONOMİK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA ÖRGÜTÜ⁵⁰

II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş koşullarında, özellikle de 1947 yılından itibaren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasında karşıtlık ve rekabet giderek artmaya başlamıştır. SSCB önderliğindeki Doğu Bloku ile ABD önderliğindeki Batı Bloku arasındaki rekabetin en yoğun yaşandığı alanlardan biri ekonomi ve ekonomik kalkınmadır. SSCB'nin Doğu Avrupa'da nüfuzunu artırması ve Sovyet etki alanının genişlemesi karşısında ABD için Avrupa'yı güçlendirmek bir gereklilik hâline gelmiştir. Bu çabanın ekonomik ayağı Marshall Planı ile sağlanmıştır. Plan, Avrupa'nın bir bütün olarak ekonomik ve sosyal göstergelerinin iyileştirilmesi için bir birlik yaratma hedefini öngörmekteydi. ABD, *Marshall Planı* ile kendi ekonomik ve siyasi

⁴⁹ https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_eorg6_e.htm

⁵⁰ Yrd.Doç.Dr. Betül YÜCE DURAL (Ünite 6) Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar s.134-160

üstünlüğünü sürdürme ve SSCB'nin ilerlemesini durdurmayı hedeflemekte idi. Marshall Planı ile birlikte kalkınmasını tamamlamış, ekonomik açıdan bütünleşmiş ve güçlü bir Avrupa'nın hem bölge ülkelerinin hem de ABD'nin siyasi ve ekonomik çıkarlarına hizmet edeceği düşünülmüştür. Marshall Planı ile Avrupa aktarılacak mali yardımların hangi ülkelere, hangi sektörler ve hangi kriterlere dağıtılacağı belirlenmesi önemli bir konu idi. Bu gelişmeler esnasında, 12 Temmuz 1947'de Paris'te bir araya gelen Avrupalı liderler, Avrupa'nın ihtiyaçlarını belirlemek için *Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı* (CEEC: Conference of European Economic Cooperation) adlı kuruluşu oluşturmuşlardır. Marshall Planı'na katılacak ülkelerin ekonomik ihtiyaçlarına ilişkin raporların hazırlanmasının ardından, Plan yasalaşmış ve 1948'de onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Marshall Planı'na ilişkin düzenlemeler için Avrupa ülkeleri kendi aralarında Nisan 1948'de *Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nü* (OEEC: Organization of European Economic Cooperation) kurmuşlardır. Bu örgüt 1961 yılında *Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütüne* (OECD: Organization of Economic Cooperation and Development) dönüşmüştür.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Teşkilatı) tüm batılı sanayileşmiş ülkeleri bir çatı altında toplayan tek uluslararası kuruluş olmuştur. 1961 yılında Türkiye'nin de içinde bulunduğu 20 kurucu üye ile oluşan OECD, yarım asırlık sürede dünyada ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi ve kalkınmanın sağlanması için pek çok proje ve işbirliğine katkı sağlamıştır. Örgüt dünya genelinde geniş ve en güvenilir karşılaştırmalı istatistik, ekonomik, sosyal veri ve analiz kaynaklarından biri hâline gelmiştir. OECD'nin kurucu üyeleri, OEEC'nin 18 Avrupa üyesi ile Kanada ve ABD'dir. Fakat bu iki ülke bu defa OECD'nin ortak değil, tam üyeleridir. Günümüzde (2015de) 34 üyesi bulunan OECD'nin *kurucu üyeleri* Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere, Kanada ve ABD'dir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne *sonradan katılan ülkeler* ise Japonya (1964), Finlandiya (1969), Avustralya (1971), Yeni Zelanda (1973), Çek Cumhuriyeti (1995), Meksika (1994), Macaristan (1996), Polonya (1996), Güney Kore (1996), Slovakya (2000), Şili (2010), Estonya (2010), Slovenya (2010) ve İsrail'dir (2010). Rusya Federasyonu ile OECD arasında üyelik müzakereleri sürdürülmektedir. Avrupa Birliği (AB) Komisyonu da oy hakkı olmadan örgütün toplantılarına katılmaktadır. ⁵¹

6.1. OECD'nin Çalışmaları

OECD'nin, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) benzeri kuruluşlarda olduğu gibi uluslararası mali işbirliğinin sağlanması, kredi veya

⁵¹ <http://www.oecd.org/membercountries>

diğer mali destek sağlanmasına imkân verecek kaynakları temin etmesi veya ticaretin çok taraflı müzakereler kapsamında serbestleştirilmesi olarak tanımlanabilecek özel bir görevi bulunmamaktadır. Örgüt daha çok ekonomik ve ticari konuların ele alındığı bir tartışma ve inceleme forumu niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte, OECD'yi dünya ekonomisinin yönetimine alt yapı oluşturan, küresel bağlamda önem kazanmakta olan konuları analitik düzeyde inceleyen temel ve öncü kuruluşlardan biri olarak nitelemek mümkündür.

OECD Bakanlar Konseyi toplantıları, IMF ve Dünya Bankası toplantılarından sonra düzenlenerek, parasal sorunlarla diğer ekonomik konular daha ayrıntılı olarak değerlendirilmektedir. OECD'nin değerlendirmelerini;

- Ülke incelemeleri, istatistikler, genel ekonomik analiz ve çalışmalar ile mukayeseli analizler,
- Bağlayıcı olmayan ilkeler, rehberler, iyi uygulamalar ve tavsiyeler
- Bağlayıcı düzenlemeler/kararlar (Liberalizasyon Kodları, Rüşvet ile Mücadele Sözleşmesi gibi) şeklinde sıralayabiliriz.

OECD'nin 1961 yılından günümüze kadar geçen dönemde ulaşılmış olduğu hedefler şunlardır:

Rüşveti Önleme Sözleşmesi, Kirleten Öder İlkesi'nin kabulü, Çok Uluslu Şirketler Rehberi, Çin, Rusya ve Brezilya ile işbirliği programları, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da kullanmak için Yatırım ve İyi Yönetim Konusunda Girişim, İhracat Kredi Sözleşmesi, Model Vergi Sözleşmesi.

OECD, uluslararası (supranational) yetkiyle donatılmış bir kuruluş değildir. Bu nedenle örgütün değerlendirmelerine ve alınan kararlara üye ülkelerin yasal olarak uyma zorunluluğu bulunmamaktadır. OECD, üye ülkelerin ekonomik, mali, sosyal politika uygulamalarının belli bir uyum içinde ortaklaşa öğrenilmesine, ortak sorunların çözümlenmesine, bu alanlarda uyulması zorunlu veya ihtiyari kuralların ortaya konulmasına imkân hazırlamaya yönelik sürekli bir *müzakere ve konferans* ortamıdır.

OECD çerçevesinde yapılan toplantılarda her yıl, dünya ve üye ülke ekonomilerindeki gelişmeler gözden geçirilir ve bu konuda yapılan araştırmalar OECD belgesi olarak yayımlanır. OECD başta ekonomik ve sosyal konular olmak üzere, toplumların hayatlarının hemen hemen tüm alanlarını kapsayan konularda daha yüksek standartlar sağlanabilmesi amacıyla önerilerde bulunur.

OECD'nin uzmanlık ve faaliyet alanları bilim ve teknoloji, biyoteknoloji, enerji, çelik, çevre, eğitim, emeklilik ve sigorta, ekonomi, finans, ihracat kredileri, istatistikler, işgücü,

kalkınma işbirliği, kurumsal yönetim, rekabet, sağlık, sosyal konular, tarım ve balıkçılık, ticaret, uluslararası göç, ulaşım, yatırım, yolsuzlukla mücadele ve vergi şeklinde sıralanabilir.

6.2.OECD - Türkiye İlişkileri

Türkiye, OECD'nin 20 kurucu üyesinden biridir. Türkiye, 29 Mart 1961 tarih ve 293 sayılı Yasa ile OECD'ye katılmıştır. Türkiye'nin OECD Nezdinde Daimi Temsilciliği kadrosu, Dışişleri Bakanlığı'nın yanı sıra Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı (eski adıyla Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı), Hazine Müsteşarlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığından atanan görevlilerden oluşmaktadır. OECD'nin geniş faaliyet yelpazesi kapsamındaki konular, Türkiyeden de eşgüdüm içinde hareket eden çeşitli kurum ve kuruluşlarca yakından izlenmektedir.

Türkiye'nin OECD'ye olan ilgisi daha çok 12 Temmuz 1962 tarihinde oluşturulan, Türkiye'nin ekonomik durumunun her yıl görüşüldüğü ve mevcut olanaklar ölçüsünde yapılacak yardım miktarının belirlendiği "Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu" nun çalışmaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Konsorsiyumun yanı sıra, Türkiye'nin aktif bir şekilde katıldığı diğer bir çalışma da 17 Mayıs 1978 tarihinde Türkiye'nin artan dış borçlarının daha iyi yönetilmesinin sağlanması için oluşturulan "Türkiye'nin Dış Borçları Çalışma Grubu"dur. Konsorsiyumun ve söz konusu Çalışma Grubu'nun görev sürelerinin sona ermesiyle birlikte 1980'li yılların ortalarından 2000 yılına kadar Türkiye'nin OECD'ye olan ilgisinde de nispeten bir azalma olduğu söylenebilir. 2000'lerden itibaren ise, ulusal reform süreciyle de bağlantılı olarak OECD'yle olan ilişkilerde tekrar bir canlanma başlamıştır⁵²

2000'li yılların başından itibaren OECD ile olan ilişkilerimizde gözlenen canlanmaya paralel olarak, her yıl ulusal kurum ve kuruluşlardan 1800 civarında temsilci OECD'nin çalışmalarına katılmaktadır. OECD'nin küreselleşmenin merkezi olma ve dünya ekonomisinin %80'ini bir çatı altında toplama hedefi açısından Türkiye önemli bir konumda bulunmaktadır.

Türkiye OECD'ye üye olmakla dünyadaki ekonomik gelişmeleri ve bunların sonuçlarını yakından takip edebilme imkânına kavuşmuştur. OECD çalışmaları ve en iyi uygulamaları (best practices), Türkiye'nin içinde bulunduğu reform sürecinde, yapmayı öngördüğü mevzuat ve uygulama değişiklikleri için iyi bir zemin hazırlamaktadır.

Türkiye'nin OECD bünyesindeki faaliyetlerdeki amaç ve önceliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür.

- Genişleme ve derinleştirilmiş işbirliği, Uluslararası norm ve kuralları güçlendirmek

⁵²(http://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati_-oecd_.tr.mfa.10.09.2012).

- Enerji güvenliğini sağlamak, Ticaret ve yatırımlarda açık pazarın getirilerini arttırmak
- İstihdam, göç, sosyal sorumluluk ve eğitim konularında etkin olunmasını sağlamak
- Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeleri takip etmek.

Olağan olarak her iki yılda bir yapılan Türkiye Ekonomik İncelemesi dışında, son dönemde OECD tarafından Türkiye ilgili olarak yapılan incelemelerin listesi aşağıdadır:

Düzenleyici Reform İncelemesi (2002), KOBİ İncelemesi (2004), Temel Eğitim İncelemesi (2005), Rekabet İncelemesi (2005), Kurumsal Yönetim İncelemesi-Pilot Çalışma (2006), E-Devlet İncelemesi (2006), İstanbul Metropolitan Alan İncelemesi (2007), Çevre İncelemesi (2008), Sağlık İncelemesi (2009), İnovasyon İncelemesi (2009), Tarım İncelemesi (2010)⁵³

7.AB - AVRUPA BİRLİĞİ

Birleşmiş Avrupa ülküsü, gerçek bir siyasi projeye dönüşüp ülkelerin hükümet politikalarında uzun vadeli bir hedef haline gelmeden önce, sadece filozoflarla önsezili kimselerin düşüncelerinde yaşıyordu. Avrupa Birleşik Devletleri hümanist ve barışçı bir hayalin parçasıydı. Avrupa yüzyıllarca, sık sık yaşanan kanlı savaflara sahne oldu. 1870-1945 yılları arasında Fransa ve Almanya üç kez savaştılar. Bu savaflarda birçok insan yaşamını kaybetti. Bu felaketler üzerine bazı Avrupalı lider ve düşünürleri, barışın sürdürülebilmesinin tek yolunun, ülkelerinin ekonomik ve siyasi yönlerden birleşmesi olduğu fikrine vardılar. Avrupa'da ulusal uzlaşmazlıkları aşabilecek bir örgütlenmenin kuruluşu İkinci Dünya Savaşı sırasında totaliter yönetimlere karşı savaştan direniş hareketlerinden kaynaklandı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupalı devlet adamlarının Avrupa'da kalıcı bir barış oluşturma çabaları hız kazandı. Robert Schuman (Fransa Dışişleri Bakanı), Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'in tasarısına dayanarak, 9 Mayıs 1950 tarihinde, Avrupa Devletlerini, kömür ve çelik üretiminde alınan kararları bağımsız ve uluslararası bir kuruma devretmeye davet etti. Schuman Planına göre, Avrupa'da bir barışın kurulabilmesi için Fransa ve Almanya arasında yüzyıllardır süregelen çekişmenin son bulması gerekiyordu. Bunun yolu ise, söz konusu kurumun gözetiminde, ortak kömür ve çelik üretimini sağlamak ve bu örgütlenmeyi tüm Avrupa devletlerinin katılımına açık tutmaktır.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) Schuman Deklarasyonunun bir sonucu olarak, 1951 yılında, Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan

⁵³Yrd.Doç.Dr. Betül YÜCE DURAL (Ünite 6)Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi UA Ekonomik Kuruluşlar.s1 34-160

oluşan 6 üye ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kuruldu. Söz konusu Topluluğun Yüksek Otoritesi'nin ilk başkanı ise, Schuman Deklarasyonu'na ilham veren bu fikrin sahibi Jean Monnet oldu. Böylece, savaşın ham maddeleri olan kömür ve çelik, barışın araçları oluyor; dünya tarihinde ilk defa devletler kendi iradeleri ile egemenliklerinin bir kısmını ulusüstü bir kuruma devrediyordu.

Roma Antlaşması ile AKÇT üyesi Altı devlet, 1957'de, işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar verdiler. Böylece, kömür ve çeliğin yanısıra diğer sektörlerde de ekonomik birliği kurmak amacıyla, 1957'de Roma Antlaşması imzalanarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kuruldu. AET'nin amacı, malların, işgücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaştığı bir ortak pazarın kurulması, ve en nihayetinde siyasi bütünlüğe gidilmesiydi.⁵⁴

Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) da 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kuruldu. Topluluğun amacı, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla ve güvenli biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla üye devletlerin araştırma programlarını koordine etmek olarak belirlendi.

Avrupa Toplulukları 1965 yılında imzalan Füzüyon Antlaşması (Birleşme Antlaşması) ile, yukarıda adı geçen üç topluluk (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) için tek bir Konsey ve tek bir Komisyon oluşturuldu ve bu topluluklar, Avrupa Toplulukları adı altında anılmaya başlandı.

Gümrük Birliği ile Mamul mallarda gümrük vergileri, 1 Temmuz 1968'de kaldırıldı; özellikle tarım ve ticaret politikaları olmak üzere ortak politikalar 60'ların sonunda yerli yerine oturmaya başladı.

Altılar'ın başarısı Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda'yı Topluluk üyeliğine başvurmaya yöneltti. General de Gaulle yönetimindeki Fransa'nın 1963'de ve 1967'de İngiltere'nin üyeliğine karşı iki kez veto yetkisini kullandığı çetin bir pazarlık dönemini takiben, bu üç ülke 1973'te üye oldular.

Topluluk Güneye Doğru Genişleyerek 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da da İspanya ve Portekiz'in katılmalarıyla üye sayısını 12'ye ulaştırdı.

Dünyadaki durgunluk ve mali yükün paylaşımı konusundaki iç çekişmeler 1980 başlarında bir "Avrupa karamsarlığı" havasının doğmasına neden oldu. Ancak, 1984'ten sonra bunun yerini Topluluğun canlandırılması konusunda daha umutlu beklentiler aldı. Jacques Delors başkanlığındaki Komisyonun 1985'te hazırladığı Beyaz Kitaba dayanarak Topluluk 1 Ocak 1993'e kadar tek pazar oluşturmayı kendisine hedef edindi. Avrupa Tek Senedi, 17 Şubat 1986'da Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya,

⁵⁴ <http://www.oecd.org/membercountries>

Lüksemburg ve Portekiz tarafından, 28 Şubat 1986'da ise Danimarka, İtalya ve Yunanistan tarafından imzalandı. 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile Avrupa Topluluklarını kuran Antlaşmalar kapsamlı bir biçimde değişikliğe uğradı.

Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından 3 Kasım 1990'da iki Almanya'nın birleşmesi, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet denetiminden kurtulmaları ve demokratikleşmeleri, Aralık 1991'de de Sovyetler Birliği'nin çözülmesi Avrupa'nın siyasi yapısını baştan aşağı değiştirdi. Üye Devletler bağlarını güçlendirme kararlılığıyla, temel özellikleri 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'te toplanan Avrupa Birliği Zirvesi'nde kararlaştırılan yeni bir Antlaşmanın müzakerelerine başladılar. Maastricht Antlaşması, diğer adıyla Avrupa Birliği Antlaşması, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu antlaşma ile 1999'a kadar parasal birliğin tamamlanmasına, Avrupa vatandaşlığının oluşturulmasına ve ortak dış ve güvenlik ile adalet ve içişlerinde işbirliği politikalarının meydana getirilmesine karar verildi.

Maastricht Antlaşması ile üç sütunlu Avrupa Birliği yapısı oluşturuldu. Bu yapının ilk sütununu Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET ve EURATOM), ikinci sütununu "Ortak Dışişleri Güvenlik Politikası", üçüncü sütununu ise "Adalet ve İçişleri" oluşturuyordu.

Yeni Bir Genişleme dalgası ile Avusturya, Finlandiya, İsveç 1995 yılında Avrupa Birliği üyeliğine katıldı. Üye sayısı 15'e yükseldi.

Ekonomik ve Parasal Birlik sağlamak amacıyla, Avrupa ortak para birimi olan Euro, 1 Ocak 2002 tarihinde resmen tedavüle girerek, 12 ülkede kullanılmaya başlandı.

2004 yılında, Avrupa Birliği'nin tarihindeki en büyük genişleme dalgası gerçekleşti ve 10 yeni ülke (Çek Cumhuriyeti, Estonya, GKRY, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya) Avrupa Birliği'ne katıldı.

Avrupa Birliği'nin derinleşme sürecindeki son önemli aşama olan, 2007 yılında imzalanan ve 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile gerçekleşti. Bu antlaşma ile, temel olarak, AB'nin karar alma mekanizmalarındaki tıkanıklıkların giderilmesi ve Birliğin daha demokratik ve etkili işleyen bir yapıya kavuşması hedeflendi. Bu hedef doğrultusunda kapsamlı değişikliklere gidilerek, Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşmanın adı "Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma" olarak değiştirildi.

Son genişleme dalgaları ile 2007 yılında Bulgaristan ve 2013 yılında da Hırvatistan'ın katılımıyla Avrupa Birliği Üye Devlet sayısı 28'e ulaştı.

7.1. Türkiye-AB İlişkileri

Tüketim anlayışı gelişmiş bir pazara girmek, Tarım ürünlerine Pazar sağlamak AB'nin sermaye hareketlerinden yararlanmak Uluslararası alanda siyasal güç sağlamak için Türkiye-

AB üyeliğine ilişkin müracaatını 31 Temmuz 1959 yılında yapmıştır. Türkiye adına bu başvuruyu, dönemin Demokrat Parti lideri ve Başbakanı Adnan Menderes yapmıştır. AET Bakanlar Konseyi, Türkiye'nin yapmış olduğu başvuruyu kabul ederek üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanmasını önermiştir. Söz konusu Anlaşma 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmıştır. Ankara Anlaşması Türkiye –AB arasındaki ilk resmi ve temel belgedir. Anlaşma, Türkiye'nin AET'ye entegrasyonu için hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai (son) dönem olmak üzere üç devre öngörmüştür.

Hazırlık Dönemi:1964-1972: İlk dönem, Anlaşma'nın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla başlamıştır. Taraflar arasındaki ekonomik farklılıkları azaltmaya yönelik 'Hazırlık Dönemi' olarak belirlenen bu dönemde, Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemiştir. Topluluk üstleneceği tek taraflı yükümlülüklerle Türk ekonomisini güçlendirmeyi ve AB'ye geçişe hazır duruma getirmeyi taahhüt etmiştir.

Geçiş Dönemi:1973-1995:Taraflar sanayi ürünleri ticaretinde Gümrük Birliği'nin kurulmasını istemişlerdir. Topluluk pamuk ipliği, pamuklu dokuma ve rafine petrol ürünleri hariç, Türk sanayi ürünlerine kısıtlamaları kaldırırken, bazı tarım ürünlerine de ithal kolaylıkları sağlamıştır. Türkiye ise, Topluluktan ithal ettiği sanayi ürünlerine uyguladığı gümrükleri 12 yıllık ve 22 yıllık süreler içinde kaldırmayı öngörmüştür.

Son Dönem:1996-Günümüz:Ankara Anlaşması'nda Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna entegrasyonu için ortaya koyulan üç dönemin sonuncusu olan "son dönem"de, Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliği tesis edilmesi öngörülmüştür. Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihinde yapılan toplantısında alınan "Gümrük Birliği Kararı" Gümrük Birliği'nin son döneminin uygulamaya konulmasına ilişkin koşulları belirlemektedir. Böylece, Katma Protokol'de öngörülen 22 yıllık Geçiş Dönemi, 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla son bulmuş ve Türkiye'nin AB'ye katılımı yolunda "Son Dönem'e girilmiştir.⁵⁵

Ankara Anlaşması ile tesis edilen ortaklık ilişkisinin işleyişine yönelik olarak iki taraf arasında bazı kurumlar oluşturulmuştur. Bunlar arasında en üst düzey karar alma organı ise Ortaklık Konseyi'dir.

- Ortaklık Konseyi: Ankara Anlaşması ile verilen görevleri yerine getirmekten sorumludur. Bakanlar düzeyindedir. 6 ayda bir toplanır. Karar, inceleme ve tavsiye yetkisi vardır.
- Ortaklık Komitesi: Konseyin sekretaryası gibi çalışır. Büyükelçi düzeyindedir. Sürekli'dir.

⁵⁵ <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46234>

- Karma Parlamento Komisyonu: AB Parlamentosu'ndan gelen bir grup parlamenter ve TBMM'den bir grup milletvekilinden oluşur. Danışma organıdır. Aldığı kararlar tavsiye niteliğindedir.
- Gümrük İşbirliği Komitesi: Teknik bir komitedir. Üye devletlerin gümrük uzmanları ve Komisyonun gümrük sorunları ile ilgili memurları ve Türk gümrük uzmanlarından oluşmaktadır. Karar alma yetkisi yoktur.

13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile birlikte, Ankara Anlaşması'nda öngörülen hazırlık dönemi sona ermiş ve "Geçiş Dönemi"ne ilişkin koşullar belirlenmiştir. Katma Protokol Geçiş döneminin gerçekleşme koşullarını, usullerini, sıra ve sürelerini belirleyen bir anlaşma niteliğindedir. Katma Protokol Prensipten olarak 12 yıl istisnai olarak 22 yıl sürecek olan geçiş döneminin esaslarını belirlemektedir. Sanayi malları için Gümrük Birliği, tarım ürünleri için tercihli bir rejim öngörülmüş, ayrıca kişilerin serbest dolaşımının sağlanması karara bağlanmıştır.

Ancak, Türkiye geçiş dönemindeki yükümlülüklerini yerine getirememiş, 1978-1988 yılları arasında gümrük indirimleri durdurulmuştur. 1980 askeri darbesiyle kesintiye uğrayan ilişkiler, Türkiye'nin 14 Nisan 1987'de yaptığı tam üyelik başvurusuyla ivme kazanmıştır. Komisyon 1989 yılında verdiği cevapta, kendi iç pazarı tamamlama sürecinden önce yeni bir üye kabul edemeyeceğini bildirmiş, öncelikle Gümrük Birliği'nin tamamlanması önerilmiştir

Tam Üyeliğe Başvuru Nedenleri olarak;

- *“Topluluk ile ilişkilerde kurulan dengenin zaman içinde Türkiye'nin aleyhine gelişmesi, kısacası taviz yıpranması Türkiye'nin 80 sonrası dışı açılması Topluluğun önce kuzeye sonra güneye genişlemesi Tam üyeliğin sağlayacağı avantajlardan yararlanma,*

- *Mali katkı eksikliği Sosyal alanlardaki sorunların giderilmesi Son katılan üyelerin rekabet korkularına engel olmak Tek taraflı yükümlülüklerden kurtulma isteği Tam üyelik için MGK kararı Kalkınma planlarındaki tam üyelik ile ilgili hükümler Yunanistan ve savunma faktörü”* verilebilir.

Komisyon başvuruyu incelemiş ve bir rapor hazırlayarak Konseye sunmuş ve bu rapor 5 Şubat 1990'da Konseyce benimsenmiştir. Komisyon raporunda 1992'ye kadar tam üyelik başvurularının işleme konulmayacağı belirtilmekte ve Türkiye'nin durumunun bu tarihten sonra ele alınabileceği belirtilmiştir.

Raporda dört güçlükten bahsedilmiş, Tarım ve sanayi alanlarında önemli yapısal farklılıklar, Sanayide yüksek koruma oranları 1989 yılında artış gösteren makro ekonomik dengesizlikler, Düşük bir sosyal koruma seviyesi ve Topluluk ile Türkiye arasındaki kalkınma seviyesi farkının büyük olması.

Türkiye'nin Topluluğa yaklaşma çabalarına yardımcı olmak, ilişkileri güçlendirmek ve derinleştirmek için raporda dört tedbir sıralanıyor: Gümrük birliğinin tamamlanması, Mali işbirliğinin yeniden başlatılarak yoğunlaştırılması, Sınai ve teknolojik işbirliğinin geliştirilmesi, Politik ve kültürel bağların güçlendirilmesi

10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığı tescil edilmiş, 3 Ekim 2005 teÜyelik müzakereleri başlamış, müzakere sürecinde bugüne kadar 15 fasıl açılmış ve bunlardan biri ("Bilim ve Araştırma-25") geçici olarak kapatılmıştır. Kasım 2013'te 22 nolu Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu faslını takiben, Aralık 2015'te 17 nolu Ekonomik ve Parasal Politika faslının açılması müzakere sürecinin yeniden canlanması açısından olumlu bir gelişme olmuştur.

Açılan fasıllarla ilgili olarak;

11 Aralık 2006 da AB Konseyi, Ankara Anlaşması'nı, AB'ye 2004 yılında katılan yeni üyelere teşmil eden Ek Protokolü GKRY bağlamında tam olarak uygulamadığımız gerekçesiyle, 8 faslın [1] açılış kriterlerinden biri olarak "Ek Protokolün tam olarak uygulanması" koşulunu getirmiştir. AB Konseyi, anılan koşul yerine getirilene kadar hiçbir faslın geçici olarak kapatılmamasını ayrıca kararlaştırmıştır.

8 Aralık 2009 da GKRY tek taraflı olarak 6 faslı bloke ettiğini açıklamıştır. "Rum Ulusal Konseyi'nin 20-21 Ekim 2014 tarihlerinde yapılan toplantısı sonunda, GKRY'nin sözde münhasır ekonomik bölgesindeki egemenlik haklarının Türkiye'ye ihlal edildiği gerekçesiyle, diğer bazı hususların yanısıra, AB'ye üyelik sürecimizde herhangi bir başlığın müzakereye açılmasına rıza gösterilmeyeceği belirtilmiştir.

Müzakere sürecinin canlandırılmasını teminen, başta 23 nolu Yargı ve Temel Haklar ile 24 nolu Adalet, Özgürlük ve Güvenlik fasılları olmak üzere 15 nolu Enerji, 26 nolu Eğitim ve Kültür, 31 nolu Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası fasıllarının açılmasına öncelik verilmektedir. Bu çerçevede, 29 Kasım tarihli Türkiye-AB Zirvesi'nde, sözkonusu fasılların açılmasına yönelik hazırlık çalışmalarının 2016'nın ilk çeyreği içinde tamamlanmasına dair AB tarafı taahhütte bulunmuştur. Sözkonusu beş fasıl, GKRY tarafından siyasi olarak engellenen fasıllar arasındadır.

7.1.1. Türkiye-AB Ortak Göç Eylem Planı

Suriyedeki iç savaşın şiddetlenmesi ile yaz aylarında Suriye'den kaçan göçmenlerin sayısının da artması sonucu AB tarafıyla özellikle Eylül ayından itibaren artan bir temas trafiği yaşanmış, görüşmeler 29 Kasım Türkiye-AB Zirvesi'nde Ortak Göç Eylem Planı'nın uygulamaya geçirilmesiyle sonuçlanmıştır.

Plan, Türkiye'deki Suriyeliler için mali destek sağlanması ve yasadışı göçün önlenmesi için Türkiyeyle işbirliğinin artırılması olmak üzere, göç konusunda AB'nin Türkiyeden beklentilerini yansıtmaktadır. Sınır kontrollerinin artırılarak Türkiye üzerinden yasadışı göçün önlenmesi, Türkiye'nin geri kabul yükümlülüklerini yerine getirmesi, AB ile göçmen kaçakçılığı ve belge sahteciliği alanlarında bilgi paylaşımının artırılması, Suriyeli sığınmacılara çalışma izni verilmesi Plan'da öne çıkan hususlardır. Türkiye'deki sığınmacıların sosyo-ekonomik durumlarının düzeltilmesi, göç akımının düzenli hale getirilmesi, can kayıplarının önüne geçilmesi ve göçmen kaçakçılarıyla ortak mücadele edilmesi Plan'da Türkiye açısından yer alan olumlu unsurlardır.

Avrupa Birliği, Türkiye-AB Göç Eylem Planı kapsamındaki taahhütleri çerçevesinde Türkiyede bulunan Suriyelilerin ihtiyaçlarına yönelik olarak projelere 3 milyar Avro aktaracaktır.

7.2.Entegrasyon Teorileri Kapsamında Avrupa Birliği (AB)'nin Analizi

Avrupa Birliği, gerek geçmişte yürüttüğü gerekse de halen yürütmekte olduğu genişleme ve derinleşme süreçleriyle gelişme gösteren bir bölgesel bütünleşmedir. AB günümüze kadar altı kez genişlemiş ve üye ülke sayısını yirmi sekize yükseltmiştir.⁵⁶ Genişleme konusu özellikle, AB tarihinde en büyük genişleme hareketi olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye katılımı noktasında AB gündeminde ve AB ile ilgili çalışmalarda önemli bir yer edinmiştir. Buradan hareketle, farklı entegrasyon teorilerinin Avrupa bütünleşmesine bakış açılarıyla baktığımızda sırasıyla;

Dönemsel olarak incelemeye başladığımızda, öncelikle 1950'li ve 1960'lı yıllar ile sonrası ele alındığında Federalizm ile karşılaşmaktayız. Federalist bakış açısı kapsamında, ulus-devletlerin birbirlerinden ayrı olma durumunun aralarında çatışmalara ve hatta savaşa yol açabileceğinden hareketle Avrupa bütünleşmesi için federal bir yapılanma öngörülmüş, Avrupa ülkelerinin anayasal bir güç dağılımına dayalı barışçıl bir federal çatı altında birleşmeleri gerektiği savunulmuştur. Bu temel bakış açısı, federalizmin Avrupa bütünleşmesinin derinleşmesine işaret etmekte ve daha çok federal yapı içerisindeki yerel, ulusal ve federal güç paylaşımının içeriği, sürdürülebilirliği ve halkın temsili unsurları üzerinde durduğunu göstermektedir.

Fonksiyonalizme baktığımızda, daha önce ortaya atılıp Avrupa bütünleşmesi içerisinde gerçekleşen genişleme dalgaları pratiğinden yoksun olmasının da etkisiyle bölgesel (territorial) genişleme üzerinde durmamaktadır. Aynı zamanda, Avrupa bütünleşmesini,

⁵⁶ Sezgin Mercan, "Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında AB Genişlemesi", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt.10, No.1, Yıl.2011, sf.68

siyasi irade ve süreçleri göz önünde bulundurarak değil, sadece teknik düzeyde ele alması nedeniyle, siyasi temellere de dayanan genişleme hareketlerini, tam üyeliğe aday ülkelerin kabul koşullarını ve süreçlerini açıklayabilme potansiyelinden de doğal olarak yoksun kalmaktadır. Neo-fonksiyonist teoriyi ele aldığımızda yansımaları şöyle olmuştur; temelde bütünleşmenin derinleşmesine odaklanmakta ve ulusal aktörlerin, eylemlerini ulus-üstü kurumların yer aldığı merkeze doğru yönlendirdiğine işaret etmektedir. Kuram çerçevesinde Avrupa bütünleşmesinin daha fazla ülkeyi bünyesine dâhil etmesi ise araştırma sorusu haline getirilip açıklanmamıştır.

Yeni İşlevselciliğin genişleme konusuyla ilgili diğer bir bağı da Christopher Preston'un 1997 yılında "coğrafi yayılma (geographic spill-over)" olmak üzere yeni bir yayılma tipini önesürmesiyle oluşmuştur. Bu kavram AB politikalarının çevre (komşu) ülkelere yayılması anlamına gelmektedir. Bunun sonucu olarak da diğer devletlerin başarılı olarak gördükleri AB bütünleşmesine dâhil olmak isteyecekleri ifade edilmektedir.⁵⁷ Yeni işlevselcilik literatürde halen saygın ve güçlü önermelere sahip olduğu kabul edilmesinin yanında; teorinin öngördüğü siyasi bütünleşmenin gerçekleşmemiş olması ve kimlerin siyasi bütünleşmeye önemli bir engel teşkil edebileceği sorunu ve toplumların hangi taleplerinin karşılanacağı sorunsalı önemsenmemiş ve bir öngörü ortaya atılmaması bu teorin AB bütünleşmesi üzerindeki açmazını oluşturmuştur. Bu bağlamda, 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında Avrupa bütünleşmesinde yaşanan duraklama ve bu duraklamanın kuramsal çalışmalara da yansımalarının ardından 1980'lerin sonundan 2000'li yıllara doğru AB bütünleşmesine yönelik kuramsal çalışmaların liberal hükümetlerarasıcılık, ve inşacı yaklaşım gibi yeni referans noktaları çerçevesinde şekillendiğinden söz etmek mümkündür. Bunun temel nedeni ise neo-fonksiyonist teorinin eksiklerini gidermektir.

Liberal hükümetlerarasıcılık, genişleme hareketinin rasyonel tercihlerle eylemde bulunan hükümetler arasındaki müzakerelerin ve oybirliği ile alınan kararların sonucunda gerçekleştiği tespitinde bulunmaktadır. Moravcsik'in AB'nin genişlemesi konusunda ilk olarak İngiltere'nin üyelik sürecini incelediği görülmüştür. Moravcsik'e göre gerek İngiltere'nin Avrupa Topluluğu'na üyeliği istememesi, gerekse de Topluluk tarafında İngiltere'nin üyeliğine olan karşıtlık ekonomik kaygılara dayanmaktadır.⁵⁸

Liberal hükümetlerarasıcılık Orta ve Doğu Avrupa genişlemesini, geliştirdiği "pazarlık teorisi" bağlamında açıklamaya çalışmıştır. Buna göre AB'ye üyelik için başvuran ülkeler müzakere sürecinde üye ülkeler karşısında zayıf bir konumda bulunmaktadır. Bu durum aday ülkelerin AB pazarına ya da sermayesine bağımlı olmalarından kaynaklanmaktadır.

⁵⁷ Armağan Emre Çakır, "Avrupa Bütünleşmesinin Siyasal Kuramları", İstanbul, Beta Yayınevi, 2001, s.36.

⁵⁸ Mercan, "Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında AB Genişlemesi", s.73

Dolayısıyla aday ülkeler AB'nin üyelik için öne sürdüğü müktesebata uyum, bütçeden alınacak yardımların azaltılması gibi koşulları kabul edip Avrupa bütünleşmesinden dışlanmak yerine bütünleşmeye dâhil olma yolunu tercih etmektedir.⁵⁹Bu tercih rasyonel bir duruşu temsil etmektedir. Çünkü aday ülkeler bütünleşme dışında kaldıklarında, örneğin, AB'nin üçüncü ülkelere yönelik ithalat kısıtlamalarından zarar görebileceklerdir. Sinan Mercan'ın aktardığı üzere, yaklaşım hakkında bu noktaya kadar belirtilen hususlar her ne kadar Avrupa bütünleşmesinin genişlemesiyle ilişkilendirilebilmiş olsa da, Avrupa Konseyi'nin 1993 yılındaki Kopenhag Zirvesi'nde, ortaklık ilişkisi kurulan ülkelerin AB'ye üye olabileceklerini ifade edip onları katılıma hazırlamaya başlamasıyla zayıflamıştır.

Liberal Hükümetlerarasıcılık işte bu noktada genişlemeyi tam olarak açıklama niteliğini kaybetmektedir. Aynı zamanda, bu teori Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu gibi ulus üstü AB kurumlarının, AB politikalarının belirlenmesindeki rollerini göz ardı etmiştir.⁶⁰

Son olarak inşacı yaklaşıma baktığımız zaman; inşacılık Avrupa bütünleşmesini açıklamak için doğrudan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik genişleme sürecini temel dayanak noktası olarak kendine almıştır. İnşacılık genişleme sürecini materyal çıkarlar, davranışlar üzerinden değil de, ilgili aktörlerin değer ve normların şekillendirdiği tutum ve davranışları ile sosyal etkileşimlerden doğan sosyal öğrenme temelinde açıklamaya çalışmaktadır. Bundan dolayı ortak kültür, ortak tarih, bir Avrupalı kimliği, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, piyasa ekonomisinin varlığı gibi değer ve normlar AB ülkelerinin, genişleme sürecini değerlendirmelerinde temel çıkış noktalarını oluşturmaktadır.

Bu çerçevede Kopenhag Kriterleri, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye üye olabilmeleri için başlatılan süreç olarak bu değer ve normların etkisiyle yürütülmüştür. Üye ülkelerin ya da aday ülkelerin genişlemeye olumlu yaklaşımları taraflardaki topluluk algısının derecesine bağlı değişmektedir. Aday ülkeler kendilerini AB'nin değer ve normları ile tanımlayıp onları paylaştıkları takdirde üye ülkeler de bu ülkeleri genişlemeye dâhil edecek ve genişleme süreci hızlanacaktır. İnşacı yaklaşım, AB genişlemesini norm ve değerler ile sosyal etkileşimin belirleyiciliği temeline oturtup genişlemenin mevcut diğer tetikleyicisi olan rasyonel faktörleri göz ardı ettiği için eleştiriye açık hale gelebilmektedir.⁶¹

İNŞACILIK, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye üye olma isteklerinin siyasi reformlar gerçekleştirmek, sosyo-ekonomik koşullarını iyileştirmek, güvenlik konusunda kazanımlar elde etmek gibi rasyonel beklenti ve çıkarlara da dayandığını görmezden

⁵⁹ Wiener ve Diez, "European Integration Theory", s.79

⁶⁰ Mercan, "Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında AB Genişlemesi", s. 74

⁶¹ İbid, s.77

gelmektedir. Bu şekilde de genişleme dalgalarını açıklama potansiyeli zayıflamaktadır. Bu zayıflık üye ülkelerin, eylemlerini gerçekleştirirken rasyonel beklentileri karşılamayı istemeleri durumu için de geçerli olmaktadır.⁶²

8.EFTA -AVRUPA SERBEST TİCARET BÖLGESİ

İngiltere'nin Avrupa bütünleşme projesine bakışı daha serbest ve gevşek bir yapıdan yanaydı. Bu devletin eski koloni ve dominyonlarıyla olan ilişkilerini kurumsallaştıran COMMONWEALTH adlı oluşum çerçevesinde yürüyen dış ilişkileri vardı. Bu yapı 1931 Westminster Statüsü ile kuruldu ve İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki “sömürgelelerin tasfiyesi” (de-colonization) süreci sonunda İngiltere'den bağımsızlaşan pek çok ülkenin de bu yapıya dahil olmasıyla büyük bir ülkeler topluluğu oluşmuştu. Roma Anlaşması'nın getirdiği ortak politika yükümlülüklerinin bağlayıcılığı İngiltere'ye Commonwealth ile özel bağlarını koparacağı endişesi vermekteydi. İngiltere daha gevşek bir “serbest ticaret bölgesi” projesi taraftarıydı. Bu yüzden Roma Anlaşması'na taraf olamadı ve buna tepki olarak Altılar'm dışındaki bazı devletlerle 4 Ocak 1960'da yapılan Stockholm Anlaşması ile “Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA)”ni oluşturdu.

EFTA'nın kurucu üyeleri; İngiltere, Danimarka, Avusturya, Portekiz, İsveç, Norveç ve İsviçre idi. Daha sonra 1970'te İzlanda, 1986'da Finlandiya ve 1991 'de Lichtenstein da bu örgüte girdiler. Buna mukabil 1973'te İngiltere ile Danimarka, 1986'da Portekiz, 1994'te İsveç, Avusturya ve Finlandiya EFTA'dan ayrılarak AB üyesi oldular. Geriye kalan 4 üye devletten Norveç AB ile tam üyelik anlaşması yaptığı hâlde Norveç halkı 1974 ve 1992'de iki kez referandum ile red oyu vererek AB'ye girmeyi reddetti. EFTA ile AB arasında Ekim 1991'de “Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması” yapılmıştır. Bu anlaşma ile serbest ticaret kuralları ile gümrüklerin karşılıklı olarak sıfırlanmasına ek olarak serbest dolaşımın tüm kalemlerinin iki örgüt üyesi devletlerde geçerli olması, eğitim-kültür-çevre konularında da yoğun işbirliğine gidilmiştir. İsviçre anlaşmayı onaylamayarak bu alanın dışında kalmayı tercih etmiştir. AB'nin bu anlaşmadan sonraki her genişlemesi EFTA açısından da ekonomik alanın genişlemesi anlamına gelmiştir. EFTA üyesi İzlanda 2011'de küresel krizin etkileriyle daha etkin mücadele gayesiyle AB'ye tam üyelik başvurusu yapmıştır.

EFTA'nın başarısızlığının ve sonunda üyelerinin çoğunluğunun örgütü terk ederek AB'ye üye olmasının nedenlerine bakmak gerekir. İngiltere daha EFTA anlaşmasının mürekkebi kurumadan 1961'de Avrupa Toplulukları'na üyelik başvurusu yaptı. Fransa'nın vetosu nedeniyle vize alamamakla birlikte, 1967'de ikinci kez başvuruda bulundu ve yine veto edildi. Nihayet 1970'teki üçüncü başvurusu sonunda tam üyeliğine onay çıktı.

⁶² Başak Ekonomi, “Global Demokrasi”, <http://www.basakekonomi.com.tr/arsiv/global.html>, 10.12.2011

Danimarka ve İrlanda ile birlikte 1973'te AT'ye tam üye oldu. Buradan hareketle EFTA'nın İngiltere tarafından Altılar'a karşı bir "pazarlık gücü" oluşturmak amacıyla ortaya çıkartıldığı söylenebilir.

Bir başka husus Altılar'ın hepsinin sınırdaş olmasına karşılık EFTA üyeleri dağınık bir ülkeler topluluğu oluşturuyorlardı. Böyle bir yapıdan Avrupa bütünleşmesine katkı çıkamazdı. Uluslararası rekabette EFTA ile fazla bir yerlere varılamayacağını gören İngiltere Avrupa Topluluğu'na üyelik çabalarına hemen başlamıştır. Commonwealth ile ilişkiler konusu ise AT'nin Afrika, Akdeniz politikaları kapsamında sağlanan serbest ticaret anlaşmalarıyla bir ölçüde çözüme kavuşmuştur. Bu sayede bütün Afrika pazarı AT'ye açılmış oldu. Başlangıçta hepsi EFTA üyesi olan İskandinav devletleri daha sonra Norveç hariç birer birer bu yapıdan ayrılarak AB üyesi oldular. Zira AB'nin iç sektörel koruma, gümrük koruması, proje desteği, rekabet kuralları ve pazar olanakları EFTA'ya göre çok daha avantajlıydı. EFTA ekonomiyi, sosyal yapıyı, dış ilişkileri değil sadece ticareti geliştirici olanaklar sunuyordu. Çeşitli ülkeler ve ülke grupları ile Serbest Ticaret ve İşbirliği Anlaşmaları vardı (Örneğin, Türkiye, Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri). Dünya ihracatındaki payı % 2.3, ithalatındaki payı ise %1.8 'di.

9.AMERİKAKITASINDAKİ EKONOMİK BÜTÜNLEŞMELER

9.1.LAFTA -Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi

Arjantin, Brezilya, Meksika, Şiili, Paraguay, Peru, Uruguay arasında 1 Şubat 1960'ta imzalanan Montevideo Anlaşması ile bir "Serbest Ticaret Bölgesi" olarak *Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi* (Latin American Free Trade Association LAFTA) kurulmuştur. Bu anlaşmaya 1961'de Kolombiya ve Ekvator, 1966'da Venezüella, 1967'de Bolivya da katılmışlardır. Başlangıçta verimli işleyerek üyelerin ekonomik canlılığına katkı sağlayan LAFTA 1967'yi izleyen yıllarda ciddi sorunlarla karşılaştı. LAFTA'nın da üyesi olan Kolombiya, Bolivya, Venezüella, Peru, Ekvator ve Şiili 1969'da "And Paketi" denilen yeni bir yapı oluşturdular. Bu durum LAFTA'nın içinde yeni bir grup, "örgüt içinde örgüt" manasına geliyordu. Fakat esas mesele Brezilya-Arjantin-Meksika gibi büyük bölge ekonomilerinin ağırlığını dengeleyecek biçimde bir işbirliği arayışı idi. 1973 küresel petrol şokunun etkileri tüm LAFTA üyelerini derinden sarstı. Meksika ve Venezüella gibi petrol zengini ülkeler ötekiler lehine hiçbir koruyucu mekanizma geliştiremediler. Montevideo Anlaşması 20 yıllık bir süre için düşünülmüştü ve 1980'de süresi dolunca yenilenmedi ve LAFTA sona erdi.⁶³

⁶³ Doç.Dr. M. Bülent ULUDAĞ (Ünite 2, 7) Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi UA Ekonomik Kuruluşlar s.162-194

9.2.LAIA-Latin Amerika Bütünleşme Bölgesi

LAFTA'nın yerine daha küçük ölçek ekonomisine sahip devletleri koruyucu nitelikte ticari ilişkilerde "esneklik" getiren *Latin Amerika Bütünleşme Bölgesi* (LAIA: Latin American Integration Association) adlı yapı 12 Ağustos 1980'de oluşturulmuştur. Bu yapıda LAFTA'nın dikkate almadığı bir hususa ağırlık verilerek bölge-içi büyük ekonomiler olan Brezilya-Meksika-Arjantin ile öteki orta ve küçük büyüklükteki devletlerin durumu arasındaki dengesizliğe yönelik olarak ikinciler lehine düzenlemeler ve gümrük kolaylıkları getirilmiştir. Fakat gümrük birliğinin yanı sıra ortak politikalar geliştirilmeksizin salt serbest ticarete dayalı bir modelle kıtasal kalkınmanın olmayacağı da bu iki örnek le ortaya çıktı. Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere gibi gelişmiş ekonomiler ötekiler lehine AB sisteminde sorumlu hareket ederek ortak kalkınma ve zenginleşme alanı oluşumuna katkı sağlayacak biçimde bütçe ve yatırım politikaları oluştururken Arjantin-Brezilya-Meksika gibi LAFTA ve LAIA üyeleri aynı beceriyi gösteremedikleri gibi, bizzat kendileri 1980'ler boyunca krizlere yuvarlanmışlardır.

9.3.MERCOSUR -Güney Ortak Pazarı

LAFTA ve LAIA'dan alınan derslerle bir grup Güney Amerika ülkesi 26 Mart 1991'de *Güney Ortak Pazarı-MERCOSUR* adıyla yeni bir girişim başlatmışlardır. Bu yapının temel amacı taraf devletlerarasındaki bütün ticari sınırlamaları kaldırmaktır. Yani salt gümrüklerin karşılıklı olarak sıfırlanmasını öngören serbest ticaret bölgesinden farklı olarak, yatırım, sermaye ve emek hareketliliği konusunda da serbestlikler getirilmiştir. Örgütün merkezi, daha önceki LAFTA ve LAIA girişimlerine de merkezlik yapan Uruguay'ın başkenti Montevideo'dur. Üye devletler Brezilya, Arjantin, Bolivya, Paraguay, Uruguay ve Şili'dir. MERCOSUR'un öngördüğü Ortak Pazar uygulaması Ocak 1995'ten itibaren başlamıştır.

9.4.NAFTA- Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi

NAFTA'nın temeli Ocak 1988de ABD ile Kanada arasında imzalanan serbest ticaret anlaşmasının Ocak 1989'da yürürlüğe girmesiyle atıldı. Bunu izleyen dönemde ABD-Kanada-Meksika arasında 12 Ağustos 1992 tarihinde imzalanan ve 1994'te yürürlüğe giren anlaşma ile NAFTA'yı bir serbest ticaret bölgesi olarak kurdular. Anlaşma ile gümrük vergileri tarım ve sanayi ürünleri için 2008'e kadar olan bir geçiş dönemi sonunda sıfırlanmıştır. İşgücü hareketine ise Meksika'nın henüz yeterince gelişmiş ekonomisi olmaması nedeniyle, serbestlik tanınmamıştır. Fakat girişimci sermayedarlar için çok geniş haklar tanınmıştır. Dünyada ilk defa NAFTA anlaşması ile yatırımcılara, yatırım yaptıkları

ABD-Kanada-Meksika hükümetlerini uluslararası tahkime götürebilme hakkı tanınmıştır. Bu sayede 1994-2001 arası dönemde pek çok tahkim sorunu oluşmuş ve hemen hemen tamamı yatırımcılar lehine sonuçlanmıştır.

NAFTA ülkeleri GSMH olarak AB'den sonra toplamda dünyada 2. sırayı oluşturmaktadır. Meksika anlaşmanın yürürlüğe girdiği 1994'te ciddi bir ekonomik kriz yaşamıştır. Bununla birlikte, tüm Amerika kıtasının ve dünyanın etkilendiği 2008-2009 krizine kadar ciddi bir sorunla karşılaşmamıştır. ABD ve Kanada'nın pazar avantajlarından yararlanarak Meksika'nın da uzun dönemde zenginleşeceği düşünülebilir. Meksika, NAFTA ya da LAIA gibi yapılar içinde bunu başaramamıştır.

ABD ve Kanada açısından bu bütünleşmenin siyasi anlamları vardır. ABD ve Kanada G-7 ve daha sonra G-8 üyesi her üç devlet de G-20 içindedirler. ABD ve Kanada NAFTA ile kendilerine güvenli ve kalıcı bir ortak pazar ve ucuz işgücünün olduğu Meksika'da yatırım alanı oluşturmuşlardır. Meksika, âdeta “devasa bir serbest bölge” gibi ülkede yabancı sermayenin önündeki tüm engelleri de kaldırmıştır. Bu sayede ABD-Kanada ikilisi AB, Çin, Japonya gibi rakiplere karşı kıtalarında daha avantajlı duruma gelmişlerdir. ABD, MERCOSUR ile de serbest ticaret konusunda anlaşma peşindedir.⁶⁴

10.ASYA-PASİFİK BÖLGESİNDEKİ İNTEGRASYON HAREKETLERİ

10.1.ASEAN-Güneydoğu Asya Uluslar Topluluğu

Güneydoğu Asyadaki bölgesel örgütlenme çabalarının ilki 1947'de ECOSOC bünyesinde “Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Komisyonu”nun kurulmasıyla gerçekleşmiştir. 1951'de ABD-Avustralya-Yeni Zelanda arasında oluşturulan ANZUS ve 1954'te ABD, Fransa, Yeni Zelanda, Pakistan, Tayland, Filipinler tarafından kurulan Güneydoğu Asya Anlaşması Örgütü-SEATO Soğuk Savaş dönemine ait ve Çin'deki komünist başarısının ardından Vietnam'a sığınan komünist yayılmasıyla mücadeleyi amaçlayan örgütlerdi. Buna karşılık 1955'te Endonezya Bandung'daki Asya-Afrika Zirve Konferansı “Bağlantısızlık” denilen oluşumun hareket noktası oldu ve 1961 Belgrad Konferansı'nda Bağlantısızlık resmen kuruldu. 1966'da kurulan Asya Kalkınma Bankası ise bölgesel ekonomik kalkınmayı amaçlayan, bölgeden olduğu gibi bölge dışından da üyeleri olan bir finans kuruluşuydu.

ASEAN 8 Ağustos 1967'de Bangkok'da üye devlet dışişleri bakanlarınca ilan edilen deklarasyon ile kurulmuştur. Kurucu üyeleri Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland'dır. Bu dönemde Vietnam Savaşı'nın en çetin günleri yaşanmaktadır. Bu topluluğun başlangıçtaki amacı ekonomik değil siyasidir, komünist yayılmasına ve bölgenin savaş

⁶⁴ Doç.Dr. M. Bülent ULUDAĞ (Ünite 2, 7) Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi UA Ekonomik Kuruluşlar s.162-194

alanına dönme riskine karşı istişare ve siyasi işbirliği mekanizması olarak düşünülmüştür. Ekonomik amaçlar daha sonraki dönemlerde öne çıkmıştır. Bangkok Anlaşması'ndan 6 yıl sonra 1973 başlarında Vietnam Savaşı bitti. İki yıl sonra Mart-Nisan 1975'te Kuzey Vietnam komünist güçleri ve yerel müttefikleri Vietkong gerillaları Güney Vietnam'daki ABD destekli rejimi yıkarak ülkeyi birleştirdiler. Yine 1975'te Kamboçya'da Çin'in desteklediği Pol Pot liderliğinde Kızıl Kmer gerillaları yönetimi ele geçirdiler. Aralık 1975'te ise Endonezya, Portekiz'deki diktatörlüğün çöküşünden yararlanarak bu devletin sömürgesi olan Timor Adası'nın doğu bölgesini işgal ve ilhak etti.

Bu askeri gelişmelerin yaşandığı yıllar boyunca ASEAN tabela örgütü olarak kaldı. Ancak kuruluşundan 9 yıl sonra Şubat 1976'da Endonezya'nın Bali kentinde ilk zirve konferansını yapabildi. Ana gündem maddesi Vietnam ve Kamboçya gelişmelerine duyulan endişelerdi. Zirve sonunda örgüt üyeleri arasında dostluk ve işbirliği anlaşması yapıldı ve örgütün merkezinin ve sekretaryasının Cakarta'da olması kararlaştırıldı. ASEAN Sekretaryası'na bağlı olarak dört büro oluşturuldu:

Dış İlişkiler ve Koordinasyon, Ticaret, Endüstri ve Hizmetler, Yatırım ve Finans, Ekonomik ve Fonksiyonel İşbirliği,

Bunların yanı sıra "ASEAN Bakanlar Konferansları" adıyla bir organ daha oluşturuldu. Bu organ ayrı ayrı dışişleri bakanları ve maliye bakanları düzeyinde yılda bir kez toplanmaktadır. Her iki konferansın da Sekretarya ile yakın işbirliği hâlinde çalışan sürekli komisyonları bulunmaktadır. Bali Zirvesi'nde yapılan bir diğer anlaşmayla üye devletler arasında temel ihtiyaç maddeleri, endüstri projeleri, ortak yatırımlar ve ticareti geliştirme programları çerçevesinde tercihli ticaret uygulamalarının başlatılması kararlaştırıldı. Yine aynı zirvede Papua Yeni Gine'ye gözlemci üyelik statüsü tanındı. Aynı devlet 1981'de "özel gözlemci üye" statüsü alırken, Brunei Sultanlığı da 8 Ocak 1984'te ASEAN'ın 6. üyesi oldu.

Bölgedeki "komünist yayılması" 1978 sonlarında ilginç bir şekil aldı. 1959'da beri aşama aşama tırmanan Çin-Sovyet gerginliği Hindičini'ne de yansıdı ve iki komünist devin desteklediği Vietnam ve Kamboçya Kızıl Kmer rejimleri Aralık 1978 sonlarında savaşa tutuştu. Bu çatışma tarihte iki komünist rejim arasındaki ilk harp olarak anılmaktadır. Savaşın nedeni Kızıl Kmer rejiminin halkına karşı uyguladığı soykırımdır. Çin, kendi desteğindeki rejimi yikan Vietnam'a karşı 1979 başlarında kara sınırı boyunca bir cezalandırma saldırısı yaptı. Tayland sınırı boyunca üslenen Kızıl Kmer çeteleri de Vietnam destekli Hang Seng hükümetiyle savaşı sürdürdü.

Kamboçya sorunu ASEAN üyesi 5 devlet tarafından Ekim 1979'da olağan toplantılarına başlayan BM Genel Kurulu'nun gündemine getirilmiştir. Genel Kurul Kamboçya'dan tüm yabancı güçlerin çekilmesini, bu ülkenin içişlerine karışılmamasını, Kamboçya'nın

demokratik yollarla kendi iktidarını belirleme kabiliyetine ulaştırılmasını isteyen bir karar aldı. Yine 1985'te BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar'ın Genel Kurul'a sunduğu raporda, 1979'daki kararda belirtilen hususlara ek olarak tüm bölge ülkelerinin güvenliğinin teminat altına alınması ve Güneydoğu Asya'nın bir barış, tarafsızlık ve özgürlük bölgesi hâline getirilmesi ilkeleri de yer alıyordu. Bu hususlar daha sonraki dönemlerde ASEAN ilkeleri hâline de gelmişlerdir.⁶⁵

10.2.AFTA- ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi

Vietnam ve Kamboçya sorunları Güneydoğu Asya'da bölgesel işbirliğinin gelişimini uzunca bir süre önlemiştir. Kamboçya sorununun BM yönetiminde çözüm yoluna girdiği bir dönemde Ocak 1992'de ASEAN Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve Konferansı Singapur'da yapıldı. Bu konferansta 1993-2003 arası dönemde aşama aşama tüm sanayi ürünlerinin, 2010'da kadar da tüm tarım ürünlerinin gümrüksüz ticaretinin yapılabileceği "ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA)" kurulmasını öngören bir anlaşma imzalandı. Bu bölgenin siyasi bloklaşma açısından "tarafsız" ve "nükleer silahlardan arındırılmış bölge" olması kararı da alındı. 1994 Singapur Deklarasyonu ile ASEAN bir "bölgesel forum" oluşturmuş ve buna ASEAN üyelerine ek olarak Avustralya, Kanada, Güney Kore, ABD, Japonya, Yeni Zelanda, Avrupa Birliği, Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu da dâhil olmuşlardır. 15 Aralık 1995'te de "Güneydoğu Asya Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge Anlaşması" imzalandı.

Brunei'nin katılımından 11 yıl sonra Vietnam da 28 Temmuz 1995'te ASEAN'ın 7. üyesi oldu. Onu iki yıl sonra, 23 Temmuz 1997'de Laos ve Myanmar izledi. En son olarak da iç sorunları çözen ve yönetimi istikrara kavuşan Kamboçya 30 Nisan 1999'da ASEAN üyesi oldu. Bu hızlı genişleme ile ASEAN 4.5 milyon km² yüz ölçümüyle, dünya nüfusunun % 9'unu oluşturan 600 milyonluk nüfusuyla ve 2010 itibarıyla nominal 1.8 trilyon \$ GSMH ile küresel ölçekte bir topluluk biçimini aldı. Soğuk Savaş yılları boyunca komünist ve anti-komünist küresel güçlerin rekabet ve çatışma alanı olmuş olan bölge, bütünleşerek hem kendi aralarındaki kuşku ve sorunları çözüme doğru gidiyor hem de bölge dışı güçlerin bölge aktörlerini bir birlerine karşı kullanma yönündeki zararlı etkilerini bertaraf ediyordu. Eylül 1999'da BM gözetiminde Endonezya'dan bağımsızlığını kazanan Doğu Timor'a da 2006'da gözlemci statüsü tanınmış, bu devlet 2011'de ASEAN'a üyelik başvurusu yapmıştır.⁶⁶

ASEAN siyasi, ekonomik, kültürel, ekoloji ve turizm boyutları olan bir bölgesel bütünleşme hareketi olarak gelişimini sürdürdü. Asya Finansal Krizi'nin etkisi sonucunda

⁶⁵ Doç.Dr. M. Bülent ULUDAĞ(Ünite 2, 7) Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi UA Ekonomik Kuruluşlar s.162-194

⁶⁶ Doç.Dr. M. Bülent ULUDAĞ(Ünite 2, 7) Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi UA Ekonomik Kuruluşlar s.162-194

1997’de ASEAN + 3 (Çin, Japonya, Güney Kore) girişimi hayata geçirildi. Bununla ilgili ülke ekonomileri arasında geniş boyutlu işbirliği hedefleniyordu. Bu yapıya Hindistan, Avustralya ve Yeni Zelanda’nın da dahil olduğu “Doğu Asya Zirvesi” de “Doğu Asya Ekonomik Topluluğu” projesinin ilk adımı olarak gerçekleştirilmiştir. 2002’de “Doğal Hayat ve Vahşi Yaşamın Korunması” programı, 2003’te de “demokratik barış” programı üye ülkelere kabul edilmiştir.

Tablo 5: ASEAN Üyeleri Hakkında Temel Ekonomik Veriler

ÜYE	Üyelik Yılı	ALAN (km2)	NÜFUS(2011)	GSMH-PPP (2011)(mil \$)	Kişi Başına (\$)
Endonezya	1967	1.904.569	237.556.363	1.126	4.744
Malezya	1967	329.847	28.334.135	442	15.385
Tayland	1967	513.115	66.720.153	616	9.598
Filipinler	1967	300.000	101.833.938	394	4.111
Singapur	1967	0.707	5.076.700	293	42.000
Brunei	1984	5.765	401.890	21	49.719
Vietnam	1995	331.690	91.519.289	299	3.354
Laos	1997	236.800	6.477.211	15	2.435
Myanmar	1997	676.578	60.280.000	81	1.307
Kamboçya	1999	181.035	14.805.358	32	2.470
ASEAN		4.435.830	613.005.007	3.319	1.950

2006’da ASEAN’a BM Genel Kurulu’nda gözlemci statüsü tanınmıştır. ASEAN üyeleri, örgütün kuruluşunun 40. yılı olan 2007’de, 15 Ocak’ta Filipinler, Cebu’da imzaladıkları deklarasyon ile Çin, Japonya, Avustralya, Yeni Zelanda, Hindistan ve Güney Kore ile 2013’te kadar serbest ticaret bölgesi görüşmelerini neticelendirmeyi hedeflediklerini ilan etmişlerdir. Bu kapsamda 27 Şubat 2009’da ASEAN ile Avustralya ve Yeni Zelanda arasında serbest ticaret anlaşması imzalanmış ve 2020’ye kadar gümrüklerin sıfırlanması kararlaştırılmıştır. 2010’da ise daha çarpıcı bir gelişme olarak ASEAN ile Çin arasında serbest ticaret bölgesi faaliyete geçmiştir. Aralık 2008 Cakarta Zirvesi’nde ASEAN liderleri AB bir bütünleşme programını uygulamayı hedeflediklerini açıklamışlardır. Ocak 2011’de ise 2030 FIFA Dünya Kupası’nın tüm ASEAN bölgesinde ortaklaşa düzenlemek için aday olacaklarını açıklamışlardır.

ASEAN’ın özellikle Soğuk Savaşın bitmesinden sonra, 1992’yi izleyen dönemde hızlı bir gelişim performansı sergilediği görülüyor. Asya ekonomilerini ve ASEAN’ın üyesi olan Tayland, Endonezya, Malezya ve Filipinleri derinden etkileyen 1997 Asya krizine rağmen, bu süreç devam etmiştir. ASEAN, AB’den farklı olarak “korumacı” ve “dışlayıcı” bir örgüt olma yoluna gitmemiştir. Ticari ilişkilerinin çeşitliliği nedeniyle gerek Pasifik ve Okyanusya

bölgesiyle, gerek Uzak Doğu ve Güney Asya ülkeleriyle her aşamada siyasi, ekonomik, askeri konularda diyalog ve kurumsal işbirliği içinde olmak gereğini duymuştur. 1989'da ASEAN üyelerinin çoğunun da dahil olduğu “Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) Forumu” bunun en bilinen örneğidir. APEC toplantılarında alınan kararlara uyma zorunluluğu yoktur ve bu konu APEC üyelerinin tercihlerine bırakılmıştır. Bu yüzden APEC bir örgüt değil bir süreç ve forum özelliğindedir.

Yine AB'den farklı ASEAN siyasi, askeri, güvenlik gibi konuları aynı kıtadaki farklı örgütlere (Avrupa Konseyi, NATO, AGİT gibi) bırakmak yerine, bu konuları da tıpkı ticari, ekonomik konular gibi kendi bünyesi içinde tutmuştur. AB'deki Hıristiyan-egemen kültürden farklı olarak ASEAN üyelerinin arasında dini kültür bakımından farklılaşmalar vardır. Egemen Budist ve İslam kültürlerinin yanı sıra Filipinler ve Doğu Timor'da Hıristiyanlık çoğunluktadır. Bu dinsel farklılaşma ASEAN'daki bütünleşme ve işbirliği çabalarında sorun oluşturmaması altı çizilmesi gereken ve örnek alınacak bir husustur. ASEAN'ın AB ile benzeşen tarafları da vardır. Üyeleri sınırdıştır ya da iç deniz komşularıdır. ASEAN'ın Asya, Pasifik, Okyanusya açılımları AB'nin Afrika, Akdeniz, Doğu Avrupa politikalarını anımsatmaktadır. ASEAN da AB gibi çevre, insan hakları, serbest ticaret, eğitim, bilim, kültür, turizm gibi pek çok alanda ortak politikalar oluşturmayı başarmıştır. ASEAN da bölgesel bütünleşmeyi siyasi, sosyo-kültürel-ekonomik bir “üç ayaklı” yapı üzerine kurulumuştur. Lakin AB'den farklı bir nokta olarak bu politikaların uygulama, denetim ve gözetimini kapsayan “ulus-üstü” kurumlar ASEAN'da yoktur.⁶⁷

10.3. SAARC-Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğu

Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğu (South Asian Association For Regional Cooperation: SAARC) 8 Aralık 1985'de Sri Lanka, Hindistan, Pakistan, Bengaldeş, Bhutan, Nepal ve Maldive Adaları devlet ve hükümet başkanlarının örgütün kuruluş sözleşmesini onaylamalarıyla ortaya çıkmıştır. Afganistan da Nisan 2007'de Yeni Delhi'de yapılan zirve konferansında SAARC'a üye kabul edilmiştir. 2009 itibarıyla Çin, Japonya, Güney Kore, ABD, İran, Mauritius, Avustralya, Myanmar ve AB de gözlemci sıfatıyla örgüt toplantılarına katılmaktadırlar. Bu örgüt Hint Alt Kıtası'ndaki yegâne bölgesel işbirliği ve bütünleşme girişimidir. SAARC'm ASEAN'dan esinlenilerek oluşturulduğu söylenebilir.

SAARC Güney Asya halklarının ekonomik gelişimi ve refahı, birlikte çalışma, dostluk, güven ve anlayış birliği oluşturma, hızlı ekonomik büyüme, bölgenin sosyal ve kültürel gelişimini sağlama amaçlarıyla kurulmuştur. Örgüt içindeki işbirliği ise 1. Üyelerin egemen

⁶⁷ Doç.Dr. M. Bülent ULUDAĞ(Ünite 2, 7) Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi UA Ekonomik Kuruluşlar s.162-194

eşitliği, 2. Toprak bütünlüğü, 3. Siyasi bağımsızlıkları, 4. İç işlerine karışmama, 5. Karşılıklı yarar ilkeleri temelinde oluşturulmuştur.

Örgütün sekretaryası Nepal'in başkenti Katmandu'dadır. Örgütün Genel Sekreteri alfabetik sıra ile üye devletlerden dönüşümlü olarak belirlenir ve üç yıllığına atanır. Sekreter ve öteki üye devletlerin 6 temsilcisi birlikte çalışırlar. "SAARC Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi" her yıl yapılır ve örgütün en üst düzey organıdır. "Dışişleri Bakanları Konseyi" örgütün bir başka organı olup yılda en az iki kere toplanır, genel siyaset ve uygulamaları gözden geçirir."Daimi Komite" örgüt delegasyonlarının bir arada bulunduğu bir "ön çalışma ve projeksiyon grubu" özelliğindedir.⁶⁸

10.4. SAFTA -Güney Asya Serbest Ticaret Bölgesi

SAARC'ın bir organı olan "Ekonomik İşbirliği Komitesi"nin çalışmaları sonunda 11 Nisan 1993'de Dakka'da yapılan Zirve Konferansı'nda imza edilip, 7 Aralık 1995'de yürürlüğe giren anlaşma ile "Güney Asya Tercihli Ticaret Düzenlemeleri (SAPTA)" rejimi kurulmuştur. Bu rejimin bir sonraki safhası 6 Ocak 2004'de İslamabad'daki Zirve Konferansı'nda imza edilip 1 Ocak 2006'da yürürlüğe giren anlaşma ile "Güney Asya Serbest Ticaret Bölgesi (SAFTA)" olmuştur. Bu yapı müstakil bir örgüt olarak düşünülmüş ve en üst düzey organı olarak "Bakanlar Konseyi" kurulmuştur. Bu kuruluş zirvelerinde nihai amacın "Güney Asya Ekonomik Birliği (SAEU)"nin gerçekleştirilmesi olduğu sürekli vurgulanmıştır.

11.AVRASYABÖLGESİNDEKİİNTEGRASYON GİRİŞİMLERİ

11.1. ŞİÖ-Şanghay İşbirliği Örgütü

25 Nisan 1996 Çin'in Şanghay kentinde imzalanan çok yönlü işbirliği anlaşması ile Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından "Şanghay Beşlisi" girişimi kuruldu. 2001'de Özbekistan da bu girişime katıldı ve girişimin adı da "Şanghay İşbirliği Örgütü" olarak ilan edildi. Hindistan, Moğolistan, Pakistan, İran örgüt toplantılarına gözlemci olarak katılmaktadırlar. Beyaz Rusya ve Sri Lanka diyalog ülkeleri sıfatıyla ASEAN, BDT ve Türkmenistan da sürekli konuk olarak örgüt toplantılarında yer almaktadırlar. Afganistan ise ŞİÖ ile ortak bağlantı grubu oluşturmuştur ve bu sıfatla toplantılara katılmaktadır.

2003 yılında ekonomik işbirliğini genişletme amacıyla bir çerçeve anlaşması imzalamıştır. Çin bölgede ticaretin geliştirilmesi için etkin ve hızlı tedbirlerin alınmasıyla

⁶⁸ Doç.Dr. M. Bülent ULUDAĞ(Ünite 2, 7) Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi UA Ekonomik Kuruluşlar s.162-194

birlikte, Şanghay İşbirliği Örgütü bünyesinde uzun vadede bir serbest ticaret bölgesi oluşturulmasını önerdi. Bir yıl sonra 23 Eylül 2004'te ekonomik işbirliğine dair bir plan imzalanmıştır. 25 Ekim 2005'teki ŞİÖ'nün Moskova toplantısında ortak enerji projelerine öncelik verileceği ve özellikle petrol ve gaz sektörü ile su kaynaklarının ortak kullanımı üzerinde durulacağı belirtilmiştir. Aynı toplantıda ortak projelerin finansmanı için bir ŞİÖ Interbank'ının kurulması kabul edilmiştir. ŞİÖ Interbank kurumunun ilk toplantısı Şubat 2006'da Pekin'de yapıldı. 30 Kasım 2006'da, Alma Ata'da düzenlenen ŞİÖ konferansında Rus Dışişleri Bakanı ŞİÖ'nün bir "Enerji Kulübü" kurulması konusunda planlar yaptıklarını belirtmiştir. Enerji Kulübü konusu Kasım 2007'deki zirvede de yinelenmiştir. Ağustos 2008 Duşanbe zirvesinde dünya ekonomisindeki durgunluk ve düşüş üzerinde durularak ciddi ve sorumlu para ve maliye politikalarının gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca sermaye akımının denetiminin ve enerji-gıda teminindeki güvenliğin önemi ifade edilmiştir. Haziran 2009 Yekaterinburg Zirvesi'nde Çin öteki üye ülkelere küresel finans krizi konusunda 10 milyar dolarlık yardım programını açıklamıştır. Bu zirve ayrıca ilk BRIC (Brezilya-Rusya-Hindistan-Çin Grubu) zirvesiyle birlikte gerçekleşmiş ve Rusya ile Çin IMF'de daha büyük kota istediklerini açıklamışlardır.

ŞİÖ Rusya-Çin sütunlarına dayanmaktadır. Zaten örgütün resmi dilleri de Rusça ve Çince olarak belirlenmiştir. Örgütün esas çalışma alanı Avrasya bölgesindeki siyasi ve askeri güvenlik olmakla birlikte, giderek ekonomik işbirliği öne çıkmaktadır. Çin'in artan hammadde, enerji ve gıda taleplerinin yanı sıra, tüketime aç bir pazar için sunabileceği geniş ihracat imkanı vardır. Hesaplı Çin malları milli geliri düşük bu bölgede geniş olarak tüketilmektedir. ŞİÖ'nün sağladığı siyasi ve askeri güvenlik ekonomik olarak ortak zenginleşmenin de önünü açabilir.

ŞİÖ'nün yapısı "hiyerarşik zirve konferansları" ile oluşmuştur. Devlet başkanları, hükümet başkanları, dışişleri bakanları zirveleri hiyerarşik olarak en yetkili üç organdır. Bunların altında her devletin belirlediği koordinatör temsilcilerden oluşan kurul vardır. Bu kurul Şanghay'da bulunan Sekretarya ile birlikte çalışır. Ekonomik meseleler doğrudan örgüt çatısına alınmamış ve devletlerarası ikili ilişkilerle sürdürülmesi uygun görülmüştür. Özellikle Rusya ve Çin kendi ekonomilerini etkileyecek bir bölgesel yükümlülük konusunda kararsızdırlar. Çin, bu büyük bölgenin uygun pazar olanaklarını değerlendirmek amacıyla serbest ticaret bölgesi önermiş ama bunun ötesinde bir proje sunmamıştır.⁶⁹

⁶⁹ <http://www.tsouz.ru>

Tablo 6: Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri

Ülke	Nüfus	GSMH (milyar \$)	2007 Büyüme(%)	Yüz ölçümü (milyon km2)
Beyaz Rusya	9,688,796	44,773,406	21.13	4,621
Rusya	142,498,534	1,289,582,151	30.93	9,050
Kazakistan	15,421,864	104,143,432	28.57	6,753
Kırgızistan	5,316,544	3,745,000	32.14	704
Özbekistan	27,372,256	19,274,619	12.87	704
Tacikistan	6,735,996	3,737,572	32.06	555

11.2. EAEC-Avrasya Ekonomik Topluluğu

Sovyetler Birliği'nin Aralık 1991 'de dağılmasından sonraki dönemde eski birlik cumhuriyetlerinin devletleşme çabaları sürerken, Sovyet federalizminden zuhur eden pek çok mesele ile uğraşmak gerekti. Eski Sovyet birlik cumhuriyetlerinin bazıları Rusya Federasyonu çevresinde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) adıyla yeni bir örgüt kurdular. Bu örgüt bünyesinde yer alan üç devlet, Kazakistan, Rusya Federasyonu ve Beyaz Rusya 29 Mart 1996'da bir "gümrük birliği" anlaşması imzaladılar. Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in çabalarıyla 10 Ekim 2000'de 1998'de kurulan yeni Kazak başkenti Astana'da "Avrasya Ekonomik Topluluğu Anlaşması (EAEC)" devlet başkanları zirve konferansında imzalandı. Üye ülkeler Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya'dır. Ekim 2005'te Özbekistan'ın da örgüte üyeliği kabul edilmiştir. Fakat Özbekistan 2008'de geçici bir süre için üyeliğinin askıya alınmasını istemiştir. Ermenistan, Ukrayna ve Moldova da gözlemci statüsünde toplantılara katılmaktadır. EAEC bünyesindeki ülkelerin 2006-2007 dönemi ekonomik performanslarına bakıldığında iç pazarın büyüme etkisi görülebilmektedir.

EAEC bünyesinde mutlak bir serbest dolaşıma doğru gidilmektedir. Rusya'nın azalan nüfusu, Orta Asya'nın artan nüfusu bir işgücü ve nüfus akımını getirmiştir. 1960'larda ve 1970'lerin ilk yıllarında Almanya'ya yönelik Türk işgücü göçünün bir benzeri Rusya'ya yönelik olarak Orta Asya ülkeleri için söz konusudur. 2009'da Rusya-Kazakistan-Beyaz Rusya arasında gümrük birliğine geçiş süreci tamamlanmış, 1 Ocak 2010'da ise malların serbest dolaşımını öngören "Ekonomik Alan" yürürlüğe girmiştir. Nazarbayev, EAEC ülkeleri arasında, adını Avrasya'nın Rusça önek biçiminden alan, YEVRAZ diye ortak kaydi para birimi oluşturulmasını da önermiştir. Bu birim ECU ya da SDR gibi nakit-olmayan kaydi bir para olacaktır.

EAEC üyeleri arasında gümrük birliği ve ortak pazar oluşturmuştur. Ayrıca ortak ulaştırma sistemi ve ortak enerji pazarı kurma, döviz kuru mekanizmalarının ortak yönetimi,

ekonomik-sosyal kalkımda ortak politikalar oluşturma, mal ve hizmet ticaretinde ortak dzenleme ve kurallar geliştirme, ulusal hukuk sistemlerinin uyumlulaştırılması gibi hedefleri vardır. Örgüte üye ülke vatandaşlarının tüm örgüt alanında kamu hizmetlerinden ortak yararlandırılması projesi de yürürlüktedir. Bu durumda SSCB'nin, Rus-Slav egemen yapısı olmaksızın, fonksiyonel olarak bir benzerinin Orta Asya'nın bağımsız devletlerince bir uluslararası örgüt biçiminde oluşma yolunda olduğu söylenebilir. Küresel bütünleşmeler içinde, ilişkilerin yoğunluğu ve içerik zenginliği bakımından AB'ye en yakın örnek olarak ASEAN ile birlikte EAEC verilebilir.

EAEC'nin organları, 1. Devletlerarası Konsey, 2. Entegrasyon Komitesi, 3. Sekreteryaya, 4. Daimi Temsilciler Komisyonu, 5. Parlamentolararası Ortak Meclis, 6. Adalet Divanı'ndan oluşmaktadır. Entegrasyon Komitesi'nin Enerji, Ulaştırma, Sınır Meseleleri, Gümrük Hizmetleri, Vergi Hizmetleri, Adalet gibi alanlarda çalışan yardımcı ofisleri mevcuttur. Topluluğun bu organları tek bir merkezde olmayıp Alma Ata, Moskova, St. Petersburg ve Minsk gibi farklı şehirlerde bulunmaktadır.⁷⁰

11.3.ECO-Ekonomik İşbirliği Örgütü

Türkiye-İran-Pakistan arasında askeri yardımlaşmayı öngören “Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO)”nın ekonomik yönünü oluşturan “Bölgesel İşbirliği ve Kalkınma (RCD) “ programı 1964'te oluşturulmuştu. İzmir'de 22 Nisan 1976'da yapılan RCD zirvesinde karşılıklı ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, turizm alanında işbirliğini yoğunlaştırılması kararları alındı. İran'daki 1979 İşlam Devrimi'nin sonucunda oluşan rejim değişikliğinden kısa süre sonra tarafların anlaşmadan çekilmeleriyle CENTO ortadan kalktı. Fakat RCD'nin başka bir biçim altında sürmesinde taraflar mutabık kalınca, 29 Ocak 1985'teki RCD'nin Tahran'da yapılan zirve konferansında, bu yapının adı ve içeriği değiştirilerek “Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO)” kuruldu. Örgütün merkezinin de Tahran'da olması kararlaştırıldı. 1991'de SSCB'nin dağılmasını müteakip 1992'de Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Afganistan ECO'ya yeni üye olarak kabul edildiler. Böylece örgütün coğrafyası, nüfusu ve ekonomik potansiyeli bir anda artmış oldu. Avrasya coğrafyasındaki Türkiye ile soydaş cumhuriyetlerin hepsinin Türkiye ile aynı çatıda oldukları tek bölgesel örgüt ECO'dur. Örgütün en üst organ her yıl toplanan “Bakanlar Konseyi”dir. Buna ek olarak “Daimi Temsilciler Konseyi” üye devletlerin İran'a atadıkları büyükelçilerden ve İran Dışışleri Bakanlığı'nın ECO içlerinden sorumlu müdüründen oluşur. “Bölgesel Planlama Konseyi” adlı organ da üye devletlerin planlama birimlerinin başkanlarından oluşur. “ECO Genel Sekreterliği” endüstri, tarım,

⁷⁰ Doç.Dr. M. Bülent ULUDAĞ (Ünite 2, 7) Açııköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi UA Ekonomik Kuruluşlar s.162-194

ticaret, yatırım, enerji, madencilik, çevre, ulaştırma, iletişim, iktisadi araştırmalar, istatistik, proje araştırmalarıyla ilgili birimlerinden oluşur. “ECO Ticaret ve Kalkınma Bankası” İstanbul merkezli olarak 2005’te kurulmuştur. ECO 1995’ten beri İslam Konferansı Örgütü’nde gözlemci statüsüyle temsil edilmektedir.⁷¹

Türkiye’nin 1995’te AB ile gümrük birliğine girmesi, Orta Asya devletlerinin 1996 sonrasında Rusya ile gümrük birliği dâhil pek çok konuda bütünleşmeye girmeleri, siyasi ve askeri güvenlik olarak da Şanghay İşbirliği Örgütü’nü tercih etmeleri ECO’ya zarar verdi ve bu örgütün bölgesel bir dinamik olarak gelişimini önledi. ECO, İran’ın üye olduğu tek bölgesel örgüttür ve bu yüzden ECO’nun gelişmesi için büyük çaba harcamaktadır.⁷²

Tablo 7: ECO Üyeleri Temel Ekonomik Veriler

ÜYELER	ALAN(km2)	NÜFUS 2010	GSMH 2010 (Milyon \$)	GSMH 2010 (Kişi Başı)	PARA BİRİMİ
Afganistan	647.500	29.662.000	16.968	572	Afgani
Azerbaycan	86.600	9.040.000	51.787	5.728	Manat
İran	1.648.195	75.350.000	359.970	4.777	Riyal
Kazakistan	2.724.900	15.584.000	126.346	8.107	Tenge
Kırgızistan	199.900	5.444.000	5.122	940	Som
Pakistan	803.940	166.578.000	177.901	1.068	Rupi
Tacikistan	143.100	6.536.000	5.499	841	Somoni
Türkiye	783.562	71.428.000	710.737	9.950	Lira
Türkmenistan	488.100	5.439.000	20.232	3.720	Manat
Özbekistan	447.400	28.246.000	37.290	1.320	Som
ECO Toplam	8.620.697	416.046.863	1.519,589	3.653	

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Economic_Cooperation_Organization

11.4. KEİ-Karadeniz Ekonomik İşbirliği

Böyle bir kuruluşla ilgili ilk toplantı 19 Aralık 1990’da Ankara’da SSCB, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye’nin yanı sıra, SSCB’ye “birlik (soyuz) cumhuriyeti” statüsü altında dahil olan Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Moldova’nın katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonunda taraflar “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi”nin hayata geçirilmesi konusunda mutabık kalmışlardır. Mart 1991’de Bükreş’te, Nisan 1991’de Sofya’da, Temmuz 1991’de Moskova’da yapılan toplantılarla kuruluş anlaşması taslağı ortaya çıkmıştır. 19-21 Ağustos 1991’deki başarısız Moskova darbesi sonrasında yaşanan

⁷¹ Doç.Dr. M. Bülent ULUDAĞ(Ünite 2, 7) Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi UA Ekonomik Kuruluşlar s.162-194

⁷² http://en.wikipedia.org/wiki/Economic_Cooperation_Organization

karmaşa ve bağımsızlık ilanları neticesi Aralık 1991’de SSCB’nin dağılması bir gecikmeyi getirmiştir.

25 Haziran 1992’de İstanbul’da kuruluş anlaşması yapılarak KEİ hayata geçirilmiştir. Örgüt Sekretaryası da İstanbul’dadır. Üyeleri Rusya, Ukrayna, Moldova, Romanya, Bulgaristan, Türkiye, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Yunanistan, Arnavutluk’tur. Sırbistan da daha sonra KEİ üyesi olmuştur. Bu devletlerin hepsinin geçmişinde “Osmanlı Tarihsel Alanı” gibi ortak bir nokta vardır. Ayrıca Rusya ve Türkiye gibi geçmiş dönemlerde “tarihsel rekabet” yaşamış iki büyük bölgesel gücün bir örgütün temel direkleri olarak bir araya gelmiş olmaları önemlidir.

KEİ girişimi komşu coğrafyalardaki devletlerin ekonomik, teknik, çevre, güvenlik, kültür gibi konularda ortak hareket etmesi gayesinden yola çıkılarak oluşturulmuş bir “bölgesel forum” özelliği taşımaktadır. Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya NATO üyeleridir, ayrıca son üçü AB tam üyesi de olmuşlardır. Buna karşılık Rusya öteki bazı SSCB-varisi ülkelerle bölgesel bütünleşme girişimlerinde bulunmaktadır. Gürcistan’ın Rusya ile Ermenistan’ın Azerbaycan’la, Türkiye’nin Ermenistan ve Yunanistan’la çok ciddi siyasi sorunları vardır. Bu farklılaşmalara karşın KEİ projesi çerçevesinde bu devletler bir araya gelebilmişlerdir. Amaçların sınırlı ve ortak yarar esasına göre belirlenmesi bu hareketin uzun dönemde de varlığını sürdürme şansını arttırabilir. Mesela AB içinde de Nordik Konseyi, Vişegrad Grubu gibi oluşumlar vardır ve bunlar AB ile bir arada var olabilmektedirler.⁷³

12. ORTA DOĞU VE AFRİKA’DAKİ ENTEGRASYON HAREKETLERİ

12.1. İİÖ-İslamişbirliği Örgütü

Bizzat kuruluş sözleşmesinde Filistin ve Kudüs sorunları örgütün ana ilgi alanı olarak tanımlanmışsa da, sonraki dönemlerde İslam Dünya sı’m ilgilendiren boyutları olan Afganistan, Keşmir gibi sorunlar da örgütün gündemine geldi. 1987 Kuveyt zirvesinde KKTC’ne gözlemcilik statüsü tanındı.

İKÖ’nün adı 2010’daki 38. Dışişleri Bakanları Konferansı’nda alınan bir kararla “İslam İşbirliği Örgütü (İİÖ)” biçiminde değiştirildi. İİÖ’nün organları 1. Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, üç yılda bir toplanır; 2. Dışişleri Bakanları Konferansı, her yıl toplanır; 3. Daimi Sekretarya; 4. Çalışma Komiteleri.

İKÖ kuruluşundan sonra kısa süre içinde ekonomik boyutlar da kazanmaya başladı. 20 Ekim 1975’teki zirve konferansında “İslam Kalkınma Bankası”nın kuruluşu onaylandı ve merkez olarak yine Cidde seçildi. 1981deki zirvede ise “İslam Konferansı Ekonomik ve

⁷³ Doç.Dr. M. Bülent ULUDAĞ(Ünite 2, 7) Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi UA Ekonomik Kuruluşlar s.162-194

Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK)” adlı bir organ oluşturularak başkanlığı Türkiye’ye verildi. İKÖ’nün ekonomik amaçlı organları:⁷⁴

- İslam Kalkınma Bankası (Cidde)
- İslami Bankalar Uluslararası Birliği (Cidde)
- İslam Konferansı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK)
- İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (Ankara)
- İslam Konferansı Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Daimi Komitesi
- İslami Ticaret Geliştirme Merkezi (Kazablanka)
- İslami Dayanışma Fonu (Cidde)
- İslam Konferansı Ekonomik, Kültürel Sosyal Sorunlar Komitesi
- İslam Ticaret ve Sanayi Odası (Karaçi)

12.2. Gelişmekte Olan Sekiz Ülke (D-8)

Türkiye’nin öncülüğünde 15 Haziran 1997’de yapılan İstanbul zirvesinde yayınlanan deklarasyonla kurulmuş bir örgüttür. Üyeleri: Türkiye, Mısır, İran, Pakistan, Bangladeş, Endonezya, Malezya ve Nijerya.

Örgütün amaçları:Sosyo-ekonomik işbirliğini, barışın ve çevrenin korunmasını desteklemek, Küresel krizlerde üyelerin koordine hareketini sağlamak, Enerji sektöründe sürdürülebilir büyüme sağlanması, Üyeler arasında tercihli ticaret düzeni kurulmasıdır.

D-8 (Developing Eight)’in temel faaliyet alanının ekonomik olduğu görülmektedir. Üyelerine bakıldığında bunların İslam Dünyası’nın nüfus ve ekonomi olarak en büyük devletleri oldukları görülmektedir. Nüfus ve ekonomi toplamı olarak İslam Dünyası’nın yarısından fazlasını temsil etmektedirler. Bu oluşumun adının, Batı Dünyası’nda 1970’lerde ABD, Japonya, Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya ve Kanada’nın katılımıyla oluşan G-7 ve 1998’de Rusya’nın da katılımıyla G-8 hâlini alan “Batılı büyük devletler kulübü”ne nisbet olarak seçildiği görülüyor.

12.3. GCC-Körfez İşbirliği Konseyi

Basra Körfezi’ndeki Arap monarşileri 1979 İran İslam Devrimi ile oluşan yeni rejimin politikalarından rahatsızlık duymuşlar ve 22 Eylül 1980’de Irak’ın İran’a saldırısıyla başlayan savaşta Irak’a destek olmuşlardı. Bu devletler Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman’dan oluşuyordu. Bu devletler 25 Mayıs 1981’de “Körfez Arap Devletleri İşbirliği Konseyi (GCC)” adlı örgütü kurdular. 11 Kasım

⁷⁴ Doç.Dr. M. Bülent ULUDAĞ(Ünite 2, 7) Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi UA Ekonomik Kuruluşlar s.162-194

1981’de de GCC üyesi devletler arasında “Birleşik Ekonomiler Anlaşması” Abu Dabi’de imza edildi. Bu anlaşmaların amaçlarını aşağıdaki biçimde gruplandırmak mümkündür:

Ekonomi, maliye, ticaret, gümrük, turizm, yasama ve idare gibi farklı alanlarda benzer düzenlemeleri formüle etmek, Sanayi, madencilik, tarım, su, hayvancılık, balıkçılık ve denizcilik konularında bilimsel ve teknik gelişmeleri ortaklaşa desteklemek

Bilimsel araştırma merkezlerini ortaklaşa kurmak ve yararlanmak, Ortak iktisadi teşebbüs ve teşekküller oluşturmak, Arap Yarımadası Birleşik Askeri Gücü’nü oluşturmak, Özel sektörün ekonomik işbirliğini teşvik etmek, Üye devlet halkları arasındaki her türlü işbirliği ve dostluk bağlarını güçlendirmek 2010’a kadar üye devletler arasında para birliği oluşturmak (bu hedefe henüz ulaşamamıştır)

Zengin petrol ve doğal gaz kaynakları sayesinde bu ülkelerin hızlı büyümeleri GCC’ nin de önünü açmaktadır. 2003’de GCC üyesi devletler gümrük birliği kurdular ama bu henüz tam olarak faaliyete geçmiş değildir. 1 Ocak 2008’de üye devletler arasında Ortak Pazar faaliyete geçmiştir. Yemen, Ürdün ve Fas GCC ile üyelik görüşmeleri yapmaktadır fakat bu devletlerin Basra Körfezi’nde kıyası yoktur.⁷⁵

Tablo 8: Körfez İşbirliği Konseyi Üyelerinin Temel SiyasiEkonomik Göstergeleri

ÜLKE	Kuruluş Yılı	Hükümet Biçimi	NÜFUS(2009)	GSMH(2009) (milyon \$)	GSMH Kişi Başına (\$)
Bahreyn	1971	Meşruti Monarşi	1.234.596	28.124	27.068
Kuveyt	1961	Meşruti Monarşi	2.692.526	200.429	54.304
Umman	1970	Mutlak Monarşi	2.845.000	74.431	25.109
Katar	1971	Mutlak Monarşi	1.699.435	102.147	83.840
Suudi	1926	Mutlak Monarşi	28.686.633	592.886	23.814
BAE	1971	Federal Monarşi	8.264.070	179.321	36.536

12.4. GAFTA -Geniş Arap Serbest Ticaret Bölgesi

GCC üyeleri 1997’de imzalanan”Geniş Arap Serbest Ticaret Bölgesi (GAFTA)” adlı bir örgüte de üye olmuşlardır. GAFTA “Arap Ekonomik Birliği Konseyi” adlı Arap Birliği’nin yan kuruluşunun çabalarıyla kurulmuştur. GAFTA’nın öteki üyeleri Mısır, Irak, Lübnan, Libya, Fas, Sudan, Suriye, Yemen, Cezayir ve Tunus’tur. Bu örgüt 2005’te tam olarak faaliyete geçmiştir.

⁷⁵http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Cooperation_Council_for_the_Arab_States_of_the_Gulf&oldid=484360205

12.5. OPEC-Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı

Eylül 1960'ta Venezüella'nın yoğun diplomasisinin sonucu olarak Bağdat'ta bir araya gelen 5 petrol ihracatçısı devlet tarafından kurulmuş bir "kartel örgüt"tür. Kurucu üyeleri Irak, İran, Venezüella, Suudi Arabistan ve Kuveyt'tir. Daha sonra yeni üyeler eklenmiştir. 2011 itibarıyla 12 üyesi olan örgütün üyelerinin 8 tanesi Orta Doğu'daki İslam ülkelerindedir. Bu yüzden genel merkezi Viyana'da olmasına karşın bu örgütü "petrol bölgeleri örgütü" olarak bir bölgesel bütünleşme hareketi saymak mümkündür. Dünya petrol rezervlerinin ve üretiminin çok büyük kısmını da gerçekleştiren OPEC üyesi devletler arasında kotalar belirleyerek fiyat ve gelir artışları sağlamayı başarmışlardır.

1960-73 döneminde fiyatlarda yaklaşık % 40 reel artış gerçekleşmiştir. Esas fiyat patlaması Ekim 1973'te 4. Arap-İsrail Savaşı neticesi yaşanmış ve Arap petrol ambargosu neticesi petrol fiyatları 4 kat artarak varil başına 12 \$ düzeyine çıkmıştır. 1978-79 döneminde patlak veren İran'daki halk aklanmasının neticesi oluşan grevlerle bu ülkenin üretimi % 90 oranında azalınca dünya yeni bir petrol şoku daha yaşamış ve fiyatlar 13 \$ düzeyinden 30 \$'a kadar yükselmiştir. 1986 Ekim ayında başlayan talep ve fiyat düşüşleri ile varil başına 18 \$'a kadar yaşanan gerileme OPEC üyelerini ciddi mali krize sokmuştur. Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgalinin getirdiği kriz fiyatlarda toparlanmaya neden oldu. Rekor düzeydeki artışlar ABD ve İngiltere'nin 2003 Irak işgalinden sonra yaşandı ve fiyatlar 100 \$'m üstünü gördü.⁷⁶

Tablo 9: OPEC Üyesi Devletler

Devlet	Bölge	Giriş Yılı	Nüfus	Alan (km ²)
İran	Orta Doğu	1960	75,875,224	1,648,000
Irak	Orta Doğu	1960	28,221,180	437,072
Kuveyt	Orta Doğu	1960	2,596,799	17,820
Suudi Arabistan	Orta Doğu	1960	28,146,656	2,149,690
Venezüella	Güney Amerika	1960	26,414,816	912,050
Katar	Orta Doğu	1961	824,789	11,437
Libya	Kuzey Afrika	1962	6,173,579	1,759,540
B.AE	Orta Doğu	1967	4,621,399	83,600
Cezayir	Kuzey Afrika	1969	33,779,668	2,381,740
Nijerya	Siyah Afrika	1971	158,259,000	923,768
Angola	Siyah Afrika	2007	12,531,357	1,246,700
Ekvator	Güney Amerika	2007	13,927,650	283,560
TOPLAM			369,368,429	1,854,977
ESKİ OPEC ÜYELERİ				
Devlet	Bölge	Giriş Yılı	Ayrılış Yılı	
Gabon	Kara Afrika	1975	1994	
Endonezya	Güneydoğu Asya	1962	2009	

⁷⁶http://en.wikipedia.org/wiki/Organization_of_the_Petroleum_Exporting_Countries

Tablo 10: Dünya 'daki Belli Başlı Petrol Rezervleri (2011)

Ülkeler	10 ⁹ Varil	10 ⁹ Ton	Üretim10 ⁶ Varil/Gün	Üretim10 ³ Ton/Gün	Rezerv Ömrü (Yıl)
Venezüella	296.50	47.14	2.1	330	391
Suudi	264.52	42.05	8.9	1,410	81
Kanada	175.00	27.8	2.7	430	178
İran	151.20	24.04	4.1	650	101
Irak	143.10	22.75	2.4	380	163
Kuveyt	101.50	16.14	2.3	370	121
BAE	136.70	21.73	2.4	380	112
Rusya	74.20	11.80	9.7	1,540	21
Libya	47.00	7.5	1.7	270	76
Nijerya	37.00	5.9	2.5	400	41
Kazakistan	30.00	4.8	1.5	240	55
Katar	25.41	4.040	1.1	170	63
Çin	20.35	3.235	4.1	650	14
ABD	19.40	3.08	5.5	870	10
Angola	13.50	2.15	1.9	300	19
Cezayir	13.42	2.13	1.7	270	22
Brezilya	13.20	2.10	2.1	330	17
RezervToplamı	1.324.00	210.50	56.7	9.010	64

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Organization_of_the_Petroleum_Exporting_Countries

12.6.OAU-AfrikaBirliği Örgütü

Pan-Afrikanizm düşüncesi XIX. yüzyıldan beri mevcut olmakla birlikte bunun kurumsallaşması vakit almıştır. İlk Pan-Afrika Kongresi 1900'de Londra'da yapıldı. I.Dünya Savaşı ertesinde de 1921, 1923, 1927'de kongrelere devam edildi. Bu ilk kongrelerin katılımcıları ABD ya da Avrupa kıtasından siyahlardı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1945'te toplanan beşinci kongrede artık Afrika'dan temsilciler de vardı. 1958'de Gana'nın başkenti Akra'da yapılan altıncı kongre bir dönüm noktası oldu. Dekolonizasyon (Sömürgelerin Tasfiyesi) süreci Afrika'da da hızlanmıştı ve 1960 "Afrika Yılı" oldu, çok sayıda ülke bağımsız hale geldi.

Afrika kıtasının 1960'dan sonra büyük çoğunluğunun bağımsız hâle gelmesi, bu yeni devletlerde birlikte hareket etme ihtiyacını ortaya çıkardı. Kıtada bağımsızlığını, 1935-1941 İtalyan işgali hariç, hiç yitirmemiş tek devlet olan Etiyopya (Habeşistan)'da 25 Mayıs 1963'te yapılan ve 32 bağımsız Afrika ülkesinin katıldığı zirve konferansında Afrika Birliği Örgütü (OAU) kuruldu. Örgüt merkezinin de örgütün kuruluş yeri olan Addis Ababa olması kararlaştırıldı. Bu örgütün ana organları 1. Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi ve Zirve

Konferansı, 2. Bakanlar Konseyi, 3.Genel Sekreterlik, 4. Arabuluculuk-Uzlaştırma-Tahkim (Hakemlik) Komisyonu'ndan oluşmaktadır. OAU'nun amaçları:

- Afrika devletleri arasında işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmek, ülke bütünlüklerini, bağımsızlıklarını korumak
- Kıtadaki her türlü sömürgecilğe son vermek
- BM Şartı ve belgeleri rehberliğinde uluslararası işbirliğini geliştirmek
- Barışçı Bağılantısızlık politikasını sürdürmek
- Üyelerin ekonomi, diplomasi, eğitim, sağlık, refah, bilim ve savunma politikalarını uyumlu hâle getirmek, koordinasyon içinde yürütmek olarak belirlenmiştir.

OAU, büyük çoğunluğu yeni bağımsız üyelerinin güvenlik ve kalkınma sorunlarında etkin işbirliği sağlayacak bir buluşma ve yönetim merkezi olmuştur. Daha sonraki dönemlerde 1964'te Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu'nun, 1991'de Afrika Ekonomik Topluluğu'nun kurulması, OAU'nun girişimi ve desteği ile olmuştur. 8 Temmuz 2002'de ise örgüt Güney Afrika'nın Durban kentinde yapılan zirvede, AB'den alınan örnekle Afrika Birliği (AU) adını alarak her alanda işbirliği çabalarını yoğunlaştırmıştır. Bu çerçevede AU, Parlamento, Güvenlik Konseyi ve Barış Gücü Hazır Kuvveti gibi yeni organlar ihdas etmiştir. AU'nun ekonomik amaçlarla kurduğu organa "Afrika Gelişimi İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)" adı verilmiştir. Bölgesel ve kıtasal kalkınma için yabancı yatırımların bölgeye çekilmesi, insan haklarının geliştirilmesi, yönetimlerde şeffaflık ve hukuk düzeni NEPAD'm belli başlı çalışma alanları olmuştur.⁷⁷

12.7.AEC-AfrikaEkonomik Topluluğu

1991'de Abuja'da imzalanıp 1994'te yürürlüğe giren anlaşma ile oluşturulmuş iktisadi amaçlı kıta girişimidir. AU'nun iktisadi boyutunu temsil eden bir örgüttür. AEC kıta ülkelerinin iktisadi ve siyasi bütünleşmelerini esas alan hedefler belirlemiş ve bu çerçevede bazı evreler oluşturmuştur:

Gelişmişlik ve bölgesellik dikkate alınarak Afrika kıtasında "farklı kulvarlar" ve havzalar içinde bütünleşme amacıyla "bölgesel bloklar" ya da topluluklar kurulması, daha önceden kurulmuş olanların da AEC çerçevesine alınması. Bu aşama tamamlanmış ve tüm kıtanın muhtelif havzalarındaki bölgesel bütünleşme amaçlı örgütler AEC çatısı altına alınmıştır. Bu örgütler:

⁷⁷ Doç.Dr. M. Bülent ULUDAĞ(Ünite 2, 7) Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi UA Ekonomik Kuruluşlar s.162-194

- EAC, “Doğu Afrika Topluluğu” 1967’de kurulup 1977’de dağıldı, ama AEC’in projesine uygun olarak 2000’de kurucular tarafından diriltildi.
- ECOWAS, “Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu” 1975’te kurulmuştur.
- ECCAS, “Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu” 1983’te kurulmuştur.
- SACU, “Güney Afrika Gümrük Birliği” 1910’de kurulmuş çok eski bir örgüttür.
- COMESA, “Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı” 1993’te kurulmuştur.
- SADC, “Güney Afrika Kalkınma Topluluğu” 1980’de kurulmuştur.
- IGAD, “Hükümetler-arası Kalkınma Otoritesi” 1986’da kurulmuştur.

13.EKONOMİK ENTEGRASYON SÜRECİNDE GÜVENLİK SORUNLARI

13.1.Ekonomi ve Güvenlik İlişkisi

Güvenlik kavramının yakın zamandaki gelişimi incelendiğinde, kavramın yeni bir nitelik kazandığı görülmektedir. Geleneksel yaklaşım, uzun yıllar, güvenliği askeri ve devlet odaklı çerçeveye sınırlayarak tanımlamakla yetinmiştir.⁷⁸ Geleneksel görüşün savunucuları güvenlik kavramını güç ile ilişkilendirmelerinden dolayı bu gücün de askeri nitelikli olması gerektiğini iddia etmektedirler. Dolayısıyla, askeri gücün dışındaki ekonomik, çevresel, sağlık vb. konuların güvenlik konusu ile karıştırılmaması gerektiği görüşündedirler. 1989 yılında Demir Perde'nin yıkılması ve ABD tarihinde, 11 Eylül 2001 günü yaşanan en büyük terör saldırısı sonrasında güvenlik kavramı genişleyerek politik, ekonomik, sosyal, çevresel vb. alanları da içine almıştır.⁷⁹ Böylelikle, uluslararası güvenlik kavramı, 1940'lı yıllardaki süper güç çatışmaları ve nükleer silahlanma odaklı stratejik bakış açısından günümüzdeki çevresel, ekonomik, insani vb. boyutlardaki çeşitliliği de kapsar hale gelmiştir.⁸⁰

Finansal güvenlik, birey veya hane halkının tasarruflarını ve harcamalarını yönetmesini tanımlamaktadır. Ekonomik güvenlik ise toplumun üretim düzeyini ve çalışmayan vatandaşlar da dahil bireylerin desteklenmesini kapsamaktadır. Çünkü yokluktan ve korkudan bağımsız olma temellerine dayanan bireyin güvenliği kritik bir öneme sahiptir. Politik ve uluslararası ilişkiler bilimi kapsamında ekonomik güvenlik ise ulus devletlerin ulusal ekonomilerinin gelişimi sürecinde izleyecekleri politikaların seçimindeki özgürlük düzeyi olarak ifade edilmektedir. Ekonomik güvenliğe olan bakış açısı da, yakın zamanda meydana gelen olumsuz olaylar (bankacılık krizleri, konut balonu, işsizlik, döviz kurlarındaki hareketlilik vb.) nedeniyle değişikliğe uğramıştır.⁸¹ Bireyler, hükümetlerin

⁷⁸ Chipman, John, "The Future of Strategic Studies: Beyond Even Grand Strategy", The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs, Vol. 81, No 322, 1992, p. 135-152.

⁷⁹ Buzan, Barry, Waever, Ole and Wilde, Jaap De, Security: A New Framework For Analysis, USA, Lynne Rienner Publishers, Inc., 1998.

⁸⁰ Buzan, Barry and Hansen, Lene, The Evolution of International Security Studies, Cambridge University Press, 2009.

⁸¹ Kindleberger, Charles and Aliber, Robert, Manias, Panics and Crashes: A History of Financial Crises, 6th ed. New York, Palgrave Macmillan, 2011.

yanlış politikaları ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle kendilerini güvende hissedememektedirler.

Entegrasyonun finansal krizlerdeki rolü yadsınmamaktadır. Entegrasyon, çeşitli şekillerde tanımlanmakta ise de, gözlemlenmekte olan gerçeğe göre; dünyaya egemen olmak veya liderlik etmek isteyen sanayileşmiş devletlerin, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarını, kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmek için II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkardıkları bir kavram olduğu yönünde de görüşler ileri sürülmektedir. Entegrasyonun getirmekte olduğu ulusal ekonomik düzenlemeler üzerindeki kısıtlamalar, ulus devletin yetkilerinin uluslararası kurumların otoritesine bırakılması gibi yaptırımları sonucunda devletlerin güvenliklerini etkilemektedir.Özellikle mikro milliyetçiliğe yönelik akımlardan uzak duran ve etkilenmeyen süper güçler ile sanayileşmiş ulus-devletlerin, kendileri dışındaki devletlerde destekledikleri mikro milliyetçiliğe yönelik akımlar, aslında her toplum için çeşitli boyutlarda sorunlar yaratabilme potansiyeline sahip bulunmaktadır.Ulus-devleti tehdit eden, daha başka, risk faktörlerini de saymak mümkündür. Ancak, onyedinci yüzyılın ikinci yarısında çağdaşlaşmaya başlayan İngiltere'yi, bağımsızlığına kavuşur kavuşmaz çağdaşlaşmaya başlayan ABD ve onları takip eden Batı Avrupa devletlerinin sanayi devrimini başarak ulus-devletlere dönüşmeleri, kendilerine, her tür krize karşı, adeta bir bağışıklık sağlamıştır.

Bu ülkelerin her alandaki çağcıl gelişmişlikleri, kendilerine çeşitli krizlerin etkilerinden en az zararlı kurtulma yeteneğini kazandırmıştır. Türkiye de bu konuda bir tür bağışıklığa sahiptir: Böyle bir bağışıklığın kazanılmasında özellikle küçük ve bağımsız girişimcilerin üretme, iç ve dış pazar bulmadaki yeteneklerinin önemli bir rolü bulunmaktadır.

13.2.Ekonomik Krizler

Entegrasyon olgusu ile birlikte neredeyse her alanda yaşanan uluslararası entegrasyon süreci beraberinde kırılğan bir dünya yapısını doğurmuştur. Teknolojik gelişmeler ve artan rekabetin katalizör etkisi yapmasıyla yayılan entegrasyon ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve teknolojik boyutlarda karşılıklı bağımlılık yaratmaktadır. 1990'lı yılların başında entegrasyon sürecinin hız kazanmaya başladığı dönemde kapitalist sistem sosyalist sisteme üstün gelmiştir. Günümüzde ise endüstriyel kapitalizm değişim göstererek finansal kapitalizm formuna bürünmüştür. Bu yeni düzen beraberinde küresel ilişkilerde güçlü aktörleri doğurmuştur. Bu aktörler arasında sayılabilecek egemen devletlerin merkez bankaları, IMF, Dünya Bankası, çok uluslu yatırım fonları, milletler üstü şirketler, kredi derecelendirme kuruluşları, batamayacak kadar büyük şirketler gibi kurumların yöneticilerinin davranışlarından algılanan sinyaller istikrarı tehdit edebilmektedir. Finansal

kapitalizmin tetiklediği finansal krizlerin zamanının ve şiddetinin tahmin edilememesi ve önlem alınmaması sonucunda küresel güvenlik üzerindeki riskler çoğalmaktadır.

Finansal kriz türleri arasında en yaygın olarak bankacılık, menkul kıymet borsaları, döviz, faiz, borç ödeyememe, resesyon, depresyon gibi nedenler sayılabilmektedir. Ekonomik ve finansal krizler sonucunda, büyüme yavaşlamakta veya eksiye dönmekte, şirket iflasları, işten çıkarmalar, emeklilik vb. fonlarda oluşan zararlar oluşmaktadır. Krizlerin etkileri ekonomik alanda birçok göstergede izlenebilmektedir: Enflasyon, sanayi ve hizmet üretimi, işsizlik, dış borçlanma düzeyi, gayri safi milli hasıla, kamu borcu, ortalama ücret düzeyi, doğrudan yabancı yatırım, çapraz kurlar, ithalat ve ihracat.⁸²

Günümüzde bir devlette ortaya çıkan sorunların etkisi sadece o devletin sınırları içerisinde kalmamakta olup bölgesel hatta küresel bir etkileşim de yaratabilmektedir. Özellikle, sorunun kaynağı ya da tarafı olan devlet dünyada güçlü bir devlet konumunda ise, etkiler küresel bir boyut kazanmaktadır. Çünkü yeterince güçlendirilememiş bir demokrasiye karşı oluşan tehditler aynı zamanda ulusal güvenliği de etkilemektedir. Günümüzde ise, demokrasinin ve küresel güvenliğin önündeki tehditler arasında para çok önemli bir etkiye sahip duruma gelmiştir.

Son yüzyılda meydana gelen ve küresel bir etkiye sahip olan ekonomik ve finansal krizler ;

- 1929, ABD, Büyük Buhran, ve 1979, Petrol Krizleri, Yüksek Enflasyon dönemi,
- 1997-1998 Asya Krizi, 1998 Rusya, 1999 Brezilya, 2001 Türkiye ve Arjantin Krizleri, 2001 Enron ve 2002 Arthur Andersen muhasebe hilesi ve iflasları,
- 2008-2012, Küresel işletme zarar ve iflasları; ABD ve AB borç ödeme sorunu, döviz kuru savaşları, 2013-kapanan ABD hükümeti, borç tavanı krizi.

Krizler çoğu zaman beklenmedik anlarda ortaya çıkmaktadır. Krizlerin kaynakları çok çeşitli olabilmektedir: Mali sektörün yapısı, üretim ortamı, hükümetlerin uyguladığı yanlış politikalar, yöneticilerin yetersizlikleri, yolsuzluklar, ekonomik istikrarsızlık, büyüme, dışa açılma, uluslararası standartlara uyum çalışmaları gibi. Ekonomik ortamın en önemli aktörleri arasında ülkenin Merkez Bankası ve bankacılık sektörü gelmektedir. İnsan yaşamının vazgeçilmez unsuru olan kanın damarlara yeterli bir düzeyde pompalanması gibi, bankacılık sisteminin de ülke ekonomisine yeterli bir düzeyde para akışını sağlaması gerekmektedir. Paranın yeterince sağlanamaması durumunda büyüme olumsuz bir şekilde etkilenmekte, faizler yükselmektedir. Türkiye bu durumla 2001 krizinde karşılaşmış ve

⁸²Cioacă, Cătălin, "The Economical Security Concept in the Context of the Global Economic Crisis", Review of the Air Force Academy, Crisis Management and Socio-Humanities, 16, 2010, p. 74-79.

bankalar kendi aralarındaki kredi hatlarını kapatarak birbirlerine borç para vermemesi nedeniyle faizler yüzde binleri aşmıştır. Sonuç olarak, o dönemde yaklaşık 20 banka batmış,55 milyar ABD Doları'nın üzerinde bir zarara neden olmuş, ülke ekonomisi %10'lara varan bir küçülme yaşamıştır. 1986 yılında faaliyete başlayan BİST (İMKB) tarihinde, 50'nin üzerinde şirketin hisse senetlerinin işlem gördüğü tahtasının kapatılması sonucunda 400 bin yatırımcı etkilenmiş ve 1 milyar doları aşan zarar oluşmuştur.

Bankacılık sektörü tarafından ekonomiye aşırı bir paranın enjeksiyonu ise, faizleri gereğinden fazla düşürerek toplumu tüketime yönlendirmekte, bir süre sonra para değer kaybetmekte, enflasyon yükselmeye başlamakta ve sürdürülemez bir yapıya doğru gidilmektedir. Bankacılık sektöründen kaynaklanan krizlerin, bu yönüyle diğer nedenlerden kaynaklanan krizlere göre, yıkım şiddeti daha fazla olmaktadır. Makroekonomik göstergelerin sürekli izlenmesi ve etkili yönetimi ile finansal piyasaların gözetilmesi sayesinde, ortaya çıkacak krizlerin yıkıcılığı azaltılabilecektir. Ancak, günümüzde finansal sistemi etkileyen güçlü finansal aktörlerin varlığı ve yenilerinin ortaya çıkması ile krizlerin yapısı daha da karmaşık bir hale gelmektedir.

Krizler beraberinde çeşitli kontrol mekanizmalarını da getirmektedir. Örneğin, 1929 Büyük Buhranı'ndan sonra, başta Almanya ve ABD olmak üzere, halka açık şirketlere zorunlu bağımsız denetim koşulu getirilmiştir. Küresel alanda banka sektörü üzerindeki kontrolün artırılması için 1974 yılında Basel Komitesi kurulmuştur. 2004 ve 2010 yıllarında Basel II ve Basel III adı altında yeni düzenlemeler getirilmiştir. 1990'lı yıllardaki ülke iflaslarından sonra OECD tarafından 1999 yılında Kurumsal Yönetim ilkeleri yayımlanmıştır. Türkiye'de 1999 yılında banka iflaslarının başlaması ile 2000 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. Enron ve Arthur Andersen şirketlerinin kapanması sonucunda ABD'de Sarbanes Oxley Yasası yayımlanmış ve 2002 yılında kamu gözetimi kurumu (PCAOB) kurularak bağımsız denetim kurumlarının da denetlenmesi yükümlülüğü getirilmiştir. Türkiye'de de 2012 yılında Kamu Gözetimi Kurumu kurulmuştur. 2009 yılında ise uluslararası denetim standartları yayımlanmış ve Türkiye de bu standartları kabul ederek 2013 yılından beri uygulamaya başlamıştır.

13.3.Ekonomik Aktörler

Günümüzde ABD, Euro Bölgesi ve Japonya en önemli ekonomik güçleri oluşturmaktadır. Ancak, günümüzde ortaya yeni güçler de çıkmaktadır. Ekonomik, politik, diplomatik ve askeri gücü her geçen gün artan Çin buna bir örnektir. Günümüzde süren ABD

ile Çin arasındaki Asya bölgesindeki farklı güvenlik görüşleri, Çin'in daha fazla güç kazanmasıyla artarak devam edeceğe benzemektedir.⁸³

Entegrasyon, güçlü devletler dışında, başka güçlü aktörleri de ön plana çıkarmıştır. Bu aktörler aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

13.3.1.Merkez Bankaları

Ulusal merkez bankalarının temel görevleri arasında bir ülkede sürdürülebilir büyümenin ve fiyat istikrarının sağlanması, ulusal paranın değerinin ayarlanması gibi makroekonomik kararlar bulunmaktadır. Bunların dışında, finansal krizlerin önlenmesi için, yurtiçindeki son kredi mercii sorumluluğu vardır. Ancak merkez bankaları çoğu ülkede kanunlarla bağımsızlığını kazanmıştır. Merkez bankası yöneticileri ile hükümetin ekonomi yöneticileri arasındaki görüş ayrılıkları ise her zaman bir risk oluşturmaktadır. Günümüzde ABD ve Avrupa merkez bankalarının aldıkları kararlar, açıklamaları büyük bir dikkatle tüm dünya genelinde izlenmektedir.

13.3.2.Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası

2. Dünya Savaşı'ndan sonra çoğu devletin ekonomisinin bozulması ve yeniden imar ve kalkınmaya olan ihtiyaçlara çözüm bulunması amacıyla IMF ile Dünya Bankası kurulmuştur. IMF devletlerin kısa süreli ödeme sorunlarının aşılması için kredi verilmesine olanak sağlamayı amaçlarken, diğer taraftan Dünya Bankası da devletlerin yatırımlarına uzun vadeli finansman sağlanmasını amaçlamaktadır. ABD halen bu iki kuruluşun sermaye ve kaynaklarının önemli bir kısmını karşılamaktadır. Her ne kadar bu kurumlar bağımsız olarak faaliyetlerini yürütseler de, kaynakların büyük kısmına sahip olan devlet yöneticilerinin karar alma sürecinde dolaylı etkileri bulunmaktadır. Ancak, IMF tarafından uygulanan standart reçeteler dünya genelinde eleştirilmektedir. Ülkeler farklı nedenlerden dolayı likidite veya döviz krizine girebilmektedirler. Bu ülkelerin yapısal durumları, krize girme nedenleri birbirinden çok farklı gerekçelere dayanabilmektedir. Oysaki IMF tarafından uygulanan çözüm reçeteleri genelde standart olmaktadır. Çözüm olarak enflasyonu düşürücü para politikaları uygulanması, devalüasyonlardan kaçınılması ve serbest ticaretin devam etmesi önerilmekte ve yaptırımlar karşılığında ülkeye borç verilmektedir. Bu çözümler küresel ticaret için olumlu görünse de, krize yakalanmış ülke için her zaman çözüm olmamaktadır. Çünkü enflasyonun para politikalarıyla düşürülmesi büyüme üzerinde olumsuz baskı yapmakta; paranın değerinin göreceli olarak korunmaya çalışılması sonucunda dış ticarete

⁸³Kang, Choi, "An Economic/Security Mismatch: Northeast Asia in 2011", SERI Quarterly, April, p. 43-51.

rekabetçi bir konuma gelinebilmekte; serbest ticaretin kriz öncesindeki gibi devam ettirilmeye çalışılması ise borç alınan dövizlerin tekrardan ithalat için harcanmasına yol açmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, IMF gibi bir kuruluşa küresel olarak gereksinim olduğu kuşkusuz olmakla beraber, IMF'nin aldığı kararların tarafsızlığı ve yapmış olduğu yardımların sonuçları hakkında şüpheler bulunmaktadır. IMF tarafından, krize giren ülkenin durumunun incelenerek, o ülkeye özgü çözüm paketleri sunulmasının daha akılcı bir yol olacağı konusunda görüşler bulunmaktadır.

Diğer taraftan, Dünya Bankası günümüzde daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına destek olmakta, proje ve program temelli krediler vermektedir. Ancak, bu kuruluş da eleştirilerden payını almaktadır. Öncelikle bu kuruluşun 50 yıldır süren çalışmaları süresince, destek olduğu az gelişmiş ülkelere gelişme göstermiş bir ülke olduğu ileri sürülememektedir. Ayrıca, bu kuruluşun yaptığı çalışmalar ile az gelişmiş ülkeleri kendi kontrolleri altında tutarak izlediklerine dair yaygın bir görüş bulunmaktadır. Diğer bir eleştiri konusu ise, bu kuruluşun faaliyetleri sonucunda kâr elde etmesidir ki bu durumda kredi faizlerini yüksek olarak belirlediği düşünülmektedir.

IMF ve Dünya Bankası, uluslararası düzeyde son kredi merciisidirler.⁸⁴ Devletlerin finansal krize sürüklendikleri zamanlarda bu kurumlar son çare olmaktadır. Ancak, alınan kararların siyasal baskılardan ne kadar etkilendiği ve kararların etkinliği her zaman tartışılmaktadır.

13.3.3. Çok Uluslu Yatırım Fonları

Uluslararası yatırım şirketlerinin izledikleri saldırgan stratejiler nedeniyle yüksek tutardaki fonlar hızlı bir şekilde ülkelerin ekonomilerine girip çıkabilmektedirler. Söz konusu yatırım şirketleri, bireysel, profesyonel ve kurumsal yatırımcılardan topladıkları fonları çoğaltmak için risk alarak fırsatlar peşinde koşmaktadırlar. Aynı zamanda, bu şirketlerin yöneticilerinin yaptıkları açıklamalar sonucunda, yatırımcılar tarafından o ülkelere bakış açısı ve o ülkelerin risk algısında değişiklik olabilmektedir. Bu fonların ekonomilere giriş ve çıkışları ile bu fonların yöneticileri tarafından yapılan açıklamalar ülkelerde kırılmalığa yol açabilmektedir.

13.3.4. Çok Uluslu Şirketler

Entegrasyonun etkin aktörlerinden olan transnasyonal şirketler veya çok uluslu şirketler (ÇUŞ), küresel ekonomideki etkinliklerinin yanında, başta siyasal ve kültürel etkileri olmak

⁸⁴Kindleberger, Charles and Aliber, Robert, Manias, Panics and Crashes: A History of Financial Crises, 6th ed. New York, Palgrave Macmillan, 2011.

üzere, her alanda, yaygın ve yönlendirici bir güce sahiptirler. Bu nedenle ÇUŞ'lar, entegrasyon fenomeninin en etkin ve aynı zamanda en etkileyici aktörleri arasında sayılmaktadır. ÇUŞ'ların sayılarının, zaman zaman azalma ve çoğalma gibi değişiklikler göstermesi, onların küresel etkilerinde, genelde, ciddi bir değişiklik yaratmamıştır. ÇUŞ sayısı 1970'de 7.000 civarında iken 2013'te 60.000 dolayında olup bu şirketler, yaklaşık 1.500.000 kadar şubeleri ile dünyayı adeta kuşatmış durumdadırlar.⁸⁵ ÇUŞ'lar yatırım için, genelde, çağcıl anlamda gelişmiş ülkeleri tercih etmektedirler. Diğer bir anlatımla, sermaye, yatırım için, istikrarın en geçerli güvencesi olan, hukukun üstünlüğünün egemen olduğu, çağcıl bir eğitimle yetiştirilen kültürel bir toplumun yaşadığı demokratik ülkeleri tercih etmektedirler. Halen, sermayenin dış yatırımlarının %80'ne yakın bir kısmının, bu gibi gelişmiş ülkelere yapılmış ve yapılmakta olmasının nedeni de açıklanmış olmaktadır.

13.3.5.Kredi Derecelendirme Kuruluşları

Üç Pulitzer ödüllü Friedman, 1995 yılında gazete köşesindeki yazısında iki süper güçten bahsetmektedir. Bunlar, ABD ve kredi derecelendirme kuruluşu olan Moody's'dir. ABD bir ülkeyi bombalayarak yok etme gücüne sahipken, Moody's ise bir ülkeyi (veya işletmeyi) kredi derecesini düşürerek yok edebileceği görüşünü ileri sürmüştür.⁸⁶ Gerçekten de, günümüzde kredi derecelendirme kuruluşlarının yadsınamaz bir gücü bulunmaktadır. Moody's gibi Standart and Poor's, Fitch Ratings ve Duff and Phelps kuruluşlarının kredi derecelendirmesi konusunda önemli bir saygınlıkları bulunmaktadır. Ancak, bu kuruluşların değerlendirmeleri çoğu zaman gecikmeli olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kredi notunu düşürmeleri öncesinde sorunlar ortaya çıkmakta ve böylece kredi notundaki düşüş sadece bir tepkisel davranış olarak kalmaktadır. Ayrıca, bu kuruluşların ne kadar tarafsız davrandıkları konusunda şüpheler bulunmaktadır. Kullandıkları yöntemlerin kamuoyuna açık olmaması da yapmış oldukları değerlendirmelerin nesnelliği sorununu getirmektedir.

13.3.6.Batamayacak Kadar Büyük Şirketler

Basında kullanılmaya başlayan bu kavram, ilk defa resmi olarak 1984'de ABD parlamento üyesi Stewart McKinney tarafından parlamentoda dile getirilmiştir. ABD Federal Rezerv Bankası Başkanı Ben Bernanke, bu kavramı 2010 yılında şu şekilde tanımlamıştır: Batamayacak kadar büyük bir şirketin, büyüklüğü, karmaşıklığı, bağlantıları ve kritik fonksiyonları nedeniyle, ansızın likidite sıkıntısına girmesi sonucunda geri kalan finansal sistem ve ekonomi ciddi olumsuz sonuçlara maruz kalmaktadır. Hükümetlerin bu tür

⁸⁵Kaymakçı, Oğuz, "Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler ve Türkiye'deki Yansımaları", CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, 11:1, s. 224-249.

⁸⁶Friedman, Thomas L., "Foreign Affairs; Don't Mess With Moody's", The New York Times, 22 February

şirketlere destek vermesi gerektiğini belirtmektedir. Bu destek belirli bir yönetimin, sermaye sahiplerinin veya kredi alacaklıların desteklenmesi amacını gütmemektedir. Bu destek, bu desteğin verilmemesi sonucu ortaya çıkacak sonuçların, desteğin verilmesi sonucunda ortaya çıkacak sonuçlardan daha fazla ekonomi üzerinde düzensizlik yaratarak ağır sonuçlara neden olacağı yüzündendir. Krizden çıkartılabilecek bir ders varsa, o da batamayacak kadar büyük şirketler sorununun çözülmesi gerekliliği olduğunu belirtmektedir.⁸⁷Mijalkovic ve Miloseviç (2011), yukarıda sayılan aktörler dışında güvenlik ile ilgili farklı aktörlerin de gerekliliğinden bahsetmektedir. Bunlar arasında yabancı para müfettişi, mali polis, ticaret müfettişi, para aklanması üzerine uzmanlaşmış kurulları belirtmektedir. Güvenlik sorunu ile mücadelede, bu aktörler arasında daha fazla koordinasyon ve iş birliği kurulmasını önermektedirler.

⁸⁷Bernanke, Ben, "Causes of the Recent Financial and Economic Crisis", 02 September 2010, <http://www.federalreserve.gov>, (Accessed 15 October 2013).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI GÜVENLİK ENTEGRASYONLARI

1. ULUSAL VE ULUSLARARASI GÜVENLİK

Güvenlik kelimesi en basit tanımıyla tehditler, kaygılar ve tehlikelerden uzak olma hissi anlamına gelmektedir. Güvenlik böylece bireyin diğerlerinin verebileceği zararlardan uzak olduğunu hissettiği bir ruh halidir.⁸⁸ Başka bir ifadeyle başkalarına duyulan güven, sürekli ve yinelenen türde bir psikolojik gereksinimdir ve bu gereksinim sağlandığında güvenlik içinde olma duygusu söz konusudur.⁸⁹ Güvenliği uluslararası ilişkiler disiplininde kavramsal açıdan ilk ele alan Arnold Wolfers'a güvenliğin tanımını iki farklı bileşene bölerek açıklamaya çalışmıştır. Wolfers'a göre güvenlik; objektif anlamda eldeki değerlere yönelik bir tehdidin olmaması, subjektif anlamda ise bu değerlere yönelik bir saldırı olacağı korkusu taşınmamasıdır.⁹⁰ 1990'larda güvenlik kavramına yeni bir açılım getiren Buzan ise, güvenliği, özgürlüğün, mevcut ve olası tehditlerden korunması, devletlerin ve toplumların, düşman olarak nitelendirdikleri değişen güçlere karşı, bağımsız kimliklerini ve işlevsel bütünlüklerini sürdürme yetenekleri olarak algılanması, olarak tanımlamaktadır.⁹¹

Uluslararası ilişkiler alanında güvenlik, bu kavramın günlük yaşamdaki kullanımından farklı bir anlam taşımaktadır. Toplum içerisinde güvenlik, sosyal güvenlik ve bireylerin fiziksel güvenliği anlamı taşıırken, uluslararası alandaki güvenlik büyük ölçüde güç politikalarına dayalıdır.⁹²

Ulusal güvenlik, "Devletin anayasal düzeninin, millî varlığının ve bütünlüğünün, uluslararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik çıkarlarının, ahdî hukukunun her türlü iç ve dış tehdide karşı korunması ve kollanmasıdır."⁹³ şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer bir tarife göre ulusal güvenlik; ülkenin fiziki bütünlüğünün muhafaza ve korunmasıyla birlikte, yabancı ülkelerle olan ekonomik, siyasi ve diğer münasebetlerin makul ölçüler içinde devam ettirilmesi, yönetimin, kurumların iç ve dış olumsuz etkilere karşı korunması ve sınırların kontrol altında bulundurulmasıdır.

Klasik anlamıyla ulusal güvenlik, devletin varlığını sürdürebilmesi için, ulusal ve uluslararası ortamdan kendisine yönelen tehditleri nasıl algıladığını ve yanıtladığını ifade etmektedir.⁹⁴ Walter Lipmann, ulusal güvenlik kavramını; toplumun temel değerlerinin

⁸⁸ Brauch Hans Günter, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 5, Sayı 18, (Yaz 2008)

⁸⁹ Giddens, Anthony, Modernliğin Sonuçları, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998, s.97.

⁹⁰ Tanrısever, Oktay F., "Güvenlik", içinde Devlet ve Ötesi, der. Atilla Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.108.

⁹¹ Buzan, Barry, "People, States and Fear", Harvester Wheatsheaf, London, 1983, s.491.

⁹² Buzan, Barry, Ole Waever, Jaap de Wilde, "Security: A New Framework for Analysis", Lynne Rienner Publishers, 1998, s.21.

⁹³ 09 Aralık 1983 tarih ve 2945 sayılı "Millî Güvenlik Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu" Md. 1.

⁹⁴ Koçer, Gökhan, "Soğuk Savaş Sonrasında Uluslararası Güvenlik Ortamı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenliği", Stratejik Araştırmalar Dergisi,

çatışma ve savaş halinde dahi savunulması olarak tanımlamaktadır.⁹⁵ Realist yaklaşımın ilkelerinin oluşmasında önemli katkıları bulunan Machiavelli'ye göre ise, devletin varlığını koruması ve sürdürmesi ile "güç" olgusu arasında doğrudan ve simetrik bir ilişki söz konusudur.⁹⁶ Uluslararası sistemdeki dengelerin değişmesiyle birlikte, ağırlıklı görüş olan ulusal güvenlik anlayışı yerine, uluslararası güvenlik anlayışı daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bu nedenle, güvenliğin tanımında ve kapsamında değişiklikler meydana gelmiştir. Uluslararası güvenlik, uluslararası sistemde rol alan tüm aktörlerin algılamaları çerçevesinde ortaya koydukları davranışlar ile küresel ve bölgesel boyutlu kuruluşlar aracılığıyla yaratılan ve yürütülen evrensel ilkeler çerçevesinde ele alınan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Morgenthau'ya göre uluslararası güvenlik sisteminde, güvenlik sorunu, artık ülkelerin sadece kendi sorunları olmayıp, ulusal gücün diğer unsurları tarafından da ele alınması gereken bir konudur. Güvenlik, bütün ülkelerin ilgilenmesi gereken bir konu haline gelmiştir. Bütün ülkelerin, kendi güvenlikleri tehlikeyeymiş gibi birbirlerinin güvenliğini ortak bir biçimde korumaları gerekmektedir.⁹⁷

Uluslararası güvenlik, denilince akla gelen ve evrensel düzeyde güvenliği sağlama misyonu bulunan BM, görülebilir. BM gelecekte endişe teşkil eden güvenlik tehditlerini altı grupta toplamaktadır.⁹⁸ Bunlar; Ekonomik ve sosyal tehditler, (yoksulluk, bulaşıcı hastalıklar ve çevre sorunları da dahil); Devletler arası çatışmalar; İç çatışmalar (sivil savaşlar, soykırım ve diğer büyük ölçekli karışıklıklar dahil); Nükleer, radyolojik, kimyasal ve biyolojik silahların yayılması; Terörizm ve ulus aşan organize suçlardır.

2.GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

2.1.Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Yaklaşımı

Soğuk Savaş döneminde güvenlik kavramı yüksek politika unsuru olarak ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki stratejik mücadele ekseninde belirlenmekteydi. Bu da Soğuk Savaş sürecinde bölgesel sorunların bir nevi üstünün örtülmesine neden olmuştur. Bu dönem boyunca kendi bünyesinde istikrarlı görünen birçok coğrafyanın aslında devam eden sorunlara sahip olduğu görülebilir. İşte bu üstü örtülü kalan problemler Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte çözülmesi güç sorunlar olarak uluslararası arenaya çıkmışlardır. Bu problemlerin temelini teşkil eden unsur etnik kökenli problemler olarak kendini göstermiştir.

Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Yıl: 3, Sayı: 5, Ankara, Temmuz 2005, s.289.

⁹⁵ Bahgat Korany, Paul Noble and Rex Brynen, The Many Faces of National Security In Arap World, New York: St Martin's Press, 1993, s.2.

⁹⁶ Dedeoglu, Beril, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.28.

⁹⁷ Morgenthau, Hans, Uluslararası Politika, Cilt: I, Çev: Baskın Oran, Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını, Ankara, 1970, s.527

⁹⁸ Annan, Kofi, "A more Secure World: Our Share Responsibility", <<http://www.un.org/secureworld/report2.pdf>>, 2004, (20 Ekim 2009).

Bu konunun en önemli örneği Eski Sovyetler Birliği ve Yugoslavya coğrafyalarında halen devam eden çatışmalardır.

Uluslararası güvenlik boyutundan bakıldığında Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik sorunlarının, ulus devlet merkezli değerlendirildiği ileri sürülebilir. Güvenlik üzerine yapılan değerlendirmelerde iç kamuoyunun beklentilerinden ziyade söz konusu devletin dış politika stratejilerinin belirleyici rol oynadığı öne sürülebilir. Bu çerçevede önemli olan nokta da güvenlik sorunlarının merkezine devletin egemenliğinin korunması ile devlet ve vatandaşların fiziksel güvenliğinin sağlanması oturmaktadır.

Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu bir dünya düzeni kurulmuş ancak devam eden gerginliklere ve silahlanma yarışlarına rağmen iki süper güç arasında herhangi bir sıcak temas yaşanmamıştır. Buna rağmen uluslararası sistemde güvenlik kavramı bu iki gücün arasında yaşanan dehşet dengesi ekseninde şekillenmiş, iki blokta yer alan ülkelerin uluslararası arenadaki hareketlerini yönlendirmiştir.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte daha iyi bir dünyanın var olabileceği beklentisinin hakim olması nedeniyle uluslararası arenada bir iyimserlik atmosferi oluştuğu söylenebilir. Bu yaklaşımın temelinde uluslararası sistemin yeni bir döneme girmesi ve uluslararası kurumların tesis edilerek, küresel düzeyde barış ve güvenliğin sağlanabileceğinin kabulünün yer aldığı bilinmektedir. Yine de Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin ve güvenlik kavramının nasıl tesis edileceği konusunda sadece olumlu görüşler ileri sürülmemiştir. Uluslararası sistemin geleceğine dair bir diğer yaklaşım aslında uluslararası sistemin kontrol dışı bir geçiş aşamasında olduğudur. Bu yaklaşıma göre uluslararası sistemi tek başına bir devlet veya kurum kolaylıkla yönlendiremez. Bu konudaki en önemli görüşlerden biri Rosenau'ya aittir. Rosenau uluslararası sistemin daha önce görülmemiş bir türbülans içinde bulunduğunu ve gelecekte alacağı görünümün tahmin edilebilmesinin zor olduğunu öne sürmüştür. Yazara göre, uluslararası sistemin parametreleri daha önce hiç olmadığı kadar radikal değişimler göstermektedir.⁹⁹ Değişimler sistemin tüm düzeylerinde etkili olmakta ve daha iyiye bir gidiş olduğunu iddia etmeyi olanaksız kılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde çok uluslu şirketler ve sivil toplum kuruluşları uluslararası sistemde daha rahat hareket etme sansi bulmuşlardır. Bu dönemde uluslararası sistemde yer alan devlet ve devlet dışı aktör sayısında bir artış gözlenmektedir. Aktör sayısındaki artışın, yeni dönemde güvenlik sorunlarının karmaşıklaşmasının sebeplerinden biri olduğu bilinmektedir. Bu dönemde güvenlik anlayışları değişmeye başlamış, kavrama bakış açıları da farklı şekiller

⁹⁹ Rosenau, James N. Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity, Princeton, Princeton University Press, 1990, s. 9-10.

almıştır. Yakın zamana kadar içeriğini koruyan güvenlik kavramının Soğuk Savaş sonrası dönemde içeriği değişmiş ve hacmi genişlemiştir.¹⁰⁰

Uluslararası sistemde tehdit olarak algılanan bazı faktörler bu özelliklerini kaybetmişlerdir. Soğuk Savaş dönemi boyunca kitle imha silahları ve nükleer silahların yaratacağı büyük tahrip savaşları söz konusu iken Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik kriterleri ve tehdit unsurları farklı boyutları da beraberinde getirmiştir. Çevre sorunları, insan hakları, salgın hastalıklar, kitlesel göçler, mikro milliyetçilik ve etnik çatışmalar, köktendincilik, terörizm, ekonomik sorunlar, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, insan ticareti, uluslararası güvenlikte yeni sorunlar olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰¹

Söz konusu değişen konjonktürde ABD, mevcut gücünü muhafaza etmek amacıyla tüm dünyada bölgesel ve küresel politikalar üretirken kendi egemenliğinde yeni bir güvenlik ve yeni bir dünya düzeni oluşturmaya çalışmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte iki kutuplu yapıdan sonra etkin coğrafi faktörlerin katılımıyla çok taraflı yeni bir süreç başlamıştır. Yeni bir piyasa ekonomisi, demokrasi, küresel değerler ve küresel bir diplomasiyle birlikte yeni askeri konseptler, ittifaklar ön plana çıkmıştır.¹⁰² 11 Eylül saldırılarının ardından ise, yepyeni bir kavram ortaya çıkmıştır: "Önleyici Savaş". Savaşın tanımı değişmiş, düşman belirsizleşmiştir. Bu dönemle artık, güvenlik endüstrisi kavramı ortaya çıkmış ve devletin meşruiyetinin artık meşru şiddet tekeli elinde bulundurmasından değil, güvenliğin verimli bir biçimde koordinasyonunda aranmaya başladığı, güvenlik alanının kamusal otoritenin boyunduruğundan çıkarak piyasaya uyum sağladığı bir düzen oluşmuştur.¹⁰³ Neoliberal teori, devletlerin sadece ekonomik alanda değil, kamusal alanın her alanından çekilmesini öngörür. Bu yüzden bugün değişen güvenlik algısı ile devletlerin görünmez düşmana karşı başarı kaydedemeyeceğini bu yüzden askeri alandan çekilmesi gerekliliği tartışılmaktadır. Özel orduların yaygın kullanımı, "egemen ulus devletler" arasında yurttaş ordularla yapılan bir pratik olarak savaşın ve devletin 16. Yüzyılda alternatif şiddet sağlayıcılarını ortadan kaldırarak tesis ettiği, meşru şiddet tekeli devrinin, artık sonuna geldiğimizi göstermektedir.¹⁰⁴

11 Eylül sonrası dönemde, demokratik rejimlere sahip olmayan ülkelerin ve bu ülkelerde faaliyet gösteren terör örgütlerinin elinde bulunan silahların yarattığı tehdit çok geniş bir alanda güvenlik riskleri oluşturmuş, geleneksel olmayan tehditlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlar düşük yoğunluklu çatışmalar yaratmış; geleneksel savaş biçimlerinin ve savaş alanlarının yapısını değiştirmiştir. Kısa sürede sonuçlandırılmasının söz

¹⁰⁰ Koçer, Gökhan, "Küreselleşme ve Uluslararası İlişkilerin Geleceği", Uluslararası İlişkiler, Cilt: 1, No: 3, Güz 2004, s. 110.

¹⁰¹ Koçer, Gökhan, a.g.e., s. 110.

¹⁰² Gürlesel, Can Fuat ve Demir, M. Faruk, Dünyada Çok Taraflı Denge ve Türkiye İçin Yakın Gelecek, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, 2002, s. 12.

¹⁰³ Paker Balta Evren, Küresel Güvenlik Kompleksi/Uluslararası Siyaset ve Güvenlik, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 91.

¹⁰⁴ Laçiner, Ömer, "Ordular: İlk hedefiniz piyasa mı oluyor?" Birikim, No: 173, Eylül 2003, s. 7-12.

konusu olmadığı bu çatışmalarda geleneksel olmayan araç ve usullerle savaşılmaktadır.¹⁰⁵ Böyle bir ortamda güvenliğin anlamı genişlerken tehdit odaklarının belirginliği ve somutluğu da giderek kaybolmuştur.

Yeni dönemde uluslararası sistemde bütünleşme ve ayrışma eğilimleri bir arada görülmektedir. Bütünleşme eğilimlerinin gözlemlendiği bir alan, bölgesel entegrasyon hareketleridir. Ancak, bütünleşme eğiliminin asıl olarak entegrasyon süreciyle kendini gösterdiği ileri sürülebilir. Sınırların ortadan kalktığı ve küresel sorunlara ortak çözümler üretildiği bir dünyaya yönelik vurgular yoğun olarak yapılmaktadır. Ancak, aynı zamanda uluslararası sistemde ayrışma eğilimleri de gözlemlenmektedir. Etnik ve dini kimliklerin korunması, yeni dönemde önemli bir çatışma potansiyeli taşımaktadır.

2.2. Soğuk Savaş Sonrası Yeni Güvenlik Yaklaşımı

Soğuk Savaş Dönemi'nde tekdüzeliğin ve statik bir durumun hakim olduğunu söylemek mümkündür. Soğuk Savaş sonrası dönem ise realizm ve neo-realizmin etkisi altında ortaya çıkan klasik güvenlik paradigması, devlet merkezli ve askeri güç odaklıdır.¹⁰⁶ Bu dönemde devlet merkezli analize ağırlık veren güvenlik çalışmaları, 1974 OPEC petrol ambargosu ile petrol fiyatlarında yaşanan ani artış ve doların değerindeki düşüş sebebiyle ekonomik sorunların da güvenliği tehdit ettiği fikrini savunmaya başlamışlardır.¹⁰⁷ Yumuşama dönemi ile birlikte, iki kutup arasındaki nükleer gerilimin azalması da farklı alanlara yoğunlaşılmasına yol açmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve iki kutuplu düzenin sona ermesi ile birlikte uluslararası ilişkilerde başlayan yeni dönem, nükleer kriz nedeniyle geri plana atılan askeri nitelik taşımayan tehditlerin de 'Güvenlik Çalışmaları' kapsamında incelenmesi ile sonuçlanmıştır.¹⁰⁸ Milletler Cemiyeti'nin ilk zamanlarında idealizm ve Soğuk Savaş sürecinin önemli bir kısmında realizm, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yeni idealizm ve 11 Eylül ile bağlantılı olayların ardından yeniden realizmin hakim olduğu görülmektedir. Uluslararası güvenlikte mevcutyaklaşımına karşı çıkılması, getirilen eleştiriler ve öneriler sonucu, Soğuk Savaş sonrasındaki eleştirel güvenlik yaklaşımları ve yeni güvenlik anlayışı gelişmeye başlamıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Kuloğlu, Armağan, "Soğuk Savaş Sonrası Bozulan Dengeler, Irak Krizi ve Bölgesel İstikrar Arayışı", Stratejik Analiz; Azerbaycan'da Devlet Başkanlığı Seçimi, ASAM, Cilt: 4, No: 44, Aralık 2003, s. 44.

¹⁰⁶ Atilla Sandıklı ve Bilgehan Emekler, "21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları", Uluslararası Balkan Kongresi: 21. Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar'ın Güvenliği, 2011, s.5.

¹⁰⁷ Michael Sheehan, International Security: An Analytical Survey, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2005, s.65

¹⁰⁸ Sinem Akgül Açıkmeşe, "Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri", Uluslararası İlişkiler, Cilt.8, Sayı.30, 2011, s.46-48.

¹⁰⁹ John Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", Uluslararası İlişkiler, Cilt.5, Sayı.18, 2008, s.84.

2.2.1. Eleştirel Kuramın Güvenlik Yaklaşımı

Eleştirel kuramın çerçevesini, modernitenin tek tipleştirdiği yaşam biçimi ve insan modeline getirdiği eleştiriler oluşturmaktadır. Eleştirel kuramcılara göre realizm, tekdüze ve dar bir perspektifte ele alınan kavramlar ve imajlar üzerine kurgulanmış bir teoridir. Üzerinde durduğu kavramlar ise güç dengesi, anarşi, ulusal çıkar ve güvenlik ikilemi şeklinde sıralanabilir.¹¹⁰ Eleştirel kuram, sadece realizm veya neo-realizm gibi geleneksel kuramları eleştirmekle kalmamış, insanları baskı altında tutmaya çalışan yerleşik toplumsal yaşam biçimlerini de eleştirmiştir.¹¹¹

Realistlerin eleştirildiği bir diğer konu da, devlete merkezi bir rol vermelerinden kaynaklanmaktadır. Bireyin, güvenliğin ana öznesi olduğu fikri Eleştirel Güvenlik Çalışmaları tarafından savunulmaktadır.¹¹² Eleştirel kuramın en önemli isimlerinden Ken Booth'a göre devlet, bireyin güvenliğini sağlayan bir araç iken, amaç, bireyin güvenliğidir.¹¹³ Eleştirel teorisyenlere göre devletler; farklı özelliklere sahip olmaları ve güvensizlik sorununun çözümünü olmaktan çok, birer parçası olmaları nedeniyle, analizin temelinde yer almamalıdır. Eleştirel kuramın devlet yerine bireye odaklanılmasını tercih etme sebebi de, devletin kendi halkları için güvenlik sağlamanın yanı sıra, tehdit kaynağı da olabilmesinden kaynaklanmaktadır.¹¹⁴ Realizm ve neo-realizmin devlet merkezli yapısı, güvenliği de devlete özgü kılmakta ve tek tip bir güvenlik kavramı yaratmaktadır. Bu durum ise, güvenlik kavramının sübjektifliğini bertaraf etmesi dolayısıyla, çatışma ve güvenlik ikilemini kalıcı hale getirmiştir. Eleştirel kurama göre güvenlik, aktörlerin faaliyetlerine, beklentilerine ve aktörler arası ilişkiye bağlı olarak algıda şekillenen, sübjektif bir olgudur.¹¹⁵ Eleştirel kuramcılar, toplumun uluslararası ilişkilerin temel analiz birimi olarak ele alınması fikrini savunmaktadırlar.¹¹⁶ Bu doğrultuda, bireyin güvenliğini, ulusal güvenlik ve ulusal çıkar söylemleriyle ulus-devlet güvenliğine indirgeyen klasik güvenlik anlayışını eleştirmektedirler. Devlet güvenliğinin ön planda tutulduğu bu yapıda, sadece politik ve askeri sorunların gündeme taşındığını, oysa devletin asıl amacının yurttaşlarının güvenliğini sağlamak olduğunu düşünmektedirler.¹¹⁷

Güvenlik, uluslararası ilişkiler disiplininin diğer kavramları gibi güç ve bilgi ilişkisi çerçevesinde şekillendirilmektedir. Eleştirel kuram, bilginin tarafsızlığı ve nesnellliğini reddedip, siyaset ile bilgi üretimi arasındaki bağa dikkat çekmeye çalışmaktadır. Robert Cox

¹¹⁰ Sandıklı ve Emeklier, a.g.m., s.27.

¹¹¹ Derya Özveri, "Eleştirel Teorinin Temelleri ve Uluslararası İlişkilere Bakışı", Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış, Ed. Hasret Çomak, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2009, s.192-193.

¹¹² Hakan Övünç Ongur, "Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Kuram Yapımı ve 11 Eylül 2001 Olayları", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl.9, Sayı.17, 2010, s.139-140.

¹¹³ Ken Booth, "Security and Emancipation", Review of International Studies, Vol.17, No.4, 1991, p.313-326.

¹¹⁴ Baylis, a.g.m., s.80-81

¹¹⁵ Sandıklı ve Emeklier, a.g.m., s.28.

¹¹⁶ Ongur, a.g.m., s.139-140.

¹¹⁷ Pınar Bilgin, "individual and Societal Dimensions of Security", International Studies Review, Vol.5, No.2 2003, p.203.

da bu görüşü desteklemekte ve teorinin her zaman bir amaç için kullanılması gerektiği fikrini savunmaktadır.¹¹⁸ Eleştirel kurama göre, uluslararası sistem hegemon aktöre göre şekillenmekte ve hegemon aktör tarafından öne sürülen söylemler, hegemonun çıkarlarına meşruiyet kazandırmaktadır. Hegemon aktörün güvenlik algısı, sistem düzeyinde tek bir güvenlik anlayışının gelişmesine ve güvenliğin korunması için de ortak rızaya dayalı politikaların benimsenmesine yol açmaktadır.¹¹⁹

Eleştirel teoriye göre kalıcı barışın sağlanması, insan merkezli bir düşünce hakim olduğunda mümkün olacaktır.¹²⁰ Güvenliğin sağlanması, ancak birey özgürleştirilmesi ile gerçekleşebilecektir. Bunun için de, bireyin sosyal, fiziki, ekonomik veya siyasi kısıtlamalardan özgür kılınması gerekmektedir.¹²¹ Kalıcı barış, bireyin özgürleşmesi ile doğru orantılıdır. İnsan haklarının önündeki engellerin kaldırılması, kültürel hak ve kimliklerin tanınması, kültür ve kimlik farklılıklarına dayalı ayrımcılık ve dışlamanın engellenmesi kalıcı barış için gerçekleştirilmesi gereken şartlardandır. Bu barışın sürdürülmesi ise, gelir dengesinin sağlanması, ekonomik istikrarın korunması ve maddi kaygıların giderilmesi ile ilişkilidir.¹²² Küresel güvenliğin sağlanabilmesi için, etiksel evrenselliğin ve kozmopolitan dünya görüşünün hakim kılınması gerekmektedir.¹²³ Dünya barışının sürdürülebilir hale gelmesi için ise uluslararası düzeyde kültür ve kimliğe bağlı ötekileştirmenin önlenmesi, ekonomik adaletin sağlanması ve toplumlar arası diyalogun gerçekleşmesi gerekmektedir.¹²⁴ Eleştirel kuramın en önemli eksikliği, olay veya fikirler ile kavramsallıklar arasındaki ilişkiyi sağlamakta başarısız olmasından kaynaklanmaktadır. Eleştirilen konunun yerine çözüm önerisi getirilmesi konusunda yetersiz kalması da, bu açığı kapatacak yeni teorilerin doğmasına yol açmıştır.¹²⁵

2.2.2. Postmodern Kuramın Güvenlik Yaklaşımı

Postmodern kuram, 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların başlarında ağırlığını hissettirmeye başlamıştır.¹²⁶ Postmodernizm, ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal alanları ve bu alanlarda oluşan değişikliklerin etkilerini modernizmi eleştirerek açıklamaya çalışan yeni bir kuramdır.¹²⁷ Postmodernlik bir çağ olarak ele alınmamakta, daha çok modernite olgusu

¹¹⁸ Ongur, a.g.m., s.139-140.

¹¹⁹ Burcu Bostanoğlu ve Mehmet Akif Okur, Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram, Ankara: İmge Kitabevi, 2009, s.85-86.

¹²⁰ Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, "Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl.12, Sayı.23, 2013, s.70.

¹²¹ Baylis, a.g.m., s.80-81

¹²² Sandıklı ve Kaya, a.g.m., s.70.

¹²³ Sandıklı ve Emeklier, "21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları", s.32.

¹²⁴ Sandıklı ve Kaya, "Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim", s.71.

¹²⁵ Sönmezoglu, A.g.e., s.138.

¹²⁶ Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi", Uluslararası İlişkiler, Cilt.8, Sayı.29, 2011, s.83.

¹²⁷ Nedret Çağlar, "Post-modern Anlayışta Siyaset ve Kimlik", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt.13, Sayı.3, 2008, s.370.

içerisinde ortaya çıkmış değişiklikleri, sorunları ve değerleri tanımlamak ve eleştirmek üzere gönderme yapılan bir kavram olarak kullanılmaktadır.¹²⁸

Eleştirel kuram gibi postmodern kuram da, var olan bilgiyi normatif ve politik bir konu olarak ele alıp, dünyayı başka bir bakış açısından algılamak ve açıklamak üzerine kuruludur. Batı kaynaklı idealleştirme ve evrenselleştirme olgularını eleştirmektedir. Uluslararası İlişkiler alanında önemli bir yere sahip olan, kimlik açısından "biz" ve "onlar", "kendi" ve "öteki" gibi kavramlar, postmodernizmin bakış açısından tekrar ele alınmış ve eleştirel bir gözle incelenmiştir.¹²⁹

Entegrasyon süreci ile birlikte olgularda yaşanan değişim ve dönüşüm, Postmodern kuram tarafından da ele alınmaktadır. Entegrasyonun etkisiyle risk ve tehditler daha karmaşık hale gelmiş, belirsizliklerde artış yaşanmıştır. Böyle bir uluslararası ortamda klasik güvenlik yaklaşımlarının, günümüzdeki krizleri yorumlamada ve yeni sorunlara çözüm üretmede yetersiz kaldığı görülmektedir. Güvenliğin sağlanmasında klasik paradigmanın kullandığı temel araçlar da etkili olamamaktadır. Postmodern düşünürler de klasik güvenlik yaklaşımlarının olayları açıklamada ve çözüm üretmede yetersiz kaldığını ifade ederek eleştirilerde bulunmuştur.¹³⁰

Postmodern dönemin karakteristik özelliklerini; kısımlık, belirsizlik, çoğulculuk, sadelik, görelilik, farklılık, özgürlük, parçalanmışlık, çok kültürlülük ve heterojenlik şeklinde sıralamak mümkündür. Postmodern bir siyasal kültürün, modern siyaset, bürokrasi, sadakat, disiplin ve otorite kavramlarından hoşlanmadığını söylemek mümkündür. Radikal demokrasi ve müzakereci demokrasi gibi yeni kavramlar postmodernizmin eleştirileri ve arayışları sonucunda ortaya çıkmıştır.¹³¹

Realizm ve post-modernizm arasındaki en önemli farklılığın, epistemolojileriyle ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Post-modernizm, realizmin kesin yargılarda bulunmasını reddeder. Post-modernizme göre, kültürel, dini, tarihi ve dilsel farklılıklar olduğu kabul edildiğinde, insan davranışında görülen karmaşıklık, küresel gerçekliğin kesin ve tek bir yorumunun olamayacağını göstermektedir. Uluslararası politikanın karmaşıklığını tek bir anlayış çerçevesinde ele alması ve uluslararası güvenliğe yönelik alternatif yaklaşımları göz ardı etmesi dolayısıyla realizmi eleştirmektedir.¹³²

Günümüz küresel sisteminde postmodern teorinin, güvenliğe ilişkin eleştirilerinden en önemlisi, klasik güvenlik anlayışının Batı merkezli olduğu ve birey güvenliğini

¹²⁸ Bülent Evre, "Geç Modern veya Post-Modern Bağlamda Değişen Siyasetin Yeni Biçimleri", Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 1, Sayı.2, 2011, s.69.

¹²⁹ Ongur, a.g.m., ss.137-142.

¹³⁰ Atilla Sandıklı ve Bilgehan Emekler, "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm", Ed. Atilla Sandıklı, Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, İstanbul: Bilgesam yayınları, 2012, s.33-34.

¹³¹ Çağlar, a.g.m., s.379-384.

¹³² Baylis, a.g.m., s.83.

önemsemediği düşüncesinden hareket etmektedir. Bu duruma göç örneği verilebilmektedir. Uluslararası göç sorunu gibi güvenlik gündeminde ön planda olan bir konuda toplum güvenliği ve Batılı ülkelerin güvenliği vurgulanırken, göç eden toplumların güvenliği ikinci plan atılmaktadır. Göç eden bireylerin ya da toplulukların psikolojik ve güvenlik durumları ise hiç ele alınmamaktadır. Postmodernist düşünürler, güvenlik çalışmalarına psikolojik etkenleri de ilave ederek, güç, savaş ve çatışma gibi olguların bireyden bağımsız düşünülmemesi gerektiğini ifade etmişlerdir.¹³³

Günümüzde ortaya çıkan dönüşümler, postmodern kuramcılar tarafından çoğunlukla post- yapısalcı kuram çerçevesinde analiz edilmektedir.¹³⁴ Bu dönüşümlerin yaşanmasındaki önemli faktörlerden biri de iletişim alanında gerçekleşen gelişmelerdir. Birey güvenliği artık sadece savaş ve çatışmalarla değil, her alanda oluşabilecek sorunlarla tehdit edilmektedir.¹³⁵

2.2.3. Feminist Kuramın Güvenlik Yaklaşımı

Feminist düşünürler de, eleştirel yaklaşımda ve postmodernizmde olduğu gibi uluslararası güvenlikte devlete yapılan geleneksel vurguya karşı tavır takınmışlardır.¹³⁶ Feministler teorisyenlerin hemen hepsi, uluslararası güvenlik ile ilgili konuların erkeğe özgü bir bakış açısından ele alındığını düşünmektedirler. Feminist teorinin önemli isimlerinden Ann Tickner, kadınların da çatışmalardan en az erkekler kadar etkilendiklerini, buna rağmen güvenlik literatüründe kadınlara pek yer verilmediği fikrini savunmaktadır.¹³⁷ Savaşların sonunda yaşanan can kayıplarının ve mültecilerin büyük bir çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturması da buna örnek olarak gösterilebilmektedir.¹³⁸

Uluslararası İlişkiler alanındaki feminist kuramlar kimlik sorununa, bireysel kimlikler açısından yaklaşırken, bireysel kimliklerin ayırt edici özelliği olarak cinsiyeti unsurunu ön plana çıkarmaktadırlar. Feminizme göre, realizmin devletlerin bireysel güçleri tarafından belirlenen çıkarlarının kökeni, insan doğasına ve devlet adamlarının hareketlerine bağlanmaktadır. Geleneksel kuramlar, maskülen bir kimlik üzerinden ele alınmakta, ulus-devletler, kahramanlık figürlerini askerlerden ve maskülen hikayelerden seçmektedirler. Feminist düşünürler, realist akım tarafından devletin bekası ve güvenliği için vazgeçilmez olarak kabul edilen ulusal çıkar, güç, egemenlik, otonomi ve rasyonalite gibi kavramların maskülen kimlik üzerinden tasarlandığını ileri sürmektedir. Böylece realizmin, ulus-devlet

¹³³ Sandıklı ve Emeklier, a.g.e., s.34-35.

¹³⁴ Evre, a.g.m., s.72.

¹³⁵ Johan Eriksson and Giampiero Giacomello, "The Information Revolution, Security, and International Relations: (IR) Relevant Theory?", International Political Science Review, Vol.27, No.3, 2006, p.233.

¹³⁶ Baylis, a.g.m., s.81.

¹³⁷ Ann J. Tickner, Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving International Security, New York: Colombia University Press, 1992, p.3.

¹³⁸ Baylis, a.g.m., s.81.

yapılarının araçsal olması gereken işlevlerini amaçsal hale getirerek, güvenliğin erkek egemen yapısını meşrulaştırdığını ifade etmektedir.¹³⁹ Feminist kuramların en önemli amacı da, bu erkek-egemen durumu ve dışlayıcı devlet kimliği kavramını kadınları da işin içine katarak yeniden tanımlamak üzerine kuruludur. Bu şekilde yeniden tanımlanacak güç ve güvenlik kavramları, yalnızca bireysel kimlik temelli olmakla kalmayacak, aynı zamanda yapı-söküme de uğratılmış olacaktırlar.¹⁴⁰

Realizmin klasik güvenlik anlayışına karşı çıkan feminist güvenlik yaklaşımının temel değerlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:¹⁴¹

- Realist anlayışa karşı çıkılması,
- Soyut sistematik söylemin sorgulanması,
- Kadınların günlük yaşamları ile güvenlik arasında güçlü bağ olduğunun ifade edilmesi,
- Devlet merkezli anlayışın sorgulanması,
- Dönüşüme uğrayan şiddetin yapısal olduğunun kabul edilmesi.

Postmodernizm ve feminizm arasındaki ilişkiye bakıldığında, postmodernizmin bir kimliğin varlığını reddettiği, feminizmin ise aslında bir 'ötek'inin yerine konuştuğu görülmektedir. Feminist kuramların geleneksel kuramlara tarafsız kılmak yerine, onları feminist bir yola sokmayı, yani yeniden inşa etmeyi amaçladıklarını söylemek mümkündür.¹⁴² Güvenlik feminist kuram tarafından fiziksel, yapısal ve ekolojik olmak üzere tüm boyutlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Feminist kuramcılar, güvenlik çalışmalarının ağırlık merkezine şiddet olgusunu yerleştirmiş ve şiddeti "doğrudan şiddet" ve "yapısal şiddet" olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Buna göre doğrudan şiddet devletlere ve devletlerarası çatışmalara odaklanmakta, yapısal şiddet ise sosyal grup ve bireylerin güvensizliği ile ekolojik tehditlerin yarattığı küresel güvensizliğe yoğunlaşmaktadır. Yapısal şiddetin çıktıkları, uluslararası sistemin görmezden geldiği kadınların güvenliğini tehdit etmekte ve gündelik yaşamlarının her alanına işlemektedir¹⁴³

2.3. Genişletilmiş Güvenlik Yaklaşımları

Barışın sürdürülebilir hale gelmesi, ulusal ve uluslararası güvenlik yapılanmalarının niteliğine göre şekillenmektedir. Bu doğrultuda, uluslararası güvenlik çalışmalarında 1990'lı

¹³⁹ Sandıklı ve Emeklier, a.g.e., s.36.

¹⁴⁰ Ongur, a.g.m., s.144.

¹⁴¹ Muhittin Ataman, "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti", Alternatif Politika, Vol.1, No.1, 2009, s.23.

¹⁴² Ongur, a.g.m., s.145.

¹⁴³ Sandıklı ve Emeklier, a.g.e., s.36-37.

yıllardan itibaren uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde daha geniş yer bulmaya başlayan, güvenliğin merkezi olarak insanı benimseyen "Yeni Güvenlik Çalışmaları"nın artarak devam etmesi gerekmektedir.¹⁴⁴

Seksenli yılların sonu ile birlikte gelişmeye başlayan uluslararası ilişkilerdeki eleştirel yaklaşımlar, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte güvenlik alanında da kendini göstermeye başladılar. Doksanlı yıllar, güvenlik konusundaki tartışmaların en yoğun olduğu dönem olarak dikkat çekmektedir. İnşacı yaklaşımın öncülerinden Alexander Wendt, feminist kuramın temsilcilerinden Cynthia Enloe ve J. Ann Tickner, eleştirel teoriye mensup Micheal Williams ve Keith Krause, Aberystwyth Ekolü'nden Ken Booth ve Kopenhag Ekolü'nden Ole Weaver ve Barry Buzan, geleneksel güvenlik çalışmalarının, yaşanan güvensizlik ortamını yansıtmakta ve bu duruma çözüm önerileri getirmekte yetersiz kaldığını savunan düşünürler arasındadır. 2000 li yıllar da güvenliğin sadece askeri tehdit olarak görülmemesi ve güvenlik politikalarının amacının da sadece savaşları önlemek olmadığı fikri ön plana çıkmaya başladı. Bu da genişletilmiş güvenlik kavramlarının artan oranda kullanılmasına yol açtı.¹⁴⁵Geleneksel güvenlik çalışmalarında güvenlik tehditleri hala sadece askeri unsurlar ile açıklanmaya çalışılmaktadır.¹⁴⁶2010 sonrası yeni güvenlik anlayışı ise, güvenliğe yönelik tehditlerin artması ile gelişmeye başlamıştır. Bundan sonra askeri tehditlerin yanı sıra, ekonomik eşitsizlik, doğal kaynakların yok olması, çevre kirliliği, uyuşturucu ticareti, etnik anlaşmazlıklar, uluslararası göç ve kaçakçılık gibi sorunlar da güvenlik tehdidi olarak ele alınmaktadır.¹⁴⁷

Uluslararası örgütler dâhilinde, çevresel güvenlik, gıda güvenliği, küresel sağlık güvenliği, enerji güvenliği ya da geçim güvenliği gibi yeni güvenlik kavramları da yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹⁴⁸

2.3.1. Karşılıklı Bağımlılık Yaklaşımı

Kuzey-Güney tanımlamaları kapsamında dünyanın yeni bir uluslararası ekonomik düzene ihtiyacı olduğunu ortaya koyan bu yaklaşımlar gelişmiş devletler ile gelişmemiş devletler arasındaki ekonomik yapının gelişmemiş devletler aleyhine her geçen gün daha kötüye gittiğine vurgu yaparak daha adil bir ekonomik düzen ihtiyacını ortaya koymuşlar ve güvenliğin belki de ekonomik ve sosyal adalet yönünü ifade etmişlerdir. Karşılıklı bağımlılığın çatışma riskini azaltacağını öne süren kuramcılar, işbirliği ve uzlaşma zeminine dayanan işbirliği eksenli bir güvenlik yaklaşımı öne sürmüşlerdir. Bu nedenle söz konusu

¹⁴⁴ Uğur Yasin Asal, "21. Yüzyılda Sürdürülebilir Barış için Küresel Stratejiler", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi, Yıl.12, Sayı.23, 2013, s.11.

¹⁴⁵ Pınar Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları" Stratejik Araştırmalar, Cilt.8, Sayı.14, 2010, s.71-72.

¹⁴⁶ Açıkmeşe, a.g.m., s.50.

¹⁴⁷ Bilgin, a.g.m., s.79.

¹⁴⁸ Brauch, a.g.m., s.16.

düşünürlerin güvenlik çalışmalarına katkısının, çatışma yerine işbirliği odaklı bir güvenlik anlayışı getirmeleri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2.3.2. Yeni Dünya Düzeni Yaklaşımı

Mevcut sisteme alternatif olarak sunulan sürdürülebilir dünya düzenlerine ilişkin görüşlerin genel yapısını çizen bu yaklaşımların ortaya koyduğu görüşler 1960'lı ve 1970'li yıllarda oldukça tartışılmıştır. Söz konusu teorik yaklaşımlar, realizmin gücünü ve hegemonyasını kıramasalar da getirdikleri eleştiri ve önerilerle Soğuk Savaş sonrasındaki eleştirel güvenlik yaklaşımlarına ve yeni güvenlik anlayışına uygun teorik zemin hazırlamışlardır. Buna karşın bağımlılığın karşılıklılık mantığını reddederek bu olgunun işteşliği yerine tek taraflılığını ele alan Neo-Marksist yaklaşımlar, bağımlılık tezleri üzerinde durmaktadır. Neo-Marksist düşünürler, Marksizmin burjuva-proletarya ekseninde ortaya kuduğu sınıf mücadelesi sorunsalını bir bakıma yeniden üreterek uluslararası ilişkiler ve sistem okumalarını merkez-çevre tipolojisi üzerinden kurgulamışlardır. Bu bağlamda asıl çatışmanın Doğu ve Batı arasında değil, metropol ve uydu, gelişmiş ve az gelişmiş, merkez ve çevre; başka bir ifadeyle Kuzey ve Güney arasında yaşandığını öne sürmüşlerdir. "Kuzeyin güvenliği=Güneyin güvensizliği" şeklinde özetlenebilecek güvenlik-güvensizlik paradoksunun Kuzey ve Güney arasına sıkışmışlığını ifade etmişlerdir. Coğrafya-mekan temel alınarak askeri-ideolojik ekseninde ortaya konulan jeopolitik yaklaşımların yerine, ekonomi-politik ekseninde sosyo-ekonomik analizler öne süren Neo-Marksist çalışmaların; klasik güvenlik anlayışına getirdiği yeni bakış açısının ekonomik güvenlik modeli olduğu ifade edilebilir. Bu yönüyle söz konusu Neo-Marksist teorik perspektif, günümüz yeni güvenlik anlayışının ve eleştirel-alternatif güvenlik yaklaşımlarının öncüsü sayılabilir. .

2.3.3. 11 Eylül Sonrası Yeni Güvenlik Yaklaşımı

11 Eylül 2001'de ABD'ye düzenlenen terör saldırıları güvenlik konusundaki belirsizlikleri de beraberinde getirmiş ve asimetrik tehdit gibi yeni terimler ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 11 Eylül, geleneksel güvenlik yaklaşımlarının dünyadaki mevcut güvensizliklere çözüm olmak bir yana onları tespit etmekten bile ne kadar uzak kaldığını bir kez daha hatırlatmıştır. Bu saldırı bir bakıma dünya politikasını anlamaya çalışırken hem savaşa hem de barışa, hem sert hem de yumuşak güce, hem devletlere hem de devlet dışı aktörlere ilişkin konularla doğrudan ilgilenilmesi ihtiyacının önemini ortaya çıkarmıştır.¹⁴⁹

Güvenlik algılamalarında meydana gelen değişimin en önemli sebeplerinden birisi, artık tehdidin tek boyutlu, devletten devlete olma klasik konumundan çıkarak, asimetrik ve

¹⁴⁹Pınar Bilgin, Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları, s.75

çok boyutlu bir konuma ulaşmasıdır. Bu durum, günümüz tehditleri ile mücadelede geleneksel yapılanma ve anlayışların geçerliliğini tamamen yitirdiğine işaret etmektedir. Bunun yanında risk ve tehditlerin kaynağının, zamanının ve şeklinin önceden tahmin edilmesinin Soğuk Savaş döneminin aksine imkansız bir hale geldiği yeni güvenlik ortamında, mücadele alanı bütün dünya olarak ortaya çıkmıştır.¹⁵⁰ Genel bir değerlendirme yapıldığında tek boyutlu ve dar kapsamlı geleneksel güvenlik yaklaşımlarının özellikle soğuk savaş sonrası dönemde terk edilmeye başlandığını söylememiz mümkündür. Bu durumun başlıca sebepleri ise şu şekilde sıralanabilir.

- Güvenlik Alanında Yeni Tehditlerin Ortaya Çıkması: Siber Terör, bilimsel çalışmaların ekolojik dengeyi bozma girişimleri (genetik bilimi), yeni tür hastalıklar (Kuş gribi, SARS) v.b
- Geçmişte Var Olan Fakat Güvenlik Alanı İçinde Düşünülmeyen Konuların Güvenlik Alanına Eklemlenmesi: Birey Güvenliği, Çevre Güvenliği, İş güvenliği, finansal güvenlik v.b konuların high politics olarak görülmeye başlanması .
- Geleneksel Güvenlik Tehditlerinin Dönüşüm Yaşaması: Terör, savaş, organize suçlar (mafya) v.b tehditlerin kabuk değiştirmesi ve yeni formlarda ortaya çıkmaları.

Bu nedenle soğuk savaş sonrası söz konusu yaklaşık 25 yıllık dönemde geleneksel güvenlik yerine ulusal güvenliğin ekonomik güvenlik, çevre güvenliği ve insan güvenliği olarak bilinen ekonomik, çevre ve insan boyutlarının da olduğu yönündeki görüşler yaygınlık kazanarak güvenlik konusunun çok boyutlu ve daha geniş kapsamlı bir hal almasını sağlamıştır. Kapsayıcı güvenlik (comprehensive security) olarak ifade edilen bu yaklaşımlar temel olarak güvenliği geniş bir perpektiften ve bir bütün olarak görmektedirler. Çünkü Kapsayıcı güvenlik anlayışı; hiçbir ülkenin kendi güvenliğini, aynı zamanda başka bir ülkenin güvenliğini artırmadan sağlayamayacağı ilkesine dayanmaktadır. Hiçbir ülke, diğer ülkeleri kendi güvenliğine tehdit olarak algıladığı sürece güvenlikte olamaz.¹⁵¹ Bu yaklaşıma ve güvenliğin bölünmezliği anlayışına uygun olarak, sivil araçların kullanıldığı, kalkınma ve refahın öncül amaç olduğu, "komşular arasında doğrudan güvenlik konularını işaret etmeden, var olan korkuların iyileştirilmesi; tüm ülkelerin kendi aralarındaki işbirliğinin desteklenmesi; güvenlik ve barışın devletler arasındaki işbirliği ile geliştirilmesi" ilkelerine uygun bir gelişim süreci geçirdiğini söylemek mümkündür.

¹⁵⁰ Bilal Karabulut, "Küreselleşme Sürecinde Güvenlik Alanında Değişimler: Karadeniz'in Güvenliğini Yeniden Düşünmek", Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 6, Sayı: 23, 2009, s.6-7, ss.1-11

¹⁵¹ Hüsrev Tabak, Uluslararası İlişkilerde Değişen Güvenlik Algılamaları Ekseninde Avrupa Güvenliği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2008, s.2

Benzerlik ve farklılıkların eş zamanlı olarak iç içe girdiği ve arttığı 21. yüzyıl küresel sisteminde güvenlik ve tehdit tanımlamaları da çeşitlenmektedir. Bu noktada güvenliğin yeniden kavramsallaştırılmasında ortaya çıkan eğilimler şunlardır.¹⁵²

- Güvenlik kavramlarının genişlemesi, derinleşmesi ve sektörleşmesi
- Gösterilen devletten insanlar ya da insanlığa (insan güvenliği) kayması
- Yeni güvenlik tehlikelerinin (tehdit, çatışma alanları, hassasiyet ve riskler) algılanması ve yeni güvenlik kaygılarının güvenlikleştirilmesi,
- Yeni algılanan güvenlik tehlikeleri ve kaygılarıyla ve etki altında olan ve savunmasız insanlara bir "beka ikilemi" arz eden yeni çevresel tehlike, risk ve afetlerle yüzleşmek ve baş etmek için yeni askeri olmayan stratejiler araştırmak.

Güvenliğin genişlemesi, çeşitlenmesi ve derinleşmesi geleneksel güvenlik literatürünü ciddi biçimde tehdit etmekte; kimin güvenliği, neyin güvenliği, ve kimden/neden koruma gibi güvenlik soruları çerçevesinde alternatif güvenlik çalışmaları gündeme gelmektedir. Aşağıdaki Tabloda yer sorulan bu sorulara cevap vermesi ve günümüzdeki güvenlik yaklaşımlarını özetlemesi bakımından önemlidir.

Tablo 11: Genişletilmiş Güvenlik Kavramları

Güvenlik Kavramları	Gösterilen(Kimin Güvenliği)	Risk Altındaki Değer (Neyin Güvenliği)	Tehdit Kaynağı/ Kaynakları (Kimden / Neden Korunma?)
Ulusal Güvenlik (Siyasi, Askeri Boyut)	Devlet	Egemenlik, Toprak Bütünlüğü	Diğer devletler, terörizm, devlet dışı aktörler
Toplumsal Güvenlik Boyutu	Milletler, Toplumsal Gruplar	Ulusal Birlik, Kimlik	Devletler, Milletler, Göçmenler, Yabancı Kültürler
İnsan Güvenliği	Bireyler, İnsanlık	Beka, Hayat Kalitesi	Devlet, entegrasyon, küresel çevre sorunları, doğa, terörizm
Çevresel Güvenlik Boyutu	Ekosistem	Sürdürülebilirlik	İnsanlık
Cinsiyet Güvenliği	Cinsiyet ilişkileri, yerli halk, azınlıklar	Eşitlik, kimlik, dayanışma	Ataerkil, totaliter / kurumlar (hükümetler, dinler, elitler, kültür, hoşgörüsüzlük

¹⁵² Hans Günter Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt. 5, Sayı.18, 2008, s.22-23 ss.1-47

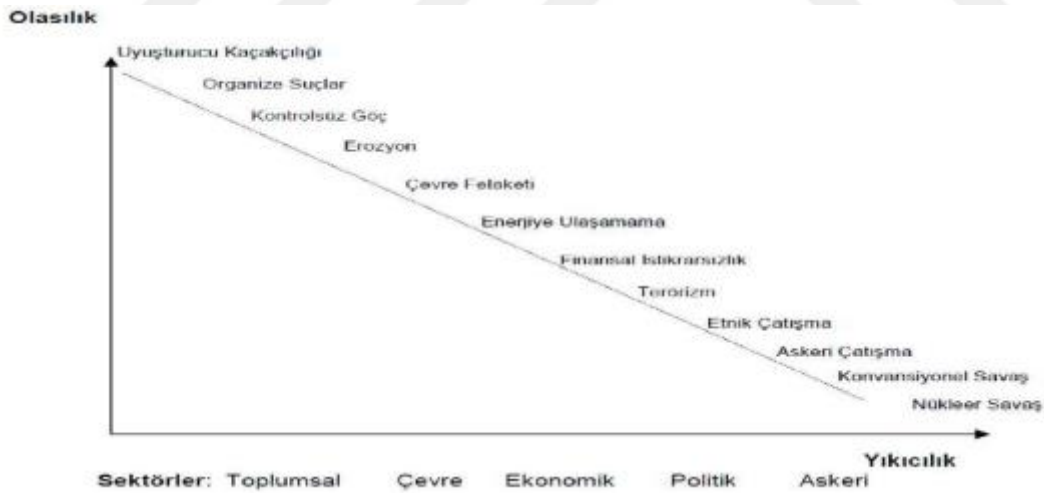
2.3.4. Alternatif Savunma Yaklaşımı

Çeşitli toplumsal hareket ve kampanyalarla insanları bilgilendirerek Avrupa'nın her yanında güvenlik ilişkilerinin dönüşümünü kolaylaştıran bu yaklaşımla güvenlik konularında farkındalık (awareness) oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda 1980'li yıllarda organize edilen Nükleer Silahsızlanma Kampanyası ve Avrupa'nın Nükleer Silahsızlanması gibi kampanyalar dikkat çekmiştir.

Postpozitivist kuramlar olarak da bilinen eleştirel, post-modern, feminist ve yapısalcı kuramların güvenlik anlayışları, eleştirel yaklaşımlar çerçevesinde klasik güvenlik paradigmasını sorgularken; ortaya çıkan bu yeni kavramsal yenilik merkezleri ve bunları yönlendirenler Soğuk Savaş'ta realist ve gelenekselcilerinin dar devlet odaklı güvenlik kavramına kökten karşı çıkmaktadır. Bu noktada doğrudan güvenlik çalışmaları yapan ve güvenliğe ilişkin ortaya ciddi tezler koyan Kopenhag Ekolü yeni güvenlik anlayışı inşa etmeye çalışmaktadır.¹⁵³

2.4. Güvenlik Sektörlerinin Öncelik Durumları

Kopenhag Ekolünün ortaya koyduğu güvenlik sektörlerinin günümüzde hangisinin

diğ
erle
rin
den
dah
a
önc
elik
li
ya

da hangisinin diğerlerinden daha tehlikeli olabileceği önemli bir konudur. Bu konuda aşağıda yer alan grafik sektörler bazında meydana gelen güvenlik sorunlarının olasılık ve meydana getirebileceği potansiyel yıkıcılık bakımından değerlendirme imkanı sunmaktadır. Uluslararası sistemin dengesinin ve BM'nin etkinliğinin önemli olmasına rağmen, askeri ve politik tehditlerle doğrudan ilgili seviye devlet seviyesidir. Ekonomik güvenlik devletin politikalarına ve uluslararası pazarın durumuyla ilgilidir. Çevre güvenliği küresel bir

¹⁵³ Atilla Sandıklı ve Bilgehan Emeklier, 21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları, Uluslararası Balkan Kongresi Bildiri Kitabı, 28 — 29 Nisan 2011, Kocaeli Üniversitesi, s.28

sorundur ve bu tehditle ilgili olarak uluslararası düzeyde çalışmalar yapmak gerekmektedir. Devlete doğrudan etkisi olmayan tek sektör çevre güvenliğidir. Toplumsal güvenlik devlet içindeki topluluklar ve bireylerle ilgilidir, insan hakları gibi uluslararası düzenlemelerin bir takım etkileri olsa da, hem birey hem de devlet seviyesindeki etkiler daha fazladır. Birey, devlet ve uluslararası sistem ayrı ayrı referans nesne olarak alındığında, sektörlerden en fazla etkilenenin devlet olduğu açıkça görülmektedir.

Grafik 1: Gerçekleşme İhtimali ve Yıkıcılık Derecesine Göre Güvenlik Sektörleri

Güvenlik sektörleri ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir diğer husus, hangi sektörün ya da sektörlerin öncelikli olduğudur. Bu sorunun cevabı her bir devlet için farklılık arz etmektedir. Örneğin İç savaşta yaklaşık beşyüz bin insanın hayatını kaybettiği, üç milyondan fazlasının ülkeyi terkettiği Suriye ile Norveç'in öncelikleri aynı olmayacaktır. Askeri ve politik güvenliğin içerisindeki tehditlerin etkileri devletler için yaşamsaldır. Bu tehditlerin varlığı söz konusu olduğunda, ekonomik, çevre ve toplumsal güvenlik geri planda kalmaktadır. Askeri ve politik güvenlik konularında kendini güvenli olarak algılayan devletler ise diğer güvenlik sektörlerine öncelik vermektedir.

Tablo12: Güvenlik Sektörlerinin Farklı Seviyelerdeki Etkileri¹⁵⁴

Sektör	Tehdit	Seviye		
		Uluslararası Sistem	Devlet	Birey, Sosyal Grup
Askeri	Hayatta kalma (Dış güvenlik)	+	++	+
Politik	İç güvenlik	+	++	+
Ekonomik	Refah	++	++	+
Çevre	Sürdürülebilir Yaşam	++	+	++
Toplumsal	Kimlik	+	++	++

+: Kısmi Etki ++: Önemli Etki

Devletlerin farklı sektörlerle kendilerince öncelik vermesinin en önemli nedeni devlet içerisindeki ve dışarısındaki tehditlerin varlığıdır. Devletin bulunduğu coğrafya, çevresindeki ülkeler güvenlik algılarını doğrudan etkileyecektir. Suriye ve Norveç örneğinde olduğu gibi, bir Ortadoğudevleti ile Avrupa devletinin güvenlik algıları farklı yöndedir. Devletlerin güvenliği, buldukları coğrafyanın güvenlik dinamikleri ile doğrudan bağlantılıdır. Bu

¹⁵⁴ Halit Çapat, Kopenhag Okulu Çerçevesinde Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kavramı, a.g.e., s.20

durumda devleti referans almak güvenlik analizleri için yeterli olmayacak, devletleri, içerisinde buldukları bölgeler ile birlikte değerlendirmek gerekecektir.¹⁵⁵

3. ULUSLARARASIGÜVENLİK KURULUŞLARI

3.1. Birleşmiş Milletler (BM)

Birinci Dünya Savaşı sonunda kurulan Milletler Cemiyeti'nin başarılarının sınırlı kalması, insanlığın dünya barışının tesisi konusundaki gayretlerini sürdürmelerine engel teşkil etmemiştir. İyi organize edilmiş milletlerarası teşekküllerin barış ve güvenlik sağlamada vazgeçilmez olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda BM İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden tesis edilen dünya barışı ve güvenliğini korumak, milletler arası iktisadi, sosyal ve kültürel işbirliğini sağlamak amacıyla elli devlet tarafından 26 Haziran 1945'de kurulmuştur. 24 Ekim 1945'de Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesinin (ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve SSCB) ve BM şartını imzalayan diğer devletlerin tasdiki ile yürürlüğe girmiştir. Uluslararası ilişkilerde, kuvvet kullanılmasını ilk olarak evrensel düzeyde yasaklayan ilk antlaşma Birleşmiş Milletler Şartıdır. Türkiye de BM Şartı'nı 15 Ağustos 1945 Tarih ve 4801 Sayılı Kanunla kabul etmiştir.¹⁵⁶ Üyeliği kaldırılan Vatikan ve değiştirilen Çin Halk Cumhuriyeti son katılan Güney Sudan dâhil 2015 yılında BM'ye üye devlet sayısı 193'e ulaşmıştır.

Birleşmiş Milletlerin Yapısı;

BM teşkilatının bünyesinde; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Vesayet Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Milletlerarası Adalet Divanı (Lahey Adalet Divanı) ve Sekreterlik olmak üzere altı organı vardır. Bunun yanında çeşitli alanlarda milletlerarası geniş yetkileri bulunan uzmanlık kuruluşları bulunmaktadır.¹⁵⁷

3.1.1. Genel Kurul

Genel kurul, her üye ülkenin bir oy sahibi olduğu BM'in bütün üyelerinden meydana gelen tartışma organıdır. Kurul, oy kullanan üyelerin üçte iki çoğunluğu ile karar alır. Genel Kurul, devletlere tavsiyelerde bulunabileceği gibi, uyulması zorunlu kararlar da alabilir. Üyelğe alınmış, üyelikten çıkarılış, bütçenin onaylanması ve atamalar bunlar arasındadır.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Halit Çapat, Kopenhag Okulu Çerçevesinde Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kavramı, a.g.e., s.20-21

¹⁵⁶ Hamza EROĞLU, Devletler Umumi Hukuk El Kitabı, Cilt I, TTK Yayını, Ankara, 1979, s.147-148. ¹⁵⁹H.A.K.Devletler Hukuku, s.92.

¹⁵⁷ H.A.K, Barışı Destekleme Hareketi, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1994, s.7-8.

¹⁵⁸ Yılmaz ALTUĞ, Devletler Umumi Hukuku, Hava Harp Okulu Yayını, İstanbul, 1968, s.42.

Genel Kurul'un Etki Alanı;

BM teşkilatına üye tüm devletlerin egemen eşit devletler olarak temsil edildiği, adeta bir dünya meclisi konumunda olan genel kurul bu özellikleri nedeniyle daha adil ve daha demokratik bir organ olarak görev yapmaktadır. Ancak genel kurulda birçok açıdan eleştirilmekte ve genel kurula yönelik olarak talepler gündeme gelmektedir. Bu reform talepleri daha çok şu alanlarda toplanmaktadır.¹⁵⁹

Genel Kurul daha çok üyeye sahip olmasına rağmen güvenlik konseyi karşısında çok etkisiz ve silik kalmaktadır. Bu nedenle genel kurulun rolü ve otoritesi artırılmalıdır. Genel Sekreterin seçiminde genel kurul güvenlik konseyinin belirlediği adayların seçimini yapmaktadır. Bunun yerine genel kurulun seçeceği genel sekreter adaylarını güvenlik konseyi onaylamalıdır. Bu şekilde genel sekreter daha çok üye devletin katılımıyla seçileceğinden daha demokratik bir seçim olacaktır.

Genel Kurulun çalışma sistemi çok yavaş ve hantal bir yapıdadır. Bir kararın alınabilmesi için çok uzun zaman ve bürokratik aşama gereklidir. Bu nedenle üyelerin daha hızlı karar alabilmeleri için bürokratik işlemler azaltılmalı ayrıca çalışma komiteleri daha işlevsel hale getirilmelidir.

3.1.2.GüvenlikKonseyi

BM, kuruluşunda ortaya koyduğu uluslararası barış ve güvenliği gerçekleştirme amacını gerçekleştirmek ve ilkelerinin dünyadaki tüm egemen devletler tarafından kabul edilmesi amacıyla Milletler Cemiyetiyle kıyaslandığında daha etkin bir kurumsal yapılanma tesis etmiştir. Bu maksatla BM teşkilatı içinde 6 ana organ ile bu organları destekleyici uzmanlık organizasyonları kurulmuştur. Ancak bu ana organlar içinde hem yetki hem de bağlayıcı olma bakımından ayrıcalıklı bir yere sahip olan güvenlik konseyi, söz konusu devasa BM teşkilatının temel siyasi karar alma ve uygulama organı durumundadır.¹⁶⁰ Zira Birleşmiş Milletlerin diğer organları sadece tavsiye kararı alabilirken, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kararları, tüm üye ülkeler açısından bağlayıcılık taşımaktadır. Bu bağlayıcılık, üye ülkelerin tamamı tarafından imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Antlaşmasında açık bir şekilde belirtilmiştir.

¹⁵⁹ Lydia Swart, Revitalization of The Work of The General Assembly, <http://www.globalpolicy.org/images/pdfs/04revitalization.pdf> (Erişim Tarihi:05.10.2013)

¹⁶⁰ Danesh Sarooshi, The United Nations and the Development of Collective Security: The Delegation by the UN Security Council of its Chapter VII Powers, Oxford, Oxford University Press, 2000, s. 1-15

Güvenlik Konseyinin Yapısı;

Güvenlik konseyi sahip olduğu bu ayrıcalıklı konumu ile BM'nin kuruluşundan bu yana birçok uluslararası güvenlik sorunun çözümünde aktif rol oynarken birçoğunun çözümünde de daimi üyelerinin ulusal çıkarlarını ön plana çıkarmaları nedeniyle başarısız olmuştur. Bu bakımdan özellikle son dönemde dile getirilen dünya P-5'ten ibaret değildir tartışmalarına neden olmaktadır.

BM teşkilatı'nın kuruluşundan itibaren temel karar alıcı siyasi organı konumunda olan güvenlik konseyi 1963 yılında gerçekleştirilen reforma kadar ABD, Rusya Federasyonu (SSCB), Birleşik Krallık (İngiltere ve Kuzey İrlanda Krallığı), Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti'nden (Çin Cumhuriyeti - Tayvan) oluşan 5 daimi üye (Permanent 5) ile 6 geçici üyeden (Non-permanent members) oluşmaktaydı. 1963 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilen 1991¹⁶¹ sayılı düzenlemeyle söz konusu geçici üye sayısı 6'dan 10'a çıkarılarak toplam üye sayısı 15'e yükselmiştir. Geçici üyeler BM'ye üye devletlerin uluslararası barışın korunmasına ve örgütün diğer amaçlarına hizmet etmeleri bakımından aynı zamanda da adil bir coğrafi dağılım dikkate alınarak iki yıllık süreler için seçilirler. Geçici üye olarak seçilen bir devlet art arda iki dönem seçilemez bu nedenle bir devletin güvenlik konseyine tekrar üye olarak seçilebilmesi için üyeliğinin bitiminden sonra en az 2 yıl geçmesi gerekmektedir.¹⁶² Geçici üyelik dağılımında dikkate alınan coğrafi dağılım esasları şu şekilde işlemektedir.

Tablo 13: BM Güvenlik Konseyi Üyelerinin Bölgesel Dağılımı¹⁶³

Bölgesel Gruplar	ÜyeDevlet Sayısı	Tüm Üyeler İçindeki Yüzdeler Oranı	Güvenlik Konseyindeki Daimi Üye Sayısı	Güvenlik Konseyindeki Geçici Üye Sayı
Afrika Grubu	54	% 28	0	3
Asya-Pasifik Grubu	53	% 27,5	1	2
Doğu Avrupa Grubu	23	% 12	1	1
L. Amerika-Karayip	33	% 17	0	2
B. Avrupa ve Diğer	29	% 15	3	2
Gözlemci	1	% 0.5	0	0
Toplam BM Üyeleri	193	% 100	5	10

Kaynak : <http://en.wikipedia.org/wiki/UnitedNationsRegionalGroup>

¹⁶¹UN General Assembly Resolution, A/RES/1991 (XVIII), Question of equitable representation on the Security Council and the Economic and Social Council, Adopted in 17 December 1963, [http://www.un.org/ga/search/viewdoc.asp?symbol=A/RES/\(1991\)&Lang=E&Area=RESOLUTION](http://www.un.org/ga/search/viewdoc.asp?symbol=A/RES/(1991)&Lang=E&Area=RESOLUTION) (Erişim Tarihi: 26.09.2013)

¹⁶² Karin Prodl, "The Reform of the Security Council" United Nations: Law and Practice, Franz Cede (Eds.), Leiden, Brill, 2001, s. 303

¹⁶³ United Nations Regional Groups, <http://en.wikipedia.org/wiki/UnitedNationsRegionalGroup> (Erişim Tarihi: 26.09.2013)

Bu Tabloda dikkat çekici nokta üye devlet sayısı ve sahip olduğu yüzdelik oran bakımından en yüksek yüzdeye sahip olan Afrika grubunun güvenlik konseyinde daimi üyeler arasında herhangi bir temsilcisinin olmamasıdır. Bunun yanında üye devlet sayısı bakımından ve yüzdelik oran bakımından en az 2. yüzdeye sahip Batı Avrupa bölgesinin güvenlik konseyi daimi üyeliğinde 3 daimi üyeye sahip olması ve 2'de geçici üye sayısı ile konseyin 1/3'ü üzerinde hakim olmasıdır.¹⁶⁴ Diğer taraftan dünyadaki devlet sayısının yarısından fazlasını ve oransal olarak da üye devletlerin yaklaşık % 55'ini kapsayan Afrika ve Asya-Pasifik grubu toplamda 1 daimi üyelik (Çin Halk Cumhuriyeti) ve 5 geçici üyelikle ancak ve ancak BatıAvrupa ve diğer devletler grubundan 1 üyelik fazlalığa sahip olabilmektedir. Kuşkusuz bu durum güvenlik konseyinin adaletsiz işleyişini ve Batı Avrupa Grubu ve ABD'nin politik ağırlığını ortaya koyan başka bir durumdur.

Bunun yanında 5 daimi üye devlet ise her zaman güvenlik konseyi üyesi olarak görev yapmakta ve konseyin gündemine gelen karar tasarılarında (resolutions) veto yetkisine sahip olmaktadır. Geçici üyelerin ise oylamalarda oy hakkı olmalarına rağmen veto yetkisi bulunmamaktadır. Konseyde yöntemle ilgili veya yöntem dışı kararlar 3/5 nitelikli oy çoğunluğuna (majority vote) göre alınır. Yani tüm üyelerin oylamaya katıldığı bir durumda 15 üyeden en az 9'unun tasarının kabul edilmesi yönünde oy kullanması gerekmektedir. Ancak karar alma sürecinde en kritik nokta daha önce de belirtildiği gibi daimi üyelerden herhangi birinin oyunun olumsuz olmamasıdır. Örneğin bir karar alma durumunda güvenlik konseyi üyesi geçici üyelerin tamamı ve hatta daimi üyelerden 4'ü evet oyu kullansa bile daimi üyelerden birinin hayır oyu kullanarak veto etmesi konseyin alacağı o kararın reddedilmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda karar tasarısı işleme konulmaz ve istenilen yaptırım uluslararası hukuk bakımından geçersiz sayılır. Bununla birlikte güvenlik konseyinde daimi üyeler ve geçici üyeler oylamalarda çekimser kalarak kararın çıkmasını sağlayabilirler. Özellikle daimi üyelerden biri veya bir kaçını çekimser bir oylama esnasında (abstention) olarak oy kullanırsa söz konusu karar tasarısı eğer çoğunluk sağlanıyorsa kabul edilmiş sayılır ve uygulamaya konulur.

Daimi üyelerin sahip oldukları veto yetkisi hakkında bir başka durumda veto yetkisinin hem sorunun türünü saptama noktasında hem de sorunun özü ile ilgili karar alma noktasında olmasıdır. Çifte veto hakkı olarak ifade edilen bu durum konsey üyelerine özellikle daimi üyelere hem usule dönük hem de yöneme dönük konularda geniş bir itiraz hakkı tanımaktadır. Yani daimi üyelerden biri veya bir kaçını bir konuda karar alınmasını istemiyorsa bunu hem usule hem de yöneme ilişkin oylamalarda veto haklarını kullanarak

¹⁶⁴ Members of the General Assembly, http://www.un.int/wcm/webdav/site/gmun/shared/documents/GA_regionalgrps_Web.pdf (Erişim Tarihi: 26.09.2013)

kolaylıkla gösterebilmektedirler. Bu durum esas itibariyle konseyin etkinliğini ve karar alma sistemini doğrudan etkilemiştir.¹⁶⁵

Bunun dışında konseyin çalışma sistemi incelendiğinde ise devamlılık unsurunun ön planda olduğu görülmektedir. Buna göre konsey üyesi her devletin konseyin merkezi olan New York'ta bir temsilci bulundurma zorunluluğu bulunmaktadır. Bunun sebebi acil bir durumda konseyin bir an önce toplanıp kısa sürede karar almasını sağlamaktır. Bununla birlikte konsey belirli dönemlerde de rutin olarak toplanır, üyelere her biri, isterse bir hükümet üyesi veya özel olarak atanmış başka bir temsilci tarafından toplantılarda temsil edilebilir. Toplantılar eğer üyeler isterlerse teşkilat merkezinin dışında başka bir yerde de toplanabilir.¹⁶⁶

3.1.2.1.Uluslararası Güvenlik Sorunlarını Çözmek İçin Güvenlik Konseyi'nin Kullandığı Yöntemler

İkinci Dünya Savaşından sonra oluşturulan uluslararası sistem her ne kadar devletlerin egemen eşitliğine dayansa da BM güvenlik konseyinin daimi üyeleri diğer üye devletlere göre daha eşit konumda bulunuyorlardı. Zira daimi üyelere olan yetkiler diğer teşkilat üyesi devletlerde bulunmuyordu. BM Antlaşmasına göre Güvenlik Konseyi iki tür yetki ile donatılmıştır. Bu yetkiler¹⁶⁷

Barışı bozmaya yönelik tehditleri ya da saldırganlığı belirlemek ve çözüm üretmek için tavsiyelerde bulunmak

Bu bağlamda gerektiğinde kuvvet kullanımını da içeren bağlayıcı kararlar almak. Güvenlik konseyi uluslararası barışın tehdit altında olduğunu düşündüğünde sahip olduğu yetkileri kullanırken diğer BM organları ya da üye devletlerin talep ve iddialarıyla bağlı değildir. Ayrıca Güvenlik Konseyinin aldığı kararların BM amaç ve ilkelerine uygunluğunu denetleyecek bir makamda yoktur.¹⁶⁸ Ayrıca yine BM Antlaşmanın 25'nci maddesine göre de Güvenlik Konseyin kararları üye devletler için bağlayıcıdır. Bu nedenle Güvenlik Konseyi tarafından alınan ve Genel Kurul tarafından onaylanan kararların uygulanması için Güvenlik Konseyi askeri güç kullanabilir. Fakat uygulamada Irak'ın işgaline gelinceye kadar Güvenlik Konseyinin bu konularda genellikle risk almaktan çekindiği gözlenmektedir. Bu nedenle Güvenlik konseyi'nin geride düzinelerce çözüm önerileri bırakmış olmasına karşın bunlardan çoğunun hayata geçmediği görülebilir.

Esasında uluslararası güvenlik sorunlarının çözümünde geniş yetkilere sahip olan güvenlik konseyinin bu sorunları çözmek için kullanacağı yöntemlerin BM Antlaşmasının 41

¹⁶⁵Hüseyin Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri Cilt 2, Ankara, Turhan Kitapevi, 1998, s.143

¹⁶⁶ Mehmet Genç, Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı Cilt 1, Bursa, Ezgi Kitapevi, 1999, s.131- 144

¹⁶⁷Şaban Çalış ve Kürşat Kan, Uluslararası Örgütler ve Türkiye, Konya, Çizgi Kitapevi, 2006, s.54

¹⁶⁸Enver Bozkurt, Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2003, s.31

ve 42'nci maddelerinde genel çerçevesinin çizildiği görülmektedir. Bu maddelere göre güvenlik konseyi uluslararası sorunları çözmek için temel olarak uygulayabileceği 3 yöntemin olduğu görülmektedir. Bunlar diplomatik yaptırımlar, ekonomik yaptırımlar ve askeri yaptırımlardır.

Diplomatik Yaptırımlar: Bir zorlama aracı olarak diplomatik yaptırımlar uluslararası hukuka aykırı davranan devleti bu davranışından vaz geçirmeye yöneliktir. Diplomasi uluslararası ilişkilerde bir dış politika aracı olduğundan taraflara uzlaşma için çağrı yapmaktan, diplomatik ilişkilerin askıya alınması veya teşkilattan çıkarmaya kadar birçok yöntem uygulanabilmektedir.¹⁶⁹ Ancak günümüzde diplomatik yaptırım kararları çok fazla etkili olmamaktadır.

Ekonomik Yaptırımlar: Diplomatik yaptırımların çoğu kez prestij kaybettirmekten öteye gidememesi ekonomik yaptırımlara daha sık başvurulmasını gerektirmiştir. Ekonomik yaptırımların en önemlisi sorun çıkaran devlet ya da devletlere ekonomik ambargo uygulanmasıdır. BM ambargoları genellikle bir ülkede yaşananlar insanlık suçu boyutuna ulaştığında veya uluslararası toplum tarafından tasvip edilmeyen bir davranış sergilediğinde örneğin bir başka devleti güç kullanarak işgal edildiğinde veya nükleer silah geliştirme faaliyetlerinde bulunulduğunda, caydırmak için son çare olarak uygulanmaktadır. Bunun nedeni ekonomik, siyasi ve stratejik çıkarların ön planda olması nedeniyle üye devletler arasında mutabakat sağlanamamasıdır. Buna bağlı olarak BM Ekonomik ambargoları üye ülkelerden özellikle güçlü devletlerden yeteri kadar destek görmediği için sistemli olarak delindiği gözlenmektedir. Ayrıca bu ekonomik ambargolar sırasında yaşanan yolsuzluklar ve skandallar da ekonomik yaptırımlara gölge düşürmektedir. Örneğin Irak'ın Kuveyt'i işgalinin ardından güvenlik konseyinin 986 sayılı karar tasarısı ile uygulamaya başlanan Petrol Karşılığında Gıda Programı (Oil for Food) sırasında yaşanan yolsuzluk ve rüşvet iddialarına BM personellerinin de katılması BM teşkilatının itibarını sarsan bir gelişme olmuştur.¹⁷⁰

Askeri Yaptırımlar: Askeri yaptırımlar; silah ambargosu ve askeri müdahaleyi içerir. BM anlaşmasının 42'nci maddesi uluslararası sorunların çözümünde ekonomik ve sosyal yaptırımların sonuç vermemesi durumunda kara, hava ve deniz kuvvetleri aracılığıyla askeri güç kullanımına izin vermektedir. Bu hükümler aynı zamanda bir askeri gücün var olmasını ve bu gücün kullanımında zorunlu olan sevk ve idareyi gerektirmektedir. Aslında 42'nci madde ortak bir kuvvet oluşturulabilmesini Güvenlik Konseyi ile kuvvet verecek devletler arasında antlaşma yapılmasını ve bu antlaşmaların üye devletlerin anayasaları

¹⁶⁹ H. Bülent Olcay ve Tarık Olcay, "Dış Politika Araçları", Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, İdris Bal (Ed.), Ankara, Lalezar Kitapevi, s.210, ss. 209 - 223

¹⁷⁰ -for-food chief' took bribes, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4131602.stm (Erişim Tarihi:27.09.2013)

gereğince onaylanmalarını gerektirmektedir. Fakat belirtilen antlaşmalar çoğunlukla gerçekleştirilemediği için Güvenlik Konseyinin bu güne kadar uyguladığı askeri önlemlerin hiç birisini 42'nci maddeye dayandırmak mümkün olmamıştır. BM tarafından yapılan askeri harekâtlar barış operasyonları olarak nitelendirilmektedir.¹⁷¹ Bu operasyonlar nitelik olarak;

Önleyici Diplomasi (Preventive Diplomacy), Barışı İnşa (Peacebuilding), Barışı Sağlama (Peacemaking), Barışı Koruma (Peacekeeping) harekâtlarıdır.

Silah ambargoları ise BM'in tartışmalı yaptırımlarından bir diğeridir. Silah ambargolarının üye devletlerin isteksiz davranmaları edeniyle etkisiz kaldığı ve bazen farklı sonuçlar doğurduğu getirilen eleştiriler arasındadır. Çünkü her ne kadar güvenlik konseyi silah ambargosu kararı alsa da bu ülkelerde çatışan gruplar BM sistemiyle sorun yaşayan başka devletlerden örneğin, İran, Kuzey Kore gibi devletlerden ya da kendileri yerel üretim yaparak silah temin edebilmektedir. Silah ambargoları konusunda dile getirilen bir başka eleştiride kuşkusuz bu yaptırımların çok geç gerçekleştirildiği ve çatışmaları önlemede yetersiz kaldığı noktasındadır. Ayrıca yaptırım kararları Yaptırım komitesinin silah ambargosu uygulaması gereken BM üye ülkelerini gözlemlemekte yetersiz kaldığı için yasadışı silah kaçakçılığı ve ticareti de önlenememektedir.

3.1.2.2. Güvenlik Konseyine Yöneltilen Eleştiriler ve Çözüm Önerileri

BM Antlaşmasının 5. bölümünde sıralanan 24, 25 ve 26. maddelerinde belirtilen “üye devletler Güvenlik Konseyinin kendi adlarına hareket ettiğini kabul ederler” ifadesi güvenlik konseyinin otorite olduğunun kabul edilmesi demektir. Esasında güvenlik konseyinin şimdilerde bu kadar çok eleştirilmesine sebep olan durumda buradan kaynaklanmaktadır. Çünkü güvenlik konseyinin 5 daimi üyesi BM'nin geriye kalan 188 üye devleti adına veya onların istediği doğrultuda hareket etmemektedir. Bir başka deyişle daimi üyeler 188 üye devletin genel iradesini veya çoğunluğun iradesini yansıtacak kararlar alıp uluslararası güvenlik başta olmak üzere diğer bölgesel ve ekonomik sorunları çözmede etkisiz kalmaktadır. Ayrıca bu haliyle güvenlik konseyi uluslararası güvenlik sorunlarını çözmek bir yana, bazı durumlarda daimi üyeler arasındaki görüş ayrılıkları sebebiyle bizzat uluslararası yeni güvenlik sorunlarının oluşmasına zemin hazırlamaktadırlar. Örneğin son dönemde Suriye'de yaşanan iç savaşa çözüm bulma noktasında Rusya ve Çin'in veto etmesi sebebiyle bu ülkeye karşı herhangi bir yaptırım uygulanamamakta ancak bunun neticesinde her gün yüzlerce insanın ölümüne de engel olunamamaktadır.

¹⁷¹ David Atwood ve Fred Tanner, "The UN Peacebuilding Commission and International Geneva", Disarmament Forum, <http://www.unidir.org/files/publications/pdfs/the-peacebuilding-commission-en-331.pdf> (Erişim Tarihi: 27.09.2013)

Yukarıdaki maddeler kapsamında eleştirilecek bir başka konuda daimi üyeler dışında kalan üye devletlerin barış ve güvenliğin tesisinde güvenlik konseyini başlıca sorumlu olarak kabul etmelerindeki amacın örgütün hızlı ve etkili hareket etmesini sağlamak şeklinde tanımlanmasıdır. Teoride elbette miktar olarak az sayıdaki devlet arasında görüş birliği sağlayarak bir karar almak daha kolay ve daha hızlıdır. Ancak uygulamada bazı zamanlarda bunu görmek mümkün olmamaktadır. Örneğin Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Bosna - Hersek'te yaşanan katliamlara karşı güvenlik konseyi yaklaşık 3 yıl boyunca bir karar alamamış, bunun sonucunda yüz binlerce insan göz göre göre katledilmiş ve milyonlarcası da yerinden yurdundan olmuştur. Çünkü bu savaş sırasında güvenlik konseyi bir türlü askeri güç kullanma konusunda karar alamadığından (gelen kararlar daimi üyelere Rusya ve Çin tarafından veto edildiklerinden) BM devre dışı kalmış ve müdahale NATO tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁷² Benzer şekilde 1994 yılında BM güvenlik konseyi Ruanda'da yaklaşık 100 gün süren ve yaklaşık 800 bin Tutsi kabilesine mensup insanın palalarla, çivili tahtalarla veya bıçaklarla işkence edilerek Hutu kabilesine mensup insanlara öldürülmesine seyirci kalmıştır.¹⁷³ Tabii ki bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak burada önemli olan asıl işlevi güvenliği sağlamak olan güvenlik konseyinin 5 daimi üyesinin kendi arasında bir karar alarak hızlı bir şekilde olaylara müdahale edememesi kabul edilebilir bir durum değildir. Kısaca güvenlik konseyi için örgütün hızlı ve etkili hareket etmesini sağlayamadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Güvenlik konseyinin eleştirilmesine neden olan diğer bir durumda konseyin aldığı kararların tüm üye devletler ile BM Antlaşmasının 2. maddesinde belirtildiği gibi üye olmayanlar üzerinde bağlayıcı olması noktasındadır.¹⁷⁴ Buna göre konseyin daimi üyeleri kendi aralarında anlaşır bir karar aldıklarında bu karar eğer BM teşkilatına üye diğer üyelerin çoğunluğunun ulusal çıkarlarına aykırı olsa bile alınan bu karara uymak zorundadırlar. Ancak BM Antlaşmasının 50. maddesinde belirtildiği gibi Güvenlik Konseyi tarafından bir devlet aleyhine önleyici ya da zorlayıcı önlemler alındığında, BM üyesi olsun ya da olmasın başka herhangi bir devlet, bu önlemlerin yürütülmesi yüzünden özel ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalırsa bu devletin, söz konusu sorunların çözümü için Güvenlik Konseyi'ne danışma hakkı vardır.

Diğer taraftan güvenlik BM Antlaşmasının 6. bölümünde yer alan uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi başlığı altında yer alan 33 ile 38. maddeleri güvenlik konseyinin görev alanlarını ve çözüm metodlarını belirlemesi açısından önemlidir. Buna göre; devam etmesi durumunda uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek

¹⁷²Cenap Çakmak, BM ve Bosna Soykırımı, 18.07.2008,

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=167 (Erişim Tarihi: 27.09.2013)

¹⁷³Fikret Ertan, Ruanda Katliamı, 10.04.2004, <http://www.zaman.com.tr/fikret-ertan/ruanda-katliami> 35459.html (Erişim Tarihi: 27.09.2013)

¹⁷⁴Peter Hulsroj, "The Legal Function of the Security Council", Chinese Journal of International Law, Cilt. 1, No.1, 2002, s.63, ss.59-93

nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar, her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdır. Güvenlik Konseyi, gerekli gördüğünde, tarafları aralarındaki uyuşmazlığı bu gibi yollarla çözmeye çağırır.

Söz konusu bu maddeler incelendiğinde esasen BM ve güvenlik konseyi için temel kaygının herhangi bir sorunun devam etmesini engellemek olduğu yani sorunun büyüyerek uluslararası güvenlik ve barışı tehdit edecek noktaya gelmeden sonlandırmak olduğu görülmektedir. Bunu yaparken de BM esasında güç kullanma seçeneğini belki de son seçenek olarak görmektedir çünkü güvenlik sorunlarının çözümünde öncelikli olarak barışçıl yolların denenmesi ve tarafların sorunu kendi aralarında çözmeleri tercih edilmektedir. Aslında bu durum teoride son derece makul olarak görülse de pratikte sorunu daha karmaşık hale getirmektedir. Öyle ki çatışan taraflar zaten bu noktaya geldilerse ortada gerçekten ciddi bir durum vardır. Bu bakımdan konseyin sorunun çözümü noktasında inisiyatif alarak tarafları uzlaşmaya zorlaması daha akıllıca bir yöntem olarak görülebilir. Zaten güvenlik konseyinin özellikle son dönemde yaşanan insanlık trajedilerinde geç kalmakla eleştirilmesi bir bakıma bundan kaynaklanmaktadır.

3.1.3. Vesayet Konseyi

Vesayet Konseyi, vesayet altındaki ülkelerin yönetimi ile ilgili olarak böyle devletlerin temsilcilerinden, daimi üyelerinden ve genel kurulca seçilmiş üyelerden oluşmaktadır. 2001 yılından beri vesayet altında ülke kalmadığından bu konseyin rolü azalmıştır.¹⁶³

3.1.4. ECOSOC - Ekonomik ve Sosyal Konsey

ECOSOC, Genel Kurul tarafından üç yıl süre için seçilen ellidört üyeden oluşur. Üyelerin görev süreleri bitir bitmez yeniden seçilmeleri mümkündür. Amacı barışın ve güvenliğin korunması olan BM'in bu amacını gerçekleştirebilmesi için, savaş yaratan ekonomik ve sosyal nedenlerin de ortadan kaldırılması gerekir. Ekonomik ve Sosyal Konseyin görevi bu nedenlerin tespiti ve giderilmesidir ¹⁷⁵

3.1.4.1. Ekonomik ve Sosyal Konseye Yöneltilen Eleştiriler

BM teşkilatının ekonomik ve sosyal konularda yönünü ve politikalarını belirleyen bu organa yapılan eleştiriler genel itibariyle 2 konuda yoğunlaşmaktadır. Bunlar:

¹⁷⁵ H.A.K. Devletler Hukuku, s.97.

- Ekonomik ve Sosyal Konsey'de de diğer BM organlarında olduğu gibi demokratik süreç eksikliği bulunmakta olup, şeffaflık (transparency) ve hesap verebilirlik (accountability) noktasında büyük eksiklikleri bulunmaktadır. Kısaca bu organ şeffaf ve hesap verebilir bir yapıda değildir.
- Ekonomik ve Sosyal Konsey zengin ülkelerin çıkarlarına hizmet etmektedir. Bu konseyde üye olarak yer alan ABD, İngiltere, Fransa Almanya ve Japonya gibi devletler ekonomik ve siyasi olarak diğer üyelere göre daha baskın olduğundan alınan kararlar ve izlenen politikalar çoğunlukla bu devletlerin çıkarlarına uygun olmaktadır. Dolayısıyla fakir ülkelerin yararına olan karar alınması çoğunlukla mümkün değildir.

Bu eleştiriler karşısında önerilen reform taleplerinin başında öncelikli olarak Ekonomik ve Sosyal Konsey'in üye sayısının azaltılarak karar alma sisteminin daha basitleştirilmesi ve ekonomik ve siyasi açıdan güçlü devletlerin bu konseyden çıkarılması en azından ağırlıklarının azaltılması gelmektedir. Ayrıca daha küçük ve daha işlevsel olan Sosyal ve Ekonomik Güvenlik Konsey'i olarak isminin değiştirilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.¹⁷⁶

3.1.5. Milletlerarası Adalet Divanı

Milletlerarası Adalet Divanı, BM'in başlıca adalet mekanizmasıdır. Milletlerarası uyuşmazlıkların düzeltilmesini, çözülmesini, adalet ve devletlerarası hukuk prensiplerine uygun olarak barış yollarıyla gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur. Onbeş bağımsız yargıçtan oluşur. Bunlar, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi tarafından seçilir. Divan'ın yargı yetkisi, kural olarak isteğe bağlıdır. Devletler aralarında çıkan uyuşmazlıkları Divan'a götürmek hususunda anlaşmaları taktirde, Divan bu uyuşmazlığa bakabilir. Kural olarak isteğe bağlı olmakla beraber, devletler, aralarında yaptıkları iki taraflı ya da çok taraflı anlaşmalarla bazı uyuşmazlıklarda Divan'ın yargı yetkisini zorunlu olarak kabul edebilirler. Bu durumda, tarafların birinin başvurusu üzerine Divan, uyuşmazlığa bakabilir. Ancak ceza yargılaması yapamaz. Ayrıca yargı yetkisinin yanında danışma yetkisine de sahiptir.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Jens Martens, The Reform of the UN Economic and Social Council (ECOSOC): A Never-Ending Story?, <http://www.globalpolicy.org/social-and-economic-policy/social-and-economic-policy-at-the-un/reform-of-ecosoc-and-the-social-and-economic-policy-process-at-the-un747509.html> (Erişim Tarihi:05.10.2013)

¹⁷⁷ Güneydoğu Avrupa Müttelik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, NATO ve NATO'yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar, Güneydoğu Avrupa Müttelik Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, İzmir, 1993, s.7.

3.1.6. Genel Sekreterlik

Sekreterlik bir genel sekreterin başkanlığında, milletlerarası memur statüsünde yeterince personelden kuruludur. Genel Sekreter, Milletlerarası Adalet Divanı hariç diğer bütün organların toplantılarına katılır ve bu organlarca kendine verilen görevleri yapar. Her hususta Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekebilir.¹⁷⁸

Genel Sekreterlik, BM'in diğer organları için çalışan, onların getirdiği program ve politikaları yönetip, uygulayan organdır. Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin önerisi üzerine altı yıllık bir dönem için atanır, görev süresi uzatılabilir. Genel Kurula BM çalışmaları üzerine yıllık rapor sunar; uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olarak değerlendirdiği durumlarda Güvenlik Konseyi'ni uyarabilir; uluslararası anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapabilir. Genel Sekreter, BM'in üst yönetim görevlisidir. Çalışmalarını New York'taki BM binasında yürüten genel sekreter aynı zamanda BM'nin Cenevre'deki bürosunun çalışmalarını da denetler. Genel sekreter bunların dışında adeta Birleşmiş Milletler'in gayri resmi olarak sözcüsü ve liderliğini görevini de üstlenir.

3.1.6.1. Genel Sekreterliğe Yöneltilen Eleştiriler ve Çözüm Önerileri

Genel Sekreterlik, BM organlarının getirdiği program ve politikaları yönetip, uygulayan organdır. Görüldüğü gibi oldukça önemli bir konumda olan genel sekreterlik makamı adeta genel kurul ile güvenlik konseyinin arasını yapan bir bakıma üye devletlerin çoğunun sesini güvenlik konseyine ileten aracı vazifesi görmesi beklenmektedir.

Ancak genel sekreter olarak seçilecek kişinin güvenlik konseyi tarafından belirlenip genel kurula önerilmesi söz konusu seçimin liyakate (meritocracy) göre değil de sanki daimi üyelerin çıkarlarına hizmet edecek tarzda seçildiğini bu konuda gizli pazarlıklar yürütüldüğü şeklinde algılanmasına neden olmaktadır. Kısacası genel sekreter seçiminin şeffaf olmadığını ifade etmektedirler. Zira BM Genel Sekreteri'nin seçimi konusunda da daimi üyelerin veto kartı sürekli ceplerindedir. Bu nedenle Genel Sekreterlerin daimi üyeleri kızdırabilecek işlere girmekten çoğunlukla kaçındıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle genel sekreterin seçimi noktasında genel kurulun belirleyici olması ve demokratik yöntemlerle açık ve şeffaf bir seçimle genel sekreterin seçilmesi yönünde reform talebinde bulunmaktadır. Bunun yanında talep edilen bir başka konuda genel sekreterlik bünyesinde yer alan diğer önemli bürokratik pozisyonlarında çoğunlukla daimi üyelerin vatandaşları tarafından işgal

¹⁷⁸ Seha MERAY, Devletler Hukukuna Giriş, Cilt 1, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları, Ankara, 1967, s.392.

edilmesidir. Öyle genel sekreterlik içindeki birçok kilit görev de yer alan bu kişiler BM'nin çıkarlarına hizmet etmekten çok kendi ülkelerinin çıkarlarına hizmet etmektedirler.

3.1.7. Birleşmiş Milletler Uzmanlık Kuruluşları

Uzmanlık Kuruluşları, BM'in çeşitli alanlarda milletlerarası geniş yetkileri bulunan kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlar, BM Antlaşmasının 57'nci maddesine göre oluşturulmuştur. Bu madde, "Hükümetlerarası antlaşmalarla kurulan ve statüleri gereğince ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim, sağlık ve diğer alanlarda milletlerarası geniş yetkileri bulunan muhtelif uzmanlık kurumları şeklinde tanımlanmaktadır.

BM'nin milletlerarası ondört uzmanlık kuruluşu bulunmaktadır.¹⁷⁹

- Birleşmiş Milletler Eğitim, Kültür ve Bilim Teşkilatı (UNESCO)
- Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO)
- Milletlerarası Besin ve Tarım Teşkilatı (FAO)
- Milletlerarası Ticaret Teşkilatı (ITO)
- Milletlerarası Bayındırlık ve Kalkınma Bankası (IBRR)
- Milletlerarası Para Fonu (IMF)
- Milletlerarası Sivil Havacılık Teşkilatı (ICAO)
- Milletlerarası Mülteciler Teşkilatı (IRO)
- Hükümetlerarası Denizcilik Danışma Teşkilatı (IMCO)
- Dünya Posta Birliği (UPU)
- Milletlerarası Telekomünikasyon Birliği (IUT)
- Dünya Meteoroloji Teşkilatı (WMO)
- Milletlerarası Çalışma Teşkilatı (ILO)
- Milletlerarası Atom Enerji Ajansı (IAEA)'dır.

3.1.8. Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Kuruluşlarının Amacı

BM'nin ve Uzmanlık kuruluşlarının kuruluş amaçlarını şöyle sıralayabiliriz:¹⁸⁰

- Uluslararası barış ve güvenliği korumak,
- Uluslararası dostane bağları geliştirmek,
- Uluslararası ekonomik, sosyal, kültürel ve beşeri sorunların çözümünde işbirliği sağlamak ve insan hakları ile temel hürriyetlere saygıyı geliştirmek,

¹⁷⁹ H.A.K., Avrupa'nın Yeni Kimliği, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1993, s.49-50.

¹⁸⁰ İsmail SOYSAL, Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağları, Cilt 2, (1945-1990), TTK Yayınevi, Ankara, 1991, s.37-38.

- Uluslararası müşterek amaçlara ulaşmada gayretlerin koordine edildiği bir merkez oluşturmak,
- Bölgesel çatışmaları önlemek ve barışın devamlılığını sağlamak için gerektiğinde askeri tedbirler alınması dahil çalışmalarda bulunmaktır.

Üye devletlerin yukarıdaki amaçları gerçekleştirmeleri bir takım prensiplere tabiidir. Bu prensipler kısaca şöyle özetlenebilir:¹⁸¹

- BM teşkilatı tüm üyelerin egemen eşitliği prensibi üzerine kurulmuştur,
- BM üyeleri arasındaki uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümü esastır,
- BM üyelerinin, BM şartından doğan hak ve menfaatlerinden faydalanabilmeleri için kendilerine düşen yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirmeleri gerekir,
- Üyeler milletlerarası münasebetlerde tehdide ve kuvvet kullanımına başvurmadan kaçınacaklardır,
- BM üyesi olmayan devletlerin, milletlerarası barış ve güvenliğin korunmasının gerektirdiği ölçüde, teşkilatça alınan kararlara uymaları zorunluluğu vardır,
- Özü itibariyle bir devletin milli yetkisi içinde bulunan işlere karışılmaması teşkilatça sağlanacaktır.

3.1.9. BM'nin Uyuşmazlıklara Çözüm arayışları

BM sisteminin oluşmasında en etkin kaynağı, milletler arası antlaşmalar oluşturmaktadır. Çünkü milletlerarası hukuk bakımından BM kuruluş metni de bir antlaşmadır. Bu antlaşma birçok, çok taraflı milletler arası organizasyonlar çerçevesinde BM konferanslarıyla formüle edilmiştir.¹⁸² Devletlere uyuşmazlıkları çözümlenmede hareket serbesti tanırken, kuvvet kullanma yasağı getirmiştir, kendi seçecekleri yollarla uyuşmazlığın çözümünde onları teşvik etmiş ve BM çerçevesinde uyuşmazlığın çözümü ise son çare olarak kabul etmiştir.¹⁸³ BM çerçevesinde çözülen veya çözülmeye çalışan uyuşmazlıklar şunlardır:

Ortadoğu'da 1948 yılında İsrail-Arap devletleri arasında meydana gelen çarpışmalar Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısıyla durdurulmuştur. 1950'li yıllarda başlayan Kore Krizinde BM, oluşturduğu uluslararası gücü ABD Birleşik Komutanlığı emrine vermiştir. Türkiye de bir tugay ile bu güce katılmıştır. 1956'da İsrail, Fransa ve İngiltere'nin Mısır'a askeri müdahalesiyle patlak veren Süveyş Krizi, askeri kuvvetlerin Mısır topraklarından çekilmesi ve BM gücünün bölgeye gelmesiyle çözümlenmiştir.¹⁸⁴

¹⁸¹ Aslan GÜNDÜZ, Milletlerarası Hukuk, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 1998, s.81-82.

¹⁸² Enver BOZKURT, Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı ve Körfez Krizi Örneği, Atlas Kitapevi, Konya,1996, s. 12-13.

¹⁸³ BOZKURT, s.17-18.

¹⁸⁴ Güneydoğu Avrupa Müttelik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, NATO ve NATO'yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar, s.9.

1973'de Mısır ve Suriye'nin İsrail'e karşı açtığı savaştan sonra, BM barış görüşmelerinin başlamasını istemiş ayrıca sınırlarda çatışmaları önlemek için 7 bin kişilik bir BM gücü yollamıştır. 1978'de İsrail'in Güney Lübnan'ı işgali üzerine güvenlik konseyi bu bölgeye bir BM gücü yerleştirmiştir. Kore Savaşına da BM'nin kararı üzerine birlik gönderilmiştir. Kıbrıs devletini kuran 1960 antlaşmaları 1963'de Rumlar tarafından bozulmuş ve Türklere saldırılar başlamıştır. BM Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964'de bir barış gücünü adaya yerleştirmiştir. Bu güç halen görevine devam etmektedir. Kongo'ya 1960'da karışıklıklar çıkması, Belçika'nın bu karışıklığa karşı askeri müdahalede bulunması ve Kongo'nun Güvenlik Konseyine başvurması üzerine, Güvenlik Konseyi Kongo'ya Asyalı ve Afrikalı 20 bin dolayında bu kuvveti ve ekonomik işler için teknik personel göndermiştir. Hindistan-Pakistan gerginliğinin 1965'de savaşa dönüşmesi üzerine bu savaş BM Güvenlik Konseyi'nin aracılığı ile ateşkes sağlanmış, 1966'da kendi sınırlarına her iki devlette çekilmiştir. Bunun yanında BM 1978 Kamboçya-Vietnam silahlı çatışması, 1980 başında Afganistan'da Sovyet Müdahalesi ile başlayan iç savaş, 1980-88 İran-İrak savaşı, 1992 Somali'de meydana gelen durum, Bosna'da meydana gelen olaylar, 1990 Körfez Krizi, BM'nin şimdiye kadar olarak faaliyet gösterdiği yerlerdir.¹⁸⁵

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra oluşan Yeni Dünya Düzeninde uluslararası krizler ve sorunlar artış göstermiştir. ABD tüm dünyada daha rahat ve serbest hareket etmek olanağına kavuşmuştur. Ancak yine de askeri ve politik gücünü kullanmadan evvel, bu hareketini daima yasal bir çerçeveye oturtmak istemektedir. Bu bağlamda 1990 Körfez Krizi, 1991 Yugoslavya İç Savaşı, 1992'de Somali'ye acil insani amaçlı yardım operasyonlarının BM Antlaşmasına dayanmak suretiyle yasal çerçevesini sağlayamaya çalışmıştır. Ancak Irak'a karşı en sert askeri tedbirleri uygulatan BM, Yugoslavya'da Sırp tarafından Bosna-Hersek halkına yapılan katliamlara uzun süre seyirci kalmıştır. BM Genel Sekreteri Butros Gali, etkin önleyici tedbirler almamakla ve askeri müdahale işlemini yavaşlatmakla suçlanmıştır. Ayrıca BM'in Somali'ye yapılan insani yardımları uluslararası bir güç yardımı ile korumaya alması söz konusu ülkenin içişlerine müdahale olarak algılanmıştır. Ancak BM'in bugün için uluslararası krizlere müdahale edebilecek yegane teşkilat olduğu ve etkin bir şekilde işletildiği takdirde dünya sulhu için vazgeçilmez unsur olduğu da bir gerçektir. Değişen dünya koşullarında beklenen etkinlikte görev yapabilmesi için BM teşkilatının geliştirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.¹⁷⁴

BM bir savunma kuruluşu değildir. Ancak BM Anayasasının 51 ve 52'inci maddeleri, ortaklaşa güvenlik amacıyla bölgesel düzenlemeler oluşturulabilmesini öngörmektedir.

¹⁸⁵ SOYSAL, Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları, Cilt 2 (1945-1990), s.14-17 ¹⁷⁴ Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, NATO ve NATO'yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar, s.10-11.

NATO'nun hukuki temelini de bu madde teşkil etmektedir. ¹⁸⁶ BM Güvenlik Konseyi içinde ABD, İngiltere, Fransa gibi üç NATO üyesi yer aldığından, NATO'nun BM'deki ağırlığı ve yetkisi fazladır. BM Genel Sekreterliği bugün, dünyayı ilgilendiren BM kararlarında, NATO'nun tam desteğini alarak hareket etmek istemektedir. ¹⁸⁷

3.1.10. BM'nin Geleceği İle İlgili Senaryolar

BM teşkilatı özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemle birlikte büyük bir güven krizi içine girmiştir. Teşkilatın bu krizden nasıl çıkacağı hayata geçireceği reformlara ve kaybettiği siyasi kararlılığını yeniden kazanıp kazanamayacağına bağlıdır. ABD öncülüğündeki çok uluslu gücün 2003 Martında Irak'a karşı açtığı savaş, kolektif güvenlik mekanizmasının büyük yaralar almasına neden oldu ve bu mekanizmanın artık işlemediği ile ilgili yargıların tartışılmasına yol açtı. ¹⁸⁸ 9 Mart tarihli New York Times'in başyazısında vurgulandığı gibi, bu savaşın ilk kurbanı BM'dir. Her ne kadar BM görkemli binası ve bütün kurumları ile hala varlığını koruyor görünse de, beş yıl önce Suriye iç savaşıyla birlikte dünya kamuoyunun bu kuruluşa atfettiği değer dahada azalmış, dünya halkları nezdindeki meşruiyeti ve güvenilirliği kalmamıştır. ¹⁸⁹

BM'nin içinde bulunduğu meşruiyet krizinin aşılması konusunda kısa vadede ne yazık ki yakın gelecekte olumlu bir değişim görülmemektedir. Anakronik yapı, orantısız temsil sorunu, veto yetkisinin sınırlı sayıda üyeye verilmiş olması, finansal sorunlar, siyasi kararlılık eksikliği, kolektif güvenlik mekanizmasının işlevsiz hale gelmesi, bölgesel entegrasyon ve yapılanmaların (AB gibi) giderek daha etkili olması, uluslararası toplumun BM'ye olan güvenin sarsılması vb. gibi bir dizi sorun içinde BM'nin meşruiyet krizini en azından öngörülebilir bir gelecekte aşabileceğini iddia etmek çokta mantıklı görünmediğini söylemememiz mümkündür.

Mevcut ve önümüzdeki dönemde yaşanabilecek potansiyel gelişmeler dikkate alınarak BM'nin geleceği konusunda 4 farklı senaryonun gerçekleşebileceğini söyleyebiliriz. Buna göre;

Olumlu Senaryo: BM, kurumsal etkinliğini artırıp tüm üyelerin güvenini kazanarak ve uluslararası sistemde belirleyici, yönlendirici güce sahip bir örgüte dönüşebilir. Bu senaryonun gerçekleşmesi için teşkilatın özellikle güvenlik sorunlarının çözümünde kınama ve uyarma dışında kolektif güvenliği tehlikeye atan hangi güç olursa olsun karar alıp askeri

¹⁸⁶ Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Çokuluslu Kuvvetler, Barışı Koruma ve NATO, Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, İzmir, 1994, s.14-16. ¹⁷⁷ BOZKURT, s.20-21.

¹⁸⁷ H.A.K. Avrupa'nın Yeni Kimliği, s.60.

¹⁸⁸ Thomas M. Franck, "What Happens Now? The United Nations After Iraq", The American Journal of International Law, Cilt. 97, No.3, 2007, s.617.

¹⁸⁹ Felicity Barringer, Iraq Crisis Casts Doubts On Future Power of UN, New York Times, 09.03.2003,

<http://www.nytimes.com/2003/03/09/world/threats-and-responses-diplomacy-iraq-crisis-casts-doubts-on-future-power-of-un.html> (Erişim Tarihi:05.10.2013)

müdahale seçeneğini kullanması ve alacağı kararların uluslararası kamuoyu tarafından onaylanması gerekmektedir.

Karamsar Senaryo (Statükoyu Koruma): BM'nin şu anki görünümünde önemli bir değişim yaşanmayabilir ve örgüt varlığını sürdürse de etkinliğini iyice yitirebilir. Bu durumda örgüt by pass edilerek sorunların çözümünde güvenlik konseyi kararı aranmadan ABD'nin yaptığı gibi güvenlik sorunlarına müdahale edilebilir. Bu senaryo esasında kısa vadede olması beklenen senaryo olarak görülebilir. Zira mevcut daimi üyeler kendi saygınlık kulübüne yeni üye kabul etme konusunda isteksiz görünmektedirler.

Olumsuz Senaryo: BM tıpkı kendinden önceki selefi olan Milletler Cemiyeti gibi ortadan kalkabilir. Esasında bu senaryonun gerçekleşme ihtimalide yakın gelecekte pek mümkün görünmemektedir. Her ne kadar BM teşkilatı güvenlik sorunlarının çözümünde başarısız olsa da devletleri tek çatı altında toplayabilen en büyük evrensel örgüt konumundadır. Ayrıca sağlık, çevre, sosyal gelişim gibi alanlarda büyük başarılar elde etmiştir. Bu nedenle eğer dünyada çok büyük bir skandal ya da büyük bir savaş çıkmadığı sürece teşkilatın MC ile aynı kaderi paylaşması uzak bir ihtimaldir.

Olası Senaryo: BM içindeki meşruiyet ve güven krizi orta ve uzun dönemde aşılamazsa yükselen güçlerin önderliğinde (Almanya, Japonya, Brezilya, Hindistan, Türkiye, İtalya, Güney Kore gibi) BM'ye alternatif bir 3. Nesil teşkilatın kurulması gündeme gelebilir. Bu senaryo şu aşamada gerçekleşmesi uzak görülse de güvenlik konseyinin yapısında bir değişiklik olmaması durumunda veya orantısız temsil sorunu çözülmezse söz konusu bu güçler belki diğer daimi üyelere bazılarını örneğin Rusya ve Çin'i de aralarına alarak BM teşkilatına alternatif bir örgüt kurabilir.

3.2. NATO- KUZEY ATLANTİK SAVUNMA PAKTI

3.2.1. Kuzey Atlantik Savunma Paktının Kuruluşu

NATO'nun Kuruluşu Sovyetler Birliği'nin büyük bir hızla yayılmaya devam etmesi ve siyasi baskısı Batı'nın ortak savunmayı öngören askeri bir yapılanmayı oluşturmasını da hızlandırmıştı. 1948 ilkbaharında Kanada Başbakanı Louis SaintLaurent, Kuzey Amerika'yı da kapsayacak şekilde Brüksel Antlaşması'nın genişletilmesi çağrısında bulundu.

Bu doğrultuda görüşmeler devam ederken 10 Aralık 1948'de, Washington'da Brüksel Antlaşmasını imzalayan beş devletin (İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg) temsilcileri ile Kanada ve ABD temsilcileri arasında Kuzey Atlantik Antlaşması'nı kaleme almak için müzakereler başladı. 15 Mart 1949'da bu müzakereci ülkeler Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz'i de Antlaşmaya resmen katılmaya çağırdılar. 18 Mart 1949'da

müzakere eden ülkeler arasında Kuzey Atlantik İttifakı hususunda görüş birliğine varıldı ve bunun neticesi aynı gün Kuzey Atlantik Antlaşması'nın metni açıklandı.

Anlaşma on iki Batı ülkesinin Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Anlaşmasını imzalamasıyla ortaya çıkmıştı. Anlaşma, 5. madde çerçevesinde üye ülkelere birine bir saldırı olmasında toplu halde saldırıyı deklare etmekteydi. Antlaşmaya taraf olan ülkeler BM Kanunu'na uygun olarak barış ve milletlerarası güvenliği korumayı ve Kuzey Atlantik bölgesinde istikrar ve refahı geliştirmeyi taahhüt etmişlerdir. NATO Anlaşması İkinci Dünya Savaş'ından sonra birbiriyle işbirliğine giren ülkeler arasında muhtemel saldırılara karşı hür milletlerin toprak bütünlüğünü korumak amacıyla oluşturulmuştur.

NATO İttifakı Uluslararası bir kuruluş olarak oluşturulmuştu. Birleşmiş Milletler Örgütü'ne üye bazı uluslar kendi aralarında yeni bir birleşme ve dayanışma örgütü olarak NATO'yu kurmuşlardı. Daha sonra NATO'ya 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan, 1955 yılında Batı Almanya ve 1982 yılında İspanya katılmıştır. 1999'da Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, NATO'ya üye olurken; 2002 Prag Zirvesi'nde alınan karar gereğince de 2004 yılında Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Letonya NATO'ya üye olmuşlardır. Böylece, NATO üyesi ülke sayısı 28 olmuştur.

Fransa İttifak üyesi olmakla birlikte 1966'da C.başkanı Charles De Gaulle"ün "bağımsız dış politika" arayışı çerçevesinde aldığı kararla, Yunanistan ise 1974'te İkinci Kıbrıs Barış Harekati'na tepki olarak NATO'nun entegre askeri yapısından ayrılmışlardır. Daha sonra Yunanistan 1980, Fransa ise 2009 yılında tekrar NATO'nun askeri kanadına katılmışlardır. Burada hemen belirtelim ki, NATO'da kararlar; aynı zamanda üyelik kabulüne yönelik kararlar da, oybirliğiyle alınmaktadır. Ayrıca, NATO'dan ayrılmak isteyen üye ülkeler bir yıl önceden haber vererek İttifak'tan çıkabilirler. Bunu önleyici herhangi bir anlaşma hükmü, bir plan veya karar yoktur. NATO ilk kurulduğunda merkezi Paris'teydi. Ancak daha sonra Belçika'ya Brüksel'e taşınmıştır. NATO'nun güneydoğu komutanlığının karargahı ise İzmir'de bulunmaktadır.

3.2.2. Kuzey Atlantik Savunma Paktının Amacı

NATO'nun Amacı Taraflar antlaşmanın giriş bölümünde BM antlaşmasının amaç ve ilkelerine olan inançlarını bütün uluslar ve hükümetlerle barış içinde yasama arzularını tekrarlamaktadırlar. Halklarının demokrasi ilkelerine, kişisel özgürlük ve hukukun üstünlüğüne, ortak miras ve kültürlerini korumaya kararlı oldukları belirtilmektedir. Kuzey Atlantik bölgesinde istikrar ve refahı geliştirmeye çalışacaklarını, savunma, barış ve güvenliklerini korumak için birlikte hareket edecekleri konusunda kararlı olduklarını açıklamaktadırlar. Antlaşmaya göre, taraflar kendilerinin karışabilecekleri uluslararası

nitelikteki uyumsuzlukları BM Antlaşması'nda belirtildiği üzere, barışçı yöntemlerle çözümlenmeye ve uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmamayı veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmamayı kabul etmektedirler.

Antlaşmanın 4.maddesine göre taraflar, içlerinden herhangi birisinin görüşüne göre; her hangi birisinin ülke bütünlüğü, siyasal bağımsızlığı veya güvenliği tehdit edildiğinde karşılıklı görüş alışverişinde bulunacaklardır. 5.maddeye göre, “Avrupa ya da Kuzey Amerika’da içlerinden birisine veya daha fazlasına karşı girilen silahlı bir saldırıyı taraflar hepsine birden yapılmış bir saldırı sayacak” tır. Böyle bir durumda taraflar “Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği yeniden kurmak ve sağlamak için silahlı kuvvet kullanılması da dahil olmak üzere gerekli göreceği harekete tek veya toplu olarak diğer taraflarla mutabakat halinde hemen girmek suretiyle, saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardım etmek konusunda mutabık” kalmışlardır.

Soguk Savaş'ın sona erdiği tarihten bu yana, NATO yapısı ve politikaları hem Avrupa'nın genel güvenliğini artırmaya yardımcı olacak, hem de müttefikler ile komşu ülkeler arasındaki siyasi diyaloglar için istikrarlı ve barış dolu bir ortam oluşturacak şekilde uyarlanmıştır. Bunun için İttifak, aynı zamanda ek sorumluluklar da yüklenmiştir. Avrupa güvenliği için tehdit oluşturan bölgesel ve etnik çatışmalarla mücadele görevi de buna dahildir.

NATO'nun bir başka amacı da, üyeleri arasında ekonomik ve siyasal istikrarı sağlayarak yakın ilişkiler kurmaktır. Bu amaçla ilgisi olan 2.madde ise şöyledir: “Taraflar, kendi özgün kuruluşlarını sağlamlaştırmak, bu kuruluşların dayandığı ilkelerin daha iyi anlaşılmasını sağlamlaştırmak ve istikrar ile refahı sağlamaya yönelik koşulları geliştirmek yoluyla, uluslararası iyi niyetli ve dostça ilişkilerin gelişmesine yardım edeceklerdir. Taraflar uluslararası ekonomik politikalarındaki tüm farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışacaklar ve içlerinden her biri ya da tümü arasında ekonomik işbirliğini teşvik edeceklerdir”.

3.2.3. Kuzey Atlantik Savunma Paktının Organları

NATO'nun Birimleri (Organları) NATO üç ana birimden ve bunlara bağlı alt dairelerden oluşmaktadır.

Konsej

Kuzey Atlantik Konseyi NATO'nun en üst organı olup, en yüksek karar alma organıdır. Konsey, dışişleri bakanları düzeyinde yılda iki kez toplanır. Bazen de (örneğin 1957, 1974, 1975, 1977 ve 1978'de olduğu gibi) hükümet yada devlet başkanları da ülkelerini Konsey toplantılarında temsil edebilir. Bunun dışında Konseyin işleri üyelerin NATO katındaki sürekli temsilcilerince (büyükelçi) yürütülür. Konsey, bu düzeyde, esas olarak her

çarşamba toplanır. Ayrıca, her yıl, bir üye ülkenin dışişleri bakanı, İngilizce alfabetik sıraya göre, Konsey Başkanlığı (President) görevini üstlenir. Konsey, Genel Sekreter başkanlığında toplanır ve İttifakı ilgilendiren askeri sivil bütün meselelerde karar alır. Konseyde kararlar da oy birliği ile alınır. Buradan kasıt üye devletlerin eşit haklara sahip olduğunu göstermektir ve aynı zamanda siyasal dayanışmayı gerçekleştirmektir. Konsey, kural olarak NATO'nun savunma sorunlarını ele almamaktadır. Bu sorunlar Konsey gibi sık ve aynı seviyede toplanan, Konsey'e bağlı olan Savunma Planlama Komitesi tarafından incelenmektedir. Savunma Planlama Komitesi Genel Sekreter başkanlığında yılda iki kere savunma bakanları düzeyinde, geri kalan zamanda da büyükelçiler düzeyinde toplanmaktadır. NATO'nun en yüksek askeri organı olan Askeri Komite de Savunma Planlama Komitesine bağlı olarak çalışmaktadır

Genel Sekreter

NATO sözcüsü Genel Sekreter'dir. NATO'nun başında dört yıllık görev süresi için atanan Genel Sekreter bulunur. Genel Sekreter üye ülkelerin uluslararası alanda saygınlık kazanmış üst düzeyli devlet adamları arasından seçilir. Genel Sekreter Kuzey Atlantik Konseyi ve diğer önemli NATO organlarının toplantılarına başkanlık eder ve müttefikler arasında uzlaşma sağlanmasına yardımcı olur. Aynı zamanda uluslararası personel yapılanmasının yönetiminden de sorumludur. Genel Sekreter yardımcısı onun yokluğunda görevlerini yerine getirir. Kuzey Atlantik Konseyi'nin ve Savunma Planlama Komitesi'nin başkanı olan Genel Sekreter aynı zamanda milletlerarası sekreterliğin yönetiminden de sorumludur. Nükleer Savunma İşleri Komitesinin, Nükleer Planlama Grubunun da başkanıdır.

Genel Sekreter'e bağlı olarak çalışan çeşitli uzmanlık daireleri bulunmaktadır.

- 1-Siyasi İşler Dairesi.
- 2-Savunma Planlaması ve Politikası Dairesi.
- 3-Savunma Desteği Dairesi.
- 4-Alt yapı, Lojistik ve Konsey Harekatı Dairesi.
- 5-Bilimsel İşler Dairesi.

Askeri Komite

NATO'nun en yüksek askeri organı ise, üye ülkelerin genel kurmay başkanlarından oluşan Askeri Komite'dir. Askeri Komite, Savunma Planlama Komitesine bağlı olarak çalışır. Daimi merkezi Brüksel'dedir ve yılda bir veya iki defa toplanır. Askeri Komite'ye çalışmalarında, Komite'nin yürütme organı olan ve sivil sekreterlik gibi çalışan Milletlerarası Askeri Kurmay Heyeti yardım etmektedir.

Askeri Komite, barış döneminde NATO bölgesinin ortak savunması ile ilgili tedbirleri Konsey'e tavsiye etmekle yükümlüdür. Başlıca NATO komutanlıkları da Komite'ye karşı sorumludurlar. Dolayısıyla, Komite'nin sürekli bir biçimde toplanabilmesi için her ülke, genelkurmay başkanını temsilen bir Daimi Askeri Temsilcisini de Askeri Komite'ye atamaktadır.

Üye devletlerin Avrupa ve Kuzey Amerika kıtasındaki topraklarını kapsayan NATO bölgesi üç uluslararası komutanlığa bölünmüştür: Atlantik Müttefik Komutanlığı (ACLANT), Avrupa Komutanlığı (ACE) ve Kanal Mans Komutanlığı (ACCHAN). Ayrıca bir de Kuzey Amerika kıtası için Bölgesel Planlama Grubu bulunmaktadır. Bu komutanlıklara atanan NATO komutanları, bölgesel savunma planlarının hazırlanmasından ve üye devletlerin kendilerine tahsis ettiği ulusal kuvvetlerin nasıl kullanılacağından sorumludur.

Soğuk Savaş Döneminde NATO'nun Stratejileri; *Topyekün Karsılık Stratejisi, Esnek Karsılık Stratejisi, Esnek Karsılık ve İleri Savunma Stratejisi*

Topyekün Karsılık Strateji: Kısaca Kuzey Atlantik bölgesinde ortaya çıkan bir komünist tehlike karşısında, ABD'nin Stratejik Hava Komutanlığı kanalıyla Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin önemli nüfus ve endüstri merkezlerine karşılıkta bulunulacağını öngörmekteydi. Böylece: NATO'nun artık geniş bir kara ordusu bulundurması da gerekmiyordu. Tercihen Amerikalı askerlerden oluşacak ve kendisine bir saldırı durumunda stratejik hava kuvvetlerinin de harekete geçmesini sağlayacak kadar bir kuvveti içermekteydi. Bu açıdan strateji; nükleer silahlarla karşılık yeteneği ile düşmanı hem sınırlı hem de topyekün bir savastan caydıracaktır; ya da nükleer silahlar durum gerektirdiği takdirde kullanılacaktır.

Topyekün karşılık stratejisi karşı tarafla girilecek her hangi bir çatışmada, karşı tarafın kullandığı silah türüne bakılmaksızın nükleer silah kullanılmasını içerir. Nükleer silahlar şehir, liman ve sanayi merkezlerini hedef alırken, taktik silahlarda karşı tarafın ordularının bertaraf edilmesinde kullanılacaktır.

Esnek Karsılık Stratejisi: "nükleer esik"i yükseltmek, diğer bir ifadeyle nükleer silahlara başvurma ihtimalinin azaltılması, konvansiyonel silah sistemlerinin yaygınlaştırılması, geliştirilmesi ilkesine dayanmıştır. Bu çerçevede esnek karşılık stratejisinin aşamalarına baktığımızda; Savunmanın öncelikle konvansiyonel silahlarla yapılması, düşmanın bu tür silahlarla durdurulmaya çalışılması, konvansiyonel silahların kullanıldığı savunma yeterli olmadığında ise; taktik nükleer silahların kullanılması ve nükleer silahlara başvurma sorumluluğunun karşı tarafa yükletilmesi, bu savunma yetmediginde de nükleer silahlara başvurulmasıdır.

Esnek Karsılık Stratejisinde; dsman saldırısının genel savas ve genel savastan daha küçük bir saldırı olmak üzere iki sekilde gerekleseceği ngrlmst. Stratejinin, topyekn karsılık stratejinden farkı; NATO savunmasının basarılı olamaması veya tehlikeye dsmesi durumunda nükleer silahların caydırıcılık etkisini artırmasıdır. Dolayısıyla stratejide asamalı nükleer silah kullanmak zorunda kalmanın bir baska amacı da karsı tarafı nükleer silah kullanmaya zorlamakla suçlayıp, bunun sorumlulugunu Dogu Bloku’na yüklemektir. NATO’nun bu strateji ile amacı; Dogu Bloku’nun da kendileri gibi davranmasını sağlayarak nükleer silah kullanılması riskini azaltmak istemistir. Hlbuki o güne kadar, Sovyetler Birliği hangi silahla saldırırsa saldırı mutlaka nükleer silahlarla saldırı bertaraf ediliyordu. Esnek karsılık stratejisi, ne esit bir saldırı olursa ona karsı nükleer silah kullanmayı değistirmiştir. Nükleer anlamda caydırıcılığın tahrip boyutu dsnldğinde maddi ve manevi olarak çok fazla kayıp verilmesi göze alınmamıştır.

Esnek Karsılık ve İleri Savunma Stratejisi: NATO’nun uyguladığı esnek karşılık politikası 1991 yılına kadar devam etmiş ve bu dönemde silahsızlanma ile ilgili önemli adımlar atılmıştır. Fakat esnek karşılık politikasının uygulandığı dönemde Avrupa ve aynı zamanda dünya coğrafyasında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Avrupa’da güvenliği korumak adına özellikle NATO bünyesinde ABD’nin Avrupa’ya yeni silahların yerleştirilmesi ve üslerin kurulması karşısında SSCB de bu politikaya karşılık benzer politika izlemiş ve Doğu Avrupa’da yer alan sosyalist cumhuriyetlerde kendi üslerini kurmuştur. Bu ise Avrupa’yı her an çatışmaya hazır bir duruma getirmiştir.

Diğer taraftan, yine bu dönemde İnan devrimi, sonrasında İnan – Irak savaşı, yetmişli yıllarda orta doğuda yaşanan petrol krizleri sonucu petrol fiyatlarının aşırı derecede yükselmesi kendi enerji ihtiyacını bu ülkelerden sağlayan Avrupa lkelerinin ilgili ülkeleri de NATO güvenlik alanı kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bütün bu sebepler ve aynı zamanda Sosyalist Blok ‘un da çökmesi ve Avrupa ‘da yeni ülkelerin de yer almasıyla NATO esnek karşılık stratejisi çerçevesinde İleri Savunma Doktrini sonucu İleri Savunma Stratejisi’nin de uygulanmasını gündeme getirmiştir.

Bu doktrin, atışmayıyerleşim merkezlerinden mümkün olduğunca ileride ve uzakta tutmayı öngörüyordu. Kanat lkeleri olan Türkiye ve Norveç’e dsen yk yine artırıyordu. Fakat kısa süre sonra, bu doktrinle, stratejik derinliğe sahip, sürpriz ve srat ilkelerine önem veren, kademeli düzenlenmiş Sovyetler Birliği birliklerine hareket inisiyatifverildiğianlaşıldı. Ortaya konan bu yeni strateji doğrultusunda ve Doğu Blokunun da yıkılmasıyla NATO stratejisi yumuşamış, NATO asker indirimine gitmiş, nükleer silahların sayısı azaltılmış ve hızlı hareket kabiliyetine sahip acil müdahale gücü ortaya

çıkarılmıştır. NATO böylece her türlü harekete karşı koyacak bir yapılanmaya dönüştürülmüştür.

3.2.4.NATO'nun Yeni Stratejisi ve Türkiye

Soğuk Savaş yıllarının çift kutupluluğunun sona ermesi, tek güç merkezinden oluşan yeni bir uluslararası ortama geçilmesine yol açmıştır. Yeni dönemde, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan sorunlar kendini göstermeye başlamıştır. Bunların başında Körfez bunalımı, Kafkaslardaki çatışmalar, Yugoslavya'nın parçalanması, Orta Doğu Barış Süreci, Keşmir, Kıbrıs ve Suriye sorunu gibi konular sayılabilir.¹⁹⁰ Buna karşılık dünyanın tek bir merkezden yönetilme eğilimleri de belirmiştir.

Yeni oluşan uluslararası ortam, Türkiye'nin Jeostratejik konumunda değişikliklere yol açmıştır. Sovyet coğrafyasından gelebilecek tehditlerin nispeten azalması, Türkiye'yi askeri açıdan rahatlatmıştır. Ancak son dönemde Karadeniz'in jeopolitiğinde meydana gelen değişim, bu azalmayı anlamlı olmaktan çıkaracak gibidir. Bugün için Türkiye'nin güvenliği bağlamında Soğuk Savaş döneminden çok daha istikrarsız bir ortam mevcuttur. Güvenlik konusunda, artık terörizm gibi unsurlar ön plana çıkmıştır. Türkiye kuzeyden gelebilecek tehditler karşısında rahatlamış gözükmesine rağmen Irak, İran ve Suriye gibi ülkelerden gelebilecek tehditler ve 1990'lı yılların başında ortaya çıkan ve halen devam eden etnik ve dinsel temelli bölücü ve ayırıcı terör örgütlerinin eylemleri,2010 yılından itibaren Arap baharının doğurduğu Suriye sorunu ve mülteci krizi ile karşı karşıya kalmıştır.

Soğuk Savaş sonrası meydana gelen çatışma bölgelerinin tam ortasında olan Türkiye, bu bölgedeki gelişmelerle yakından ilgilenmiştir. Bu kapsamda NATO İttifakı Türkiye açısından halen bir güvence unsuru olma özelliğini taşımaya devam etmektedir. Türkiye çevresindeki sorun alanlarına yaklaşırken temas halinde olduğu bölgesel ve küresel güçlerle de ilişkilerini geliştirmek durumundadır. Diğer taraftan Türkiye, NATO bütünlüğü ve AGİT sınırları içinde hareket etmeye özen göstermektedir.¹⁹¹

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin dış ilişkileri güvenlik ağırlıklı olmaktan uzaklaşmamıştır. Sovyet tehdidi ortadan kalkmış gözükmekle birlikte, Türkiye yoğunluğu daha az fakat çok odaklı bir tehdit haritasının ortasında yer almıştır.¹⁹² Değişen koşullara rağmen NATO üyeliği Türkiye'nin savunma ve güvenlik politikasının temel taşı olmaya devam etmektedir.

Türkiye güvenlikle alakalı uluslararası kararlara katılarak çevresinde oluşan çatışmaya dayalı riskleri azaltmaya çalışmaktadır. NATO üyesi çoğu ülkeden farklı olarak Soğuk Savaş

¹⁹⁰ Ersin Kalaycıoğlu, "Yeni Dünya Düzeni ve Türk Dış Politikası", Der: Faruk Sönmezoğlu, Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, 1998, s. 635

¹⁹¹ Hikmet Erdoğan, Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s. 187

¹⁹² Ersin Kalaycıoğlu, A.g.e.s. 646

sonrasında Türkiye'nin NATO'yu sorgulamamış olması dikkat çekicidir. Yeni koşullar, NATO gibi yapılanmaları Türkiye için daha önemli hale getirmiştir.¹⁹³

NATO, Soğuk Savaş sonrasında genişleme politikası içerisine girmiş ve tüm üyelerinden bu konuda destek almıştır. Türkiye de genişleme ile ilgili NATO Konseyi'nin aldığı kararlarda olumlu oy kullanmıştır. NATO, genişlemeyi yeni bir kutuplaşmaya sebebiyet vermeyecek şekilde barışı ve istikrarı sağlayacak bir mekanizma olarak görmektedir.

NATO kendine genişleme dışında yeni bir strateji belirlemeye çalışmaktaydı ve 11 Eylül terör saldırıları bu stratejiyi belirlemede önemli bir yer tutmuştur. NATO, saldırılar sonrasında ilk defa 5. maddeyi işletmiş ve NATO üyeleri ABD'ye terörizmle savaş konusunda tam destek vermişlerdir. NATO'nun gelecekteki rolü, bu sayede terörizme karşı mücadele olarak ortaya çıkmıştır. NATO ve ABD, İttifakın devamı için gerekli olan bir düşmana sahip olmuşlardır.

NATO'nun yeni stratejisine göre, Avrupa'da güvenlik ve istikrarın temel unsuru olan kolektif savunma örgütü olarak transatlantik bağ muhafaza edilecek, 5. madde görevleri önem ve önceliğini koruyacak, 5. madde dışı görevler de İttifakın alanına dahil edilecek, İttifakın faaliyet alanı için daha geniş komuta ve kuvvet yapısı oluşturulacak, terörizme karşı mücadelede daha aktif rol alınacaktır.¹⁹⁴

ABD'nin belirlediği terör kavramının muğlak bir yapıda olması, mücadele alanını neredeyse küresel hale getirmektedir. ABD'nin NATO aracılığıyla kısa dönemde Doğu Akdeniz ve Kafkasları denetlemeyi planladığı; uzun dönemde ise, Kafkaslar'dan açılacak kapı sayesinde ve Türkiye aracılığıyla Orta Asya'ya açılmak, bu bölgedeki ülkelerle işbirliğine gitmek istediği değerlendirilmesi yapılmaktadır. Terörizmle mücadelede NATO ile AB'nin görüş birliği içerisinde olması, ilişkilerin gelişmesini sağlamaktadır. AB başkanlığında yapılacak olan operasyonlarda NATO imkan ve kabiliyetlerinin kullanılması her iki taraf açısından da avantajlıdır. AB, bu sayede fazla harcama yapmadan güvenlik konusunda ciddi bir potansiyele sahip olacak¹⁹⁵, NATO ise, Avrupa'daki sorunları AB'ye devrederek kendini alan dışı müdahalelere yoğunlaştırma şansını yakalayacaktır. Ancak bu durumda AB üyesi olmayan Türkiye gibi NATO üyesi ülkelerin konumların ne olacağı ve Avrupa güvenliğinde söz sahibi olup olamayacakları konusunda tartışmalar devam etmektedir. AB, üyesi olmayan ülkelere AB'nin ortak dış güvenlik politikasında ve savunma politikalarında yer vermemek niyetinde iken ABD, NATO'nun tamamen devre dışı bırakılmaması ve Avrupa güvenliği konusunda endişesinin olmaması düşüncesi ile NATO üyelerinin dışlanmasını istememektedir. Burada esas tartışma Türkiye üzerinde cereyan

¹⁹³ Ahmet Davutoğlu, Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, 2001, s. 234-236

¹⁹⁴ Hasret Çomak, "Genişleyen NATO'nun Güvenlik Yaklaşımı ve Büyük Ortadoğu Projesi", Stratejik Öngörü, Yıl:1, Sayı:2, 2004, s. 21

¹⁹⁵ Hasret Çomak, A.g.e.s. 24

etmektedir zira birçok Avrupalı ülke Türkiye'yi güvenlik politikalarından dışlama niyetindedir. Türkiye ise Avrupa güvenliğinden dışlanmak istememekte ve gelişen koşullarda bu durumu bir güvenlik ve entegrasyon sorunu olarak görmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin güvenlik bağlamında elindeki en iyi argüman olarak NATO ittifakı görünmektedir.

ABD, terör algısına yeni bir boyut kazandırmaya çalışarak alan dışı müdahaleleri meşru kılmayı hedeflemektedir. Soğuk Savaş çerçevesinde, üçüncü dünya kavramının ortaya çıkışıyla terörizm gerçek bir dış siyaset aracına dönüşmüştür. Avrupa aşırı tehlikeli bir çatımsa bölgesi haline gelince, terörizm, faaliyet alanı olarak üçüncü dünya ülkelerini tercih etmiştir.¹⁹⁶ Soğuk savaş sonrası dönemde, terörizm, modern toplumun güvenliğine yönelik önemli bir tehdit algılaması olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Özellikle, Soğuk Savaş döneminde terörist eylemler bir komuta kontrol mekanizmasına ve tanımlanmış siyasi, toplumsal ve ekonomik araçlara sahip tanımlanabilir bir örgüte mensup kişiler tarafından gerçekleştirilirdi. Bu örgütler hedeflerini seçerken şiddetin dozunun yüksek olmasından kaçınmaya çalışarak düşman gördükleri düzenin en önemli sembollerine yönelirlerdi. Hedef belirlemenin ideolojik boyutunun öne çıkması 1990'lar sonrası içinde sık rastlanan bir durum olmuştur. Bugün gelinen noktada hedef belirlemedeki mantık aynı kalsa da şiddet dozunun yükselmesi yeni dönem örgütlerin önemli bir özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. 2010 yılından sonra dini motifli terör örgütlerinin şiddet boyutunun artmasındaki nedenlerden biri, teröristlerin eylem yapma deneyimleri ve kendilerine destek veren ülkeler sayesinde gelişmiş silahların artmasıdır.¹⁹⁷

11 Eylül 2001, terörizmin boyutları bakımından bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Bu tarihten önce, terörist eylemlerin çoğu konvansiyonel patlayıcıların kullanımından ibaret kalmış ve bunların en ölümcül olanlarında bile ölü sayısı yüzlü rakamları aşamamıştır. Artık terörizmin bir sıçrama gerçekleştirdiği söylenmektedir. 11 Eylül'den itibaren terörist örgütlerin eşzamanlı saldırı yeteneği, saldırıların teknik açıdan mükemmelliği, faillerin kendi ölümlerine gidişlerindeki kararlılık, ekonomik ve askeri hedeflerin seçiminde gözetilen simgesellik, terörün ne düzeye geldiğinin bir göstergesi sayılabilir. 11 Eylül saldırıları, terörizm ile uluslararası insan hakları hukuku arasındaki ilişki bakımından da bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Zira önceleri anti-terör operasyonları daha ziyade ulusal düzeyde cereyan etmişken, 11 Eylül'den sonra terörle savaş ulusal sınırları aşan bir boyut kazanmıştır.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Murat Saraçlı, Uluslararası Hukukta Terörizm, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı.1-2, Yıl 2007, s. 1050-1051

¹⁹⁷ Burak Tangör, Uluslararası Terörizmdeki Gelişmeler, 11 Eylül bir örtülü operasyon mu? Uluslararası Terörizm ve Dış Politika, Der: Osman Metin Öztürk, Biltak Yayınları, Ankara, 2002, s. 99-106

¹⁹⁸ Murat Saraçlı, A.g.e, s. 1056

3.3. AB - AVRUPA BİRLİĞİ

3.3.1. AB'nin Genişleme Süreci ve Güvenlik Açılımı

Avrupa entegrasyonu, Doğu Avrupa'nın istikrarını doğrudan etkileyen en önemli olgular arasında yer almıştır. Ayrıca, Doğu Avrupa'ya istikrar kazandırılması hem Avrupa Birliği entegrasyonu için hem de tüm Avrupa'nın güvenliği için temel bir sorunsal olarak kabul edilmiştir. Almanya'nın yeniden birleşmesi, önceleri, Batı Avrupa'daki klasik güvenlik ikilemelerine benzer yeni koşullar ortaya çıkarmıştır. Alman sorunu ve coğrafi yayılma gibi iki mesele, Alman birleşmesi ile yeniden belirginleşmiştir. Birliğin genişleme politikasında Doğu Avrupa ülkelerinin yer alması, Avrupa Birliği'nin uzun vadeli politikalarına ivedilik kazandırmıştır. Sürecin hız kazanmasının temel sebebi, Almanya'nın yeniden birleşmesinin yarattığı kaygıların ortadan kaldırılması ile ilgilidir. Birliğin genişleme stratejisi, genişleme tartışmalarının gölgesinde kalmıştır.

Alman birleşmesi, bölgesel sistemde yeni çekim merkezi yaratan Soğuk Savaş sonrası, bölgesel güç yapısının yeniden tanımlanmasının en önemli aşamasıdır. Birleşme, Doğu Avrupa'da ulusal-etnik bölünmeler ve siyasi istikrarsızlık ile birlikte Almanya'nın çıkarlarının yeniden ağırlık kazanmasına rağmen gerçekleşmiştir¹⁹⁹. Avrupa Birliği'nin, bölgesel güç dağılımı üzerinde çok etkisinin olmadığı ilk dönem genişlemeleri, Birlik içinde jeopolitik dengeleri yeniden düzenlemiştir. İç dengeler itibariyle İngiltere'nin Birliğe katılımı, Avrupa Birliği'nin güç yapılanmasına dinamik bir etki kazandırmıştır.

1990'ların ortalarından itibaren, dördüncü genişleme Birlik içinde, sadece Kuzey ve Güney Avrupa ayağını güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda Almanya lehine dengelerin değişmesine de etki etmiştir. Almanya, Doğu Avrupa'daki konumunu güçlendirme hedefini gerçekleştirmeye yönelmiştir. Bu yönelim, Polonya'nın Birlik üyeliği yolunu açmıştır. Alman birliğinin sağlanması, Avrupa Birliği içerisinde doğu genişlemesi sürecinin bir aşaması olarak değerlendirilerek, daha ileri aşamalar için bir adım olarak görülmüştür.

Avrupa'da ilk dönemler Alman birleşmesi, Alman sorununun yeniden baş göstermesi olarak değerlendirilmişse de, güvenlik ikilemleri açısından Avrupa bütünleşmesine zarar vermemiştir. Avrupa Birliği, Soğuk Savaş'ın getirdiği ittifak sistemi ve ona bağlı olarak beliren ilişkilerin köklü biçimde değişmesine paralel olarak, askerî olmayan hedeflere ve dış politika alanındaki amaçlarına hizmet etmesi için kendi güvenlik nüfuzunu oluşturmaya başlamıştır. İşte Birliğin genişlemesi de iki ayaklı bir stratejiye dayandırılmıştır: Doğu Avrupa ülkelerinin demokratik dönüşümlerine yardımcı olacak şekilde iktisadi ve kurumsal

¹⁹⁹ Canbolat, Almanya ve Dış Politikası.

yardım sunmak ve kurumsal reformlar yoluyla genişleme için hazır hale getirilecek ve derinleştirilecek Avrupa entegrasyonuna bu bölge ülkelerinin katılımlarını sağlamak.

Yugoslavya'nın dağılması sonrası başlayan şiddet olayları ile eşzamanlı olarak, Birliğin doğu genişlemesi de Avrupa kamuoyunun gündemine girmiştir. Birliğin "*Geniş Avrupa*" üzerine ilk politikaları, geleceğe ilişkin uzun vadeli tedbirler olmaktan çok, tepkisel olmuştur. Etnisiteler arasındaki çatışmaları güçlü bir politika ile durduramaması, uluslararası ilişkilerde Birliğin güvenlik aktörü olarak imajını olumsuz etkilemiştir.

Doğu genişlemesi, Avrupa Birliği için doğu sınırını daha ileri taşınması ve Doğu Avrupa'da istikrara katkı sağlama potansiyelinden dolayı güvenlik işlevi yerine getirmesi açısından önemli görülmektedir. Yugoslavya'nın dağılması, bölgesel düzeyde iç siyasi gelişmelerin, güvenlik meselelerine olan etkisini ve güvenliğe ilişkin bağlantısını açıkça ortaya koymuştur. Doğu genişlemesi, üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada Avrupa Birliği, sekiz ülke ile bağlarını güçlendiren, her bir ülkeye özel ve farklı strateji geliştirip takip etmiştir. 2004 yılında Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Slovakya ve Slovenya; 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya Birliğe üye olmuşlardır. Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya ile de katılım görüşmeleri başlatılmıştır. Hırvatistan 2013 yılında birliğe dahil edilmiştir. İkinci aşamada, Avrupa Birliği, çatışma önleme ve uyuşmazlıkların çözümü süreçlerinde uluslararası seviyede daha katılımcı bir rol üstlenmeye başlamıştır. Üçüncü aşama, genişleme ile ilgili olarak, Avrupa ile Akdeniz ülkeleri arasında bir bağ kurulmuştur. Bu bağlar, önemli jeopolitik ve istikrar sağlayıcı hedeflere odaklanan antlaşmalar imzalanması yoluyla kurulmuştur.

Avrupa Birliği genişlemesinin en kapsamlı stratejisi, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için geliştirilmiştir. Avrupa Birliği yönetim tarzının ilke ve normları üzerine getirilen yaklaşımlar ve yapılan uyarlamaların bir sonucu olarak, henüz üyesi olmasa da bu bölge ülkeleri, Avrupa Birliği sisteminin tamamlayıcı bir parçası haline gelmişlerdir. Bölgeye yönelik genişleme stratejisinde, üyelik kriterlerinin başarıyla yerine getirilmesi esastır. Doğu Avrupa ülkelerine yönetim standartları ve ilkeleri sunarak, bu ülkelerin demokratik dönüşümlerini başlatmaları ve tamamlamalarında Avrupa Birliği birincil rol oynayarak, güvenlik çıkarlarını da ortaya koymuştur.

Üyeliğin siyasi kriterleri, Birliğin güvenlik çıkarları ile uyumlu olacak şekilde tanımlanmıştır. Doğu Avrupa'da var olan askerî güvenlik ihtiyaçları ve sorunlar, Avrupa Birliği'nin geliştirdiği ve uyguladığı genişleme politikasının özünü teşkil etmemektedir. Avrupa Birliği burada askerî güvenlik tedbirlerinin uygulanmasından ziyade, orta ve uzun vadede daha etkili ve güçlü sonuçlar ortaya çıkararak güvenlik tedbirleri içeren bir strateji takip etmektedir. İşte bu nedenle, bölgenin acil ihtiyaçlarının karşılanması için NATO, sahip

olduğu imkân ve yeteneklerle ön plana çıkmıştır²⁰⁰. Bölgesel güvenlik ihtiyaçları, Avrupa Birliği'nin bir güvenlik aktörü olarak varlığını devam ettirebilmek için NATO ile bağlantılı olarak hareket etme gereğini ortaya koymuştur.

Balkanlarda mevcut askerî güvenlik ihtiyaçlarına, şu durumda sadece NATO'nun imkân ve yeteneklerinin yanıt verebilmesi, Birliğin sınırları ötesinde güvenlik işlevi yerine getirmede şimdilik geri kaldığını ve NATO'nun askerî müdahale yeteneği dolayısıyla Avrupa güvenliğinde lider rolünü ve konumunu muhafaza ettiğini göstermektedir. Yine de bu durum Avrupa Birliği için olumlu yönde gelişme göstermesi için fırsat yaratmaktadır. ABD liderliği ve NATO gücü, Avrupa Birliği için kendi özerk güvenlik ve savunma politikasını ortaya çıkarmak ve güçlendirmek için bir motivasyon görevi de görmektedir.

Avrupa Birliği liderliğinde girişilecek operasyonlarda NATO'nun imkân ve yeteneklerinin kullanılmasını öngören anlaşmalarla birlikte hız kazanan AGSP, Avrupa Birliği'nin bölgesel güvenlikte oynadığı rolü de arttırmıştır²⁰¹. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus vardır; Avrupa Birliği askerî gücü ve operasyonları, ABD'nin benimsediği güç dengesi stratejisinden ve siyasal gerçeklik anlayışından uzak geliştirilmektedir²⁰².

3.3.2. Avrupa Birliği'nin Güvenlik Boyutu

Avrupa Birliği, bir güvenlik sistemi olarak doğmuş ve gelişme sürecini devam ettirmiştir. Avrupa'da entegrasyon fikri, II. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım ve sonrasında oluşturduğu tehditlerin bir sonucu olarak somutlaşmıştır. Avrupa'da çatışmalardan ve bunların yaratacağı tahribattan kaçınma, Avrupa entegrasyonunun özünü teşkil eder. Soğuk Savaş dönemi boyunca bölgesel entegrasyon, sayıca çoğalan işlev alanlarında ve katılımcı ülkelerin arasında tekâmül eden bir yayılma süreci olarak izah edilmiştir. Avrupa'da tam siyasal birlik hedefi doğrultusunda ilerleyen entegrasyon süreci, oluşumundan itibaren güvenlik sağlama işlevi yerine getirmiştir. Avrupa entegrasyonunun başarısı somut olarak, iktisadi gelişme, sosyal refah ve eski düşmanlar arasında güçlü bağlar ortaya çıkarmasında görülebilir. Batı Avrupa'nın II. Dünya Savaşından sonra olumsuz yönde değışen jeopolitiği, entegrasyonun yarattığı dinamik ile yeniden güçlenmeye başlamıştır.

Yeni dönemde birlik içerisinde durulan gündem maddeleri arasında; eski doğu bloğu ülkeleri, genişleme, istikrar ve güvenlik koşullarına bağlı olarak Avrupa'nın tehdit algılamasında yaşanan değışim yer almaktadır. İki kutuplu yapının sona ermesiyle, uluslararası ilişkileri ve devletlerin dış politika kararlarını şekillendiren parametreler de değışmiştir. Uluslararası yapıdaki bu köklü değışim, elbette algı dünyasına ilişkin sonuçlar

²⁰⁰ Üyelik Eylem Planı, 'Membership Action Plans,' <http://www.nato.int/issues/map/index.html> Erişim: 12/10/2006.

²⁰¹ NATO, NATO-EU Relations, NATO Handbook, 2002, <http://www.nato.int/docu/handbook/2001hb0403.htm> Erişim 24/11/2006

²⁰² Karaosmanoğlu, a.g.m., s.163.

doğurmuştur. Yeni dönemde bir önceki döneme benzer spesifik bir düşman/tehdit odağı bulunmaması, tehdidin oluşumu, hedefi ve yöntemleri üzerindeki belirsizliği/çeşitliliği bir kat daha artırmıştır. Tehdidin; kaynağı, zamanı, amacı, aracı, yeri, hedefi, tehdit kaynaklarının artmasına paralel olarak değişmiştir. Buna bağlı olarak etki alanı da, devletlerden bağımsız hareket eden unsurlar da göz önünde tutularsa, giderek artmıştır.

Mevcut uluslararası yapıda, ekonomik, sosyal, siyasal istikrarsızlıklardan, hukuki düzeninden, yönetim bozukluklarından, toplumsal sorunlardan, işsizlik problemlerinden, sınırların etkin korunmamasından ileri gelen iç sorunların, devlet sınırlarının ötesinde kolayca taşabildiği ve önemli istikrarsızlıklara neden olduğu sıkça gözlenmektedir. Devletin kısıtlı olarak bir başka devleti yada aktörü hedef almayan iradesi ve uygulamaları, olumsuz dışsalıklar yaratabilmektedir. Bu gelişmeler veya bölgenin jeopolitik ve stratejik konumu, bölgesel ve küresel güçlerin çıkarları ile dengeler üzerinde yaratacağı etki itibariyle uluslararası güvenlik meselesi haline gelebilmektedir. Ayrıca terör örgütleri artan teknoloji, ulaşım, iletişim, haberleşme ve bilgi edinme kaynakları sayesinde, aynı anda değişik ülkelerde eşzamanlı saldırılarda bulunabilmektedir. Hedef, araç, zaman ve yer bakımından tespit edilerek terör saldırılarının önlenmesinde yaşanan zorluk, devletin çıkar algılamaları ve tutum farklılıkları ile birleşince, terörizmin kalıcı olarak çözülmesi ve güvenliğin korunması mümkün olmamaktadır.

Tabiat dengesinin değişmesi ve buna bağlı olarak küresel ısınma, barındırdığı tehditlerin derecesi, etki alanı ve hızı itibariyle acil tedbirler alınması gerektiren ortak güvenlik meselesi olarak, uluslararası ilişkileri gündemine girmiştir. Milliyetçiliğin, ırkçılıkla birlikte şiddete dönüştürülmesi, soğuk savaşın bittiği dönemde, eski sorunları yeniden alevlendirmiştir.

Avrupa Birliği, mevcut ya da muhtemel tehditler ve istikrarsızlık unsurlarını, öngörülebilirlik kriterlerinin yanı sıra, yapısal olması, süreli olması, tarafları, unsurları ve boyutları, kullanılacak çözüm yöntemleri bakımından da detaylı olarak tanımlamaya ve bu doğrultuda gerekli politikaları geliştirmeye çalışmaktadır. Burada gözetilen husus; tehditlerin özelliklerine göre uygun politikalar ve araçlar geliştirerek hem Avrupa güvenliğine katkı yapacak kalıcı çözümlerin ortaya çıkarılması hem de Avrupa Birliği sisteminin, Avrupa güvenliğinde daha güçlü rol oynamasını sağlayacak etkili bir konuma ve yeterli bir kapasiteye ulaşmasıdır. Bu doğrultuda da Birliğin güvenlik çıkarları yeniden gözden geçirilmiştir. Avrupa Birliği, güvenlik çıkarlarını ele alırken aynı zamanda siyasal sistemin etkin ve uyumlu bir Ortak Dış Politika ve Güvenlik/Savunma Politikası izlemesine imkân verecek kurumsal yapı ve karar mekanizması değişikliklerine gitmiştir.

1996 yılında on Doğu ve Orta Avrupa ülkesi²⁰³ Avrupa Birliği üyeliği için başvuruda bulunmuştur. Doğuya genişleme stratejisi; kurumsal anlamda büyüme, Doğu Avrupa'da demokratik dönüşüm, bölgesel sistem açısından istikrar tesis edilmesi gibi Avrupa Birliğinin hedefleri arasında gösterilebilecek alanlarda, entegrasyon sürecinin getirdiği bir yöntem olmuştur. *Doğu genişlemesi*, çok boyutlu bir süreçtir. Bu süreç, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin katılımı ile coğrafi genişleme, Balkanlara yönelik uzun vadeli entegrasyon stratejisi "*Avrupa Komşuluk Politikasının (European Neighbourhood Policy) aşamalı olarak "Geniş Avrupa"*²⁰⁴ (Nider Europe) çevresindeki ülkelerin demokratikleştirilmesi, şeffaflaştırılması ve siyasi istikrarına katkı yapacak şekilde geliştirilmesi yoluyla yürütülmektedir.

Avrupa Birliği'nin güvenlik işlevleri, sistemin esas unsurlarındandır. Bununla birlikte Avrupa Birliği, klasik bir güvenlik aktörü ya da sistemi değildir. Avrupa Birliği'nin kendine özgü kimlik özellikleri mevcuttur. Avrupa Birliği, hem NATO ve AGİT'le birlikte hem de onlardan bağımsız olarak Avrupa'nın bütününde güvenlik ortamının yaratılmasına katkıda bulunmaktadır. İşte bu nedendir ki güvenlik, Avrupa Birliği'nin bütünleştirici dinamiklerinden ayrı tutulamaz.

Avrupa Birliği'nin güvenlik rolü şu zeminde şekillenmekte ve gelişmektedir: Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası²⁰⁵ periferisi için bir model ve istikrar kazandırıcı nitelikte biçimlenen ve sistemin refah, barış ve güvenliği sağlama yönünde egemenlik devrine dayalı faaliyet gösterdiği, iktisadî, anayasal, askerî, sosyal, kültürel işlevleri, hâlihazırda devam eden Birliğin genişleme politikası, güvenlik işlevini yerine getiren en önemli süreç olarak algılanmaktadır. Genişleme süreci, hem kimlik hem de güvenlik açılımları içermektedir. Kimlik ve güvenlik yaklaşımında, Avrupa'nın varlığının korunması ve kıtanın güvenli kılınması ana unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin genişleme politikası "*önleyici güvenlik politikası*" çerçevesinde incelenebilir."²⁰⁶ Nitekim, Soğuk Savaş sonrası kıtanın değişen güvenlik mimarisi, Avrupa'yı, çevresi için önemli etkiler yaratan genişleme stratejisine daha fazla ihtimam göstermeye zorlamıştır.

3.3.3.AB'nin Bölgesel Ve Küresel Güvenliğe Bakışı

Avrupa Birliği kendini barışı, insan haklarını, temel hak ve hürriyetleri koruyan devletler topluluğu olarak tanımlamaktadır. AB, 500 milyon nüfusu ile dünya gelirinin dörtte

²⁰⁴ "Geniş Avrupa" tabiri, Belarus, Moldova, Rusya, Ukrayna, Güney Kafkasya ülkeleri ve Barselona Süreci katılımcılarını (Filistin Yönetimi de dahil) içermektedir.

²⁰⁵ Hasret Çomak, Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye: Soğuk Savaş Sonrası Avrupa'da Güvenlik Yapılanması Sorunları, (İstanbul: Tasarım Yay., 2005)

²⁰⁶ İbrahim S. Canbolat, Almanya ve Dış Politikası: Ulusal Çıkar, Ulusal Birlik ve Kamuoyu Tercihi Açısından Bir İnceleme, (İstanbul: Alfa, 2003), s. 168.

birine sahip olmakla birlikte, dünya ticaretinin de beşte birini gerçekleştirmektedir. Dünyadaki kalkınma ve insani yardımların yarısı yine AB kaynaklıdır. Mevcut uluslararası örgütlerde AB üyeleri önemli görevler üstlenmektedir. Soğuk savaş döneminde rekabet içinde olan diğer blok üyesi Avrupa ülkeleri, şu anda AB içinde yeni savunma sistemi içine alınmış ve güvenlik örgütüne üye olmuşlardır. Avrupa, gelişmiş bir ekonomiye sahip olma özelliğine rağmen yavaş bir büyüme oranına sahiptir. AB nüfusunun giderek yaşlanması ve bunun sosyal sistemi tehdit etmesi, acil önlemlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır. Soğuk savaşın bitmesiyle birlikte eskiye ait olan güvenlik algılayış biçimi ve güç dengesi hızlı bir değişim geçirmektedir. Çin ve Hindistan'ın hızlı büyüme oranları, Rusya'nın yeniden küresel güç olma isteği ekonomik ve güvenlik güç dengelerinin değişimine neden olmaktadır. Avrupa'nın petrole ve gazı bağımlılığı önceki dönemlere oranla artarak devam ettiği gibi, ekonomik rekabet ve yeni güvenlik tehditleriyle de karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla küresel güç güdüsüyle hareket eden devletlerarasındaki hammadde temini, enerji kaynaklarına sahip olma isteği ve yeni pazarların bulunması, rekabeti de beraberinde getirmektedir. AB'nin genişlemesiyle birlikte yeni komşuluk ilişkileri ve yeni sınırlar ortaya çıkmıştır. Avrupa bir yandan çekirdek Avrupa'dan coğrafik olarak büyük Avrupa'ya dönüşürken diğer yandan da bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Organize suçlar, bölgesel çatışmalar, terörizm, kitle imha silahlarının yayılması ve kimi ülkelerin devlet olma hüviyetini kaybetmeleri gibi önemli sorunlar bunlara dâhil edilebilir. Karşılaşılan sorunların engellenmesi ve çözülmesi için AB bir yandan, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesinde askeri önlemler alırken, diğer yandan Avrupa Komşuluk Politikası ve Barcelona süreci gibi ekonomik ve stratejik politikalar ile de önlemler almaktadır. Bu noktada, askeri seçeneği öncelikli olmaktan çıkartan genişletilmiş güvenlik kavramıyla diplomasi ve işbirliği çerçevesinde sorunların diyalog yoluyla çözülmesi öncelik olarak düşünülmüştür. Ancak ulusal çıkarların öncelenmesi birliğin ortak karar almasını çoğu zaman engellemektedir.

Avrupa Birliği'ni oluşturan üyelerin "Ortak Tehdit" ve "Güvenlik" algılaması konusunda uzlaşmaları, Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikalarının temelini oluşturmaktadır. Stratejik Güvenlik Belgesi'nin uygulanması Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının etkili faaliyet kapasitesine sahip olması, onun güvenilir ve inandırıcı bir başlangıç yapmasına imkân sunabilir. AGSP, Avrupa zirvesi tarafından kabul edilen ilk güvenlik politikası belgesidir ve bu nedenle tarihi bir özellik taşımaktadır. Bu belgenin kabulüyle Avrupa Birliği'nde savunma ve güvenlik konusunda paradigma değişikliğine gidilmiştir. Avrupa Birliği kapasitesi dahilinde dünya çapında güvenlik konusunda sorumluluk üstlenmekte ve küresel bir oyuncu olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte çok kutuplu dünya fikri ve Amerika ile işbirliği vurgulanmakta bundan dolayı da hiçbir

biçimde Amerikan Ulusal Stratejisinin karşıtı ya da rakibi gibi görülemeyeceğinin altı çizilmektedir. Güvenlik Stratejisi, Avrupa Birliği'nin kendi içinde bütünlüğünü gösterdiği gibi, yeni tehditlere karşı istekliliği ve Atlantik ötesiyle diyalogun yoğunluğu vurgulanmaktadır. Belgenin üçüncü bölümündeki tarifin yeterince açık olmaması önemli eleştiri konusudur. Çünkü herhangi bir müdahalenin Avrupa politikasına ne denli etkisinin olabileceği yeterince açıklanmamıştır. Avrupa Birliği, AGS'nin aktif, müdahale yeteneğine sahip ve tutarlı olması öngörülürken, bunların nasıl olacağı belirsizdir. Bu bölüm somutlaştırılmamıştır. İran ve Arap ülkelerindeki gelişmeler doğrultusunda bu belge, aynı zamanda üye devletlerin kendi aralarındaki görüş ayrılıklarının giderilmeye çalışıldığı ve ortak dış politika geliştirdikleri bir deneme olabilir. Bunun dışında belgede üye ülkelerin aralarındaki görüş ayrılığına son vermeleri ve ortak dış politika geliştirmeleri çağrısı yapılmaktadır. Belgedeki belirsizliklere ek olarak, NATO-AGSP ve ABD-AB ilişkisinin nasıl olacağı detaylandırılmamıştır. Diğer bir ifadeyle, askeri ve sivil müdahaleler nasıl olacaktır? NATO askeri müdahaleyi üstlenip AB'de diplomatik, ekonomik ve kriz önleyici önlemleri mi alacaktır? Yoksa bu iki organizasyon birbirinin rakibi ya da birbirlerinin tamamlayıcısı pozisyonunda mıdır? Bu ve benzeri sorular cevapsız bırakılmıştır.

Küresel ölçekte çatışma alanlarına bakıldığında NATO'nun öncü ve belirleyici bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Libya krizinde olduğu gibi, NATO'nun sorunun çözümündeki gücü göz ardı edilememekte ve AB ülkelerindeki görüş ayrılığı ve ulusal öncelikler, birliğin çıkarlarından daha önce gelmektedir. Ortadoğu ve dünyanın birçok yerinde çözülememiş çatışmalar bulunmakta ve bunlara sürekli yenileri eklenmektedir. Devletin bir kurum olarak etkinliğini yitirmesi veya devlet olarak görevlerini yerine getirememesi kriminal olayların artmasına neden olmakta, yasa dışı göçleri teşvik etmekte ve denizlerde korsanlık gibi yasadışı gelişmelere neden olmaktadır. Böylece çatışmaların çıktığı bölgeler, komşu devletler için de güvensiz bölgeler oluşturmaktadır. Terörizmin başka boyutlara taşınması ve organize suç örgütlerinin ortaya çıkması yeni tehdit biçimlerini de beraberinde getirmektedir. Bu gelişmelerden Kıta Avrupa'sının ve diğer bölgelerin etkilenmesi kaçınılmazdır. Buna ek olarak Suriyedeki iç savaşın devam etmesi ve mülteci krizi, terör örgütlerinin avrupadaki kanlı eylemleri, İran'ın atom konusunda çalışmaları oldukça yol kat etmiş olmakla bölgenin istikrarını ve silahsızlanma sistemini tehdit etmektedir. Buna karşın entegrasyonun getirdiği sosyal ve ekonomik eşitsizliklere, bu ve benzeri yeni tehditler eklendiğinde sorunların çoğalmasına katkı sağlamaktadır. Arap Baharı olarak adlandırılan gelişmeler ve mültecilerin durumu Avrupa'nın jeopolitik çevresini de hareketli hale getirmiştir. Avrupa Birliği kurumsal olarak kendisi ve birlik üyeleri, komşuluk ilişkilerini yeniden değerlendirmek durumundadır.

3.3.4. AB'ne Göçün Güvenlik Üzerine Etkileri

21.yy'a kadar uluslararası göç, göç alan ülkeler tarafından ekonominin gelişmesi için bir araç, göç veren ülkeler için de az gelişmişliğin bir sembolü olarak görülmüştür. Avrupa'nın ekonomik kalkınmasını takip eden dönemde birçok coğrafyadan kalkınmış Avrupa ülkelerine göç başladı. Hatta bu kalkınmayı hızlandırmak için yabancı ülkelere işçi isteyen bu ülkelerin kendisiydi. Fakat bu göç akışının Afganistan, Afrika ve Ortadoğu'daki gelişmelerle durdurulamaması nedeniyle Avrupa ülkelerinde yaşayan göçmen sayısı 2016 yılına gelindiğinde 50 milyonu bulmuştur. Göçmenler, son yıllarda muhafazakârlaşan bir görüş çerçevesinden, iktidarlarca güvenlik kaygısına dönüştürülmekte ve yönetiş sürecinde kullanılmaktadırlar. Bu bağlamda göçmenler ulusal egemenliğin karşısında mutlak bir korkuya dönüştürülmüşlerdir.²⁰⁷

Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra güvenlik, terörizm, göç ve toplumsal korkular arasındaki sınırlar birbirine geçmiştir. Göç, 21. yüzyılın en önemli güvenlik endişelerinden biri haline gelmiştir. Bunun yanında, göçün siyasallaştırılması, demokrasinin getirdiği birlik ve çoğulculuk söylemleri arasındaki çatışmaların ulusal hükümetleri etkilemesiyle kaçınılmaz olarak ortaya çıkan bir süreçtir. 11 Eylül saldırıları ile güvenlikleştirme ağır basmaya başlasa da son yıllarda AB ülkelerinde yaşanan nüfusla birlikte genç işgücü ihtiyacının giderek artacak olması ekonomikleştirme söylemini de ön plana çıkarmaya başlamıştır. Güvenlikleştirme söyleminin baskın olmasının sebebi, ulusal hükümetlerin giderek artan göç akımını engelleme, medya baskılarını yatıştırma ve kamuoyunu göçe ilişkin korkuları konusunda rahatlatmaya ilişkin yaklaşımları ile yakından ilgilidir. 2004 yılında İngiliz İçişleri Sekreterliği görevinde bulunan David Blunkett'in de belirttiği gibi, sosyo-ekonomik açıdan sorunlu dönemlerde toplum günah keçisi arama ihtiyacını genelde göçmenlere yönelmektedir.

Göçmen sayısının artması, göçü siyaseten, iç güvenlik temelinde, kültürel, sosyal veya ekonomik açıdan Avrupa'da önemli bir sorun haline getirmiş ve söz konusu 'yabancılar' ile yerel halk birbirlerinin farklarını çözmeye ve anlamaya başlamışken 11 Eylül saldırıları göç olgusuna bambaşka bir boyut katmıştır. Tüm çözümlenmiş ve göç algısı üzerinden yürütülmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu da Göç ve göçün getirdiği sorunlardan kurtulmak için en iyi çözüm olarak göçmenlerin Avrupa Kalesi'ne girmesini zorlaştırmayı hedefleyen politikaların çok verimli sonuçlar doğurmadığı artık görülebilmektedir. Yasal göçün önüne koyulan bu sınırlar yasadışı yollar için bir baskı oluşturmaktadır.

Göçün siyasi hayatın güvenliğine etkileri yasal metinlerle düzenlenmeye çalışılmıştır. AB ve üye ülkeler tek yönlü gerçekleşen göç için gereken önlemleri bu yolla almaya

²⁰⁷ Ayhan Kaya, "Göç: Güvenlik ve Korkunun İktidan" Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, 8-11 Aralık 2005, İstanbul. s.25

çalışmaktadır. Özgürlüğün merkezi olarak lanse edilen Avrupa'nın göçmenler için de aynı temelde yaklaştığı metinler mevcuttur. Fakat genel olarak alınan kararlara göçün Avrupa güvenliğine tehdit oluşturma potansiyeline göre şekil verilmiştir. Göçmenlerin haklarının verilmesi konusunda isteksiz olan yönetimlerin de söz konusu güvenlikleştirme temelinde hareket ettiğini anlamaktayız.

Kültürel olarak göçün güvenlikleştirme boyutu ise çok daha etkindir. Zira Avrupa'da kimlik oluşturmak son dönemin sıcak gündem maddelerinden. Bu kimliği oluştururken kullanılan argümanlardan ortak veya karşıt değerler üzerine geliştirilenlerin göçmenler üzerine etkisi tartışılmaz. Avrupa kimliğini oluştururken kullanılan karşıtlık, göçmenlerin buldukları ülkelerdeki hayata adaptasyonunda büyük güçlük çıkarmaktadır. Buldukları ülkelerin bir parçası olarak hissedemeyen göçmen grupları da bu ayrışmadan dolayı kendilerini farklı bir kültürel yere oturtmaktadırlar.

Ekonomik hayata etkileri incelendiğinde ise Avrupa halklarının göçten etkilendiği algısı ile karşılaşmaktadır. Refah devleti durumunu negatif etkilediği düşünülen göç için devletin kaynaklarının paylaşılması için önlemler alınması gerektiği fikri genel kanıdır. İş sahipliğini de etkilediği yorumuyla karşı çıkılan göçün söz konusu devletlerin refah devleti olabilmesi için gereken altyapının oluşmasına katkısının ne denli büyük olduğu gerçeği ile incelenmelidir. Fakat bugün Avrupalı orta sınıfa üzerindeki ekonomik baskının nedeni olarak göçmenler görülmektedir. Emekleri ve vergi gibi parasal katkıları ile devletlere olan katkılarının yanında ekonomik olarak gelişmeleri ile kurdukları işletmelerde istihdam da yaratmaktadırlar. Siyasal ve kültürel alanlarda güvenlikleştirilen göç olgusunun temelinde ekonomik perspektif yattığı düşüncesi bu bağlamda güç kazanan bir olgudur.

Genel olarak Avrupa'da göçün güvenlikleştirilmesi, tüm hukuksal/siyasal çabalara rağmen göçmenlerin toplumsal hayata ve söz konusu ülkelerdeki günlük yaşama entegre edilebilmesini zorlaştırmaktadır. Özgürlük ve refah odağında hareket eden AB ise göçü güvenlik açısından ele almaya başladığında 'Avrupa Kalesi' ya surlarını büyütmede ya da güvenlik kuleleri inşa etmeye başlamaktadır. Böylece de ulaşılmaz, kapalı bir toplum haline gelme olasılığında söz edilebilmektedir.

3.3.5. Türkiye - AB İlişkilerinde Sınır Güvenliği

Türkiye için sınırlarının önemi, bulunduğu stratejik konum ve sınır komşuları değerlendirildiğinde daha iyi ortaya çıkmaktadır. Entegrasyon ile zorlanan ve bu anlamda güvenliği konusunda daha hassas olunması gereken sınırların güvenliği öncelikli konular arasında yer almaktadır. Sınır güvenliği sorunu tek başına sınırları korumakla çözülebilecek bir sorun olmayıp, bunun yanında güçlü bir ekonomiye, iyi inşa edilmiş bir dış ilişkiler ve

diplomasi sistemine ve komşularla iyi ilişkiler gibi bir çok ayağı bulunan bir sorundur. Saydığımız unsurlar bulunduğu konum itibariyle çok önemli hususlardır. Özellikle Suriye'de yaşanan iç karışıklık ve bunun dünya yansımaları yaşanırken Türkiye'nin sınır güvenliğinde yaşanan zorluklar bu durumu daha açık ortaya koymaktadır.²⁰⁸

Türkiye'de Sınır Güvenliğinin tek bir çatı altında toplanmasını amaçlayan çalışmaların yanında, farklı bazı adımların atılması da Sınır Güvenliği açısından olumlu sonuçlar doğurabilecektir. Özellikle güneydoğu ve doğu sınırında Sınır birimlerinin Valilik koordinesinde diğer bütün resmi kurumlar ile iş birliği içinde çalışması, suçun önlenmesi konusunda Polis ve Askeri birimler ile ortak hareket etmesi gerekmektedir. Bunun yanında sınır bölgelerinde yaşayan insanların sınır güvenliğine en azından olumsuz etkilerini önlemek adına psikolojik önlemler alınmalıdır. Sınır bölgelerinde yaşayan insanların yaşam koşullarının iyi hale gelmesi, suça karışmasının engellenmesinin sağlanması, birimler ile halk arasında iyi ilişkiler kurulması da toplumsal desteği sağlayacaktır. Kaçakçılığın geçim kaynağı haline geldiği bazı yerleşim bölgelerinde bu konuda adımlar atmak zor olsa da oluşturulacak uzun vadeli politikalarla sürecin olumlu seyretmesi sağlanabilecektir. Bunun dışında halen yeterince caydırıcılığı bulunmayan cezaların yeniden düzenlenmesi, sınır ihlallerinin ciddi biçimde cezalandırılması ve kaçakçılığa sıfır tolerans sunan bir mevzuatın oluşturulması gerekmektedir. Oluşacak bu yapı en küçük bir kaçakçılık faaliyetini dahi mazur görmeyecek bir sistemi tesis etmelidir. Bu kapsam da kaçakçılık ürününü satan gibi alana de cezai düzenleme uygulanmalıdır. Türkiye'nin mevcut sınırlarının birbirinden farklı yapıları göz önünde tutulmalı ve gerektiğinde farklı sınır yapılarına sahip bölgelerde farklı tedbirleri hayata geçirmesi sağlanmalıdır. Düz arazilere sahip sınırlarda kaçakçılığı önleyecek ve en azından yavaşlatacak uzun setlerin ve kamera sistemlerinin kurulması, engebeli arazilerin şartlarına coğrafi düzenlemeler ve ileri teknoloji ürünü araçlar gibi çözümlerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Mevcut sınır kapılarının fiziki yapıları en iyi şekilde yenilenerek, yasal sınır geçişleri kolaylaştırılmalı, kontroller ise daha seri ve iyi şekilde yapılmalıdır.²⁰⁹

Avrupa Birliği üyelik sürecinin de bir gereği olarak Türkiye'de sınır güvenliği yönetiminde bazı gelişmeler yaşanmaktadır. Türkiye'nin sınır yönetimi çok başlı bir yapıya sahiptir. Yapılması planlanan değişikliklerle bu yapının uzman personele sahip İçişleri Bakanlığına bağlı sivil bir yapıya dönüştürülmesi planlanmaktadır. Bu birimlerin amir sınıfı personeli eğitimlerini tamamlamıştır, tamamlamaktadır. Memur sınıfının ise eğitimine devam

²⁰⁸ Giray Saynur Bozkurt: Küreselleşme ve Terörizm, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, Türk Dış Politikasının Ana Hatları, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, İdris Bal (ed.), Ankara, Lalezar Kitabevi, 2006.

²⁰⁹ Bülent Kısa: Avrupa Birliği ve Avusturya Örnekleriyle Entegre Sınır Yönetimi ve Türk Sınır Yönetimine Uygulanabilirliği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Polis Akademisi, 2009.

edilmektedir. Sınır Güvenliği Teşkilatının tam olarak hayata geçirilmesinin 2018 yılını bulması beklenmektedir. Konu ile ilgili hazırlanan yasa ise tasarı halindedir ancak şu an itibariyle yasaya ne zaman son şeklinin verileceği konusu belirsizdir. Jeopolitik ve stratejik konuma sahip Türkiye, Avrupa Birliği'ne üye olması durumunda birliğin doğu sınırını oluşturacaktır. Bu nedenle sınır güvenliği ile ilgili gelişmeler AB tarafından da yakından izlenmektedir. AB özellikle Türkiye'nin üye olması halinde Türkiye vatandaşlarının serbest dolaşım kaynaklı olarak AB'ye olası negatif etkisinden çok Türkiye'nin komşuları İran, Suriye, Ermenistan gibi ülkelerle Orta Asya'dan gelerek Türkiye üzerinden AB'ye gitme durumu olan insanlardan endişe duymaktadır. Bunun yanında 2012-2016 yılları arasında Suriye'de yaşanan gelişmeler, Türkiye ve Avrupada gerçekleşen patlamalar Türkiye'nin sınır güvenliğine vermesi gereken önemi bir kere daha ortaya koymuştur. Türkiye içerisinde güvenlik güçleri ile çatışma halindeki PKK'nın Türkiye sınırlarının hemen yanı başında batı desteğini almış PYD ile varlığını sürdürmeye devam edeceği de göz önünde bulundurulduğunda sınır güvenliğinin en sağlıklı bir şekilde yapılandırılması ihtiyacı doğmaktadır.²¹⁰

4. ULUSLARARASI GÜVENLİK ANTLAŞMALARI

4.1. Kitle İmha Silahlarının Güvenliği Ve Korunma Yöntemleri

4.1.1. Nükleer Silahsızlanma Antlaşmaları

Kitle imha silahları; konvansiyonel olmayan silahlar grubunda yer alıp, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar olarak nitelendirilir. Hem içerikleri, hem yapım aşamaları ve kullanım yöntemleri hem de etkileri bakımından bu silahlar birbirlerinden oldukça farklıdır. Konvansiyon, üzerinde bir anlaşmaya varılmış demektir ancak kitle imha silahları için askeri literatürde ve genel ahlak kavramları içerisinde silah olup olmadıklarına dair bir anlaşma yoktur. Anlaşma olmamasının sebebi savaşında kendine özgü bir hukukunun, ahlaki ve etik değerlerinin olmasındandır. Örneğin bir hastaneye ateş açmak, savaş etik ve ahlak değerlerine aykırı bir davranış olmasına rağmen kitle imha silahlarıyla yapılan savaşlarda böyle bir durum söz konusu değildir. Bu yüzden kitle imha silahlarının silah olup olmadığı konusu hala çekimser bir konudur.

Kitle imha silahlarının insan ve çevre sağlığına etkilerine bakılırsa, ciddi zararlara yol açabilen yani, milyonlarca insanın ölümüne çok kısa sürede neden olabilen ve bunun yanında çevreye de ciddi ve uzun yıllar boyunca geçmeyen etkiler bırakabilen silahlar olduğu

²¹⁰ Steve Peers: EU Justice and Home Affairs Law, Oxford, University Press, 2007. Zeynep Özler: AB'de ve Türkiye'de Sınır Yönetimi, İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu, 2010, <http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/16-ab-ve-trde-sinir-yonetimi-zeynep-ozler-nisan2010.pdf>, (18.05.2013).

görülmektedir. Örneğin, II. Dünya Savaşı'nda müttefiklerin 1400 bombardıman uçağı sortisi sonucunda 130.000 ile 200.000 kişi yaşamını yitirmiş olup, Hiroşima'ya atılan tek bir atom bombası 68.000 kişiyi öldürmüş, 76.000 kişiyi de yaralamıştır. İstanbul üzerinde patlatılacak 1 megatonluk bir hidrojen bombasının yaklaşık 470.000 kişiyi öldürebileceği ve 630.000'den fazla kişiyi de yaralayabilecek kapasitede bir bomba olduğu söylenmektedir.²¹¹ Bu verilerden de anlaşılacağı üzere, tek bir kitle imha silahının yüzlerce, hatta binlerce, yüksek patlama gücüne sahip konvansiyonel silahtan daha fazla tahrip gücüne sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Nükleer Silahlar

Madde atomlarının parçalanması (filyon) ya da iki ayrı atomun birleştirilmesi (füsyon) yollarıyla açığa çıkan enerjiye nükleer enerji denir. Bu enerjiden yararlanma aşamaları sırasında silah olarak da kullanılabilen fikri de oluşmuştur. Atom silahları (nükleer) ve Hidrojen silahları (termonükleer); iki ayrı yöntem ve iki ayrı isimle anılan nükleer silahların geliştirilmesine yol açmıştır.

Nükleer silahların en önemli özelliği, çok geniş bir bölgede canlı - cansız her şeyi tümenden yok etme kapasitesine sahip olması ve zararlı etkilerini çok uzun bir zaman dilimi içerisinde dahi gösterebilmesidir. Nükleer silahlar açısından kritik olan diğer bir konu ise, nükleer teknolojinin aslında çifte kullanıma elverişli (*dual-use*) olmasıdır. Nükleer teknolojinin temel hammaddesi uranyumdur ve uranyum çeşitli aşamalar sonucu gaz haline getirilerek zenginleştirilir ve asıl amacının ne olacağı bu aşamada ortaya çıkmaktadır. Zenginleştirme işleminin belli bir oranda kalması yakıt üretimi anlamına gelirken, silah üretimi için daha yüksek zenginleştirme oranlarına sahip olması gerekmektedir.

Tarihte ilk nükleer silah olarak *Trinity* olarak bilinen ilk nükleer deneme 16 Temmuz 1945 yılında yapılmış olup, 6 Ağustos 1945'te ise uranyum bazlı " Little Boy" adlı atom bombası Hiroşima'da patlatılmıştır. Son olarak ise 9 Ağustos'ta Nagazaki üzerinde patlatılan plütonyum bazlı " Fat Man" olmuştur.

Nükleer enerji, her ne kadar bilim ve teknolojik gelişim açısından bir dönüm noktası olsa da ülkelerin güçlü konuma geçmek ve yenilmez olmak üzere silahlar geliştirmesi sonucu dünya üzerinde ciddi zararlara sebep olmuştur. Nükleer silahlar, vücuttaki hücrelerin yapısının bozulmasına sebep olmuştur. Kontrolsüz hücre çoğalması meydana getirilerek genetik bozukluklara sebep olmuştur. Nükleer silahlardan korunmak tamamıyla mümkün olmadığı bilirse de patlamanın olduğu yerden mümkün olduğu en kısa sürede uzaklaşmak ve en uzak mesafeye giderek perdeleme yapmak korunma aşamasında dikkat edilmesi gereken önemli faktörlerdendir.

Kimyasal Silahlar

²¹¹ Sibel Kavuncu, Nükleer Silahsızlanma Yolunda Start Süreci, Bilge Strateji, 5, 8, 2013, 119 - 148

Kimyasal özelliği nedeniyle öldürücü, yaralayıcı ve tahriş edici etkiler gösteren, sis ve yangın meydana getiren, insan, hayvan, bitki ve metallere etkili olan katı, sıvı ve aerosol haldeki kimyasallara denmektedir.²¹²

İlk kimyasal silah olarak 1936 yılında Alman kimyacı Gerhard Schrader, haşere öldürücüleri inceleyerek tabunu, iki yıl sonra ise tabundan daha zehirli gaz olan sarini bulmuştur. II. Dünya Savaşı boyunca ise İtalyanlar, Macarlar, Japonlar, Fransızlar, İngilizler, Ruslar, Amerikalılar ve Almanlar ise hardal, fosgen ve benzer kimyasalları geliştirerek silah amacıyla kullanmaya çalışmışlardır. Almanlar, 1943'te İtalya'da Bari limanını bombaladıklarında, ABD'ye ait gemide bulunan 2000 hardal bombasının patlaması sonucunda, 17 gemi batmış, yangınlar çıkmış ve hardal dumanları çevreye yayılarak askeri birlikler ve sivillere büyük ölçüde zarar vermiştir. Tarihte ismini sıklıkla duyduğumuz Nazi gaz odalarında yüz binlerce insanın ölümüne sebep olan siyanür bileşiklerinden Zyklon B ve diğer gazların sebep olduğu ortaya çıkmıştır. Yakın tarihte ise, 16 Mart 1998 yılında Körfez Savaşı sırasında Kuzey Irak'taki saldırıda beş binden fazla insanın ölümü ile sonuçlanmıştır. Kimyasal silahların yapımı, nükleer silahlara göre kolay ve ucuzdur. Ani ve uzun sürede çok geniş sahaları etkilemesi ve fark edilmeden öldürücü etkiye sahip olması tercih edilmelerinin sebepleri arasındadır. Kullanıldıklarında, vücuda solunum, sindirim, göz ve deri yoluyla girerler ve kişilerin bu silahlardan etkilenme şiddeti maddenin cinsine, vücuda giriş şekline, miktarlarına, etkilenme süresine ve kişinin bünyesine göre değişiklik gösterebilir.²¹³

Türkiye tarafından 13 Ocak 1993 tarihinde Paris'te imzalanan "Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretiminin, Stoklanmasının ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme"si ile kimyasal silahların kullanılmasının kısıtlandırılması ve insan - çevre sağlığı açısından güvenliğinin ve kontrolünün sağlanması amaçlanmıştır.²¹⁴

Biyolojik Silahlar

Biyolojik silahlar, yöneldiği hedefte bıraktıkları etkiler açısından, hastalığa neden olan mikroorganizmaların ve virüslerin enfekte etkisine sahip, nükleik asitler gibi kendilerini kopyalarak çoğalabilen biyolojik yapıların, bulaşıcılık ve hastalık yapma yeteneklerine bağlı olan silahlar şeklinde tanımlanmaktadır.

Günümüz itibarıyla Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), NATO gibi bazı uluslararası kuruluşlar ve Biyolojik Silahlar Konvansiyonunun belirlemelerine göre 43 mikroorganizma (15 bakteri, 24 virüs, 2 mantar ve 2 parazit) insanlara karşı biyolojik silah haline getirilebilme özelliğine sahiptir. Biyolojik silahların en önemli özelliği ise kolay

²¹² Rahmi Kumcu, Nükleer ve Kimyasal Silahlarda Savunma Teknikleri, NBC Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı, İstanbul, 1 - 8

²¹³ Dinçer AY, Kit le İmha Silahları ve Alınacak Tedbirler, Yüksek Lisans Tezi, Gebze, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü

²¹⁴ Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretiminin, Stoklanmasının ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun, Kanun No 4238, Sayı 22960, 10.04.1997

elde edilebilir ve ucuz olmasıdır. Temel ilaç endüstrisinde kullanılan laboratuvarların tamamı aynı zamanda birer biyolojik silah üretim merkezi olma özelliğine sahip tesislerdir. Günümüz yakın tarihine bakıldığında 1981 yılında Vietnam ve müttefiklerinin Laos ve Kamboçya'da "sarı yağmur" (yellow rain) denilen mikotoksinleri kullandıkları görülmüştür. 2001 yılında ve 11 Eylül saldırılarının hemen sonrasında Amerika'da, mektupla gönderilen şarbon virüsü nedeniyle 23 kişi rahatsızlanmış ve 5 kişi de yaşamını yitirmiştir. Biyolojik silahlar, kimyasal silahlara göre daha az tercih edilmesine rağmen nükleer silahlara oranla daha çok tercih edilmektedir. Bunun sebebi hem biyolojik silahların yapımının ve kullanımının kolay ve ucuz olması hem de biyolojik silahlarla yapılan bir saldırının tanımlanabilmesinin oldukça güç olmasına karşın etkilerinin ve zararlarının oldukça ciddi boyutlara ulaşmasıdır.²¹⁵

Günümüzde de moleküler biyoteknoloji ve gen mühendisliği alanlarında meydana gelen gelişmeler aynı zamanda patojen bakterilerin ve toksinlerin, biyolojik silah olarak kullanılması bakımından daha da öldürücü biçimlere sokulabileceğinin ve geliştirilebileceğinin habercisi olmuştur. Bu yüzden bilim ve teknolojinin gelişimi insan yaşamı açısından hem olumlu hem de insan yaşamını sonlandırabilecek kadar olumsuz gelişmelere sebep olabilecek bir ufuk çizgisi oluşturmuştur.

4.1.2. İki Taraflı Kontrol Anlaşmaları

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1949 yılında ABD'de yalnızca 170 adet olan nükleer silah sayısı, 12 yıllık kısa bir sürede, yani 1961 yılında 22 bine yükseldi. 1950'de yalnız beş adet nükleer silahı olan SSCB'de bu sayı, 1960 yılında 1200'e çıktı. Bu ülkeleri yakından izleyen İngiltere 1952'de, Fransa 1960'ta ve Çin Halk Cumhuriyeti 1964'te, nükleer silah üreten ve deneyen beş ülke olarak kendilerini dünyaya ilan etti. Böylece dünyada "Nükleer Kulüp" olarak bilinen ABD, Rusya, İngiltere, Fransa, Çin yanında İsrail, Hindistan, Pakistan, Güney Afrika, Kuzey Kore gibi "de facto" nükleer silahlı devletler, bugüne kadar 2 bin 53 nükleer silah patlattı. 1980'li yıllarda dünyadaki nükleer silah ve sivil nükleer santrallerin sayısı orantılı olarak patlamaya hazır nükleer başlık sayısı 65 bin oldu. Yalnızca ABD'de 1970'li yıllarda 30 değişik tipte yaklaşık 20 bin 500 megaton gücünde (20 milyar ton TNT veya 1 milyon 360 tane Hiroşima'ya atılan atom bombasına denk güçte) 32bin nükleer başlık bulunuyordu. Bunlara ek olarak, bu ülkelerde çalışan yaklaşık 450 sivil-askeri nükleer reaktörde binlerce yeni nükleer silah yapmaya yetecek 155 ton yüzde 98 saflıkta zenginleştirilmiş plütonyum-239 ve 1725 ton uranyum-235 üretildi. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden ve basta ABD olmak üzere, diğer "Nükleer Kulüp" üyelerindeki nükleer silah

²¹⁵ Ahmet Pınar, Biyolojik Silah Olarak Mikroorganizmalar, Hacettepe Tıp Dergisi, 41, 2, 2010,97

yakıtının en üst düzeye erişmesinden sonra, sivil reaktörlerin sayısında bir artış olmadı. Örneğin, ABD’de 1980 yılından bu yana yeni bir nükleer santral inşa edilmedi.

1946 yılından başlamak üzere uluslararası toplum, nükleer madde ve kritik teknolojilere erişimin önlenmesi, denemelerin engellenmesi ve nükleer silahların naklinde gerekli olan teknolojilere erişimin denetlenmesi amacıyla bu esasların her birini hedeflemiştir. Bu çabalar, nükleer silahların yayılmasının önlenmesine yönelik tüm çalışmalara temel oluşturmayı sürdüren Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (NPT, 1970), Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması (CTBT- Kasım 2009 da 151 ülke yürürlüğe sokmuş, 31 ülke imzalamış ama yürürlüğe sokmamıştır) gibi aşağıda bahsi geçen bir dizi antlaşmayla sonuçlanmıştır.

- Stratejik Silahları Azaltma Anlaşması (SALT I)
- ABD ve SSCB arasında Antibalistik Füze Sistemlerinin Sınırlanması Anlaşması (Antibalistik Füze Anlaşması)
- Stratejik Silahları Azaltma Anlaşması (SALT II)
- Stratejik Hücum Sınırlanması (START I)
- ABD ve SSCB Arasında Barışçıl Yeraltı Nükleer Patlamaları’na Dair Anlaşma (PNE Anlaşması)
- Stratejik Hücum Sınırlanması (START II)
- ABD ve SSCB Arasında Orta ve Kısa Menzilli Füzelerin Kaldırılması Hakkında Anlaşma (INF Anlaşması)
- Stratejik Taaruz Sınırlama Anlaşması (SORT veya Moskova Anlaşması)
- ABD ve Rusya Federasyonu Arasında Stratejik Taaruz Silahlarının İleri Azaltılması ve Sınırlanması Hakkında Anlaşma (Yeni START)²¹⁶

4.1.3. İhracat Kontrol Rejimleri Antlaşmaları

Bölgesel ve uluslararası barış ve istikrarı temin edebilmek amacıyla, konvansiyonel silahların yanı sıra KİS ile KİS fırlatma vasıtalarının üretiminde kullanılacak çift kullanımlı malzeme ve teknolojilerin transferlerini, silah satışlarına bir kısım kriterler getirerek denetlemeye ve böylece silah birikimlerini önlemeye yönelik çeşitli İhracat Kontrol Rejimleri geliştirilmiştir. Anılan rejimlerin hukuki bağlayıcılığı olmayıp, siyasi bağlayıcılığı vardır. Türkiye’nin de taraf olduğu İhracat Kontrol Rejimleri Antlaşmaları şunlardır:²¹⁷

- Wassenaar Düzenlenmesi (Wassenaar Arrangement),

²¹⁶ <http://www.edam.org.tr/tr/Mobile/AnaKategori/silahlarin-kontrolu>

²¹⁷ Genelkurmay Başkanlığı, <http://www.tsk.mil.tr/genelkurmay/digerkonular/kitleimhasilahlari.htm>, 24.03. 2002

- Avusturalya Grubu (Australia Group),
- Füze Teknoloji Kontrol Rejimleri (Missile Technology Control Regime),
- Zangger Komitesi (Zanyger Committea),
- Nükleer Tedarikçiler Grubu (Nucleer Suppliers Group).

4.1.4. AGİT Sürecinde Yapılan Görüşme ve Antlaşmalar

1975 Helsinki Nihai Senedi'nin kabulüyle Avrupa'da başlatılan barış sürecinin boyutu güvenlikle ilgilidir. Katılımcı devletler, askeri faaliyetlerine açıklık getirmek suretiyle Avrupa'da askeri çatışma ihtimalini azaltmak, bu suretle Avrupa'da güven ve istikrar ortamının oluşmasına katkıda bulunmak, AGİT süreci çerçevesinde silahsızlanmanın gerçekleştirilmesinde kuvvet kullanmama veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmama yükümlülüklerine anlam ve etkinlik kazandırmak ve gerekli önlemleri almak amacıyla güven ve güven arttırıcı müzakerelere başlamışlardır.²¹⁸ Bu amacın tahakkuku için AGİT süreci içerisinde bir takım antlaşma ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

- Helsinki Nihai Senedi (3 Temmuz 1973-1 Ağustos 1975)
- Belgrad Birinci İzleme Toplantısı (4 Ekim 1977-9 Mart 1978)
- Madrid İkinci İzleme Toplantısı (11 Ekim 1980-9 Eylül 1983)
- Avrupa'da Güvenlik Arttırıcı Önlemler Konferansı (ASK-I) (1984- 1986)
- Viyana Üçüncü İzleme Toplantısı (4 Kasım 1986-15 Ocak 1989)
- Güven ve Güvenlik Arttırıcı Önlemler Müzakereleri (ASK-II) (9 Mart 1989)
- Paris Zirvesi (19-21 Kasım 1990) 3.2.7.1. Viyana Belgesi (1989-1992)
- Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA)
- Helsinki Zirvesi (1992) - Helsinki Belgesi (9-10 Temmuz 1992)
- Viyana Belgesi (4 Mart 1992) (VB92)-Viyana Belgesi (VB94) (1994)
- Budapeşte Zirvesi (1994)
- Küresel Askeri Bilgi Değişimi (1994)
- Davranış İlkeleri Rehberi (1994)
- Açık Semalar Antlaşması (24 Mart 1992) (ASA)
- İstanbul Zirvesi - İstanbul Bildirisi
- Avrupa Güvenlik Şartı
- Uyarlanmış Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (Uyarlanmış AKKA) (19 Kasım 1999)

²¹⁸ H.A.K., Avrupa Güvenlik ve İşbirliği-Paris Doruğu ve Avrupa Konvansiyonel İndirimi Antlaşması, Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, İstanbul, 1990, s.4-5.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN EKONOMİ VE GÜVENLİK SORUNLARINA ÇÖZÜM ARAYIŞI

1. TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİ

Yeniden şekillenmekte olan günümüz dünyasında büyük güçler arasında büyük zayıflık ve tahribata neden olabilecek savaş ihtimalinin ortadan kalktığını söylemek mümkündür. Ancak bölgesel ve etnik kökenli savaşlar hala önemini korumaktadır. Asimetrik tehdit olarak terörizm ön plana çıkmış, terörist örgütler herhangi bir zamanda dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkarak saldırıda bulunabilme olanak ve yeteneğine ulaşmışlardır. Güvenlik kavramının değişmesiyle birlikte, güvenliğin boyutları ve kapsamı da değişmiştir. Güvenlik de bir yerde küreselleşmiştir. Çünkü küresel ekonomi ve küresel güvenlik birbirini tamamlayan iki önemli kavram olarak ortaya çıkmıştır. Dünyadaki büyük şirketler ve finans çevreleri konunun ekonomik boyutuyla ilgilenirken, büyük devletler güvenlik boyutu üzerinde yoğunlaşmışlardır.

"Güvenlik boyutu", ülke güvenliği kavramından uluslararası güvenlik şeklinde tanımlanan bölgesel ve küresel güvenlik anlayışına kaymıştır. Ayrıca güvenlik olgusunun kapsamı genişlemiş; savaş, silahlı çatışma, kuvvet kullanma hallerinin dışında başta ekonomi, enerji, çevre, sağlık, sosyo-kültür ve eğitim alanları güvenlik kavramına dahil olmuştur. 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu'nun 2'nci maddesinde milli güvenlik; "Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının ve bütünlüğünün milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasıdır" şeklinde tanımlanmıştır.

Türkiye'nin hayati milli menfaatleri; "Devletin bekası, bölünmez bütünlüğü, cumhuriyetin korunması, milletin refahı, ülke ve bölge barışının sağlanması, yurtdışındaki soydaşlarımızın güvenlik ve refah içinde bulunması, çoğulcu demokrasi, insan haklarına saygı, modernleşme sonunda ulaşılan ve benimsenen sosyal ve yasal hayat biçiminin sürdürülmesi, milli gücümüzün geliştirilmesi, ekonominin serbest piyasa prensipleri ve istikrar içinde büyümesi, dünya ile entegre hale getirilmesi, refahın tabana yayılması" şeklinde sıralanabilir. Ayrıca güvenliğin garanti altına alınabilmesi için menfaat birliğine sahip olduğumuz ülkelerle müşterek tehdide karşı dayanışma ve ortak ittifak sistemi içinde bulunulması önem arz etmektedir.

Milli hedefler; Devletin Anayasal düzenini, milli varlık ve bölünmez bütünlüğünü, Uluslararası alanda siyasi, askeri, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil tüm menfaatlerini ve

ahdi hukukunu her türlü iç ve dış tehlikelere karşı korumak ve kollamak, Yurt içinde milli birlik ve beraberliği, huzur güven ve istikrarı sağlamak, Vatandaşların Anayasa ile teminat altına alınan hak ve hürriyetlerini korumak, hayat şartlarını ve refah seviyelerini demokratik düzen içerisinde ve sosyal adalet ilkelerine uygun olarak geliştirmek, Türkiye'nin de güvenliğini sağlayacak şekilde sürekli ve adil bir barışın tesis ve idamesine yardımcı olmak, Türkiye'nin etrafında bir barış kuşağı oluşturmak, Türkiye Cumhuriyetini siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, bilimsel ve teknolojik gücü ile bütün dünyada tanınan ve sayılan itibarlı ve güçlü bir mevkie kavuşturma çabalarına devam etmek, böylece Türk ulusunu çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmak, Türkiye'yi silah, araç ve gereç bakımından dışa bağımlı olmaktan kurtarmak, Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının ve soydaş topluluklarının güvenlik ve refahına yardımcı olmak.²¹⁹

1.1. Türkiye'nin Küresel Ve Bölgesel Güvenlik Anlayışı

Günümüzde klasik tehdit algılamaları dışında küresel güvenlik ortamının en önemli asimetrik tehdit algılamalarından birisi uluslararası terörizmdir. Son derece organize bir yapıya sahip terörist örgütler, gelişen ve ulaşılması daha da kolay bir hale gelen teknolojiler sayesinde, büyük bir imkân ve kabiliyete ulaşmışlardır. Kitle imha silahlarının kontrolsüz olarak yayılması ve bunların uluslararası sistem dışında kalan, uluslararası hukuka saygılı olmayan devletlerin veya terörist örgütlerin eline geçmesi önemli bir risk oluşturmaktadır.

Ayrıca uluslararası organize suçlar, yasa dışı göç, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi konular uluslararası güvenlik politikalarında dikkate alınması gereken tehdit ve riskleri oluşturmaktadır. Çevre sorunları ve salgın hastalıklar riski de her geçen gün önemini artırmaktadır. Bütün bunların dışında ekonomik krizler de küresel, bölgesel ve ülke güvenliğini etkileyen önemli gelişmelerdir.

Türkiye dünyanın en istikrarsız bölgeleri olan Ortadoğu ve Kafkaslara komşudur. Ortadoğu tarihi ve kültürel varlığı, zengin petrol kaynakları ve dünya ulaştırma yollarının kesişme noktasında bulunması gibi özelliklere sahip olmasına rağmen, bitmeyen bir şiddetin merkezi hâline gelmiştir. Başta bölge insanları olmak üzere, bütün dünyanın güvenlik ve refahını etkileyen Ortadoğu'daki istikrarsızlığın olumsuz yansımaları en çok Türkiye'de hissedilmektedir. Kafkaslarda ayrılıkçı bölgeler ile mücadelesini sürdüren Gürcistan, Acaristan problemini çözmüştür. Ancak Güney Osetya ve Abhazya her zaman için büyük problem kaynakları olmaya devam etmektedirler. Rusya'nın gelişmelere müdahale etmesi risk faktörünü arttırmaktadır. Gürcistan'ın ulusal birliği ve toprak bütünlüğü, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının güvenliği ve Türkiye'nin Orta Asya açılımı açısından büyük önem arz

²¹⁹Joint_Strike_Fighter.e12201 ap_WorldLeaders_MillSummit_UNpaaa.world_trade_center_1160603_1.jpg

etmektedir. Doğu komşumuz Ermenistan Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tanımamakta, Uluslararası arenada asılsız Ermeni soykırımı iddialarının tanınması için girişimde bulunmakta, .BM Güvenlik Konseyi kararlarını hiçe sayarak Azerbaycan topraklarının önemli bir bölümünü işgali altında bulundurmaktadır.

Diğer doğu komşumuz İran teokratik bir rejime sahiptir ve geçmişte rejimini, Türkiye de dahil olmak üzere mücavir ülkelerdeki rejimleri etkilemek için kullandığına dair kuşkular vardır. Ayrıca İran'ın nükleer çalışmalarını diğer ülkeler gibi Türkiye de kaygıyla izlemektedir. İran'ın, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'ndan gizli olarak nükleer tesisler inşa etmiş olduğu ve uranyum zenginleştirme çalışmaları yaptığı saptanmıştır. Kuzey Kore'den başlayıp, Hindistan, Pakistan ve İran üzerinden geçen ve bölgemizdeki diğer muhtemel nükleer güçlere uzanan nükleer eksen, Türkiye açısından büyük bir hassasiyet teşkil etmektedir. Güney komşumuz Irak'ın siyasi ve toprak bütünlüğü Türkiye için hayati öneme sahiptir. Irak'taki gelişmelerin iki yönü vardır. Birinci husus, PKK terör örgütünün Irak'ın kuzeyindeki varlığıdır. PKK burayı bir sığınak olarak kullanmaktadır. Irak'ın kuzeyindeki PKK teröristleri Türkiye'ye sızarak eylemler yapmaktadır. İkinci önemli husus ise, Kerkük'le ilgilidir. Kerkük, içinde birçok etnik gurubu barındıran bir şehirdir. Kerkük aynı zamanda önemli petrol kaynaklarına sahiptir. Kerkük'ün ve zengin petrol kaynaklarının belirli bir gruba mal edilmesi bölgedeki yangının daha da büyümesine neden olabilir. Suriye ile uzun yıllar boyunca karşılıklı tehdit algılamasına dayanan soğuk ilişkiler yerini, 1998 yılında imzalanan "Adana Mutabakat Belgesi" ile bir iyileşme sürecine bırakmıştı. Türkiye, Suriye ile İsrail'in görüşme masasına oturmasını sağlamış ve arabulucu görevi üstlenmişti. Son yıllarda yaşanan Arap baharı ve Suriye iç savaşı Türkiye-Suriye ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Suriye iç savaşından kaçan mültecilere Türkiye'ye sahip çıkmakta ayrıca Suriye'deki karışıklıktan yararlanıp güçlenen terör örgütleri Türkiye için büyük tehdit oluşturmaktadır. Orta Doğu'da baş ağrıtan bir başka önemli sorun da İsrail-Filistin sorunudur. İsrail ilişkileri son yıllarda Filistin'den dolayı gergin halde iken 2009 "one minute" ve 2010 daki "Mavi Marmara" olayı ile kopma noktasına gelmiştir.

Balkanlara geldiğimizde ise; bu bölgenin en fazla sorun teşkil eden bölgesi Kosova'dır. 2008 yılında Kosova bağımsızlığını ilan etmiş ve bağımsız bir devlet olarak uluslararası camiada yerini almıştır. Ancak buradaki tansiyonun yükselme ihtimali hala mevcuttur. Yunanistan ile ilişkilerde olumlu yönde gelişmeler olmasına rağmen Yunanistan Milli Savunma Politikasını, tehdidin Doğudan (Türkiye'den) geldiği varsayımına dayandırmaktadır. Bu kapsamda adaları silahlandırmakta, 6 millik kara suları üzerindeki hava sahasının 10 mil olduğu iddiasında bulunarak Ege uluslararası hava sahasını daraltmakta ve özellikle de Ege Denizinin bir Yunan denizi olduğunu çağrıştıracak şekilde

Ülkemizden FIR'ı geçerek uluslararası hava sahasına giren her askeri uçağımızı silah yüklü uçaklarla önlemektedir. Güvenlik açısından Kıbrıs'ın önemi iki temel esasa dayanmaktadır. Bunlardan birincisi; Türkiye Cumhuriyeti'ne ve TSK'ne Garanti Antlaşması ile yüklenen Kıbrıslı soydaşlarımıza sağlamak zorunda olduğumuz güvenlik sorumluluğudur. İkincisi ise, Garanti ve İttifak Antlaşmalarında açıkça ifade edildiği üzere, Kıbrıs'ın, Türkiye'nin güvenliği açısından taşıdığı stratejik rolün önemidir. Bu iki temel esas süreklilik arz etmektedir. Çünkü Kıbrıs'ta ve Doğu Akdeniz'deki istikrar ve denge ancak bu sayede sağlanmaktadır. Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi üyesi olduğu AB nezdinde Türkiye'yi zor durumda bırakacak girişimlerde bulunmaktadır. Türkiye ile olan sorunlarını AB'nin sorunları haline getirmeye çalışmakta, Türkiye-AB ilişkilerinin gelişmesini ve müzakere sürecinin ilerlemesini engellemektedir. Türkiye ile mevcut sorunlarını AB'yi kullanmak suretiyle kendi lehine çözmeye çalışmaktadır.

Çatışmaların ve istikrarsızlığın sürdüğü Ortadoğu bölgesi uluslararası terör örgütlerinin barınma ve uygulama merkezi durumuna gelmiştir. Asimetrik bir tehdit olan terörizm bu bölgede gelişmekte ve bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de eylemlerde bulunmaktadır. Kıtalar arası geçiş yolları üzerinde bulunan bölge, terörist faaliyetlerin yanı sıra organize suçlar, yasa dışı göç, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi yumuşak güvenlik konularında risk ve tehditlerle karşı karşıyadır. Ayrıca bölge çevre sorunları, su kaynakları ve salgın hastalıklar konularına karşı da hassastır.²²⁰

1.2. Ülke Güvenliği Anlayışı

Türkiye yeni güvenlik algılamaları çerçevesinde soğuk savaş döneminde olduğu gibi ülke topraklarına yönelik bir istila tehdidi ile karşı karşıya değildir. Ancak Türkiye; çok boyutlu, çok yönlü, öngörülmesi güç ve sınır tanımayan tehdit ve risklerin yaşandığı, istikrarsız bölgelerin merkezinde yer almaktadır.

Türkiye'nin güvenlik algılamaları; Komşu ülkelerde oluşabilecek istikrarsızlıklar, Irak ve Suriye'nin kuzeyinde ortaya çıkabilecek istenmeyen oluşumlar, Türkiye'nin menfaatlerine indirilebilecek büyük darbeler olarak su sorunu ve Kitle İmha Silahları (KİS) tehdidi gibi simetrik risk ve tehditleri içermektedir.

Türkiye'nin güvenlik algılamaları ayrıca; Terörizm, Bölücü faaliyetler, Uluslararası uyuşturucu trafiği Yasa dışı göçle mücadele gibi asimetrik özellikli risk ve tehditler de bu geniş yelpaze içinde yer almaktadır. PKK Terör Örgütü'nün Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ve zaman zaman da büyük şehirlerde gerçekleştirdiği bölücü terörist faaliyetler günümüzde Türkiye'nin güvenliğine yönelik en büyük tehdidi oluşturmaktadır. Bazı dış

²²⁰Joint_Strike_Fighter.e12201ap_WorldLeaders_MillSummit_UNpaaa.world_trade_center_1160603_1.jpg

güçlerin desteği ve Irak'ın kuzeyindeki otorite boşluğu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun coğrafi yapısı, ekonomik ve sosyal durumu terör örgütünün varlığını devam ettirebilmesinin en önemli nedenleridir. Terör örgütü Irak ve Suriye'nin kuzeyindeki otorite boşluğun faydalanarak bu bölgede yerleşmiş, halk üzerinde korku ve panik ortamı yaratarak siyasallaşma sürecine girmiş, dış ülkelerde çeşitli isim ve şekillerde örgütlenerek dış platformlarda etkinliğini artırmaya çalışmaktadır

Ülke içindeki siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel ve psiko-sosyal istikrarın bozulmasına yönelik gelişmeler de yeni güvenlik anlayışlarında güvenliğe yönelik tehditler olarak değerlendirilmektedir. Devlet erkleri ve kurumları arasında uyumsuzluk, hukuk devleti yerine kanun devleti anlayışının benimsenmesi ve hukukun üstünlüğü ilkesine aykırı eylemlerde bulunulması, demokrasi karşıtı paralel yönetim yaklaşımları doğrultusunda girişimlerde bulunulması, farklı inanç, görüş ve etnik kültürlerle karşı hoşgörüsüzlüğün yaygın bir hal alması ve bu anlayışın eylemlere dönüşmesi Türkiye'de güvenliği tehdit eden önemli gelişmelerdir. Toplumda bütün bunların birbirleriyle sinerji sağlayacak şekilde uygulandığına yönelik kaygıların artması gelişmelerin tehdit boyutuna ulaştığını göstermektedir.²²¹

1.3. Milli Güvenlik Politikası

Türkiye'nin Milli Güvenlik Politikası milli değerleri ve mili çıkarları partiler üstü olarak ele almaktadır.

Milli güvenlik açısından Türkiye'nin çıkarları; Türkiye'nin savunulması, Elverişli dış ilişkiler ve düzenlemeler oluşturulması, Ekonomik refahın sağlanması, Demokratik değerlerin geliştirilmesi şeklinde dört ana kategoride toplanabilir.

Türkiye'nin Güvenlik Stratejisinin temelini; Dinamik bir dış politika, Caydırıcılık, Kolektif güvenlik ve Kriz yönetimi oluşturmalıdır. Türkiye bölgesel barış ve istikrarın korunması amacıyla dinamik bir dış politika yürütmeli, jeopolitik imkânlarını etkin bir şekilde kullanmak suretiyle bölgesel inisiyatif sahibi ülke konumunu güçlendirmelidir. Bölgenin en güçlü ülkelerinden biri olarak, uluslararası sorunlara ağırbaşlı, sabırlı ve sorumluluk duygusu içinde yaklaşmalı, komşularıyla işbirliği sağlamak, yakınlaşmak ve olumlu ilişkiler geliştirmek için her türlü fırsattan istifade etmeli, bölgesinde barış ve güvenliğe katkıda bulunmalıdır. Tarihi ve kültürel varlığı, zengin petrol kaynakları ve dünya ulaştırma yollarının kesişme noktasında bulunması gibi özelliklerine rağmen, bitmeyen bir şiddetin merkezi hâline gelen Orta Doğu'da; barış, istikrar ve refahın sağlanması, dış politika

²²¹Dr. Atilla SANDIKLI BİLGE SAM Başkanı_0-81-2014041739guvenlik_

önceliklerimiz arasında yer almalıdır. Bu çerçevede Türkiye, uluslararası toplumla birlikte bölge ülkelerinin karşılaştığı sorunların aşılması için her türlü girişimde bulunmalıdır.

Türkiye, demokratik, laik yapısı, hukukun üstünlüğünü esas alan yönetim biçimi, güçlü devlet geleneği, pazar ekonomisi, sosyal ve kültürel yapısı ile Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu üçgeninin ortasında bir istikrar adası olmaya devam etmelidir. Türkiye bölgesel bir güç ve bir dünya devleti olma hedefi doğrultusunda çalışırken içte hem ekonomik yönden, hem de birlik ve beraberlik yönünden daha güçlü olmak zorundadır. Ülke içinde huzur, güven ve istikrar ortamının oluşturulması için demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkeleri çerçevesinde kültürel hoşgörü geliştirilmeli, devlet kurumları arasında uyum sağlanmalıdır. Caydırıcılığın sağlanabilmesi için modern bir silahlı kuvvetlere sahip olmak zorunludur. Ayrıca soğuk savaş sonrasında her geçen gün önemi artan yumuşak güvenlik konularında gerekli tedbirlerin alınabilmesi için iç güvenlik güçlerinin geliştirilmesi de gereklidir. Silahlı güç ile birlikte siyasi, ekonomik, teknolojik, sosyo-kültürel ve psiko-sosyal gücün birbirleriyle uyumlu ve dengeli olarak geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Güçlü demokrasi, güçlü ekonomi ve güçlü savunma Türkiye'nin milli güvenlik politikasının temellerini oluşturmalıdır. Güvenliğin uluslararası bir şekil alması kolektif güvenliği gerekli kılmaktadır. Bu sayede caydırıcılık ve güvenliğin etkinliği artırılırken maliyetler düşürülmelidir. Bu çerçevede Türkiye Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Birliği başta olmak üzere, uluslararası kuruluşlarda ve bölgesel oluşumlarda aktif olmalıdır.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası içerisinde yer almak Türkiye için stratejik bir önem ve önceliğe sahiptir. Avrupa ile bütünleşmiş Türkiye, jeopolitik avantajını kullanarak Avrupa Birliği'nin geliştirdiği Ortak Dış ve Güvenlik Politikasıyla, dünyanın sorunlu bölgelerinde küresel aktör olma gayretlerine önemli katkı sağlayabilir.

Batı'daki bazı ülkelerin Türkiye'yi dünyanın problemlili bölgelerine karşı bir cins tampon devlet olarak görme eğilimlerine rağmen Türkiye, Batı'nın ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Jeopolitiğin bir gereği olarak Türkiye diğer açılımlarını da etkin olarak kullanmalıdır. AB ile ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesi Türkiye'nin diğer açılımlarında öncü rol oynamasına önemli katkılar sağlar. Aynı şekilde Türkiye'nin diğer açılımlarını etkin olarak geliştirmesi Türkiye-AB ilişkilerine olumlu yansımalar yapacaktır.

Hızla değişen güvenlik ortamında meydana gelebilecek krizlere süratle çözümler üretebilmek, oluşan risklere tedbirler getirilirken fırsatlardan da yararlanmak için etkili bir kriz yönetim sistemi geliştirilmelidir. İstihbarat faaliyetlerindeki etkinliğin ve istihbarat kurumları arasında işbirliğinin artırılması önem arz etmektedir. Ayrıca bölge ülkeleri istihbarat kurumları arasında işbirliği olanaklarının araştırılması da gereklidir. Meydana

gelebilecek fiilî tecavüzler, sınır ötesinden itibaren karşılanarak, en kısa sürede ve asgari kayıpla bertaraf edilmelidir. Bunun sağlanabilmesi için etkin istihbarat, erken ikaz ve uyarı sistemine ihtiyaç vardır. Ayrıca proaktif bir kriz yönetim sistemi ile süratli ve etkili müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Günümüzün güvenlik ortamında Türkiye'nin güvenliğine yönelik en önemli tehdit terörizmdir ve bunu destekleyen bölücülüktür. Bu tehdide karşı Türkiye son zamanlarda olduğu gibi uluslararası desteği arkasına almalı, güvenlik güçleriyle PKK terör örgütüne karşı mücadelesini aralıksız sürdürmelidir. Bu mücadeleye paralel olarak bölgede terörün gelişmesine neden olan olumsuz koşulların düzeltilmesi amacıyla kapsamlı bir planın bir parçası olarak ekonomik, sosyo-kültürel ve psiko-sosyal tedbirler alınmalıdır. Ekonomik hayatın gelişmesi, işsizliğin önlenmesi, sağlık imkanlarının yaygınlaştırılması ve eğitim konularında alınacak tedbirler ile devletin bölgedeki varlığı artırılmalı, devlet ile halkın kucaklaşması sağlanmalıdır. Ülke içindeki siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel ve psiko-sosyal istikrarın sağlanması ve korunması güvenlik açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu alanlarda istikrarın bozulması ülke güvenliğine yönelik en önemli tehdidi oluşturmaktadır. Günümüz koşullarında güvenlik ve istikrar ülke içinde demokrasinin bütün kurumlarıyla yerleştirilmesi ve demokrasi kültürünün geliştirilmesi ile mümkün olmaktadır. Devlet erkleri ve kurumları arasında uyumun sağlanması, çağdaş anlayışa uygun olarak hukukun üstünlüğü ilkesinin benimsenmesi, farklı inanç, görüş ve etnik kültürlerle karşı hoşgörü kültürünün oluşturulması istikrar için olmazsa olmaz koşullardır

Sonuç olarak; Türkiye'nin güvenlik stratejisi bir yandan vatanın ve milletin ebedî varlığını ve devletin bölünmez bütünlüğünü muhafaza ederken diğer taraftan halkın refahına, maddî ve manevî mutluluğuna hizmet etmelidir. Türkiye'nin dünya uluslar ailesinin eşit haklara sahip onurlu bir üyesi olmasına ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasına yönelik güvenli ve güvenilir bir ortam hazırlamalıdır. ²²²

2. TÜRKİYE'NİN EKONOMİK GÜVENLİĞİ

Devlet merkezli klasik güvenlik kavramı, Soğuk Savaş sonrası dönemde entegrasyon ile birlikte kapsamlı bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiş, çok boyutlu yeni güvenlik yaklaşımları teknolojinin ve enerjinin öne çıktığı ekonomik güvenlik boyutunu ihtiva etmeye başlamıştır. Ekonomik güvenlik; "devletin kamu finansmanını, ödemeler dengesini ve finansal sistemin güvenliğini sağlaması; ulusal kaynaklarını, üretim sistemlerini ve jeoekonomik konumunu kullanma kabiliyetini sürdürülebilir kılması, bu kabiliyete zarar verebilecek tüm risk ve tehditlere karşı gerekli tedbirleri geliştirmesi" olarak tanımlanabilir.

²²²Joint_Strike_Fighter.e12201 ap_WorldLeaders_MillSummit_UNpaaa.world_trade_center_1160603_1.jpg

Soğuk Savaş sonrası gerginliğin azalmasıyla entegrasyon büyük gelişme göstermiş ve piyasa ekonomileri hem genişlemiş hem de sayı olarak artmıştır. Bununla birlikte konvansiyonel savaşları gitgide azalmış ve gerginlikler yerini büyük çoğunlukla ekonomik işbirlikleri ve paktlara bırakmıştır. Çeşitli işbirliklerinin yanında bir ekonomik rekabet ortamı oluşmuş, kur savaşları gibi bir takım ekonomik çekişmeler de ortaya çıkmaya başlamıştır.

Değişim ve dönüşüme uğrayan güvenlik anlayışı içerisinde risk ve tehdit kavramları da farklılaşmıştır. Klasik güvenlik içerisindeki ana unsurlardan biri olan tehdit algısının içerisine risk etkeni dahil olmuş ve bu iki kavram gitgide iç içe girmiştir. Hatta entegrasyon ile birlikte birçok tehdit olarak tanımlanan etmen risk grubu içerisine girmiş ve o şekilde değerlendirilmiştir. Bu kapsam içerisinde ekonomi güvenliği içerisinde tehditler kavramı yerine riskler büyük ölçüde kullanılmaya başlanmıştır. Günümüz küresel ekonomik sisteminde risk etkeni, hem finansal hem de reel ekonomik aktivitelerin birbirine entegre ve karşılıklı bağımlı olmasından dolayı her bir oyuncuyu ilgilendiren bir kavram olmuştur. Bu bağlamda riskler gelişmiş ekonomileri olduğu kadar Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomileri yakından ilgilendirmektedir.

Ekonomik güvenlik, "devletin kamu finansmanını, ödemeler dengesini ve finansal sistemin güvenliğini sağlaması; ulusal kaynaklarını, üretim sistemlerini ve jeoekonomik konumunu kullanma kabiliyetini sürdürülebilir kılması, bu kabiliyete zarar verebilecek tüm risk ve tehditlere karşı gerekli tedbirleri geliştirmesi" olarak tanımlanabilmektedir. Ulusal güvenlikle birçok konudan örtüşebilecek olan bu tanımdan da anlaşılacağı gibi ekonomik güvenlik bir anlamda bir devletin devamlılığının gerekliliklerinden ve asli unsurlarından biri haline gelmiştir.

2.1.Ticaret Güvenliği

Türkiye'nin ticaret güvenliği genel olarak beş madde içerisinde değerlendirilebilir. İlk olarak Türkiye'deki ihracata yönelik üretim sürecinin yapısı dikkate alındığında, ihracatın yüzdelik katma değer oranı önem arz etmektedir. Rekor seviyede bulunan ihracatın içeriğine baktığımızda, OECD verilerine göre Türkiye'nin ihracatının sadece yüzde 41.5 kısmı yerli katma değerden oluşmakta, geriye kalan yüzde 58.5 yabancı kaynaklı katma değer içermektedir.²²³ Bu yapılan her yüz birimlik ihracatın sadece kırk bir biriminin Türkiye menşeli olup gerisinin yapılan ara mal veya hammadde ithalatına dayalı bir üretim süreci olduğunu göstermektedir. Yapılan her yüz birimin sadece kırk bir biriminin Türkiye için bir kazanç olması ise üretim sürecinin ithalat odaklı/bağımlı olduğunu göstermektedir.

²²³OECD, Interconnected Economies, Benefiting from Global Value Chains, http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/interconnected-economies_9789264189560-en

İhracatımızın yüksek oranda ithalata bağlı olması hem ihraç edilecek olan ürünlerin maliyetlerini arttırmakta hem de ihracatın üzerinde kur ve ithalat ürün fiyatları açısından bir baskı ve kırılabilirlik oluşturmaktadır. Üretim yapısının bu yapısı ve kırılabilirliği ise Türkiye'nin sahip olduğu artan ihracat eğiliminin sürdürülebilirliğinin önünde bir risk etkeni oluşturmaktadır.

Türkiye'nin yüksek katma değere sahip olarak kabul edilen ileri teknoloji ürünlerin ihracatı toplam sanayi ihracatındaki oranı yüzde 7 ve toplam ihracata oranı yüzde 4 seviyesindedir. Ek olarak Türkiye'nin birim başına ihracat getirisi 1.7 Euro iken örnek olarak Almanya'nın 4 Euro civarında bulunmaktadır.

Söylen olarak sürekli dile getirilen Türkiye'nin ihracatında daha yüksek katma değere geçilmesi mevzuu sadece ithalat-bazlı ihracatın azaltılması değil aynı zamanda ileri teknoloji ürünlerin de toplam ihracat içerisindeki oranının artırılması anlamına gelmelidir. Lakin bu husus görüldüğü ve dile getirildiği kadar basit ve hızlı bir süreç olamamaktadır. Yıllar sürececek bir altyapı çalışmasına olan Ar-Ge çalışmalarında, öncelikle üretim yöntemleri ile ilgili yapısal ve teknik altyapının yetersizlik ve eksiklerinin giderilmesi başta olmak üzere ihracatı daha yerli hale getirmenin yolları aranmalıdır. Teknoloji bağımlılığının sonucu olan üretim süreçlerinin yerli olma oranı ekonomik güvenliğin en önemli parçalarından biridir.

İkinci ticaret güvenliği konusu ise Türkiye'nin ticaret partnerleri ve bunlarla olan ilişkileridir. İhracatın bileşenlerinin yanında ihracat ve ithalat partnerleri de ticaret dengesi için önem arz etmektedir. Türkiye'nin en büyük ticaret partneri olan AB ülkelerinin uzun süredir devam eden ekonomik buhranın etkisi ihracat rakamlarına da yansımıştır. AB üyesi ülkeleriyle olan ihracatın toplam ihracata oranı 2011 yılında yüzde 46,2 iken 2012 yılında yüzde 39 seviyesine gerilemiştir. Benzer şekilde Suriye'deki iç savaş neticesinde Türkiye'nin ticareti yüzde 70 oranında azalmıştır.²²⁴ Zaman zaman bazı gümrük kapılarındaki sorunlar nedeniyle oluşan tır kuyrukları da ticaretin yavaşlaması ve sorunun sürekli devam etmesi halinde bu ülkelere ve ülke firmalarına olan ticaretteki teşvik edici etkenlerin azalmasına da yol açmaktadır.

Belirtilen hususlar ekonomik güvenlik açısından, partner ülkelerin içerisinde oldukları ekonomik ve siyasal durumların ve ticaret yollarının güvenliğinin Türkiye gibi stabil olmayan çevre ülkelere sahip ülkeler için ticaret güvenliğini tehlikeye sokmaktadır.

Türkiye'deki ticaret güvenliğinin bir diğer ilgi alanı ticareti yapılan ürün ve servislerin standardizasyonu ve uygunluk denetimi sağlanmasıdır. Genel itibarıyla standartlaştırma "belirli bir ekonomik fayda sağlamak amacıyla çeşitli kural ve biçim belirleme" şeklinde tanımlanabilir. Üretilen mal ve hizmetin satışının gerçekleştirilebilmesi için ilgili standart ve

²²⁴Türkiye İstatistik Kurumu, Ülke Gruplarına Göre Yıllık İhracat, <http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istabid=1547>

uygunluk kurallarına uyması gerekmekte ve küresel ekonomide üretim araçları ve biçimlerinin belirlenmesinde önem arz etmektedir. Ürün ve hizmetlerin içerik, üretim şekli, kalibrasyon ve sunumu gibi konuları içeren standartlaştırma konusu, ticari ürün ve hizmetlerin belirli ve istenen formatta olması için gerekli bir husustur. Amerika ve Almanya'nın başını çektiği standartlaştırma ve uygunluk denetim hizmetleri ilgili sektör ve alanlarda standart belirleme işini yürütmektedirler. Ticaretteki ekonomik güvenliğin önemli parçası olan bu husus standardı oluşturanların yararına olmaktadır.

Standartlaştırma işlemi endüstriyel alanlar, demiryolları, büyük yapılar ve her türlü araç, ekipman ve ara mallarda uygulanabilmektedir. Standartlaştırma ve uygunluk denetimini sağlayan şirketler aynı zamanda belgelendirme, deney ve laboratuvar hizmetleri ve muayene gibi hizmetleri de temin etmektedir. Türkiye'de standartlaştırma ve uygunluk denetimi sektöründe en büyük sağlayıcı Türk Standartları Enstitüsü'dür. (TSE) Yıllık 110 milyon Euro cirosu bulunan TSE'nin, tek başına cirosu 5 milyar Euro büyüklüğünde iş dengi Avrupalı şirketler bulunmaktadır. ²²⁵

Türkiye'nin standartlaştırma konusunda geri planda olması ve yurt dışında standart oluşturmuyor olması ise ticarete Türk şirketlerinin standartları belirleyen şirketlere karşı dezavantaj oluşturmaktadır. Üretim teknoloji ve yöntemlerini büyük ölçüde ithal eden bir ülke olan Türkiye için bu husus ekonomik güvenliği tehdit edici unsur olmaktadır. Yavaş ve sonradan reaksiyon veren bir üretim yöntemine sahip Türk firmalarının ticaret hacimlerinin, hızlı reaksiyon veren firmalara göre daha düşük ve pazar paylarının az olması sonucunu doğuracaktır. Sürdürülebilir artan ihracat trendinin devamı konusunda Türkiye'nin adımlar atarak standart oluşturma ve firmalarına hızlı reaksiyon verdirtme konusunda desteğinin artması, Türkiye ekonomik güvenliğini riskinin azaltmasını mümkün kılmaktadır.

Kaçakçılık ve yasadışı ticaret ise Türkiye'nin karşı karşıya olduğu bir başka ticari ekonomik güvenlik sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gümrükteki sıkıntılar, bazı ürünlerin vergiler nedeniyle çok pahalı olması gibi çeşitli sebeplerden dolayı Türkiye'de akaryakıt, sigara, içki, çay ve elektronik ürün gibi birçok farklı kalemde kaçak ve yasa dışı mal girişi bulunmaktadır. Bu ürünlerin ise yıllık ekonomiye maliyetinin tahmini olarak 25 milyar doların üzerinde olduğu belirtilmektedir. Kaçak giren ürünler sadece vergi kaybından ziyade istihdam ve gelir kaybına da yol açmaktadır.

Ayrıca kaçakçılık ve yasa dışı ticaretin içerisinde uyuşturucu ve silah ticareti de yaygın olmasının yanı sıra, bu gelirlerin önemli bir kısmı ise terör örgütüne finansman olmaktadır. Terör örgütünün faal olduğu yasa dışı ticaret ve kaçakçılığın tam miktarı bilinmese de son

²²⁵Dr. İlhami Pektaş, 2.Uluslararası Raylı Sistemler Mühendisliği Sempozyumu, <http://www.ostimgazetesi.com/haber/olmadigimiz-pazar-test-gozetim-ve-sertifikasyon/970>

yıllarda yapılan birçok baskında ele geçirilen yasa dışı ve kaçak malların hacmi artmaktadır. Bu durum sadece ekonomik güvenliğin bir parçası olmasının yanında aynı zamanda askeri ve sivil güvenliği de tehdit eden bir sorun teşkil etmektedir.

2.2. Enerji Güvenliği

Türkiye'nin sahip olduğu ekonomik büyüme trendi aynı zamanda artan enerji ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Lakin Türkiye enerji kaynakları bakımından kendi kendine yetecek bir ülke konumunda değildir. Yeterli kaynaklarının olmamasından enerji ithalatı Türkiye için ciddi ekonomik bir yük getirmektedir. Enerji tüketiminin sadece yüzde 28'ini üretebilen Türkiye'nin 2012 yılı 236.5 milyar dolarlık toplam ithalatının 60 milyar doları enerji ithalatından oluşmaktadır. Dolayısıyla, 2012 yılı cari açığı 46,9 milyar dolar olan bir ülke için enerji ithalatı önemli bir paya sahiptir.²²⁶ Ayrıca 2010-2015 yılları arasındaki enerji ithalatının toplam ithalat içerisindeki payı da artmaktadır. Enerji talebindeki artışın ekonomik maliyetinin artması ve yüksek dışa bağımlılık Türkiye'ye alternatif yollara başvurmasına sebebiyet vermektedir.

Türkiye'nin enerji üretimdeki en büyük payı zengin kömür rezervleri ile sağlamaktadır. Toplam enerjinin üretiminin yüzde 55'ini linyit ve taşkömürü ile karşılamasına rağmen, kömür üretimi talebi karşılayamamaktadır. Buna karşılık üretimin en büyük ikinci ayağını ise yüzde 24 üretim oranıyla yenilenebilir enerji oluşturmaktadır.²²⁷ Yüksek potansiyele karşın yenilenebilir enerji teknolojisinin yeteri kadar gelişmemesinden kaynaklı yüksek olan yatırım maliyetleri, Türkiye için potansiyel altı üretim yapmasına neden olmaktadır. Ayrıca yeni kurulacak olan nükleer enerji santralının 2023 yılında toplam tüketimin yüzde 10'luk bir kısmını karşılaması beklenmektedir.

Her büyüyen ekonomide olduğu gibi Türkiye'de enerji talebi giderek artmaktadır. Enerji üretiminin arttırılmasının yetersiz olmasının yanı sıra petrol ve doğalgaz üretiminin çok az veya olmaması ise Türkiye'nin bu iki enerji türünde dışa bağımlı olmasını getirmektedir. Toplam enerji tüketimi içerisinde doğalgazın payı yüzde 31.9 ve petrolün payı ise yüzde 26.7'dir. Ayrıca petrol yüzde 90'dan fazlası ve doğalgazın tamamı ithal edilmektedir. Bu nedenle enerji güvenliği Türkiye'nin ekonomik güvenliğinin önemli bir parçası haline gelmiştir. ²²⁸Türkiye petrolün yüzde 42'si İran, yüzde 21 'i Rusya, yüzde 12'si Irak ve diğer bir yüzde 12'si de Suudi Arabistan'dan ithal edilmektedir. Doğalgazda ise ithalatın yüzde 48'i Rusya'dan ve yüzde 22'si İran'dan yapılmaktadır.²²⁹ Türkiye'nin hem

²²⁶Enerji Enstitüsü, <http://enerjiensitusu.com/2013/05/06/cari-acik-icin-iyi-haber-enerji-ithalati-dusuyor/>

²²⁷T. C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2012 Yılı Genel Enerji Dengesi Verisi, <http://www.enerji.gov.tr/EKLENTIVIEW/index.php/raporlar/raporVeriGir/72884/2>

²²⁸A.g.e.

²²⁹T. C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Dünyada ve Türkiye'de Enerji Görünümü, <http://www.enerji.gov.tr/yayinlarraporlar/Dunyada> ve

petrol hem de doğalgaz açısından bu iki ülkeye bağımlılığının yüksek olması tedarik güvenlik sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bir kriz veya yaptırım durumunda petrol ve doğalgazın tedarikinin sağlanabilmesi ve nasıl sağlanacağını stratejisinin olması gerekmektedir.

Rusya'nın önceki senelerde Ukrayna üzerinden Avrupa'ya olan doğalgazı bir süre kesmesi üzerine Avrupa ülkelerinin yaşadığı kriz ile Suriyede düşürülen Rus uçağından sonra gerilen Rusya-Türkiye ilişkileri bunun örneği sayılmaktadır. Aynı zamanda en büyük petrol ithal partnerimiz İran'ın, nükleer enerji ile ilgili Batılı devletlerle ve İsrail'le yaşadığı gerginlik üzerine ABD'nin koyduğu bazı yaptırımların Türkiye'yi etkilemesi de mevcut durumlardır. Ayrıca bu ülkelerle stabil olmayan politik ilişkilerin ve terör örgütünün varlığı, enerji tedarikinin yanında birde enerji nakil yollarının güvenliği konusunda da endişe getirmektedir. Türkiye'nin bir kriz durumunda aynı veya benzer durumlara düşmemesi gerekmekte ve enerjinin tedariki konusunda ekonomik güvenliğini güvenceye almanın yollarını araması gerekmektedir.

Türkiye Akkuyu 'da yapılacak olan ve 2019 yılında bitmesi planlanan ilk nükleer enerji reaktörü projesine girmiştir. Rus yapımı VVER-1200 (AES-2006) model reaktör kullanılacak olan proje kapsamında reaktör çalışır hale geldiğinde Türkiye'nin enerji ihtiyacının yüzde 8-10 kısmını karşılayacağı beklenmektedir. Rus şirketinin işleteceği reaktörde üretilen elektrik enerjisi Türkiye tarafından en az 15 yıllık olmak kaydıyla satın alınacaktır. Ayrıca Sinop'ta Japon-Fransız işbirliği ile bir başka nükleer reaktör projesi bulunmaktadır. Türkiye Sinop'ta kurulacak nükleer reaktörün ortağı olacak ve kademeli olarak işletmesi devredilecektir.

Türkiye'de yenilenebilir enerji genel itibariyle hidroelektrik santralleri (HES) üzerinden yürümektedir. Enerji Bakanlığı'nın 2015 verilerine göre yenilenebilir enerjinin yüzde 90'ı HES ve yüzde 8'i rüzgar enerjisinden elde edilmektedir. Resmi yenilenebilir enerji stratejisinde genel ağırlığın HES üzerine yapıldığı ve ekonomik bakımdan elverişli bütün hidroelektrik potansiyelin kullanılması üzerine olduğu görülmektedir. Bu strateji doğrultusunda 2023 yılında elektrik üretiminin yüzde 30'u yenilenebilir kaynaklardan temin edilmesi hedeflenmiştir.²³⁰

Akkuyu ve diğer kurulması planlanan reaktörlerin işlerlik kazanması sonucu Türkiye'nin kendi enerji ihtiyacının yüzde 60'lara yakınına kendi imkânlarıyla sağlaması mümkün olacaktır. Böylece Türkiye'nin petrol ve doğalgaz başta olmak üzere enerji tedariki konusundaki dışa bağımlılığı yüzde 30'lara düşmesi söz konusudur. Türkiye nükleer enerji

Turkiyede Enerji Gorunumu.pdf, sayfa 29.

²³⁰ A.g.e. , sayfa 69-70

konusunda geç kalmış olsa da plan dâhilinde hareket etmesi durumunda enerji ithalatında Türkiye'nin enerji bağımlılığını düşük seviyelere çekmesi söz konusudur. ²³¹

2.3.Teknoloji Güvenliği

Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarının GSYH oranı yüzde 0,84 ve özel sektör Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payı ise yüzde 0,36 olmaktadır. Türkiye'de 2012 yılı itibariyle tüm şirket ve girişimcilere Ar-Ge çalışmaları için 789 milyon TL destek sağlamıştır. Toplam 47 adet teknoparktan 32'si faaliyet göstermekte olup ağırlıklı olarak yazılım, bilişim, elektronik, ileri malzeme teknolojileri, tasarım, nanoteknoloji, biyoteknoloji ve yenilenebilir enerji teknolojileri üzerine faaliyet göstermektedir. ²³²

Ekonomik güvenlik içerisinde bahsi geçmiş olan ticaret güvenliği kısmında Türkiye'nin yüksek ithalatı olduğu ve ihracatta bile yüzde 59 oranında dışa bağımlı olduğu bahsedilmiştir. Durumun bu seviyede olmasının en büyük nedenlerinden biri ise üretim teknolojilerinde Türkiye'nin geri kalmış olması yatmaktadır. Teknoloji ve makine ithalatına bağlı Türkiye, "montaj ihracatı" modelinden de sıyrılması sürdürülebilir büyüme ve refah için elzem olmaktadır. Standartlaştırma sektöründe ilerleme kaydedilmesi için de yerli üretim teknolojilerinin geliştirilip Türk firmalarının rekabet güçlerinin arttırılması ve yerli katma değer arttırılması gerekmektedir. Gücün ve katma değer arttırılması ise yerli teknolojik gelişmelere bağlıdır. Türkiye teknoloji ithalatı yaptığı sürece rekabet gücünden ve yerli katma değerinden feda etmek zorundadır.

İleri teknoloji sayılan nükleer teknoloji, nanoteknoloji, biyoteknoloji ve hidrojen teknolojileri Türkiye'nin ekonomik güvenliği için dikkate alması gerekli bir başka konudur. Nükleer teknolojiye sahip olunması; reaktör yakıtının üretimine geçilebilmesini, tamamen yerli reaktörlerin üretimine yol açmasını ve nanoteknoloji gibi diğer ileri teknolojiler için gerekli olan teknolojik alt yapının sağlanmasını elverişli kılmaktadır. Nükleer teknoloji kurulacak olan santral projeleri dahilinde dışarıya okumak için gönderilen öğrenciler ve Japon-Fransız ortaklığında yapılacak reaktör ile elde edilmesi planlanmaktadır. Böylece nanoteknoloji başta olmak üzere diğer ileri teknolojilere ağırlık verilmeye başlanabilir.

Nano, biyo ve hidrojen teknolojilerinin geliştirilmesi Türkiye için başta enerji, gıda, ilaç ve bilişim teknolojileri gibi ülkeler için hayati öneme sahip sektörlerin yerli denklerinin oluşup dünya pazarlarına girebilmesini mümkün kılmaktadır. İleri teknolojide dünya çapında

²³¹ T. C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2012 Yılı Genel Enerji Dengesi Verisi, <http://www.enerji.gov.tr/EKLENTI/VIEW/index.php/raporlar/raporVeriGir/72884/2>

A. g. e. T. C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Dünyada ve Türkiye'de Enerji Görünümü, [http://www.enerji.gov.tr/yayinlar/raporlar/Dunyada ve Turkiyede Enerji Gorunumu.pdf](http://www.enerji.gov.tr/yayinlar/raporlar/Dunyada%20ve%20Turiyede%20Enerji%20Gorunumu.pdf), sayfa 29. A. g. e. , sayfa 69-70.

²³² BİLGE SAM, Nükleer Enerji ve Nükleer Silahlanma, Bilge Söyleyişi - 15, 2013, [http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/bilgesoylesi/NURSIN ATE SOGLU SOYLESI.pdf](http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/bilgesoylesi/NURSIN%20ATESOGLU%20SOYLESI.pdf), sayfa 8.

ürün üretebilecek yerli firmaların oluşması haline Türkiye'nin hem teknolojik altyapısının hem de marka değerinin artması olasıdır.²³³

Teknoloji üretim ve Ar-Ge sinin en yoğun yapıldığı sektör ise yerli savunma sanayiidir. İnsansız hava aracı, radar, zırhlı araç ve hava saldırı savunma sistemleri gibi birçok konuda geliştirilen ve gerçekleştirilen teknolojik gelişmeler Türkiye'nin askeri teknoloji bağımlılığının azalmasını sağlamaktadır. 2012 yılı içerisinde dünya toplamında yapılan savunma sanayii harcamaları 2 trilyon dolar civarındadır. Sektörün büyük olması, yüksek ve gizli teknolojik bilgi içermesi savunma sanayiine yapılan Ar-Ge'nin yanı sıra bu teknolojilerin casusluk ve askeri bilgi hırsızlığı gibi konulara açık olması güvenliğin bir konusudur. Türkiye'nin ileri teknolojideki en büyük kalemi olan savunma sanayii ürünlerinin patent ve teknolojik bilgilerini koruması ve olası casusluk ve bilgi hırsızlığına karşı mücadele etmesi gerekmektedir. Teknolojinin üretimden ziyade korunması gerektiğinden yeni gelişen teknoloji Ar- Ge sektöründe üretilen bilginin heba olmaması ve Türkiye'nin teknolojilerini sürekli geliştirip ilerletmesi yararına olacaktır.

3. KOMŞU ÜLKELERİN TÜRKİYE’NİN GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

3.1. TÜRKİYE ABD İLİŞKİLERİ

3.1.1. 1945’ten Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri

İkinci dünya savaşından sonra Sovyetler Birliği’nin davranışlarının tehlikeli bir hal alması üzerine, Türkiye, ABD ve İngiltere’nin desteğini almak için girişimlerde bulundu. ABD hükümeti, meselenin artık Türk- Sovyet ilişki alanını aşmış olduğunu ve bu konuda Birleşmiş Milletlerin son kararı vereceğini bildirdi. Bu cevap Türk yetkililer tarafından Amerikanın Türkiye’ye karşı göstermeye başladığı fiili işgalinin ilk kesin işareti sayılmıştır.

Amerikan hükümetinin Türkiye’ye ilgisinin artmasına rağmen, Sovyetler Birliği 8 ağustosta Türk hükümetine verdiği notada boğazlarda üst isteğini tekrarlamıştı. Türk hükümeti Sovyetlerin verdiği notaya cevap vermeden önce Amerika hükümetine danışmış ve ABD hükümetinin direktifleri sonucunda bu notayı reddetmiştir. Amerika burada, Sovyetlerin Türkiye’ye egemen olma isteğinin daha sonra başlarına bela olabileceğini ve Sovyetlerin Türkiye’de olağan bir egemenliğinin, Akdeniz ve Orta Doğu’da dengelerin bozulmasına neden olacağını düşünmüştür. Türkiye hükümet yetkilileri; bu konuda Amerikan direktifleriyle hareket ettikleri için Amerika’yı destekçi olarak hissetmişlerdir.

Buna rağmen Rus baskısını üzerinde hisseden Türkiye, savaş sırasında ordusunu terhis etmemişti. Ancak hükümet ordunun masraflarını karşılamakta zorlanmış ve dış yardıma

²³³T. C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Muzaffer Barış Morgül, Ersin Akpınar, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Uygulamaları, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, <http://teftis.sanayi.gov.tr/Files/Attachments/OtherFiles/muzaffer-baris-morgul-ers-03122012133038.pptx>

ihtiyaç duymuştu. 23 Şubat 1945'te imzalanan anlaşma gereğince, Amerika Ekim 1946'da Türkiye'ye 23 milyon dolarlık kredi açarak yardımda bulunmuştur. Bu arada, 21 Şubat 1947'de İngiltere Dış İşleri Bakanlığı'nca; Londra'nın mali açıdan zor durumda olduğunu, Türkiye ve Yunanistan'a para yardımında bulunamayacağını açıklaması Amerikanın bu iki ülkenin Sovyetlerin eline düşebileceğini ve Orta Doğu'da dengelerin bozulacağını fark etmesine neden olmuştur.

Dönemin ABD başkanı Harry S. Truman 12 Mart 1947 tarihli Amerikan Kongresinde – daha sonra Truman Doktrini adını alacak olan mesajını okumuştur.²³⁴ Yine Truman Doktrini'nin amaçlarına ulaşması için 5 Haziran 1947 tarihli “Marshall Planı” duyurulmuştur. Tüm bu gelişmeler savaş sonrası dönemi kapsayıp “soğuk savaş” devresini açmıştır.²³⁵ Bu, Marshall Planı'na uygun olarak hazırlanan Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık (100 milyon dolar Türkiye için) yardım verilmesini öngören “yardım kanunu” kongrede kabul edilmiş ve 22 Mayıs 1947'de başkan tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Marshall Planında adı geçen 16 ülke, 16 Nisan 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatını (OECC) kurmuştur. Türkiye 4 Temmuz 1948'de ABD ile ekonomik işbirliği antlaşmasını imzalamıştır. 1949- 1951 yılları arasında Türkiye'ye Marshall Planı çerçevesinde yardım yapılmış, bu yardım 1951 yılından sonra “ortak savunma programına” da dâhil edilerek “ortak savunma idaresi” kanalıyla gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

Türkiye tüm bu gelişmelerin etkisiyle ABD tarafına kaymış ve bir nevi ABD'nin müttefiki haline gelmiştir. Ayrıca İsrail devletini de yine Amerikan siyaseti nedeniyle tanımıştır. Türkiye ABD'den almış olduğu bu yardımlarla bir nebze olsun rahatlamışsa da Sovyet Rusya'nın arka arkaya verdiği notalarla boğazlarda üs ve doğuda toprak talebini tekrarlaması Türkiye'yi sıkıntıya sokmuştu. Batıda Sovyet tehlikesine karşı Batı Avrupa Savunma Birliği, daha sonra da ABD'nin önderliğinde NATO'nun kurulması Avrupa ülkelerini rahatlatmış, ancak Türkiye'nin bu sisteme dâhil olma başvuruları hep reddedilmiştir. Buda yine ABD'nin işine geldiği gibi, politika değişikliğine gittiğine işaret eder. Ancak buna rağmen Türkiye, Sovyet saldırılarından kurtulmanın tek yolu olarak ABD ile ortak hareketten geçtiğini görmesi, bu devletle müttefiklik halinin devam etmesine neden olmuştur.

Türkiye'nin NATO'ya girmesindeki ilk fırsat, Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırmasıyla doğmuştur. Birleşmiş Milletlerin Güney Kore'ye yardım isteğine, Türkiye 25

²³⁴ Truman Doktrini: 1947 yılında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Harry Truman tarafından Sovyet tehdidine karşı hazırlanmış plandır. http://tr.wikipedia.org/wiki/Truman_doktrinini.

²³⁵ Marshall Planı: Haziran 1947'de Harvard Üniversitesinde bir konuşma yapan ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, Avrupa ekonomilerini tekrar kalkındırmak için çok geniş kapsamlı bir program önerdi. http://tr.wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan%C4%B1

Temmuz 1950’de 4500 kişilik bir kuvveti Kore’ye göndererek cevap vermiştir. Türk ordusunun Kore’deki başarıları Türkiye’nin NATO’ya katılmasında en önemli etken olmuştur. Buna rağmen Türkiye’nin Yunanistan’la birlikte 1 Ağustos 1950’deki başvurusu da kabul edilmemiştir. Fakat sonraki gelişmelerde, Türkiye ve Yunanistan, 15–20 Eylül 1951’de Ottawa’da yapılan NATO’nun yedinci toplantısında oy birliğiyle NATO’ya girmiştir. TBMM 18 Şubat 1952’de Kuzey Atlantik antlaşmasını onaylayarak birliğe resmen üye olunmuştur.

Türkiye’nin NATO’ya katılımı ABD için çok önemliydi, nitekim Türkiye’nin birliğe katılımıyla Türk ordusundan faydalanılacak, Sovyet Rusya daha iyi kontrol edilecek ve orta doğu petrollerine hâkim olma daha da kolaylaşacaktı. Türkiye ise böylelikle kendisine, geleneksel Sovyet tehdidine karşı bir müttefik edinmiş oluyordu. Türkiye NATO’ya üye olduktan sonra Uluslararası ilişkilerin büyük bir kısmı, bu örgüte ve gerçek lider konumundaki ABD’nin tutumuna ve davranışına göre ayarlanmıştı. ABD bir yandan NATO çerçevesi içinde Türkiye’de askeri üsler kurmuş, NATO ile ilişkisi olmayan üslere de yerleşme olanağını da elde etmişti. ABD’nin Türkiye’de elde ettiği bu kolaylıklar bir dizi ikili antlaşmalarla sağlanmıştı. Türkiye ile Amerika arasında yapılan bu antlaşmaların çoğu TBMM’nin onayı olmadan gerçekleştirilmiştir.

Bu dönemde, 1956 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar ABD’yi ziyaret etmiştir. Bu gezinin yapılmasında ABD yardımlarının varlığı ön plandadır. Türk hükümeti; dış politikadaki Amerikan endeksli tavrı neticesinde, Amerika’nın 5 Ocak 1957’deki Orta Doğu’ya Sovyet ajanlarının sızmasını önleyecek Eisenhower doktrinini²³⁶ hararetle desteklemiştir. Dış politika da tamamen Amerikan siyaseti güdülmesi bölge ülkeleriyle olan ilişkileri iyice bozmuştu. 27 Mayıs 1960’a gelindiğinde Türkiye’de darbe olmuş ve yalnızca darbeyi yapanlar NATO’ya bağlı olduklarını bildirmişlerdir.

Türk-Amerikan ilişkileri; 1964’de Kıbrıs’taki Rumların Türklere karşı izlediği politika nedeniyle, Türkiye’nin bölgeye müdahale etmek istemesi üzerine bozulmuş, Amerika’nın böyle bir olayda Amerikan silahlarının kullanılmayacağını bildirmesi hoşnutsuzluğa neden olmuştur. 1969’da daha önce yapılan antlaşmalar tekrar gözden geçirilmiş, antlaşmalar varılan savunma işbirliği antlaşmasına göre karşılıklı egemenlik ve eşitlik prensibine dayandırılmıştı. Bu işbirliği antlaşmasıyla; ABD’ye ait tesis ve üslerde Türkiye’nin izni olmadan hiçbir hareket yapılmayacak, Türk makamları bu üs ve tesisleri denetleyebileceklerdi. Ayrıca ABD personeli 30.000’den 7.000’e indirilerek ABD’nin Türkiye’deki görüntüsü mümkün olduğunca azaltılmaya çalışılacaktı.

²³⁶ ABD başkanı Dwight Eisenhower’in 1957’de Otdadoğu ülkelerine ekonomik ve askeri yardım planı. http://tr.wikipedia.org/wiki/Eisenhower_doktrinini

1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra, ABD'nin Şubat 1975'de uygulamaya başladığı, 1978 Eylülüne kadar devam eden ambargosu iki ülke ilişkilerini derinden sarstı. Türkiye ise bu ambargo sırasında 25 Temmuz 1975'ten itibaren Türkiye'deki Amerika üs ve tesislerine el koymuştu. Nihayet bu konuda 29 Mart 1980'de yapılan antlaşma ile Türkiye, Amerika üs ve tesislerinde tam bir egemenlik sağlamıştır. Ayrıca 12 Eylül 1980 darbesi Amerika'da memnuniyetle karşılanmıştı.

Bozulan ilişkiler düzeldiği gibi Türk dış politikası tekrar Amerikan endeksli hale gelmiştir. Bu dönemde, ilk olarak 1980'de Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması imzalandı. Daha sonra Özal döneminde Türk- Amerikan ilişkileri her alanda kendini gösterdi. Bu dönemde Amerika'dan ekonomik anlamda yardım alındı, bu yardımların çoğu da askeri anlamda idi. Fakat bu yardımlar Türk hükümetince az bulundu. Bu yardımların az olmasının en önemli nedeni, Türkiye'nin Kıbrıs harekâtıdır. Nitekim aynı dönemde Türkiye ile Yunanistan'a yapılan yardımların %70'i Yunanistan'a yapılmıştı.

Bu yardımlar Türkiye'nin gerek ekonomik kalkınması, gerekse ordunun modernize edilmesi için iyi olarak algılandı. Fakat yine de Türkiye Amerika'dan tam olarak beklediği oranda yardım alamadı. Daha önce de bahsetmiş olduğumuz gibi, Türkiye-Amerikan ilişkisinde diğer önemli olay Kıbrıs Harekâtıydı. Amerika bu olayı kınadığı gibi Türkiye'ye ekonomik ambargo uygulamıştı. İki taraf arasındaki ilişkiler 1980'lere kadar bozuktu. Fakat Amerika 1979'da ambargoyu kaldırdı. Türkiye'de meydana gelen 1980 darbesiyle de Türkiye ile olan ilişkilerini arttırdı. Yalnız Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin bağımsızlığını ilan etmesi Amerika tarafından kınandı, ayrıca bu durum Bangladeş ve Pakistan gibi devletlerin Türkiye tarafından tanınmasını da engelledi. Kısacası Türkiye'nin Kıbrıs konusu nedeniyle hem ABD ile hem de Yunanistan'la ilişkileri bozuldu. Bu durum ancak Özal döneminde son bulurken Yunanistan'la var olan kötü ilişkiler Yunanistan başkanı Papandreou döneminde de devam etti. Özellikle ABD Kıbrıs sorununun KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'la çözülmeyeceğini iddia etmesi ve sorunun çözülmesi için Asil Nadir'in Kuzey Kıbrıs'ın başına getirilmesi projesini desteklediyse de Asil Nadir bunu kabul etmedi.

3.1.2. Ermeni Karar Tasarı Sorunları Ve Türk-Amerikan İlişkileri

Ermeni karar tasarıları genelde senato ve temsilciler meclisinden kaynaklanan sorunlar olarak görünse de, iki ülke arasındaki ilişkileri gerginliğe götürecek dereceye ulaşmıştır. 1980'e kadar bu konu temsilciler meclisine geldiğinde ABD yönetimi tarafından durduruldu ve gerçekleştirilmedi. Ancak bu tarihten sonra ABD bu konuyu durdurmak yerine desteklemeye başladı. 1980–1982–1984 tarihlerinde bu konu tekrar meclise getirildi, 1984'de

temsilciler meclisinde, 24 Nisanın “insanın insanı hunharca katlettiği gün” olarak ilan edildi. 1985’de bu teşhis temsilciler meclisinde genel oya sunuldu, ancak ABD’deki Türkiye uzmanları ve bilim adamı sıfatındaki 69 tarihçinin ortaklaşa yayınladıkları bildiri sonucunda hata yapıldığı bildirildi, tasarı son anda reddedildi.

Fakat Ermeni lobisi çalışmalarına tüm hızıyla devam etti, nitekim Ermeni lobisi Türklerin kendilerine sözde katliam, soykırım yaptıklarını iddia ediyordu ve bunu tüm dünyaya kabul ettirmek için çalışmalar başlatmıştı. Tabii ki bu durum Türk-Amerikan ilişkilerinin bozulmasına da neden olmuştur. Son olarak George Bush’un 1990 seçimlerinde, bir milyonu aşkın Ermeni’nin -sözde- soykırımda katledildiği günün 75. yıldönümüne katılacağını bildirmesi Türkiye’de şok etkisi yaptı. Bu da Türk-Amerikan ilişkilerinin Ermenistan politikası sonucunda nasıl bozulduğuna işaret eder.

Ermeni yasa tasarısı 1990’dan günümüze kadar çeşitli tarihlerde özellikle ABD seçimleri öncesinde devamlı gündeme getirilmektedir. Nisan 2007’de de ABD’deki Demokrat Parti’de başkanlık yarışı içindeki Illinois Senatörü Barack Obama, yine Demokrat Parti adaylarından New York Senatörü Hillary Clinton ve yine Senatör Harry Reid “sözde Ermeni soykırımını” desteklediğini bildirmiş. Daha birçok Amerikan yetkili “sözde Ermeni soykırımını” kabul eder bir tavır takınmıştır. Bunda bunu kabul edenlerin, öncelikle halkı kendi taraftarı haline getirme politikası ön plandadır. Türkiye buna karşı diplomasi alanında elinden geleni yapmaya çalışsa da maalesef bunda fazla başarılı olamamaktadır.

3.1.3. Türkiye –ABD ve Kürt Sorunu

ABD 1980’e kadar Kürt sorunu ile fazla ilgilenmedi 1980’den sonra Türkiye’de baş gösteren PKK olayları neticesinde Kürt kelimesini daha sık telaffuz eden Amerika, Kürtlerin dil ve kültürlerini daha iyi yaşaması için taleplerde bulundu. Yine Kuzey Irak’taki Kürtlerle son derece ilgilenen Amerika, İran-İrak savaşı öncesinde Kürtlere yardım etti. Amerika’nın Kürtlere karşı ilgi duyduğu bir gerçektir. Nitekim Amerika’nın Türkiye, İran ve Irak’ta bulunan Kürtleri bir federal çatı altında toplamak ve bu birlik sayesinde İsrail’i rahatlatma gibi amaçları bulunmaktaydı. İşte bu amaçlar ve Amerika’nın Kürtlere yardımı Türkiye ile Amerika arasında sorunlar çıkmasına neden oldu.

Bugün Türk-Amerikan ilişkileri Kıbrıs, Ermeni ve Kürt meseleleri nedeniyle kötü bir şekilde devam etmektedir. Günümüzde özellikle Türk- Amerikan ilişkilerini sekteye uğratan en önemli mesele ise Ermeni soykırımı meselesi olarak görünmektedir. Amerika bu konuda Türkiye’yi fazla kırmak istemese de, zaman zaman seçim öncesi propagandalarda Ermeni meselesi ele alınmaktadır.

Türk-Amerikan ilişkileri, genelde –günümüzde de öyle- Türkiye'nin ABD'den ekonomik, ticari, askeri yardım talepleri nedeniyle devam etmektedir, ayrıca bunda Amerikan çıkarlarının da önemli bir payı vardır. Dahası Türkiye II. Dünya savaşından sonra, belli aralıklarla kesinti olsa bile, daima Amerika ile ilişkilerini iyi tutmuş ve bu ülkeyle hareket eder hale gelmiştir.

3.1.4. Orta Doğu Ekseninde Türkiye ile ABD ilişkileri

Orta Doğu coğrafyası şüphesiz ABD ile Türkiye'nin ilişkilerini belirleyen en önemli dinamiklerden biridir. Nitekim 21.yy'da ABD'nin dünya üzerinde en çok önemsendiği coğrafyadır. Burada bulunan enerji kaynaklarından, bölgede ki radikal islami grupların tehditlerine, İsrail'in güvenliğinden, ABD'nin kendi güvenliğine kadar Orta Doğu ABD için hayati öneme sahip olan bir coğrafyadır.

Türkiye açısından ise bölge özellikle AKP iktidarı döneminde oldukça önemsenmiştir. Öyle ki Türkiye bölgede model ülke konumunda olmaya başlamışken Arap Baharı'nın ortaya çıkması Türkiye açısından çok olumsuz tablolar ortaya koymaktadır. AKP iktidarından önce yapılan Afganistan işgaline destek veren Türkiye, AKP'nin iktidar olmasıyla Irak işgaline hep mesafeli yaklaşmış ve daha yüzyılın başında ABD Türkiye'yi ihanetle suçlamıştır.

3.1.5. İsrail Kapsamında Türkiye-ABD İlişkileri

ABD ile İsrail arasındaki ilişkilerin başlangıcı aynı zamanda Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinin başlangıç yılıdır. Bu dönem aynı zamanda Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarına tekabül eder. Bir taraftan ABD'nin desteği ile kurulan İsrail, diğer taraftan ise İsrail'i tanıyan ilk müslüman ülke olan Türkiye. 1947 Kasım'ında Filistin'in bölünmesine karşı çıkmasına rağmen Türkiye, 1949 Mart'ında İsrail ile diplomatik ilişkiler kuran ilk müslüman ülke olmuştur. Türkiye ile İsrail arasında özellikle ABD'nin önderliğinde aynı safta durmalarında dolayı bir birliktelik söz konusu olmuştur.

Ancak Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber Türkiye'nin üzerinde ki Sovyet baskısının kalkması Türkiye'nin dış politikada hareket alanını geliştirmiştir. Bu bağlamda bu dönemde Türkiye artık İsrail ile olan ilişkileri diğer Orta Doğu ülkeleriyle arasını bozmadan geliştirmeye çalışacaktır. 2002 Kasım'ında AKP iktidarının Türkiye'ye gelmesi İsrail ile Türkiye ilişkilerini farklı noktalara getirmiştir. Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkileri ABD'de bulunan yahudi lobilerinin Türkiye'ye karşı olan tutumunu belirlemektedir. Nitekim Türkiye bu yahudi lobilerinin desteğiyle Amerikan karar alma süreçlerinde etkin olmaya çalışmaktaydı. Ancak Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Perez'e karşı Davos zirvesindeki çıkışı ve sonradan yaşanan Mavi Marmara olayı ilişkileri

son derece germiştir. Bu olanlar karşısında ABD meseleye taraf olmaktan kaçınsa da bölgede bulunan iki müttefikinin bu tarz krizler yaşamasından rahatsızlık duymaktaydı.

Türkiye- İsrail arasındaki ilişkinin ABD açısından önemi bölgede bulunan bu iki müttefikin büyük çaplı krizler yaşamasına engel olmak ve bu bağlamda Orta Doğu'da bu iki ülke üzerinden politik olarak var olmaktır. Türkiye ise başlarda İsrail'i Amerikan karar alma mekanizmalarında etkin olabilmek için kullanmış ama sonradan Orta Doğu'da lider olabilmek adına İsrail ile olan iyi ilişkilerinden vazgeçmiştir.

3.1.6. NATO'nun Genişlemesi, Füze Kalkanları ve Türkiye

Türkiye 1997 yılından beri NATO gündeminde olan genişleme politikasına tereddüt gösterdiyse de, 2000'ler de artık Balkanlardan Baltık'a kadar yayılan, çoğunluklu olarak eski sosyalist ülkeleri içine alan genişleme sürecini destekleme yoluna gitmiştir. Başta Bulgaristan ve Romanya'nın üyeliği olmak üzere, Balkan ülkelerinin üyeliklerini destekleyerek İttifakın coğrafi bütünlük taşımasını savunmaktaydı.

Türk dış politikası son döneminde Orta Doğu bölgesiyle ilişkilerini giderek geliştirdiği düşünülürse, bu dönemde NATO'nun Akdeniz ve Orta Doğu'ya, Afganistan gibi ülkelere açılımının Türkiye için de bazı fırsatlar yarattığı, Türkiye'nin dış politika doğrultusu ile ABD politikalarının ve bunun bir uzantısı olarak NATO'nun dönüşümünün örtüştüğü söylenebilir.²³⁷ Türkiye'nin dış politikasının eksen değiştirdiği söylemlerin aksine son dönemde NATO ile ilişkiler eski hükümetlerden daha geriye gitmemiş, aksine bu dönemde NATO'ya ev sahipliği yapılmış ve NATO'nun Balkanlarda devam ettirdiği görevleri AB'ye bırakıp Afganistan'a girdiğinde Türkiye oradaki misyonun komutasını üstlenmiştir.

Daha önce Reagan ve Clinton'un ortaya attığı Füze Savunma Sistemini, Bush'un Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne yerleştirme kararı almasının ardından Rusya Federasyonu ABD ve NATO'ya tepki göstermişti. Çünkü bu plan açıkça Rusya'yı hedef almaktaydı. Obama yönetimi, ise diğer ülkelerle olduğu gibi, Rusya ile ilişkileri yumuşatmak amacıyla, bu planı ABD projesi olmaktan çıkarıp NATO bünyesinde gerçekleştirmeye karar vermiş bu bağlamda Füze Kalkanlarının amacını, Avrupa'yı ve Avrupa'da ki Amerikan kuvvetlerini korumak amacıyla ve İran'ın gelişen füze kapasitesine karşı savunma duvarı oluşturmak olarak ilan etmiştir. Yeni projenin eskisinden farkı Rusya'yı proje içinde yer almaya davet etmektedir.Obama yönetiminin "aşamalı ve uyumlu yaklaşım" olarak tanımladığı²³⁸ bu yeni projeye, 2011'den itibaren Akdeniz ve Karadeniz'de ki füze sistemi (SM-3 füzeleri) taşıyan Aegis tipi savaş gemilerinin sayısının arttırılması, bunların Avrupa'daki radar sistemiyle

²³⁷Baskın Oran, Türk Dış politikası Cilt 3 İstanbul iletişim yayıncılık A.Ş. 2013 op.cit., ss.315

²³⁸ Ibid., ss.317

uyumlu hale getirilmesi, daha gelişkin ve hassas radar sistemlerinin geliştirilmesi öngörülmekteydi. 2015'ten itibaren kurulacak radar sistemleri de 2018 yılına kadar ikmal edilecekti. Proje tam olarak 2020'de tamamlanacak, bu amaçla 400 civarında füze üretilecek, radar sistemi ise Rusya'nın içerilerini değil, İran'ı tarayacaktı. Bu amaçla Almanya'da bir NATO üssünde tüm verilerin toplanacağı bir komuta merkezi bulunacak, bataryalar Romanya ve Polonya'ya yerleştirilecek, erken uyarı radar sistemi ise Kürecik-Malatya'da kurulacaktı.

Füze kalkanları konusu bir nevi Türkiye'nin dış politika ekseninde bir sınav niteliği taşımaktaydı. Zira Batı tarafından oluşturulan bu füze savunma sistemi, açıkça Doğu'da bulunan İran'a karşı yapılacağı belirtilmişti. Türkiye füze kalkanları konusunda tutumunu belirlerken üç koşul ileri sürmüştür. Birinci olarak, füze kalkanları Türkiye topraklarının bütününe kapsamalıydı, ikinci olarak, konuyla ilgili yayımlanacak bildirmede hiçbir ülkenin adı geçmemeliydi (İran'ın), son olarak ise, Türkiye'ye yalnızca radar sistemi kurulmalıydı. 2010 yılında Lizbon'da yapılan zirvenin bildirmesinde Rusya, Füze kalkanlarına davet edilirken, herhangi bir tehdit olarak belirtilmedi ve Türkiye, diğer üyeler gibi, projeye onay vermiştir. Zirveye katılan Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, "Türkiye NATO'nun prestijini korudu" derken, Türkiye NATO'nun bu kararına uyararak kendisi hakkında yaratılmış olan eksen değiştirdiği iddialarına cevap vermiş olmaktadır. İran ise bütün bu olanlar karşısında Türkiye'ye tepki göstermiştir. Son zamanlarda İran tarafından yapılan açıklamalarda da herhangi bir kriz sırasında ilk olarak Malatya'nın vurulacağını çekinmeden İran'lı yetkililer açıklamaktadır.

3.1.7. Ekonomik İlişkiler

Şüphesiz ABD dünyanın en büyük ekonomisi ve en önemli endüstri merkezine sahip olan bir ülkedir. Aynı zamanda ABD, dünyanın en büyük enerji üreticisi, tüketicisi ve ithalatçısı olmakla beraber, petrol üretiminde dünya üçüncüsü, tüketiminde dünya birincisi ve ağırlıklı olarak hizmet sektörüne dayalı ekonomisi olan bir devlettir.²³⁹ 2011 yılındaki rakamlara göre ABD'nin 2.2 trilyon dolar ithalatına karşılık, 1.4 trilyon dolar ihracatı bulunmakta ve Türkiye ABD'nin ihracatında 21. sırada ithalatında ise 45. sıradadır. ABD, Barack Obama ile birlikte yeni ticaret politikası açıklamış, bu politikaya göre Ulusal İhracat İnsiyatifi; " 5 yıl içinde 2 milyon kişiye istihdam sağlamak amacıyla ihracatın 2 katına çıkarılması" kararı verilmiş ve bu politikada Türkiye 5-10 yıllık dönemde potansiyel arz eden ülkeler arasında sayılmaktadır.

²³⁹ <http://www.aia-istanbul.org/files/etkinlikler/abd-ulke-gunu-2012/06.03.2012.abdsunum.pdf> (E.T. 02/06/2014)

2002 yılında Türkiye ile ABD arasında olan dış ticaret hacmi 6 milyar dolar ve denge yaklaşık 250 milyon dolar ile Türkiye'den yanayken yıl 2011'e gelindiğinde iki ülke arasında dış ticaret hacmi 20 milyar dolar olmuşken denge 11 milyar dolar Türkiye'nin lehine işlemektedir. Türkiye'nin ihracında ABD'nin yeri 7. sıradayken, Türkiye'nin ihracatında ki ABD payı %3.41 olmaktadır. ABD'nin ithalatında Türkiye'nin yeri 48. sırada olmakla beraber pay yalnızca %0.24'tür. 2002 yılında Türkiye ABD'ye 3.5 milyar dolarlık ihracatı bulunurken, 2011'de bu rakam 5.2 milyar dolara çıkmasına karşın, 2002'de ABD'den yapılan ithalat 3.1 milyar dolardan 2011 yılında 14.6 milyar dolara çıkmıştır.

3.1.8. Siyasi İlişkiler

Tarihsel bir perspektifle bakıldığında, Türkiye ile ABD arasında karşılıklı saygı ve menfaatlere dayalı, çok boyutlu ilişkiler bulunmaktadır. 60 yıldır iki yakın NATO müttefiki olan Türkiye ve ABD, demokrasi, özgürlükler, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisi gibi evrensel değerler temelinde çıkar birliği içinde hareket etmektedirler. Türkiye ve ABD, Orta Doğu, Kuzey Afrika, Balkanlar, Kafkaslar, Doğu Akdeniz, Orta ve Güneydoğu Asya gibi çok geniş bir coğrafyada ve terörle mücadelede, enerji arz güvenliği, nükleer yayılmanın önlenmesi ve küresel ekonomik gelişmeler gibi kritik önem taşıyan konularda kapsamlı işbirliği yapmaktadır.

ABD Başkanı Obama, 5 Nisan 2009'da, ilk denizaşırı ikili resmi ziyaretini Türkiye'ye gerçekleştirmiştir. Obama, ziyareti sırasında ilişkilerimizi "Model Ortaklık" olarak nitelmiş, iki ülke ilişkilerinin ekonomik, ticari, yatırım ve teknolojik boyutlarının, siyasi, askeri ve güvenlik ilişkilerimizle orantılı bir düzeye çıkarılabilmesi hususunda en yüksek düzeyde ortak bir anlayışa varılmıştır. "Model Ortaklık" kavramı, Türkiye-ABD ilişkilerinin ulaştığı ileri noktayı, ilişkilerin özgün karakterini ve kapsamlı niteliğini yansıtmaktadır.

Türkiye başbakanı Aralık 2009'da ABD'yi ziyaret etmiştir. Ziyaret vesilesiyle, ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla Ekonomik ve Ticari Stratejik İşbirliği Çerçevesi (ETSİÇ) adında yeni bir mekanizma hayata geçirilmiştir. Anılan mekanizmanın Bakanlar düzeyindeki ilk toplantısı, 19 Ekim 2010 tarihinde Vaşington'da düzenlenmiştir. Ayrıca, teknolojik ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesi hedefi doğrultusunda, "Türkiye-ABD Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Anlaşması" da 20 Ekim 2010 tarihinde Vaşington'da imzalanmıştır.²⁴⁰

ABD'deki Ermeni lobisinin siyaset üzerindeki etkisi nedeniyle, ikili ilişkilerde önemli bir sorun olarak her dönem karşımıza çıkan 1915 olaylarına ilişkin Ermeni iddiaları tehcirin 100.yılında da gündemdeki yerini korumaktadır.

²⁴⁰ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, E.T. 03/06/2014

3.2. TÜRKİYE-RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİ

Entegrasyon sürecinde dünyada meydana gelen en önemli olaylardan bir tanesi de SSCB ve bu ülkenin önderliğindeki VP'nın dağılmasıdır.

1991 yılı, dünya tarihi için yeni bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Bu yıl Avrupa ve Asya'nın siyasi haritası değişmiştir. 1917'de temelleri atılan ve 1922'de kurulan SSCB ortadan kalkmış ve yerini BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu)'na bırakmıştır. Gorbaçov iktidara geldiğinde Sovyet Komünizminin yapısını değiştirmeye karar vermişti. Bunu da iki koldan yapmayı tasarlamıştı. Birincisi siyasal iktidarı veya devlet yapısını değiştirmek, ikincisi ekonomide radikal değişiklikleri gerçekleştirmektir. Bunu SSCB'nin dağılmasını önlemek için yapacaktı. Bu sebeple Glasnost (Açıklık) ve Perestroyka (Siyasi sistemin devlet örgütünün ve hükümet organlarının yeniden yapılanması) ilkelerini 1987 yılından itibaren uygulamaya koymuştur. Ancak bu da SSCB'nin dağılmasını engelleyememiştir. Başta Baltık ülkeleri olmak üzere bağımsızlıkların ilan etmeye başlamışlardır.²⁴¹ Litvanya Parlamentosu 11 Mart 1990'da, Letonya Parlamentosu 4 Mayıs 1990'da, Estonya Parlamentosu 8 Mayıs 1990'da bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bunun üzerine 8 Aralık 1991'de Rusya'nın asıl unsurlarını teşkil eden Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya ve Ukrayna devletleri, SSCB'nin sona erdiğini, yerine de BDT'nun kurulduğunu, topluluğun merkezinin Beyaz Rusya'nın başkenti olan Minsk olduğunu açıklamışlardır (Minsk Zirvesi 1991). Doğu Bloğu ülkelerini birbirine bağlayan COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi) da 28 Haziran 1991'de üye devlet temsilcilerinin Budapeşte'de toplanıp kuruluşa ilişkin protokolü imzalayıp bu kuruluşu sona erdirmiştir. Özellikle Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan etmesi Sovyetlerin sonunu getiren en önemli gelişme olmuş,²⁴² ancak RF'nun geleneksel nüfuz alanını kolay kolay terk etmeyeceği de ileriki yıllarda anlaşılmıştır.²⁴³

Türkiye, SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan belirsizlik durumunda RF'na karşı dikkatli yaklaşmış, RF'nu açıktan hedef alacak girişimlerden kaçınan bir politika izlemiştir. Ayrıca yeni cumhuriyetlerle ilişkilerin de sorunsuz bir biçimde gelişmeyeceğine ilişkin işaretler ortaya çıkmıştır. RF-Türkiye ikili ilişkileri açısından 1993 yılı bir dönüm noktası oluşturmaktadır. 1993 yılı ile Rus politik yaşamında şovenist düşünceler artmaya başlamıştır.²⁴⁴ Bununla birlikte RF, 1993 yılında yani bir doktrin kabul ederek, BDT üyesi ülkeleri Yakın Çevre (YÇ) olarak nitelendirmiş, YÇ'de meydana gelecek gelişmelerde RF'nun ilk elden söz sahibi olmasına dair bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu gelişmeler Türk

²⁴¹ ARMAOĞLU, 20. yy. Siyasi Tarih, s.911-913.

²⁴² YILMAZ, Siyasi Tarih, s.533-534.

²⁴³ Nadir ÖZBEK, "Rus Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Türk Cumhuriyeti", Avrasya Dosyası, Rusya Kafkasya Özel, Alıç Matbaası, Ankara, 1996, s.7-11.

²⁴⁴ Gökhan BACIK, Fahrettin CANBAŞ, "Kimlik, Din, Tarih ve Dış Politika Tartışmaları Işığında Rusya", Avrasya Dosyası, Japonya Özel, Kırali Matbaacılık, Ankara, 1999, s.321.

yetkilileri tarafından RF'nun BDT topraklarında yeniden yayılcı bir politikaya yöneldiği biçimde algılanmış ve ifade edilmiştir.²⁴⁵ Genelkurmay Başkanı Doğan GÜREŞ tarafından Haziran 1994'te yapılan bir açıklamada, "RF'nun Çarlık duygusu ile hareket ettiğini ve izlediği yayılcı politikanın Türkiye için büyük bir tehdit oluşturduğu belirtilmiştir.²⁴⁶

1995 yılından başlayarak AKKA'nın yeni koşullara uyarlanması sürecinde karşılaşılan sorunlar RF-Türkiye ilişkilerinde yeni tartışmalara yol açmıştır. Ayrıca Rusya'nın Azerbaycan'da askeri üsler açmak için ısrarcı girişimlerde bulunması, PKK'nın bazı örtülü ödeneklerine izin vermesi Türkiye Rusya arasındaki diğer problemleri teşkil etmektedir.²⁴⁷

Rusya'nın sıcak denizlere inme hevesi yüzyıllardan beri devam etmektedir. Bunun için de Rusya Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kendi nüfuzu altından bir Ermeni ve Kürt devletinin kurulmasını arzulamaktadır. Rusya PKK'nın faaliyetlerini destekleyerek bu amacını gerçekleştirmek istemektedir.²⁴⁸ Rusya'nın, 1993 yılında kabul ettiği güvenlik doktrininde, Türkiye'nin yayılcı bir hareket izlediğini belirterek, Rusya'nın Türkiye'nin yayılmasına karşı İran'la ilişkilerinin geliştirilmesi ve PKK'nın faaliyetlerinin desteklenmesi kabul edilmiştir.²⁴⁹

1997 yılından itibaren ikili ilişkilerdeki gerilimlerin, her iki ülkeye de zarar vereceği anlayışı egemen olmaya başlamasıyla bu gerilimlerde azalma eğilimi görülmüştür. Aralık 1997'de RF Başbakanı Viktor Çernomirdin'in Ankara'yı ziyaret etmesi, bu anlayışın ortak bir siyasal iradeye dönüştürmek istenmesidir.²⁵⁰ Ancak yine de RF-Türk çekişmeleri yaşanmıştır. Bunlardan bir tanesi Kafkasya petroleri içindir. Kafkas petrolerinin nakli için Türk önerisi Bakü-Ceyhan boru hattı ile RF'nun önerisi olan Bakü-Novorossisk boru hattı arasında yaşanan çekişmeler, Kasım 1999'da İstanbul'da toplanan AGİT Zirvesinde Türkiye'nin önerisi yönünde, ilgili ülkelerin devlet başkanlarının imzaladıkları antlaşma ile sonuçlanmıştır. Ancak RF'nun bu projenin gerçekleşmesini engellenmek amacıyla bölge ülkeleri üzerindeki etkisini artırmaya çalışsa dakonferansın ardından boru hattı ile ilgili konularda bir hızlanma yaşandı. Hattın ismi Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı olarak değiştirildi. Petrol boru hattının yapımında gerekli her türlü ön çalışma yapılarak 10 Eylül 2003'te boru hattının inşasına başlandı ve Ceyhan'dan ilk petrol sevkiyatı, 2006 yılının haziran ayı içinde gerçekleşti.²⁵¹

²⁴⁵ Mehmet KOCAOĞLU, "Rusya Emperyalist ve Yayılcı Bir Ülkedir", Avrasya Dosya, Rusya Kafkasya Özel, Alıç Matbaa, 1996, s.255.

²⁴⁶ Genel Kurmay Başkanlığı, Genelkurmay Başkanlığı Savunma ve Havacılık Dergisi, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları Cilt 8, No:26, Ankara, s.8-9.

²⁴⁷ Turan AYDIN, Olgan BEKAR, "Türkiye'nin Orta ve Uzun Vadeli Çıkarları Açısından Türk-Rus İlişkileri", Türkiye Ekonomisine Sosyal Etütler Vakfı, Ankara, 1997, s.99-100.

²⁴⁸ Mehmet KOCAOĞLU, "Ortadoğu'da Kürt Kuman", Avrasya Dosyası, Çin Özel Sayısı, Alıç Matbaası, Ankara, 1995.

²⁴⁹ A.D. ORLOV, "Türkiye'nin Jeopolitik Yayılımı ve Rusya'nın Güvenliği", Avrasya Dosyası, Rusya Kafkasya Özel, Alıç Matbaası, Ankara, 1996, s.93-98.

²⁵⁰ ÖZCAN, s.22.

²⁵¹ H.A.K., 21. Yüzyıla Girenken Yeni Dünya Düzeni, s.49.

3.2.1. Yakın Dönem Türkiye Rusya İlişkileri

Sovyetler Birliği 1991’de dağıldıktan sonra Türkiye Rusya arasında müteahhitlik ve bavul ticareti gelişti. Sarp sınır kapısı açıldı. 1980’lerde başlayan doğalgaz anlaşmalarıyla Türkiye, Rusya’dan doğalgaz almaya başladı. Mavi Akım anlaşması yapıldı. Şu an Rusya’da 1 milyon Türk yaşıyor. Türkiyedeki Rus sayısı ise 25000 kadardır.

İki asya kıtasında yer alan ülkeler arasında 2009 yılından bu yana, bugüne kadar süregelen ikili ilişkilerle karşılaştırıldığında hiç de olağan olmayan yoğun bir ziyaret trafiği yaşanmıştır. Abdullah Gül, 2009 yılının Şubat ayında, görevi sırasında Rusya’nın başkenti Moskova’yı ziyaret eden ilk Türkiye Cumhurbaşkanı olmuş, iki ülkenin başbakanları Recep Tayyip Erdoğan ile Vladimir Putin’in 2009 yılı Mayıs ayında Soçi’deki buluşmasını, aynı yıl içinde Putin’in Türkiye ziyareti, Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun 2010 yılının Ocak ayındaki iade-i ziyaretleri takip etti. Yine 2010 yılının Mayıs ayında ise Devlet Başkanı Dmitri Medvedev, meslektaşı Abdullah Gül’ün konuğu oldu.

18 Temmuz 2012 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Kremlin’de görüştüler. Liderler, ekonomik ilişkiler, nükleer enerji alanında ortak projeler ve buna ek olarak Suriye sorununu müzakere ettiler. Liderler, ortak basın toplantısında, görüşmelerle ilgili memnuniyetlerini dile getirdiler.

Enerji, ülkelerimiz arasındaki ilişkilerin en önemli unsurlarından birini teşkil etmektedir ve stratejik düzeydedir. RF’yle enerji alanında kapsamlı bir işbirliği gerçekleştirilmektedir. Türkiye’nin ilk nükleer güç santrali olacak Akkuyu NGS projesi Rusya tarafından gerçekleştirilmektedir.

Türkiye-RF Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) toplantıları, 1992’den bu yana Rusya ile ekonomik ilişkilerimizin tüm veçheleriyle ele alındığı temel mekanizmadır. Komisyonun eşbaşkanları iki ülke Enerji Bakanlarıdır. 13. Dönem KEK Toplantısı 24-26 Kasım 2014 tarihlerinde Moskova’da Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız’ın eşbaşkanlığında gerçekleştirilmiştir.

Türkiye-Rusya ilişkileri özellikle de giderek artan ekonomik çabalar başta olmak üzere kimi ortak çıkarların yanı sıra aynı zamanda sayısız farklılıklardan da oluşmaktadır. Örneğin Kıbrıs sorunu ile Kafkasya’da Türkiye ve Rusya hâlâ farklı düşünmektedir. Türkiye tarafının girişimiyle hayata geçirilen Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu (Caucasus Stability and Cooperation Platform) gibi bölgesel çatışmaların çözümüne yönelik yaklaşımların bugüne değin çok da verimli olduğunu söylemek mümkün değil.

Suriye’de Beşar Esad rejiminin değişmesini isteyen batılı devletler ve ABD, Özgür Suriye Ordusuna silah ve cephane yardımı yaparken, krizin çözümünde Türkiye batı yanlısı, Rusya ise Esad yanlısı olduğunu beyan etmektedir.

Öte yandan 24 Kasım 2015 günü Lazkiye'den havalanan Rus Su-24 tipi uçak Türk hava sahasını işgal ettiği için Türkiye tarafından 5 dakikada 10 kez uyarılmasına rağmen uyarıya cevap vermeyen Rus pilotları, devriye gezen Türk F-16'ları tarafından vurulmuştur. Paraşütle atlayan pilotlar Türkmen Dağı bölgesine düşmüşlerdir. Bir pilot ölmüş olup diğer pilot ise Rus askerleri tarafından Rusya'ya götürülmüştür.

Olayın ardından Türkiye Başbakanı Ahmet Davutoğlu angajman kurallarının değiştiğini önceden Rus yetkililere belirttiklerini ifade etti. Ardından Ürdün Prensi ile görüşmekte olan devlet başkanı Vladimir Putin, "Sırtımızdan bıçaklandık" ifadesini kullandı. G20 zirvesinde belirttiği "İŞİD'e destek veren G20 ülkeleri var" sözünü yineleyerek Türkiye'yi ve NATO ülkelerini İŞİD'ten petrol almakla suçladı. Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov 25 Kasım'daki Türkiye ziyaretini iptal etti ve yaptığı basın açıklamasında: "Ben Türkiye'ye gitmiyorum, siz de gitmeyin, çünkü Türkiye Mısır'dan güvenli değil" açıklaması yaptı. Ayrıca uçağın hava sahasını ihlal etmediğini ve bunu kanıtlayabileceklerini söyleyen Putin'e ise Türk Silahlı Kuvvetleri'nden uçağın iz haritası belgesi yayımlandı. Türkiye uçakların iz haritasını yayınlamış ABD bu haritayı onaylamıştır. Rusya bazı alanlarda ambargo uygulamış, bu turizm konusunda en etkili olanıdır. Şuanda ilişkiler gergin bir havada devam etmektedir. Türk ve Rus medyaları birbirlerini karalama kampanyası yürütmektedir.

Görüldüğü üzere Soğuk Savaş'ın sona ermesi, SSCB'nin dağılması ve Kafkaslardaki gelişmeler Türkiye'nin güvenliği açısından önce RF'nun tehlike olmaktan çıkarmış, ancak daha sonraki gelişmelerde RF'nun halen Türkiye için hafif yoğunlukta da olsa tehlike olgusunun içine sokmuştur.²⁵²

3.2.2. Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Politikaları

SSCB içerisinde en büyük güç unsuru olan RF, bu yapının 1991'den itibaren dağılmasıyla birlikte, yarım yüzyıllık bir dönem boyunca ABD ile paylaşmakta olduğu 'süper güç' sıfatını da kaybetti. Fakat RF, hiçbir zaman geçmişteki imparatorluk günleri ve Sovyet döneminde sahip olduğu ayrıcalıklardan, kontrol ettiği geniş sınırlar ve etki alanından vazgeçmedi.

Bu temel anlayış; RF'nin dış güvenlik politika ve stratejilerinin de temel kaynak noktasını oluşturmaktadır. Öyle ki bugün RF, eski SSCB'nin hinterlandını hala kendi hâkimiyet alanı olarak görmektedir. Eski SSCB'nin egemenlik alanında bulunan özellikle Doğu Avrupa ülkeleri RF için özel bir anlam taşımaktadır. Bu nedenle Rusya, başta ABD ve AB olmak üzere ilgili diğer devletlerin bu ülkelere ilişkin yürütmeyi düşündükleri politikalarda mutlaka kendisine danışılmasını, bilgisi ve kontrolü dâhilinde hareket

²⁵² Meydan Larousse, Meydan Y., İstanbul 1973, cilt 10, s. 771. Haluk F. Gürsel, Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri, Ak Y., İstanbul 1968.

edilmesini istemektedir. Dolayısıyla bu bölgede yerleştirilmek istenen silahlar ve ABD'nin bölgede etki alanı kazanma politikalarına kendi güvenliğine yönelik bir tehdit algılamasıyla karşı çıkmaktadır.

SSCB'den devraldığı mirasla Rusya, genel güvenlik konseptini 'tekrar büyük olmak' ideali üzerine kurdu. Putin'in 1999 yılında iktidara gelmesi RF için yeni bir dönemin de başlangıcı oldu. ABD'nin, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra geliştirdiği yeni güvenlik modeli ve buna bağlı olarak Avrasya üzerindeki stratejik etkinliğini artırma çabaları, bazı bağımsız devletler topluluğu ülkeleri (Kırgızistan, Özbekistan, Azerbaycan, Ukrayna ve Gürcistan gibi) ile çok yakın askeri, siyasi ve ekonomik ilişkiler kurması ve bu ülkelerde tabandan gelen halk hareketlerinin tetiklediği 'turuncu devrimleri' teşvik etmesi ve desteklemesi, Rusya tarafından ciddi bir tehdit olarak algılandı. Zira RF, Sovyetler Birliği sonrası ortaya çıkan yeni bağımsız devletlerin oluşturduğu, dolayısıyla eski Sovyetler Birliği hâkimiyeti altında bulunan bölgelere 'yakın çevre' veya 'arka bahçe' gözüyle bakmaktadır ve buraları kontrol altında tutmak istemektedir.

Bu gelişmeler üzerine Rusya, dış güvenlik politikasını yeniden gözden geçirme ihtiyacı hissetti. Yeni güvenlik politikasının temel hedef ve parametrelerini; eski Sovyetler Birliği, yeni bağımsız devletler topluluğu ülkeleri üzerindeki etkinlik ve hâkimiyetini artırmak, kendisine yakın çevrede bulunan ülkelerde çok sayıda askeri üs kurmak, Rus vatandaşlarının ve enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamak, enerjiyi etkin bir yumuşak güç olarak kullanmak, yenedünya düzeninde tekrar söz sahibi olmak, bölgesel ve küresel konularda etkin ve belirleyici olmak şeklinde belirlemiştir. Soğuk Savaş döneminden bu yana nükleer silah konusu RF'nin, özellikle caydırıcılık esasına dayalı dış güvenliğine ilişkin politikalarının çok önemli bir parçasıdır. ABD ve Rusya, aralarındaki sorunları çözüme kavuşturabilmek amacıyla 8 Nisan 2010'da Prag'da "nükleer silahların azaltılmasına" yönelik bir anlaşma imzaladılar. Bu anlaşma aslında iki ülke arasında 1991 yılında imzalanan ve 2009 yılının Aralık ayında süresi dolan ve kısaca START olarak bilinen, 'Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşması'nın devamıdır. 1991'de imzalandığında START Anlaşması, soğuk savaş dönemini sonlandırma yolunda atılmış çok önemli bir adım olarak algılanmıştı. Bu anlaşma Rusya açısından özel bir öneme sahipti. Aslında Soğuk Savaş Dönemi'nde olduğu gibi, ABD ile ciddi düzeyde bir nükleer ya da konvansiyonel anlamda silahlanma yarışı olmasa da, RF açısından geleceğe dönük olarak konu ciddiyetini korumaktadır. Zira RF'nin bugün ekonomik anlamda artık ciddi bir silahlanma yarışına girecek durumda olmadığı gibi, mevcut nükleer silah stoklarının bakımını dahi sürdürmede sıkıntılar çektiği biliniyor. Oysa ABD, bu imkânlarla hala sahip durumda ve askeri gücünü sürdürmektedir.

Rusya ve ABD dünyadaki tüm nükleer silah stoklarının yaklaşık yüzde 90-95'ine sahip bulunmaktadır. Her iki ülke, gerek bu anlaşma gerekse 2002 yılında imzalanan 'Moskova Anlaşması' hükümlerine uygun davranarak, konuşlandırdıkları ve kullanıma hazır halde bulunan yaklaşık 2 bin 200 civarındaki nükleer silah başlık sayısını yedi yıllık bir süre içinde 1/3 oranında azaltmayı taahhüt ettiler. Bu kapsamda, nükleer başlık sayısının bin beş yüz elli, fırlatma sistemleri sayısının da 800'e indirilmesi öngörüldü.

Aslında bu füze kalkanı, RF için çok da büyük bir tehdit oluşturmuyordu. Buna rağmen RF, bunu önemli bir pazarlık aracı olarak sunmayı başardı. Bu konu, aynı zamanda RF'nin kendi iç politikasında da önemli bir tartışma alanıydı. Zira askeri harcamaların artırılmasını isteyen çevreler için de ABD'nin bu bölgedeki füze kalkanı projesi önemli bir gerekçe olarak kullanılmaya başlandı. Ayrıca, NATO'nun Ukrayna ve Gürcistan'ı da içine alacak şekilde genişleme politikası da, bu bağlamda ertelendi. Bu gelişmeler ışığında Kremlin ve Beyaz Saray, Afganistan'da terörle mücadele başta olmak üzere ortak çıkarların olduğu konularda birlikte hareket etme kararını aldılar. Bu yöndeki olumlu gelişmelere rağmen RF ile ABD, Kuzey Kore'nin nükleer denemeleri, İran'a karşı izlenecek politikalar ve Suriye deki rejim değişikliği konusunda tam bir uzlaşmaya henüz varamadılar. Örneğin RF, Suriye ve İran'ı bir tehdit unsuru olarak görmemektedir. Rusya, Suriye ve İran'ın başta ABD olmak üzere, Batı ile sorunlar yaşamamasını kendisi açısından değerlendirilmesi gereken bir fırsat olarak görmektedir.

3.3. BALKANLAR'DAKİ GELİŞMELERİN TÜRKİYE'NİN GÜVENLİĞİ ÜZERİNE ETKİSİ

Entegrasyon sürecinde hızla artan ve gelişen milliyetçilik duygusu ile farklı etnik köken, dil, din ve mezhebe mensup gruplar, bu farklılıklarını öne çıkararak savaşıma başlamışlardır. Bunun örneğini Doğu Bloku'nun zayıflaması ve ortadan kalkması sonucunda belirsizlik ve otorite boşluğunun yaşandığı Balkanlarda ve 1991-1992 yıllarındaki bağımsızlık hareketleri ile Yugoslavya'da görülmüştür.²⁵³

1980'li yıllardan itibaren zayıflayan Doğu Bloku 1989-1991 yılları arasında kurumsal anlamda ortadan kalkarak dünyada yeni bir siyasal atmosferin doğmasına yol açmıştır. Bu yeni siyasal atmosfer içinde Balkanlar'da eski sorunlar, eski düşmanlıklar yeniden alevlenerek dünya siyasi coğrafyası içinde yerini almıştır. Yugoslavya'nın parçalanmasıyla başlayan çatışmacı ve istikrarsız koşullar tarihsel anlaşmazlıkların derinleşmesine yol açmıştır. Eski Yugoslavya'yı oluşturan altı cumhuriyetten önce Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Bosna-Hersek'in bağımsızlığa kavuşması daha sonra Karadağ ve Sırbistan'ın

²⁵³ Oya AKGÖNENÇ "Balkanlarda Değişen Dengeler ve Etnik Grupların Mücadeleleri", Silahlı Kuvvetler Dergisi, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1993, s.21.

birleşmesinden doğan Yugoslavya Federal Cumhuriyetinin kurulması, Balkanlardaki gerilimli atmosferlerin durulmasını engelleyememiştir.²⁵⁴

Türkiye, Yugoslavya bunalımının başından beri, Yugoslavya Federasyonunun korunmasını savunmuş ve korunacağını tahmin etmiştir. Ancak Yugoslavya'nın dağılması üzerine Türkiye oluşan yeni ortama ihtiyatla yaklaşmıştır. Almanya'nın baskısı ile 15 Ocak 1992'de AT'nun Slovenya ve Hırvatistan ve bir başka Balkan ülkesi olan Bulgaristan da dahil aynı gün dört cumhuriyeti birden tanıdığını açıklaması üzerine, Türkiye de tüm Yugoslavya cumhuriyetlerini ayırım gözetmeksizin tanıyacağını açıklamıştır.²⁵⁵

Coğrafi konumu itibari ile Yunanistan ve Bulgaristan dışında Balkanlardan Türkiye'nin güvenliğine doğrudan bir tehdit yönelmese de bu bölgede istikrarsızlık ve çatışmalar Türkiye açısından ciddi sorunlar yaratmaktadır. Güneyde ve doğu komşuları ile problemleri olan Türkiye, bir de Balkanlarda çıkacak çatışmalardan çekinmektedir. Türkiye'nin bu bölgeyle de ilgilenmesi Türkiye'nin diplomatik enerjisini bölmektedir. Ayrıca bu bölgede oluşacak istikrarsızlıkta herhangi bir göç olgusuyla karşılaşabilecek, Avrupa ile karayolu bağlantısı zarar görebilecek ve bu da ekonomik yönden Türkiye'yi olumsuz yönde etkileyebilecektir. Bunun yanında Türkiye'nin Balkanlarla, ilgilenmesinin bir nedeni de ortak tarih, kültür ve dine sahip olan iki ülkenin, BosnaHersek ve Makedonya'nın, Türkiye ile ilişkilere girmek istemesidir. Bu nedenlerle Türkiye Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkanlarda etkili olmaya çalışmış, bir yandan diplomatik alanlarda aktif bir çaba gösterirken öte yandan uluslararası örgüt ve kurumlar aracılığıyla askeri faaliyetlere katkılarda bulunmuştur.²⁵⁶

Türkiye Balkanlarda ekonomik olmaktan çok siyasal ve askeri açıdan etkili olmuştur. Bu etkinlik 1995 yılına kadar oldukça artmıştır. Bunun Yunanistan'ın Balkan politikasında özellikle Makedonya ve Arnavutluk'a uyguladığı yanlış politikanın ve Rusya'nın Balkanlar'a etkisinin Kafkaslar'a göre çok daha dolaylı olmasında kaynaklandığını söyleyebiliriz. 1995 yılından itibaren Yunanistan da Balkan politikasında yaptığı değişikliklerle Balkanlar'da etkin olmaya başlamıştır.²⁵⁷

Yugoslavya Federasyonu'nun dağılması Türkiye'nin yanında diğer dünya ülkelerinin de dikkatini çekmektedir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın burada başlaması ve İkinci Dünya Savaşı'nın da Almanya'nın Yunanistan ve Yugoslavya'ya girerek burada şekillenmesi oldukça anlamlıdır.²⁵⁸ Soğuk Savaş Döneminin bitmesinden sonra dünyanın lider ülke

²⁵⁴ Nail ALKAN, "Yugoslavya'nın Dağılmasında Rol Oynayan Faktörler", Avrasya Dosyası, Sırbistan, Bosna-Hersek Özel, Alıç Matbaası, Ankara, 1996, s.39-41.

²⁵⁵ Mehmet KOCAOĞLU, "Bosnalı Müslümanların Açısını Tarih Yazacaktır", Avrasya Dosyası, Sırbistan, Bosna-Hersek Özel, Alıç Matbaası, Ankara, 1996, s.55-56.

²⁵⁶ İlhan ÜZGEL, "Doksanlarda Türkiye için Bir İşbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar", En Uzun Onyıl, Boyut Kitaplar, İstanbul, 1998, s.404-405.

²⁵⁷ ÜZGEL, s.405.

²⁵⁸ Mesut CAŞIN, "Balkan Jeopolitiği ve Trajik Bosna-Hersek Savaşı", Avrasya Dosyası, Sırbistan, Bosna-Hersek Özel, Aka Matbaası, Ankara, 1996, s.102-106.

durumuna gelen ABD'nin de yeni bir dünya savaşını engellemek, Almanya ve RF'nun bölgede fazla etkin olmasını önlemek amacıyla bölgesel anlaşmazlık ve çatışmalara en çok müdahale ettiği alan Körfez Savaşı'ndan sonra Balkanlar olmuştur.²⁵⁹

3.3.1. Balkanlarda Barış Ve Güvenliğin Tesisinde Ab'nin Rolü

Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra önce Varşova Paktı'nın lağvedilmesi, ardından SSCB'nin dağılması tüm dünyada kimlik siyaseti ve mikro milliyetçiliğin güçlendiği yeni bir dönemin kapısını aralamıştır. Balkanlar bu gelişmeden derinden etkilenen bölgelerin başında gelmektedir. Özellikle Yugoslavya ve Arnavutluk gibi SSCB ile doğrudan bağlantısı olmayan komünist kökenli ülkelerde yaşanan değişim, etnisite, dil, din ve mezhep bakımından dünyanın en karmaşık bölgesi olan Balkanlarda milliyetçilik çağının geri dönmesini sağlamıştır. 1992 başında Sırp Hırvat çatışması ile başlayan savaş, Bosna Hersek iç savaşı ve Kosova'daki çatışmalarla alanını daha da genişletmiş ve Balkan halklarının etnisite ve kimlik temelli ideolojilere eğilimini güçlendirmiştir.

Balkan coğrafyasındaki milliyetçiliklerin hegemonya, ayrılıkçılık ve irredentizm²⁶⁰ olarak adlandırılacak ütopya ları siyasal çatışmaların temelini teşkil etmektedir. Bölgede normalleşme ve siyasal istikrarın tesisi temelde uluslararası toplumun desteği ile imzalanan antlaşma ve belgelere dayanmaktadır. Bölge ülkelerinde BM , NATO ve AB şemsiyesi altında barış gücü görevlerinin yürütülmesi de önemlidir. Ancak Balkanlarda kalıcı barış ve istikrarı görünmez el olarak AB yumuşak gücü sağlamıştır. Bölgede en büyük istikrarsızlık unsuru olan Sırp milliyetçiliğinin güç kaybetmesinde AB perspektifi, tam üyelik hedefinin bölge ülkelerini cezbedecek biçimde ortaya konulmuş olması önemlidir. AB'nin temel hedefi etnik çatışmaları önlemek, siyasal istikrarsızlıktan kaynaklanan göçü azaltmak ve Batı Balkan ülkelerini siyasal, hukuki ve ekonomik değişim yoluyla AB bünyesine dahil etmektir. Balkanlarda kalıcı barış ve istikrara en büyük katkı da AB'nin bu kapsamda yürüttüğü İstikrar ve İşbirliği olmuştur.

3.4. ORTADOĞU'DAKİ GELİŞMELERİN TÜRKİYE'NİN GÜVENLİĞİ ÜZERİNE ETKİSİ

3.4.1. Türkiye-Irak İlişkileri

Türkiye-Irak ilişkileri, resmen 1926'da Ankara'da Türkiye, Birleşik Krallık ve Birleşik Krallık'ın mandası altında bulunan Irakarasında imzalanan antlaşmayla başladı. Antlaşma, Lozan Konferansı'nda bir karara bağlanamayan Musul Sorunu'na nihai bir çözüm getirdiği

²⁵⁹ UZGEL, s.408.

²⁶⁰Yayılmacı Milliyetçilik, İtalyanca kökenli bir sözcük olup dil, din, soy ve kültür birlikteliği olduğu halde herhangi bir devletin sınırları dışında yer alan halk ile söz konusu devletin birleşmesi fikridir.

gibi, antlaşmanın 6.-9. maddelerinde silahlı Kürt grupların sınırı geçmeleri durumunda tarafların birbirlerine haber vermesi, önlemler alması, gerekirse eşkiyayı yakalayarak suç işlediği ülkeye teslim etmesi öngörülmüştü. Taraflar, sınır bölgelerinde propaganda yapılmasına, propaganda için örgütler kurulmasına izin vermeyeceklerdi.

Irak Kralı Faysal Temmuz 1931'de Türkiye'yi ziyaret etti. Türkiye'den ayrılırken Gazi Mustafa Kemal'e Karaağaç'tan bir telgraf çekerek Ankara'da ve Türkiye'nin diğer yerlerinde gördüğü ilgi ve misafirperverlikten dolayı teşekkür etti. Bu açıklamalar ve ikili görüşmeler ile Irak ve Türkiye dünyanın diğer bölgelerindeki gelişmeleri dikkate alarak bir yandan mevcut durumu korurken diğer yandan da Batılı devletlerle iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Milletler Cemiyetinin daveti üzerine 18 Temmuz 1932'de Türkiye, 3 Ekim 1932'de de Irak Milletler Cemiyetinin üyeleri olmuşlardır. İki ülke özellikle bu dönemde Mustafa Kemal Atatürk'ün özdeyişiyle dış politikada “Yurtta sulh, cihanda sulh” politikasını takip ettiler.²⁶¹

8 Temmuz 1937'de Tahran'da Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında bir dördümlü saldırılmazlık paktı olan Sadabat Pakti imzalandı. 24 Şubat 1955'te Bağdat'ta imzalanan karşılıklı işbirliği antlaşmasıyla (Bağdat Pakti) ilişkiler daha da gelişmeye başladı. ABD'nin Sovyetler Birliği'ni NATO gibi savunma işbirlikleriyle çevreleme stratejisinin bir parçası olan Bağdat Pakti'nin oluşumunda önemli rol oynaması nedeniyle Türkiye'nin Sovyetler Birliği'yle ilişkileri daha da zedelendi. Ayrıca Türkiye'nin Pakta katılmayan Arap ülkeleri ile ilişkileri de önemli ölçüde soğudu. Öte yandan Bağdat Pakti, askeri bakımdan hiçbir zaman güçlü bir savunma örgütü olmadı. Kral Faysal'ın Temmuz 1958'de yapılan hükümet darbesiyle devrilmesinin ardından iktidara gelen yönetim, 24 Mart 1959'da Irak'ı üyelikten çekti. Merkezinin Ankara'ya taşınmasından sonra da paktın Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) adını aldı (21 Ağustos 1959).²⁶²

1970'li yıllarda petrolün millileştirilmesiyle daha çok kalkınma yaşayan Irak, petrol siyasetini geliştirerek bölgede etkinliğini arttırmayı amaçladı. Bu amaçla elinde bulundurduğu petrol boru hatları yeterli gelmeyen Irak, daha güvenli ve istikrarlı yollar aramaya başladı. İşte tam bu noktada Türkiye, Irak için önemli bir müttefik konumuna geldi. Irak petrolünü Akdeniz'e ulaştıracak Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı projesinin inşasına 27 Ağustos 1973 tarihinde başlandı. 1977 yılında inşaatın tamamlanmasıyla Irak petrolü İskenderun Körfezi'ne ulaştırıldı. 1984 ve 1987 yıllarında kapasitesi büyütülen bu boru hattı, hem Türkiye hem de Irak için önemli bir gelir kaynağı haline geldi.²⁶³

²⁶¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Irak'ta_manda_yönetiminin_kurulması_ve_Atatürk_dönemi_Türkiye-Irak_ilişkileri

²⁶² http://tr.wikipedia.org/wiki/Bağdat_Pakti_Üyeleri_ve_Kuruluş_Nedeni

²⁶³ [http://tr.wikipedia.org/wiki/Kerkük-Yumurtalık_Petrol_Boru_Hattı_ve_Türkiye-Irak_ilişkileri_\(1973-2011\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Kerkük-Yumurtalık_Petrol_Boru_Hattı_ve_Türkiye-Irak_ilişkileri_(1973-2011))

1980'de başlayan İran-İrak Savaşı'nda Türkiye aktif tarafsızlık politikası izledi ve taraflar açısından vazgeçilmez bir ticari ortak olarak büyük bir avantaj elde etti. Savaş, Türkiye'nin iki ülke için de ana ulaşım rotası olmasını ve bunlara mallarını ihraç edebilme olanağını sağladı. Savaş her iki ülkenin de değerli kaynaklarını yok etti. Bu sebeple daha ucuz Türk malları cazip hale geldi. 1985 yılı itibariye Türkiye'nin Irak'a ihracatı 961 milyon dolara ulaştı. Bu rakam Türkiye'nin ihracat gelirlerinin % 12'sini oluşturuyordu. Savaş öncesi 1980 yılında ise bu rakam 135 milyon dolardı ve toplam ihracat içindeki oranı % 4.6 idi. 1982'de Kerkük-Banyas Boru Hattının Suriye tarafından kapatılması ile petrol ihracatında sorun yaşayan Irak Türkiye ile bu boru hattına paralel ikinci bir hat ile daha çok petrol ihraç etmeye başladı.

Türkiye bu hatların kendisi için hayati ekonomik çıkara sahip olduğundan İran'a bu hatlara saldırı düzenlememesi konusunda sık sık uyardı. Savaş'ın bitimiyle Saddam Hüseyin rejimi Türkiye'nin Irak'a yüksek rakam uyguladığı yönündeki iddiası ve Türkiye'nin Irak'a verdiği kredileri artırmada isteksiz kalışı ile Irak'ın, Türkiye'den yaptığı alımları aniden azaltma yoluna gitmesine sebep oldu. Bunun sonucu olarak Körfez Savaşı öncesi dönemde Türkiye'nin ihracatı önemli ölçüde azalma gösterdi.²⁶⁴ İran-İrak Savaşı nedeniyle Irak yönetiminin kuzey illerindeki kontrolünün azalması, PKK'nın bu bölgelerde üs kurmasına ve bölgenin stratejik derinliğini kullanmasını sağladı. Düşük yoğunluklu çatışma olarak nitelenen PKK olayı, İran-İrak savaşı sonrasında Türkiye için ciddi sorunlar doğurdu. Bu sorun karşısında dışişleri bakanı Vahit Halefoğlu, Ekim 1984'te Irak'a giderek Irak hükümetiyle sınır ötesi operasyonlar konusunda görüştü. Irak'ta üslenen PKK'ya karşı, Irak'ın onayıyla, operasyon yapıldı. Suriye ile Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) bağlamında gerginleşen Fırat Nehri suyunun paylaşılması sorununun Irak'la ilişkilere de yansısı. Saddam Hüseyin hükümeti Mart 1988'de Halepçe'de Kürt ahaliye kimyasal silahlarla saldırdı, 5.000 kişinin öldüğü saldırıdan kaçan 50 bin'e yakın Kürt Türkiye'ye sığındı; bunlardan 25 bin kadarı Türkiye'de kaldı.

İrak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle (2 Ağustos 1990) başlayan Körfez Krizi sürecinde Türkiye Birleşmiş Milletler safında yer aldı. Kuveyt'i işgal eden Irak için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı 6 Ağustos 1990 tarihli 661 sayılı ambargo kararına Türkiye, ABD'nin baskısıyla, destek vereceğini açıkladı ve hemen akabinde 7 Ağustos'ta Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı kapatıldı. Irak ve Kuveyt'e ilaç ve gıda maddesi dışında her türlü malın ithalatı ve ihracatı durdurulurken, Irak'ın ve Kuveyt'in Türkiye'de bulunan tüm mal varlıklarının dondurulduğu da duyuruldu.

²⁶⁴Irak Irak dedikleri, diplomatikgozlem.com.

Irak'a yönelik uluslararası ambargoya katılmasına ve İncirlik Hava Üssü'nün Amerikan uçakları tarafından kullanılmasına müsaade etmesine rağmen Türkiye, Körfez Savaşı'na fiili olarak katılmadı. Körfez Krizinde aktif politika izlemek isteyen Cumhurbaşkanı Turgut Özal, muhalefet partilerinin yanı sıra temkinli bir siyasetten yana olan Başbakan Yıldırım Akbulut, Dışişleri Bakanı Ali Bozer ve Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay ile karşı karşıya kaldı. ABD bu kriz sırasında Ankara'dan 3 konuda (Türkiye'deki üslerin Irak'a yönelik hava hareketlerinde kullanılması, Saddam'ın Kuveyt cephesindeki asker sayısını azaltması için Türkiye'nin Irak sınırına asker kaydırması ve Suudi Arabistan'da toplanan koalisyon kuvvetlerine birlik gönderilmesi) yardım istedi.

Türkiye bu iki talebe olumlu cevap verirken, Suudi Arabistan'da toplanan koalisyon kuvvetlerine birlik gönderilmesi isteği ise Özal'ın tüm ısrarlarına rağmen Türk Silahlı Kuvvetleri'nin karşı çıkması sonucu gerçekleşmedi. Ancak Türkiye 180.000 kadar askeri Irak sınırına kaydırarak, Irak'ın kuzeyde 8 tümen tutmasını sağladı ve böylece kara savaşında koalisyon güçleri üzerindeki yükünü hafifletmiş oldu.

Savaş sona erince, ayaklanan Kürtler önceleri başarılı olsalar da savaş sonrası gücünün kalmadığı sanılan Irak ordusu, helikopterler ve ağır silahlarla taarruza geçerek Kürtleri yenilgiye uğrattı. Birkaç gün içinde dağılan Kürtler katliam korkusuyla çareyi Türkiye ve İran'a kaçırmakta buldular. Nisan 1991'de yarım milyona yakın Kürt Türkiye sınırına yığıldı. Büyük bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalan Türkiye, Batı'dan, özellikle de ABD'den yardım istedi. 11 Nisan 1991'de ABD önderliğinde "Huzur Operasyonu 1 ve 2 " (Operation Provide Comfort) başladı. Temmuz 1991'de, ikna olan Kürtlerin yurtlarına dönmesiyle Huzur Operasyonları sona erdi.²⁶⁵

Bu dönemde Irak değişik bir şekil aldı ve bölgedeki güç boşluğu sorunu içinden çıkılmaz bir hale geldi. Birleşik Görev Gücü gölgesindeki otorite boşluğu bir yandan Kürtleri bir Kürt devleti için kendi içinde çatışmaya sürüklerken diğer yandan PKK'nın yeniden canlanmasına ortam sağladı. Irak'ın kuzeyinde parlamento seçimleri Mayıs 1992'de gerçekleştirildi. 4 Temmuz 1992'de bölgesel hükümet teşkil edildi, yerel parlamentonun 5 Ekim 1992 tarihinde aldığı kararla federe devlet statüsü onaylandı ve bu yapının Erbil, Süleymaniye, Duhok ve Kerkük'ü içerdiği açıklandı.

Türkiye bu dönemde Irak'ın toprak bütünlüğünü savunarak uzun süre Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni tanımadı. Türkiye, ABD'nin gerek Irak'a ve Saddam'a gerekse Irak'ın kuzeyindeki Kürt gruplara karşı izlediği politikalarda kendine yer edinmeye ve kazanımlar elde etmeye çalıştı. Türkiye'nin Irak politikası bu süreçte ABD ile olan stratejik ilişkileri ile ABD'nin Kürtlere ve Saddam'a yönelik politikaları arasında sıkışıp kaldı ve ciddi kayıplara

²⁶⁵ http://tr.wikipedia.org/wiki/Oran,_Baskın. "Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Güç'ün Yasal Dayanakları Sorunu".

uğradı.²⁶⁶ Körfez Savaşı sonrasında BM'nin uyguladığı ambargolar ile Irak ve Türkiye arasındaki ticari ilişkiler durma noktasına geldi. 1995 yılında ambargoların kısmen kalkması ve Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı'nın, 16 Aralık 1996'da sınırlı petrol sevkiyatı için tekrar işletmeye açılmasıyla ticari ilişkiler yeniden başladı. Türkiye'nin Körfez Savaşı ve akabindeki süreçten dolayı ölçülebilir kaybı 44.6 milyar dolar olarak hesaplanırken, bunun Türkiye ekonomisine yansımalarının 100 milyar doları bulunduğu tahmin edilmektedir.²⁶⁷

Türk Silahlı Kuvvetleri 1983'ten başlayarak 2008'e kadar, Kuzey Irak'taki iktidar boşluğundan yararlanarak eylemlerini tırmandıran PKK'nın kamplarına karşı operasyonlar düzenledi. Bu operasyonlarda Mesud Barzani'ye bağlı peşmergeler de katıldı. Hem 2003 yılının Mart ve Nisan aylarında ABD önderliğindeki koalisyon güçlerinin Irak'ı fiilen işgali ve Saddam Hüseyin rejiminin yıkılmasıyla birlikte değişen dengeler hem de 3 Kasım 2002 seçimlerinin ardından Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle Türkiye-İrak ilişkilerinde yeni bir süreç başladı.

AKP hükümetinin iktidara gelmesiyle ABD'nin Irak'a müdahale isteğinde yeni bir süreç başladı. Bir an önce Irak'a girmek isteyen ABD tezkere çıkması konusunda ısrarlarını devam ettirerek Türkiye'ye bu konuda baskı yaptı. Türkiye'nin bu konudaki endişelerinin farkında olan ABD, Kuzey Irak'ta federal bir yapının mümkün olmayacağını dile getirerek Türk hükümetini ikna etmeye çalıştı. Müzakereler devam ederken 4 Şubat 2003'te yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında ABD'ye verilecek izin tezkerelerini bölme kararları alındı. Amerikan askerlerine Türkiye'de üs temin eden 1. Tezkere 6 Şubat 2003'te TBMM'de kabul edildi. Bu tezkere Amerikan askerlerinin 3 ay süre ile Türkiye'de kalmasına olanak sağlıyordu. Kuzey Irak'a ABD ile birlikte girilmesini içeren 2. Tezkere (1 Mart tezkeresi), yaşanan müzakereler sonucunda mecliste salt çoğunluğu sağlayamadığından reddedildi. 1 Mart 2003'te reddedilen bu tezkere Türk halkı arasında sevinçle karşılanırken, çoğu siyaset bilimci ve siyasiler tarafından hüsrana karşılandı. ABD ile müzakerelerde başı çeken diplomat Deniz Bölükbaşı bu olayı "1 Mart Tezkere Vakası" olarak nitelendirmiş ve bu vakanın PKK'nın işine yaradığını dile getirmiştir.

1 Mart tezkeresi'nin reddedilmesi Türk-Amerikan ilişkilerinin soğumasına neden oldu. Amerikan işgalinden sonra, tarihe "Çuval Olayı" olarak geçen, 4 Temmuz 2003 günü Kuzey Irak'ın Süleymaniye kentinde karargâh kurmuş bulunan (bir binbaşı komutasında) 11 Türk Silahlı Kuvvetleri mensubunun ve Türkmen mihmandarlarının Irak'taki işgal kuvvetlerinin bir parçası olan Amerikan 173. Hava İndirme Tugayı'na bağlı askerlerce ve yanlarında peşmergelerin de bulunduğu bir ortamda, sürpriz bir baskın sonucu derdest edilmeleri ve

²⁶⁶ http://tr.wikipedia.org/wiki/Irak'ın_kuzeyi_için_Türk_dış_politikası, Sait Yılmaz.

²⁶⁷ Yumurtalık hattı için Irak'ta yeni yönetim bekleniyor, ntvmsnbc, 18 Nisan 2003.

başlarına çuval (kukuleta) geçirilmek suretiyle götürülüp 60 saat süresince alıkonularak sorguya çekilmeleri hadisesi Türk - ABD ilişkilerini derinden yaraladı.

Bununla birlikte 2003 yılına gelindiğinde bölge ekonomisinde 1980'li yıllardakine benzer bir hareketlilik yaşanmaya başladı. BM ambargosunun 22 Mayıs 2003'te kalkmasıyla birlikte Türkiye ile Irak arasında ticari ilişkiler yeni bir boyut kazandı. Türkiye ile Irak arasındaki ticari ilişkiler 13 yıllık bir aradan sonra Haziran 2003'te yeniden başladı. Bu ticari ilişkilerde en çok dikkat çeken Türkiye'nin Irak karşısındaki ihracat oranlarıdır. Türkiye'nin ihracatta bulunduğu 233 ülke ve bölge arasında 2003 yılındaki 7 aylık süre içerisinde bile Irak 12. sırada yer aldı. Daha sonra artarak ilerleyen ilişkiler ile 2012 yılı itibarıyla, Irak Türkiye'nin ihracat gelirlerinde, 10.830 milyar ABD Doları'yla Almanya'dan sonra ikinci büyük partner konumuna geldi. Ticari ilişkilerin yanı sıra, Türk şirketlerinin Irak'ta üstlendikleri müteahhitlik hizmetleri de önemli bir düzeye ulaştı.²⁶⁸

Yine bu dönemde Kürdistan Bölgesel Yönetimini ile yakın ilişkilere girildi. Bu yönetimin iki önemli figürü olan Kürdistan Demokrat Partisilideri Mesut Barzani ve Kürdistan Yurtseverler Birliği lideri Celal Talabani'nin, artık objektif olarak bütün dünyanın kabul ettiği temsil nitelikleri olması, hem de ABD işgalinde, Barzani ve Talabani'nin yeni Irak hükümetinde önemli rollere getirilmesi bu politika değişikliğinin en büyük nedenleriydi. Türkiye'nin Irak'ın kuzeyindeki yönetimi muhatap olarak kabul edip, işbirliği içine girmesinin bir başka sebebi de PKK ile mücadele faktörü olduğu görülmektedir. Aralık 2011'de Amerikan güçlerinin Irak'tan çekilmesiyle Irak'ta otorite boşluğu meydana geldi. Arap Baharı süreciyle başlayan halk ayaklanmaları, özgürlük hareketlerinin de ötesinde bir hal alarak çok farklı mecralara kaydı, bölgede bir kaos ortamı oluştu. Bu kaos ortamı, Irak'ta yeni siyasi dengeleri değiştirdi ve ideolojik farklılıkların derinleşerek belirginleşmesine yol açtı. 10 Haziran 2014 tarihinden itibaren terör örgütü DEAŞ bölgede etkinliğini artırarak Musul'la birlikte stratejik petrol bölgelerini ele geçirmesi Irak'ı farklı bir siyasi sürece soktu. DEAŞ'in önlenemeyen ilerleyişi ve halk üzerinde oluşturduğu panik ve korku, Türkiye'nin nasıl bir tehlikeyle yüz yüze olduğunu göstermektedir.

3.4.2. Türkiye-İran İlişkisi

İran, savaştan çıkan bir ülke olarak yeniden oluşum gayreti içindeki Türkiye'den Paris Barış Konferansı ve takiben Sevr Anlaşması vasıtasıyla toprak talebinde bulunmak istedi, ancak konferans delegasyonuna davet edilmemesi ve taleplerinin Britanya tarafından gözardı edilmesi sonucu bu isteği hiçbir zaman somut bir şekilde ortaya konmadı, yine de bu niyet iki taraf arasındaki ilişkileri zedeledi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti

²⁶⁸http://tr.wikipedia.org/wiki/Türkiye_-_Irak_Siyasi_İlişkileri

yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında iki ülke arasındaki sınır uyumsuzlukları temel sorunlardan biri oldu. 1925'te Türkiye'de başlayan Kürt isyanlarıyla da yeni bir sorunun temeli atıldı.1925'ten sonraki dönemde Türk - İran ilişkilerindeki sorunların ana eksenini Kürt Milliyetçiliği ve Doğu Anadolu'daki Kürt isyanları oluşturdu.22 Nisan 1926 yılında Tahran'da, sınır meselelerine bir son vermek ve iki ülke arasındaki karşılıklı ilişkileri geliştirmek amacıyla bir Güvenlik ve Dostluk Antlaşması imzalandı.

Türkiye, İran'ın Kürt ve Ermeni milliyetçiliği hareketlerine gösterdiği tolerans konusunda endişeliyken, Tahran yönetimi de İran Azerbaycanı'na karşı Türkiye'nin yaklaşımına şüpheyle bakıyordu. Bu dönemde imzalanan bir dizi sınır ve güvenlik anlaşmalarının sağlayamadığı olumlu etkiyi, 1934 yılında İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Türkiye ziyareti sağladı; ilişkiler gelişim sürecine girdi. Avrupa'da güçlenen Nazi Almanyası ile Faşist İtalya'nın yarattığı tehdit karşısında Türkiye, önce 1934'te Balkan Paketi, daha sonra da Sadabat Paketi ile doğu komşularıyla ittifak kurma yoluna gitti. Türkiye, İran ve Irak arasında 2 Ekim 1935'te Cenevre'de imzalanan üçlü bir anlaşmaya daha sonra Afganistan da katıldı. Bu anlaşmanın temel olduğu 1937'deki Sadabat Paketi'yle dört devlet, içişlerine müdahaleyi yasaklayan, sınırların dokunulmazlığını garanti eden ve uluslararası anlaşmazlık olursa aralarında karşılıklı görüşmeyi öngören bir belge üzerinde uzlaştı.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Türkiye ve İran arasındaki ilişkiler yine zayıfladı. Her iki ülke bölgesel ve uluslararası düzeyde kendi problemleri üzerine yoğunlaştı. Soğuk Savaş döneminde her iki ülke de Sovyetler Birliği'ne karşı ABD'nin yanında, Batı Bloğu'nda yer aldı. Ancak ortak Sovyet tehdidine karşı yakınlaşma olsa da Türkiye NATO üyesi olduktan sonra Tahran ile siyasi, askeri ve ekonomik ilişkiler yeterince gelişmedi. 1955'te Britanya öncülüğünde Türkiye, Irak, Pakistan ve İran arasında Bağdat Paketi'nin imzalanmasıyla mümkün oldu. Ancak sözkonusu anlaşma Sovyet tehdidine karşı Batı'nın beklentilerini karşılayamadı. Türkiye, Batı içerisinde NATO aracılığıyla varlığını kuvvetlendirdiği için, bu pakta askeri açıdan kayda değer bir katkı sağlayamadı.

Irak'ın 1958 devrimi üzerine Bağdat Paketi'nden ayrılması ve ABD'nin eklemesiyle dört devlet CENTO (Merkezi Antlaşma Teşkilatı - Central Treaty Organization) adı altında 1979 yılına dek birliklerini sürdürdüler. CENTO'nun üç bölge ülkesi Türkiye, İran ve Pakistan arasındaki ekonomik ve kültürel işbirliğini geliştirmek için 1964 yılında Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği (RCD) adlı örgüt kuruldu. Ancak tüm çabalara rağmen örgüt yeterince gelişme gösteremeyince, örgütü canlandırmak üzere İran'ın girişimiyle 29 Ocak 1985'te Tahran'da yeni bir karar metni üzerinde uzlaşıldı ve geniş çaplı revizyonlar yapılarak adı Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO) olarak değiştirildi.

İran ve Türkiye'yi buluşturan bir başka çatı ise ise 1969 yılında kurulan ve diğerlerine kıyasla daha kapsamlı ve çok yönlü bir örgüt olan İslam Konferansı Örgütü oldu. Örgüt, İslam ülkeleri arasında ekonomik, askeri, kültürel ve siyasi kapsamlı bir işbirliğini gerçekleştirmeyi hedefliyordu. 1979 İran İslam Devrimi'ne kadar Türkiye ve İran, İslam Konferansı Örgütü'nün içinde yakın ilişkilerde bulundular. Ancak devrim sonrası dönemde iki ülke örgüt içerisinde karşı karşıya geldi. İran'ın CENTO'dan memnuniyetsizliği, Türk kamuoyunda İran diktatörlük rejimine karşı olan eleştiriler, Şah'ın Irak'ta Kürtlere destek politikası, Türkiye ile Irak arasındaki yakınlaşma, 1970'lerin başında ikili ilişkilerde gerginliğin başlıca neden oldu.

İran İslam Devrimi sonrası dönemde de ikili ilişkiler sınır problemleri ve azınlıklar gibi geçmişten gelen sorunlardan etkilendi. Bu dönemde İslam Devrimi'nin yarattığı baskı politikasından kaçan yaklaşık bir milyon İranlı Türkiye'ye sığındı. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi bölgesel politikalar için yeni bir başlangıç oldu. Bu dönemde Türkiye kendi dış politikasını çizerek ve ABD'nin de desteğini alarak yeni kurulan devletlere 'Türkiye modelini' sundu ve bölgedeki etkinliğini arttırmaya çalıştı. İran ise ABD ve Türkiye'ye karşı Rusya ile yakınlaşarak bölgede oluşan güç boşluğuna karşı tedbir alma yoluna gitti.

Bu dönemde Ankara İran'ın bölgesel güç olma çabasını tehdit olarak değerlendirirken, İran da Türkiye'yi 'büyük şeytan' Amerika tarafından yönlendirilen bir ülke olarak görmeye başladı. 1990 sonrası dönemde İran'ın PKK'ya verdiği destek, Türk - İran ilişkilerini olumsuz etkiledi. İran'ın 1995'te Rusya ile imzaladığı ekonomik ve askeri işbirliği anlaşması ile Batı'da İran'ın nükleer bir kapasiteye sahip olmak isteyebileceği hakkında endişeler başladı.

1994'ten sonra Türkiye İsrail ile askeri işbirliğine yönelik anlaşmalar imzaladı, iki ülke arasındaki ticaret yoğunlaştı. Ankara - Tel Aviv yakınlaşması Tahran'da kuşkuyla karşılandı. 1997 İslam Konferansı Örgütü'nün Tahran Zirvesi'nde İranlı ve Arap temsilcilerin Türkiye'yi Kuzey Irak'taki operasyonlar ve İsrail ile işbirliği nedeniyle kınamaları büyük bir sürpriz oldu. Bu dönemde Türkiye'de işlediği cinayetlerle bir anda gündeme oturan Hizbullah örgütüne İran'ın destek sağladığı senaryoları bir başka güvensizlik konusu oldu. İki ülke yönetiminin bu durumu yalanlaması gerilimi yumaşattı. İnişli çıkışlı ilişkiler bundan sonra da sürdü. Tahran ile Ankara arasında düzleme eğiliminde olan ilişkiler, İran'da 1998 yılında yaşanan öğrenci olaylarında, İranlı muhafazakarların Türk hükümetini sorumlu tutmalarıyla geriledi. Ocak 2000'de yapılan Ankara ziyaretinde dönemin İran Dışişleri Bakanı Kemal Harazi'nin "rejimler ayrı ama gönüller bir" sözüyle ilişkiler bir kez daha rahatladı.

2000 - 2001 yıllarında Türk - İran ilişkileri ağırlıklı olarak Kürt Sorunu ve PKK ekseninde şekillendi. Özellikle sınır güvenliği ve 'terörle mücadele' konusunda iki ülkenin kurduğu ortak komite ve komisyonlarla sorunlar büyük ölçüde giderildi. Bundan sonra ikili ziyaretlerde de artış başladı, bu ziyaretler sadece diplomasiyle sınırlı kalmadı, ticaret heyetleri de karşılıklı olarak gidip geldi. 2001'deki 11 Eylül saldırılarından sonra dengeler bir kez daha değişti. ABD'nin 'önleyici savaş' doktrinini harekete geçirmesi ve Rusya'nın da buna destek vermesi İran'ın, 'teröre karşı savaşta' dışlanmasına neden oldu.

21. yüzyılın, üzerinde en çok pazarlık yapılan yeryüzü ve yeraltı kaynaklarının Kafkasya ve Orta Asya'da bulunması, İran ve Türkiye'yi bu bölgelerde anahtar ve köprü durumuna getirdi. Kaynakların hem doğu hem de batı pazarına ulaştırılması, hem Akdeniz'e hem de Hint Okyanusu'na taşınması için Türkiye ve İran önemli bir konum elde etti. Ancak bu durum zaman zaman karşılıklı çıkar çatışmalarının da temeli haline geldi. Bunun dışında Türkiye'nin İsrail ve ABD ile olan ilişkileri, Irak ve Kuzey Irak'ın yeniden yapılanmasıyla ilgili kaygılar iki komşu arasındaki ilişkilerin temel parametreleri oldu.

ABD'nin Irak'a müdahalesi sonrası Kuzey Irak'taki bölgesel yönetimin giderek güçlenmesi ve bağımsız devlet kurma fikrinin gündeme gelmesi iki ülkeyi son yıllarda hiç olmadığı kadar yakınlaştırdı. İkili ilişkiler 2004 yılında yeni bir sürece girdi. Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, İran - Türkiye 18. Karma Ekonomik Komisyonu toplantısı için Tahran'ı ziyaret etti, İran'la Türkiye'nin o yılki ticaret hacmi yüzde 91 oranında artarak 2,4 milyar dolara ulaştı. 18 Şubat 2004 tarihinde Tahran'da yapılan D-8 zirvesi kulislerinde bir araya gelen İran ve Türkiye cumhurbaşkanları ikili ilişkilerin artması yönünde olumlu sinyaller verdi. Ayrıca Türk şirketlerinin İran'daki yatırımları ve doğalgaz alımı anlaşmaları da hız kazandı.

2005, Türkiye ile İran arasındaki siyasi ilişkilerin önceki dönemlere kıyasla azaldığı yıl oldu. Bunun en önemli nedeni, Tahran'ın yürüttüğü nükleer programın Batı'yı giderek daha fazla endişelendirmesiydi. Ayrıca dünyayı sarsan belli başlı saldırılar da okların İran'a yönelmesine neden oldu. Temmuz ayında Londra metrosuna yapılan bombalı saldırılarda 50 kişi hayatını kaybetti. Bu olay Britanya'nın 11 Eylülü olarak anıldı. Benzeri bir saldırı Mısır'da, Şarm El Şeyh ve Naama Bay sayfiye bölgelerinde gerçekleşti, 88 kişi öldü.

İran'ın uluslararası alanda yaşadığı bu gerilim, bir yandan komşularıyla ilişkilerini geliştirmeye ve bölgesel etkinliğini arttırmaya yönelen, diğer yandan da Batı'nın önemli bir müttefiki olan Türkiye'yi ikilemde bıraktı. Ankara hükümeti için denge politikası uygulamak başlıca hedef haline geldi. Böyle bir dönemde 24 Haziran 2005'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini Tahran eski Belediye Başkanı Mahmud Ahmedinejad kazandı. Yenilikçi ve ılımlı

bir tutum gösteren Hatemi'nin ardından, Batı'nın temkinli yaklaştığı Ahmedinejad'la beraber Tahran nükleer çalışmalarına hız verdi.

Ahmedinejad seçildikten ancak üç yıl sonra, 15 Ağustos 2008'de Ankara'yı ziyaret etti. Ziyarete İranlı yetkililer Batı'yla yaşanan nükleer krizde Türkiye'nin soyunacağı muhtemel bir arabuluculuk rolüne temkinli yaklaştı. Bu ziyarette iki ülke, 'terörle mücadele', organize suçlar ve uyuşturucu kaçakçılığı konusunda anlaşmalara imza attı, ancak herhangi bir enerji alım anlaşması yapılmadı. Türkiye'nin böyle bir adımı Batı'da tepkiye neden olabiliirdi.

Nükleer sorunun çözümü konusunda Türkiye'nin arabuluculuğuna dair en önemli gelişme Mayıs 2010'da gerçekleşti. Ankara gibi benzer bir yaklaşım sergileyen ve İran'la ılımlı ilişkileri olan Brezilya'nın da katılımıyla Tahran'da üçlü bir zirve gerçekleşti. Zirve sonunda İran, nükleer faaliyetlerinde kendisine gerekli olan uranyumu yurtdışında zenginleştirmeyi kabul etti. İran Dışişleri Bakanlığı, düşük düzeyde zenginleştirilmiş 1200 kilogram uranyumun, araştırma reaktörlerinde kullanılabilecek nükleer yakıt karşılığında Türkiye'ye gönderileceğini ve takasın bu ülkede gerçekleşeceğini açıkladı. Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Türkiye ve Brezilya'nın teminatındaki anlaşma ışığında İran'a yeni yaptırım uygulamaya gerek olmadığını belirtse de Batı dünyası anlaşmayı kabul etmedi. Anlaşmanın yürürlüğe girmesi için ABD, Rusya, Fransa ve Birleşmiş Milletler'e bağlı Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'ndan oluşan Viyana Grubu'nun onayı gerekiyordu; 10 Haziran 2010'da yapılan oylamada Viyana Grubu anlaşmayı reddetti.

Takas anlaşması rafa kaldırılsa da, Türkiye'nin çabalarıyla devam eden diplomatik çözüm süreci devam etti ve Ocak 2011'de İran, BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi (ABD, Britanya, Fransa, Rusya ve Çin) ile Almanya'dan oluşan P5+1 grubuyla İstanbul'da masaya oturdu. 2011'de İstanbul'da süren müzakereler olumsuz sonuçlandı. Batı'nın yaptırımları giderek daha da ağırlaştı. İki ülke arasında son dönemde yaşanan en büyük sorun ise NATO'nun Türkiye topraklarına füze savunma radarı kurması oldu. Ankara hükümetinin NATO'nun doğudan gelebilecek bir tehdide karşı hayata geçirdiği projeye onay vermesi, Tahran'da tepkiyle karşılandı.

2011 yılının Mart ayında Suriye'de başlayan ayaklanma da Türkiye - İran ilişkilerinde gerginlik nedenlerinden biri oldu. Türkiye Suriye'ye müdahaleden yana Batı bloğunda dururken İran, Şam yönetimini destekleyen Rusya ve Çin ile ortak tavır aldı. Taraflar 2013'ün ikinci yarısına kadar saflarını keskin çizgilerle belirlemişti. Türkiye muhalifleri destekleyerek, İran da destek verdiği Şii militan örgüt Hizbullah kanalıyla Suriye'deki iç savaşa karışmış oldu.

2013 sonbaharında Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanlığındaki görev süresi doldu. Bu hem İran'ın nükleer programı hem de Türkiye ile ilişkilerinde yeni bir dönem demektir. Yeni cumhurbaşkanı Hasani Ruhani göreve gelir gelmez bu yönde adımlar da arttı. Bir süre önce Sunni - Şii çatışmasını körüklemekle suçlanan iki ülkenin dışişleri bakanları 2013 Kasım'ında İstanbul'da bir araya geldi ve bölgedeki mezhepsel gerilimleri azaltmak için beraber çalışma sözü verdi. Aynı ayın sonunda Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu da Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın (EİT) 21. Bakanlar Kurulu Toplantısı için Tahran'a gitti. Davutoğlu mezhepsel çatışmaların provoke edilmeye çalışıldığı bir dönemde İran - Türkiye diyalogunun bölgedeki "en önemli diyalog" olduğunu söyledi. İran bu ziyaretten bir hafta önce P5+1 ülkeleri ile nükleer konusunda İran'a yaptırımların hafifletilmesi ile sonuçlanacak bir anlaşmaya vardı. Anlaşma 2010'daki gibi Türkiye'nin umduğu şekilde sağlanmasa da Ankara sonuçtan memnundu.

Suriye konusundaki gerginlik ve İran'ın nükleer programıyla ilgili yaptırımlara rağmen iki ülke arasındaki ticari ilişkiler son yıllarda arttı. Türkiye ayrıca İran'ın en büyük doğalgaz müşterisidir. 2001 yılında 1,6 milyar dolar olan Türkiye - İran ticaret hacmi, 2012 yılında 22 milyar dolara yükseldi.²⁶⁹2015 yılı nisan ayı içerisinde viyana da yapılan görüşmelerde p5+1 ülkeleri ile iran arasında anlaşma sağlandı. Anlaşma ile iranin nukleer programı p5+1 ulkerininin istediği doğrultuda değişikliğe uğradı bununla birlikte irana uygulanan yaptırımlar ve ambargolarda kaldırılmaya başlandı.

3.4.3. Türkiye-Suriye İlişkisi

Türkiye'nin Suriye ile ilişkileri Soğuk Savaş öncesinde olduğu gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde de üç noktada toplamıştır. Bunlar: Suriye'nin PKK'ya verdiği destek, su sorunu ve Hatay sorunudur. Bu sorunlardan son ikisi Türkiye tarafından birincil problem sayılmazken, Suriye'nin PKK'ya verdiği destek Türkiye'ye hem maddi hem de manevi açıdan telafi edilmeyecek boyutta zarar vermiştir.²⁷⁰

Körfez Savaşı'ndan hemen sonra meydana gelen gelişmeler iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır. Önce Suriye'nin Irak'a karşı kurulan koalisyonda yer alması ve sonra da Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduğunu açıklaması ilişkilerin düzelmesine neden olmuştur. Bunun yanında Nisan 1992'de, İçişleri ve Dışişleri bakanlarının da yer aldığı bir heyet Şam'a giderek üst düzey yetkililerle görüşten sonra, yeni bir güvenlik protokolü imzalamıştır. Bu protokolle iki ülkenin terörizme karşı işbirliği yapacağı ve teröristlerin bir ülkeden diğerine geçmesine izin vermeyeceği kabul edilmiştir. Ancak zamanla bu

²⁶⁹ Al Jazeera, <http://www.aljazeera.com.tr/geçmişten-günümüze-türkiye-iran-ilişkileri>

²⁷⁰ Ebubekir CEYLAN, "Arap Milliyetçiliği ve Yeni Ortadoğu Fotoğrafı", Avrasya Dosyası, İsrail Özel, Ekip Matbaası, Ankara, 1999, s.219.

antlaşmanın Suriye tarafından yerine getirilmediği anlaşılmıştır. Özellikle Türkiye'ye karşı 1995'te Suriye'nin PKK'ya verdiği desteği arttırdığını belirtilmektedir. Bunun üzerine Türkiye Suriye ile 1995'te tekrar Ankara'da güvenlik ve işbirliği görüşmeleri yapmış ve Suriye'yi uyarmıştır. Ancak Suriye bu uyarıları da dikkate almamış, üstelik 1995 yılında Yunanistan ile Suriye'nin Türkiye ile bir çatışma haline girmesinde Yunan uçaklarına Suriye hava sahasını kullanma hakkı veren bir antlaşma imzaladığı iddia edilmektedir.²⁷¹ 1995 yılında meydana gelen olaylar yalnızca bununla kalmamış, Öcalan bazı Alman siyasetçileri, istihbarat yetkilileri ve Helmut Kohl'ün siyasal müttefiki Heinrich Lummer ile 30 Eylül 1995'de PKK'nın Almanya'daki varlığını tartışmak üzere Şam'da görüşmüşlerdir. Yani Suriye, Türkiye'nin terörle mücadele politikasına ve Türkiye ile yaptığı güvenlik antlaşmalarına aykırı uygulamaların meydana geldiği ülke olma özelliğini sürdürmüştür.⁴⁴⁸

1995-1998 yılları arasında çeşitli terör eylemleri gerçekleşmiş ve Türk yetkililer zaman zaman isim belirtmeksizin, zaman zamanda isim belirterek Suriye'nin bu olayların arkasında olduğunu ulusal ve uluslararası kamuoyunda dile getirmişlerdir. 1998'deki Adana Antlaşması ile düzelmeye başlayan Suriye-Türkiye ilişkileri 2002 yılında Türkiye'de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin komşularla sıfır sorun politikasını uygulamaya koymasıyla daha da sıcaklaşmıştır. Bu politika ile Türkiye'nin geçmişten süregelen batı ülkelerine yakın ve doğu ülkelerine mesafeli olan yaklaşımı terk edilmiş, doğu ülkeleriyle de batı ülkeleriyle olduğu kadar sıkı ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bu yaklaşım dış politikanın batı yerine farklı alternatif eksenler üzerine inşa edilmesi sonucu gelişmiştir.

Komşularıyla ilişkilerini daha da sıkılaştırmak isteyen Türkiye'nin düşünce değişimi Suriye'de de olumlu bir şekilde karşılanmıştır. Suriye'nin dünyaya açılan kapısı konumunda bulunan Türkiye, Üsrail ve Suriye arasında arabuluculuk yapmış, Lübnan devlet başkanlığı krizinde yapıcı rol oynamış ve Suriye'nin koruması altında bulunan Hamas odaklı İsrail-Filistin sorunun çözümünde önemli rol oynamıştır.

2003'te Irak'ın işgali sonrası bölgedeki ortak güvenlik kaygıları Türkiye ve Suriye işbirliğini derinleştirmiştir. Irak'ın parçalanmasının iç istikrarlarını olumsuz etkileyeceği kaygısını paylaşan her iki ülke, İran'ı da içine alacak şekilde yakınlaşmaya başlamıştır. Ancak Suriye açısından Irak'ın parçalanmasının yanı sıra ABD'nin Irak'taki askeri varlığı daha büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. Böylece Irak politikasının temelini "Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması" yerine "ABD'nin Irak'ta başarısızlığa uğratılması" oturmuştur. Temelde farklı konular yatmasına rağmen iki ülkenin de Irak'taki durumu kendi güvenliklerine karşı tehdit olarak algılaması yakınlaşmaya neden olmuştur.

²⁷¹ MAZLUM ,s.432.

⁴⁴⁸ MAZLUM s.431.

ABD'nin Irak'a girmesiyle beraber Suriye'nin Irak Kürtleri ile ilişkilerinde de değişim yaşanmıştır. Daha önceleri Suriye'nin Saddam Hüseyinyönetimine karşı desteklediği Iraklı Kürt gruplar işgal sonrası ABD'nin Irak'taki en yakın müttefiki olmuş, bu da Irak'taki Kürt grupları Suriye açısından desteklenebilir bir araç olarak kullanabilmenin ötesinde tehdit pozisyonuna sokmuştur.²⁷²2004 yılında Kamışlı'da yaşanan Kürt ayaklanması Suriye'nin bu algısını körüklemiştir. Bütün bunlar Suriye'yi ve Türkiye'yi bölgedeki Kürt hareketlere karşı mücadele noktasında yakınlıştırmıştır.²⁷³

Siyasî nedenlerin yanında ekonomik ortaklık da ilişkilerin olumlu yönde gelişmesine fayda sağlamıştır. Türkiye'nin uyguladığı karşılıklı ekonomik bağımlılığının yaratılması politikası iki ülkenin daha sıkı ekonomik ortaklık kurmasına önayak olmuştur. Irak Savaşı sonrasında etkin olduğu Irak pazarını kaybeden, ABD'nin 2003 yılında uygulamaya başladığı ekonomik ambargo,Hariri suikasti sonucu Körfez ülkelerinden gelen sermayenin kesilmesi Suriye'yi İran pazarına mahkûm etmiştir.²⁷⁴ Ticaret yapmakta ve yatırım çekmekte zorlanan Suriye, ekonomik çıkış açısından Türkiye'ye daha fazla önem vermeye başlamıştır. Türkiye ise ekonomik istikrar ve büyümenin sürmesi çerçevesinde Orta Doğu pazarını Türk mallarına açma arzusuyla Suriye'ye önem vermiştir. 2004 yılında her iki ülke arasında serbest ticaret anlaşması imzalanmış, iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2 milyar \$ düzeyine ulaşmıştır.²⁷⁵

Suriye ve Türkiye arasındaki işbirliği siyasi ve ekonomik alanlarla sınırlı kalmamış, enerji alanında da ortak projeler geliştirilmiştir. Arap Boru Hattı, ortak petrol arama şirketlerinin kurulması, petrol ürünlerinin değişimi ve uygulamaya geçirilemeyen nükleer enerji işbirliği projeleri bunlardan birkaçıdır.

26 Nisan 2009 tarihinde iki ülke kara kuvvetleri arasındaki dostluk, işbirliği ve güveni pekiştirmek için 27 Nisan günü başlayan üç gün süren ortak bir tatbikat Kilis'teki Yüksektepe Hudut Karakolu ile Suriye'nin Şamarin-Azez bölgesinde icra edilmiştir.Tatbikat, İsrail'in tepkisine neden olmuş ve Türkiye ile İsrail arasında bir krize neden olmuştur.Tatbikatın başladığı gün olan 27 Nisan 2009 tarihinde açılışı yapılan 9. Uluslararası Savunma Sanayi Fuarı (IDEF'09) sırasında ise Suriye Savunma Bakanı Hasan Türkmenive Türkiye Millî Savunma Bakanı Vecdi Gönül arasında sanayi işbirliği anlaşması imzalanmıştır.²⁷⁶

27 Nisan ve 29 Nisan 2010 tarihleri arasında ikinci ortak askerî tatbikat yapılmıştır. Türkiye'nin ev sahipliğinde Kilis'teki Yüksektepe ve İnanlı sınır karakollarında icra edilen

²⁷² Dağ, Mustafa (9 Nisan 2012). "BEŞARESAD DÖNEMİ SURİYE KÜRTLERİ 2000- 2012 (KİMBU KÜRTLER?4)". erusam.com.

²⁷³ Davutoğlu, Ahmet (2008). "Insight Turkey". Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007. 10. s. 85.

²⁷⁴ Togan, Zeynep (14 Mayıs 2010). "Beşar Esad Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri". orsam.org.tr

²⁷⁵ "Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları". ekonomi.gov.tr.

²⁷⁶ "IDEF'09 FUARI SONA ERDİ...". İstanbul: tuyap.com.tr.

tabrikata Türkiye'den iki Suriye'den ise bir sınır birliği katılmıştır. Bu tabrikat aynı zamanda iki ülke arasındaki son askerî ortak harekettir.²⁷⁷

2010 yılında başlayan Arap Baharı'ndan etkilenen ülkelerden birisi olan Suriye'de 26 Ocak 2011 tarihinde iktidar karşıtı gösteriler düzenlenmeye başlamış, 15 Mart günü ise gösteriler ulusal çapta yayılmış ve iktidarı tehdit eder duruma gelmiştir. Batı ülkelerinin desteğiyle örgütlü bir koalisyon halini alan Beşar Esad muhalifleri ile Beşar Esad iktidarı arasında çatışmalar başlamıştır. Esad hükûmetinin muhalifler üzerine yaptığı Haziran 2011 Cisir eş Şuğur operasyonununundan kaçan 3.000 dolayında Suriyeli Türkiye'ye sığınmıştır. Bu olay sonrasında Anadolu Ajansı'na açıklamalarda bulunan Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan "Suriye'nin yaptığı kabul edilemez, bu bir vahşettir." demecini vermiş ve ikinci bir Hama Katliamı yaşanmaması konusunda Suriye'yi uyarmıştır. Ek olarak tüm ticari ilişkiler de askıya alınmıştır.²⁷⁸

9 Ağustos 2011 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Suriye'ye giderek Beşar Esad ile altı saat süren bir görüşmede bulunmuştur. The Guardian politika yazarı Simon Tisdall'ın köşesinde yer verdiği yazıda Birleşik Krallık'ın, Davutoğlu aracılığıyla Esad'a mesaj ilettiği iddia edilmiştir. Davutoğlu ise görüşmede yalnızca Türkiye'nin taleplerini ilettiğini, Esad'dan ise "Suriye'nin teröristlerle [muhaliflerle] mücadeleden vazgeçmeyeceği" cevabını aldığını belirtmiştir. 9 Nisan 2012 tarihinde Kilis'in Suriye sınırına yakın bölgesinde Esad güçleri ile muhalifler arasında çatışma çıkmış, muhaliflerin Türkiye'ye doğru kaçması karşısında Esad güçleri de Türkiye sınırına doğru ateş açmış ve olaylarda bir Türk vatandaşı da yaralanmıştır. 25 Mayıs 2012 tarihinde Esad güçleri tarafından gerçekleştirilen Hule Katliamı sonrasında ise Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın internet sitesi üzerinden bir açıklama yapılmıştır. "Alçakça" olarak nitelenen bu operasyon nedeniyle Türkiye, Suriye'ye nota vererek tüm diplomatik ilişkilerin askıya alındığını ve Suriyeli diplomatların sınırdışı edileceğini duyurmuştur.²⁷⁹

Aralık 2012'de Türkiye, Suriye sınırına MIM-104 Patriot füzeleri yerleştirmek için NATO'ya başvurmuştur. Sadece savunma amacıyla kullanılacağı garantisi verilen füzelerin yerleştirilme isteği ise NATO tarafından kabul edilmiştir. ABD, Almanya ve Hollanda'nın gönderdiği ilk parti füzeler Adana, Kahramanmaraş ve Gaziantep'e konuşlandırılarak 26 Ocak 2013 tarihinde devreye girmiştir. Bu durum Rusya tarafından endişeyle karşılanırsa da Türkiye füze savunma sisteminin görev süresinin bir yıl daha uzatılmasını talep etmiş ve bu talep kabul edilmiştir.²⁸⁰

²⁷⁷ "Türkiye-Suriye ortak TATBİKATIBAŞLADI". İhlas Haber Ajansı. turkiyegazetesi.com.tr. 28 Nisan 2010.

²⁷⁸ "Turkish PM warns Syria against second Hama massacre" (İngilizce). Anadolu Ajansı. worldbulletin.net. 2 Mayıs 2011.

²⁷⁹ "Türkiye'den flaş Suriye kararı!". intemethaber.com. 30 Mayıs 2012.

²⁸⁰ "NATO Türkiye'nin talebini kabul etti". dw.de. 13 Kasım 2013.

22 Haziran 2012 günü silahsız Türk F-4 savaş uçağının Suriye tarafından düşürülmesi iki ülke arasında yeni bir kriz başlamıştır. Uçağın düşürüldüğü gün akşam saatlerinde Türkiye Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç yaptığı basın toplantısında uçağın Suriye tarafından düşürüldüğünü açıklamıştır. Suriye hükümet sözcüsü ise vurdukları savaş uçağının Türk uçağı olduğunun farkında olmadıklarını ve sadece hava sahaslarını ihlal eden "kimliği belirsiz" bir uçağa karşı meşru egemenlik haklarını kullandıklarını ifade etmiştir. Türkiye ise uçağın kısa süreliğine Suriye hava sahasına girmiş olduğunu kabul etmekle beraber uluslararası hava sahasında vurulduğunu savunmuştur. Suriye'ye resmî bir protesto çeken Türkiye NATO'ya toplanma çağrısı yapmıştır. NATO tarafından "kabul edilemez" olarak yorumlanan olayda örgüt Türkiye'ye olan desteğini ifade etmiştir. Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ise bu olaydan sonra Suriye'ye karşı olan algılarının değiştiğini ve Esad rejiminin artık Türkiye için bir tehdit haline geldiğini belirtmiştir. 3 Temmuz 2012 tarihinde Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad olay hakkında ilk kez konuşmuştur. Uçağı uçaksavar bataryası ile vurduklarını, uçağın Türkiye'ye ait olduğu vurulduktan sonra öğrendiklerini belirtmiş ve "Keşke düşürmeseydik diyorum"sözleriyle pişmanlığını dile getirmiştir. Düşürülen uçağın pilotlarının cesetleri ise ancak 4 Temmuz 2012 tarihinde bulunabilmiştir. Bu olay sonrasında Türkiyeangajman kurallarını yenilemiş, Suriye tarafından sınıra yaklaşan her askerî unsurun tehdit olarak değerlendirilip hedef muamelesi görmeye başlayacağı açıklanmıştır.²⁸¹

3 Ekim 2012 tarihinde Suriye'nin Tel Ebyaz ilçesinden ateşlenen iki adet top mermisi Türkiye'nin Suriye sınırındaki Akçakale ilçesine düşmüştür. 5 kişinin ölmesine ve 10 kişinin yaralanmasına neden olan olay sonrası ilçedeki okullar tatil edilmiş ve bazı noktalar boşaltılmıştır. Türkiye "meşru müdafaa" hakkını kullanarak aynı gün içinde Tel Abyaz ilçesine T-155 Fırtınaobüsleri ile topçu ateşi başlatmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi olayın ardından toplanmış ve Suriye'ye müdahale için hükûmete askerî tezkere verilmiştir. Türkiye ayrıca NATO'yu acil olarak toplanmaya çağırılmış, toplantıda ise Türkiye'ye destek kararı çıkmıştır. Ayrıca ABD ve Birleşmiş Milletler de Türkiye'ye olan desteklerini ifade etmişlerdir.²⁸²

11 Mayıs 2013 tarihindeHatay'ın Reyhanlı ilçesinde 15 dakika arayla iki bombalı saldırı gerçekleşmiştir. Resmî verilere göre 51 kişinin ölümüne, 155 kişinin yaralanmasına; resmî olmayan iddialara göre 150'den fazla kişinin ölümüne ve geniş çapta mal kaybına yol açan saldırı Türkiye tarihindeki en ağır bombalı terör saldırısı olarak kayıtlara geçmiştir. Saldırının ertesinde Türkiye Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç ve İçişleri Bakanı

²⁸¹ "Angajman kurallarımız değişmişti". aksam.com.tr.

²⁸² "ABD'den Esad'a sert tepki". sabah.com.tr. 4 Ekim 2012.

Muammer Güler saldırının Suriye istihbarat birimi Muhaberat tarafından yapıldığını iddia etse de Suriye bu iddiaları reddetmiştir. Saldırıdan aylar sonra medyada Irak ve Şam İslam Devleti'nin saldırıları üstlendiği haberleri yer almış Emniyet Genel Müdürlüğü yaptığı basın duyurusu ile bu haberleri yalanlamış ve saldırıların Suriye Hükûmeti desteğiyle THKP-C Acilciler'in lideri Suriye İç Savaşı'nda rejim saflarında savaştan Suriye Direnişi adlı örgütün lideri Mihraç Ural ile Muhaberat tarafından ortaklaşa yapıldığı tespiti yer almıştır.²⁸³

16 Eylül 2013 günü Suriye'ye ait Mi-17 tipi bir helikopter sınır ihlali yaptığı gerekçesiyle Türk savaş uçakları tarafından düşürülmüştür. Türkiye Genelkurmay Başkanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre Suriye helikopteri sınıra yaklaşık 48 kilometre mesafede iken üssü Diyarbakır'da bulunan Birleştirilmiş Kontrol İhbar Merkezi tarafından takibe alınmış, yapılan uyarılara rağmen sınırı 2 kilometre ihlal etmesi nedeniyle Türk jetinin düşürülmesi sonrası değişen angajman kurallarına uyularak düşürülmüştür. Suriye Genelkurmay Başkanlığı ise yaptığı açıklamada helikopterin Türk jetleri tarafından düşürüldüğünü onaylamıştır. Yapılan açıklamada helikopterin Lazkiye kırsalı Bedama bölgesi üzerinde Türkiye sınırından giren muhalifleri izlemekte iken teknik bir aksaklık sonucu Türkiye sınırlarına girdiği de doğrulanmış fakat askerî bir görevi olmayan helikopterin hemen Suriye sınırına geri döndüğü ifade edilmiştir. Açıklamanın devamında helikopterin düşürülmesini aceleci bir karar olarak niteleyen Suriye Genelkurmay Başkanlığı bu durumu Türkiye Hükûmeti'nin Suriye'ye karşı olan düşmanca tutumunun bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Helikopter Suriye'de muhaliflerin kontrolündeki bir bölgeye düşmüş, helikopterden atlayan üç personelden ikisi ölmüş biri ise Özgür Suriye Ordusu tarafından rehin alınmıştır. Rehin alınan pilot ertesi gün Özgür Suriye Ordusu militanlarınca kafası kesilerek öldürülmüştür.²⁸⁴

23 Mart 2014 tarihinde Suriye'ye ait bir MiG-23 savaş uçağı Türkiye tarafından düşürülmüştür. Türkiye Genelkurmay Başkanlığının açıklamasına göre Birleştirilmiş Kontrol İhbar Merkezi tarafından Hatay sınırına 80 deniz mili kala izlemeye alınan iki Suriye savaş uçağı sınıra 10 deniz mili mesafeden itibaren Türk hava sahasına yaklaştığına ilişkin dört kez ikaz edilmiş fakat ikinci uçak uyarıyı dikkate almayarak Türk hava sahasına girmiş, yaklaşık 1 kilometre kadar da hava sahasını ihlal etmiştir. Daha sonra batıya doğru yönelerek 1.5 kilometre kadar Türk hava sahasında uçmaya devam eden uçak bu esnada bölgede hava devriye görevinde bulunan Türkiye'ye ait bir F-16 savaş uçağından 13.14'de Suriye uçağına füze atılmış ve isabet alan Suriye savaş uçağı sınırın 1200 metre güneyindeki Keseb kasabasına düşmüştür. Suriye Arap Haber Ajansı ise Türkiye'nin verdiği

²⁸³ Arslan, Rengin (13 Mayıs 2013). "Reyhanlı saldırıları: 7 soruda olup bitenler".bbc.co.uk.

²⁸⁴ "Türkiye, Suriye uçağını düşürdü". aljazeera.com.tr. 23 Mart 2014.

bilgileri yalanlayarak vurulan uçağın Türkiye hava sahasında olmadığını, Lazkiye üzerinde muhalif kuvvetlere karşı bir hava harekâtında olduğunu açıklamıştır. Yine aynı açıklamada vurulan savaş uçağı pilotunun paraşütle atlayarak kurtulmayı başardığı da açıklanmıştır. Ertesi gün açıklama yapan uçağın pilotu da Suriye Arap Haber Ajansı'nı doğrularak Türkiye sınırından 7 kilometre uzakta olduğunu, vurulduğu sırada da üsse geri dönmeye hazırlandığını açıklamıştır.²⁸⁵

3.4.3.1.PYD'nin Suriye'nin Kuzeyindeki Faaliyetleri

Suriye'deki iç savaş, PKK/KCK'nın bu ülkedeki uzantısı olan Demokratik Birlik Partisi'nin (PYD) güçlenmesine ve ülkenin kuzeyinde fiilen özerk bir yönetim kurma teşebbüsüne yol açmıştır. Esed rejimi, krizin ilk dönemlerinde Özgür Suriye Ordusu'nun elde ettiği üstünlük karşısında ülkenin kuzeyinden çekilirken bu bölgede PKK/KCK²⁸⁶ terör örgütüyle işbirliğine yönelmiştir. Baas rejimi, gerek ülkenin kuzeydoğusundaki Kürtlerin muhalefet saflarına katılmasını engellemek gerekse Özgür Suriye Ordusu'nun bu bölgedeki etkinliğini sınırlandırmak amacıyla PKK/KCK'ya destek sağlamıştır. Rejimin aynı zamanda örgütü, muhalefetin siyasi ve askeri açıdan teşkilatlanmasına destek veren Türkiye'ye misilleme yapmak amacıyla desteklediği değerlendirilmektedir.

PKK/KCK ise Suriye krizi ile birlikte bu ülkedeki uzantısı olan PYD'yi (Demokratik Birlik Partisi) güçlendirmeye, böylece Orta Doğu'da tesis etmeyi planladığı bağımsız devletin Suriye ayağını inşa etmeye odaklanmıştır. Terör örgütü 2012'de Türkiye'ye karşı dağdaki silahlı güce dayalı "devrimci halk savaşı" kurgusuyla başlattığı saldırılardan netice alamayınca Suriye'nin kuzeyindeki etkinliğini artırabileceği şartların ortaya çıkmasını amaçlamış, örgütün dağ kadrosu ve Öcalan çözüm sürecini bu çerçevede kullanmayı tasarlamıştır. PKK/KCK böylece dağa çıkardığı çocuk ve gençlerin bir bölümünü Suriye'ye göndermeye ve PYD'nin bu ülkedeki özerk yönetim kurma girişimine ağırlık vermeye başlamıştır. Terör örgütü bu süreçte gerek Türkiye'de gerekse dünya kamuoyunda PYD'nin Suriye'nin kuzeyinde güçlenen varlığını ve özerk yönetim kurma çalışmalarını "Rojava Devrimi" ifadesiyle takdim etme çabası içine girmiştir. Terör örgütünün böylece ülkenin kuzeyindeki örgütlenmesine ve özerklik teşebbüsüne, Suriye Kürtlerinin iradesiyle gerçekleşen bir halk devrimi görüntüsü kazandırmaya çalıştığı müşahede edilmektedir.

PKK/KCK'nın yöneticileri ve örgütün siyasi kanadı niteliğinde faaliyet gösteren BDP, Suriye'nin kuzeyinden bahsederken "rojava" (batı) ifadesini tercih etmektedir. Örgütün yaygın organlarının, Suriye Kürtlerinin yaşadığı bölgelerde daha önce kullanılmayan ve bölgedeki

²⁸⁵ "Düşürülen uçağın pilotu konuştu". t24.com.tr. 24 Mart 2014.

²⁸⁶ Terör örgütü 2007'den itibaren KCK (Kürdistan Topuluklar Birliği) unvanını kullanmaktadır

mevcut yer adlarıyla bir ilişkisi bulunmayan bu ifadeyi tedavüle sokma çabası dikkat çekmektedir. Medyada bu kelimenin doğal bir yer adı gibi kullanılması ise Suriye'nin kuzeyinin "rojava" ifadesiyle özdeşleşmesine neden olmakta, PYD lehine yürütülen propagandaya dolaylı biçimde hizmet etmektedir. Terör örgütünün "rojava" ifadesini kullanılmasını sağlayarak bu bölgenin Suriye'nin bir parçası değil, KCK örgütlenmesi çerçevesinde tasarlanan bağımsız devletin batı bölgesi olduğu yönünde bir algı inşa etmeye çalıştığı değerlendirilmektedir. Nitekim KCK projesi batıda (rojava) Suriye'nin kuzeydoğusunu, kuzeyde (bakur) Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgelerini, güneyde (başur) Irak'ın kuzeyini ve doğuda (rojhilat) İran'ın kuzeybatısını ihtiva etmektedir.

SONUÇ

Entegrasyon değişimle ilgili bir kavram olarak, siyasal bir topluluğu veya ekonomik olarak bütünleşmiş toplumu anlatmak için kullanılmaktadır. Daha genel bir ifadeyle, “Aralarında karşılıklı bağımlılık bulunan aktörlerin ayrı ayrı tek başlarına sahip olamadıkları özelliklere ait yeni bir sistem oluşturmak, barışı korumak, daha çok amaçlı kapasitelere ulaşmak, belli alanda belli görevleri yapmak, yeni kimlik ve imaj kazanmak” süreci olarak tanımlayabiliriz. Bu süreçte taraflar arasında rekabet unsurları azalmakta, bunun yerini karşılıklı bağımlılık, ortak fayda ve işbirliği kavramları almaktadır.

Entegrasyon çabaları II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan AET, NATO, Varşova Paktı vb. örgütlerde görülmeye başlanmış ve bunların sayıları giderek artmıştır. Soğuk Savaş’ın bitişinden sonra dünya ekonomisinin entegrasyon süreci farklı bir nitelik kazanmıştır. Günümüzde mal ve hizmet piyasalarının iç içe geçmesinin yanında teknolojik gelişmelere bağlı olarak finansal piyasaların en hızlı küreselleşen kesim olduğu söylenebilir. Ülkeler arasında ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerin artması hatta iç içe geçmesi işbirliği hareketlerinin daha da artmasını sağlamıştır. Ülkeler arasında kurulan bu ilişkiler ağında uluslararası kuruluşlar, hükümetler, çok uluslu şirketler ve sivil toplum kuruluşları yer almaktadır. Günümüzde bu ilişkiler ağında bir aktör olarak ulus-devlet hâlâ önemini korumaktadır. Diğer taraftan devlet dışı aktörlerin de uluslararası ilişkilerde giderek önem kazandığını gözlemliyoruz. Bazen ülke hükümetleri, sorunların çözümü için birlikte hareket etme ihtiyacı duyarlar. Bu ilişki biçiminin kurumsallaşmasının sonucunda tüzel kişiliğe sahip, yönetimi, binası, personeli ile ayrı bir idari yapı-mekanizma ortaya çıkmaktadır. Üyelerini devletlerin veya hükümet temsilcilerinin oluşturduğu, bir anlaşmayla kurulmuş bu örgütler “hükümetlerarası uluslararası kuruluş (inter-governmental organizations: IGO)” olarak adlandırılırlar. Uluslararası kuruluşlar genellikle ulusal devletlerle işbirliği yaparlar. Üyeleri bağımsız devletlerdir.

II. Dünya Savaşı’nın ana nedeni sayılabilecek 1929-30 krizinde açıkça ortaya çıkan deflasyon (piyasaların ve pazarların çöküşü) ve uluslararası ekonomik ticari ilişkilerin düzensiz ve istikrarsızlığı sorunları karşısında Temmuz 1944’de Washington D.C.’deki Bretton Woods’ta yapılan anlaşmalarla “ikiz örgütler” olarak bilinen IMF ve Dünya Bankası kurulmuştur. Bu örgütlere üye ülkelerin temsil ve oy yetkisi, toplam fondaki sermayelerinin oranına göre belirlenmektedir. Ekonomik sorunlara çözüm üretmek için kurulmuş olsalar da, özellikle oy yetkisi ve kota dağılımındaki dengesizlik nedeniyle istenilen amaca tam olarak ulaşamamışlardır. İkiz örgütlerdeki durumun böyle olmasına rağmen, ekonomik entegrasyon lehine ileri sürülen düşünceler onun karşısında olan

fikirlerden çok daha ağır basmaktadır. Yapmış olduğum çalışmada görüldüğü gibi entegrasyona dâhil olan ülkeler gereken ön şartları, altyapıyı, sosyal dinamizmi ve uyumu sağlayarak, ekonomik bakımdan üretim kapasitelerini genişletip, verimliliği arttırıp toplumsal refah düzeyini yükseltebilirler. Ayrıca entegrasyona katılan ülkeler arasında bir savaşın çıkma olasılığı azalır ve bölge dışında kalanlara karşı beraber hareket edilerek uluslararası politikada daha etkili olmaları sağlanabilir. Böylece ekonomik ve siyasal egemenliklerinden kısmı olarak vazgeçmeleri karşısında toplumsal huzur ve refahı artırıcı garantiler alabilirler. Entegrasyonlardaki büyük ve küçük ticari ortaklar, ticari engelleri düşürdükçe birbirinden ayrı olan bu pazarlar gitgide tek bir pazar halini alır. Tek bir pazarda ticareti yapılan her türlü mal ve hizmetin sadece bir fiyatı olabilir bu durum kaçınılmaz olarak milli gelir üzerinde bir artış sağlar.

Tüm dünyayı kapsayacak bir ekonomik entegrasyonun, yani dünyadaki tüm ülkeler arasındaki tam rekabet ve serbest ticaretin söz konusu olamamasından dolayı bölgesel ekonomik entegrasyon ya da birkaç ülke arasındaki ticarete engellerin kaldırılabilmesi, ülkelerin toplumsal refahlarını olumlu etkileyecektir. Birlik sağlayarak entegrasyon kuran ülkeler zamanla dış ticaretini geliştirecek ve bu gelişim sonucu iç ticarete de rahatlama olacaktır. Entegrasyonu en iyi kullanan ve giderek artan hacme sahip ülkeler ya da bölgeler dünya ticaretinde önemli yere gelecektir. Entegrasyon hareketleri dünyanın dört ayrı kıtası üzerinde bulunmakla beraber en önemlileri sanayileşmiş ülkeler tarafından oluşturulmuştur. Gelişmiş ülkelerin dahil oldukları bu birliklerin dünya ticaretinden aldığı pay giderek artmış ve dikkat çekici rakamlara ulaşmıştır. Gelişmiş ülkelerin elde ettiği bu başarı entegrasyona üye ülkeler için ciddi bir motivasyon olmaktadır. Bu ülke yönetimleri entegrasyona üye ülkeler arasında ticari sınırlamaların ve engellemelerin tümünden kaldırılarak karşılıklı işbirliği projelerinin geliştirilmesine tam destek vermektedirler. Üretim süreçlerinde sağlanacak işbirliği bu ülkelerin zenginleşmesine ve uluslararası rekabetteki durumlarının güçlenmesine katkıda bulunacaktır.

Entegrasyon içerisinde kaynakların etkin dağılımı ve kullanımı tüketicilerin daha kaliteli ürünleri daha ucuza elde etmelerini sağlamaktadır. Bu durum genel manada üye ülke insanların yaşam standartlarını arttırıcı bir etki yapmakta ve bu etkinin devam edeceği rakamsal verilerle de desteklenmektedir. Entegrasyona üye ülke-devletlerin, ekonomik gelişmişlik bağlamında 'ortak ülke' uygulaması, tüm üye ülke-devletlerin ekonomilerine olumlu katkılar sağlayacaktır. Ortak ülke; gelişmiş ekonomiye sahip bir ülkenin, bir ve ya birkaç tane ekonomik gelişmişliği düşük ükeyi ortak kabul edip, bu ortaklar arası ekonomiyi canlandırarak girişimlerde bulunması şeklinde özetlenebilir. Bu girişimler; ortak ülkeler arasında gümrük vergilerinin kaldırılması, yatırımcılara uygun olanakların sağlanması,

ülkelerarası yatırım zorunluluğu şartı, ithalat, ihracatın özellikle ortak ülke pazarlarında önem kazanması gibi ekonomik uygulamalar olabilir. Bu tarz girişim örnekleri arttırılabilir. Bu sayede gelişmiş ve gelişmekte olan ülke-devletlerin desteği ile ekonomik gelişmişliği düşük olan ülke-devletlerin ekonomileri gelişme gösterecek, iç-dış pazarları canlanacak, hem arz talep dengesi hem de zorunlu yatırım uygulaması doğrultusunda artan iş gücü ihtiyacı yeni istihdamların oluşmasını sağlayacaktır. Kişi başına düşen yıllık gelirdede olumlu değişimler gözlenecektir.

Entegrasyonun güvenlik üzerindeki etkilerine baktığımızda; İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayıp Soğuk Savaş döneminde de entegrasyon düşüncesiyle güvenlik amaçlı NATO, AT, AB, AGİK, AGİT, BAB, AK, VP gibi kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Ulusal güvenlik kavramı, tek tek ülkelerin, kendi başlarına sağlayabileceği bir gereksinim olmaktan çıkmış, global boyutta ortak çaba işbirliği ve eşgüdüm gerektiren bir dünya kavramına dönüşmüştür. Bu bağlamda yukarıda sözü edilen kuruluşlar çerçevesinde pek çok güvenlik antlaşmaları imzalanmıştır. Bu alanda yaşanan en büyük değişim güvenliğin devletten bireye doğru bir süreç geçirmiş olmasıdır. Bir başka deyişle dünyada güvenliğin sağlanmasında salt askeri yöntemlerin uygulandığı bir güç mücadelesinden, esnek (yumuşak) güç araçlarının kullanıldığı yeni bir döneme geçilmiştir. Bir bakıma bu yeni dönemde devletin tek karar verici olduğu dönem geride kalmış, iç politikada siyasi tavır alışlar, ideolojiler, dünya görüşleri ulusal çıkarım tanımlanması sürecine dâhil olmuştur. Önceki dönemin tersine dış politika, bir anlamda iç politikanın uzantısı haline gelmiştir. Bu nedenle güvenlik kavramının yeni güvenlik çalışmaları ile birlikte gerek kapsamı gerekse boyutu genişlemiş ve derinleşmiştir. Genişleme, derinleşme ve yayılma unsurları da bu çerçevede; pratikteki güvenlik sektörleri (politik, askeri, çevresel, toplumsal ve ekonomik güvenlik) ayrımı, güvenlik seviyeleri (birey, ulus, uluslararası) ya da güvenlikte var olan derecelendirmeler ekseninde gerçekleşmiştir.

20.yy ile birlikte hız kazanan entegrasyonlarda, bölgesel korunma ve siyasi egemenlik gibi konuların yanı sıra yeni gündem maddeleri ortaya çıkmaya başlamıştır. İnsan hayatı için risk faktörleri olarak adlandırılan bu yeni güvenlik konuları, insan hakları ihlallerinden uluslararası kaçak göçe, arıların bozulan yaşam döngüsünden iklim değişikliği ve küresel ısınmaya, domuz gribi, kuş gribi, vs. gibi salgın hastalıklardan, terörizm, ulus-aşırı suç örgütleri ve insan kaçakçılığına kadar değişen geniş bir yelpazede çeşitlilik arz etmektedir. Her ne kadar bu gibi yeni konular ve sorunlar devletlerarası savaş sebebi teşkil etmese de etnik çatışma, gerginlik ve istikrarsızlığa sebep olabilecek potansiyele sahiptir. Güvenliğin fiziksel zeminden giderek bağımsızlaşması, tehditlerin çeşitlenmesi ve kimlik konularının ağırlık kazanması güvenliğin alanının genişlediğini ve derinleştiğini ortaya koymaktadır.

Bu süreçte güvenliğin bölgesel koruma ve egemenlik gibi tanımlamaları zayıflamış; bilgi, çevre ve teknoloji ağırlıklı yeni güvenlik tanımlamaları geliştirilmiştir. Dünyada tehditlerin boyutu küçülmüş, ancak sayıca çoğalmış ve önceden kestirilmeyecek bir mahiyeti olmuştur. Silahların teknolojik donanımlarla akıllı silahlar haline dönüştürülmesinin gösterdiği gibi, bilgi ve teknoloji askeri alana nüfuz etmiştir. 20'nci yüzyılın sonlarında entegrasyon sürecinde oluşan iletişim teknolojisindeki baş döndürücü gelişme ile ülkeler birbirine daha çok yaklaşmış, kişileri, toplumları, devletleri pek çok konuda müşterek gayret sarf etmeye ve ortak hedeflere doğru yönelmeye mecbur kılmıştır. Dünyadaki malların, hizmetlerin, sermayenin, insanların, bilginin serbestçe dolaşımında sınırların gün geçtikçe ortadan kalktığı bir ortamı ortaya çıkartmıştır. Dünyanın bugünkü mevcut ortamı, bir taraftan insanlığın yıllardır beklediği gibi çatışma ve ihtilaf alanlarında adil ve kalıcı bir barışın tesis edilerek istikrar sağlanması, uluslararası bir sistem içinde demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, serbest pazar idealleri ve ileri teknoloji doğrultusunda ilerlenmesi için altın fırsatlar ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan da uluslararası terörizm, dini fundamentalizm, yabancı düşmanlığı, şovenizm, organize suçlar, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, salgın ekonomik krizler ve çevre bozulması gibi uluslararası barış ve istikrara yönelik çeşitli, yaygın ve önceden kestirilmesi zor yeni tehditlerin belirmesine neden olmuştur.

İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda güvenlik, insanların çeşitli maddi ve manevi gereksinimlerini karşılamakla görevli bürokratik kurumların ve oluşumların da yer aldığı bir yapı olarak ele alınmalıdır. Günümüz dünyasında barışı ve güvenliği; tanklar, tüfekler, toplar, askerler değil, bireyi özgürleştiren, barışı korumak için çaba harcayan ve sorunları diyalog yoluyla çözmeyi hedefleyen güçlü siyasi ve ekonomik inisiyatifler sağlamalıdır. Soğuk Savaş Dönemi için örgütlenmiş ulusal güvenlik devleti yapılarını zorlamalı, güvenlik sadece askerî, polisiye ve idari bir olgu olmamalı; ekonomik güvenlik, bilgi ve ekolojik güvenlik gibi alanları da içine alarak, birçok kurumu, grubu ve kişiyi ilgilendirecek şekilde genişletilmelidir. Sorunları çözmeye BM'nin aktif rol alması sağlanmalıdır. Yalnız BM güvenlik konseyi yapısından dolayı uluslararası güvenlik sorunlarını çözmek bir yana, bazı durumlarda daimi üyeler arasındaki görüş ayrılıkları sebebiyle bizzat uluslararası yeni güvenlik sorunlarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bunun yanında, BM güvenlik konseyinde hızlı karar almak adına son söz daimi ülkelere bırakılmış, ancak bu amaca her zaman ulaşamamıştır. Bu gibi sorunların çözümü için; BM, NATO ve diğer güvenlik entegrasyonları, karar alma konularında düzenlemeye gitmeli, son kararlar daimi ülkelerin yetkisinde değil, tüm üye ülke-devletlerin oy çokluğu ile alınmalı, yeniden şekillenen küresel düzende güvenlik siyasetinin özneleri çeşitlendirilmeli, devlet ve devlet-dışı aktörlerin tamamına güvenliği sağlama görevi yüklenmelidir.

Türkiye'nin ekonomik ve ulusal güvenliği konusuna geldiğimizde; Ortadoğu'da, Kafkaslarda ve Balkanlarda meydana gelen yeni oluşumlar Türkiye'nin jeopolitik etkinliğini daha da arttırmasına rağmen bunun yanında pek çok problemi de beraberinde getirmiştir. 2000 öncesi NATO'da kanat ülkesi rolü oynayan Türkiye, günümüzde cephe ülkesi haline gelmiştir. Ayrıca Türkiye, Ortadoğu barış süreci konusunda aktif ve destekleyici bir role sahip olmuştur. Suriye, Irak ve Kuzey Irak'a yönelik uluslararası politikalarda Türkiye; coğrafik ve etnik nedenlerle önemli bir rol üstlenmiş durumdadır. Bununla birlikte Türkiye, Avrupa Birliği ve batı dünyasının doğu cephesini teşkil etmekte, potansiyel tehdit ve muhtemel risk bölgeleri ile temas haline gelmektedir. Bu durum Türkiye'nin savunma alanından tasarrufa gitmesini zorlaştırmaktadır. Türkiyenin içinde bulunduğu entegrasyonlar, silahlı kuvvetlerin yeni roller üstlenmesini zorunlu kılarken, mevcut hareket usul ve yöntemlerine ciddi tehditler koymakta, yeni metodlar kullanım konseptleri geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte klasik savaş düzeninde meydana gelen değişim nedeniyle Türkiye ile problemlili olan ülkelerin, Türkiye'yi zayıflatmak maksadıyla doğrudan hedef almasından çok Türkiye'ye karşı bölücü ve irticai akımları destekleyerek Türkiye'nin güvenliğini tehdit etme yolunu seçtikleri görülmektedir. Türkiye'nin hemen hemen bütün komşularıyla Soğuk Savaş dönemi ve sonrası süreçte problemler yaşaması, bu problemlerin de güç dengelerinin Entegrasyon süreciyle değişim göstermesi Türkiye'nin güvenlik politikalarını gözden geçirmesi sonucunu doğurmuştur. Bu bağlamda Soğuk Savaş döneminde Rusya ve Yunanistan'a karşı hazırlanan savunma konsepti Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte değişikliğe uğramıştır. Özellikle Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru oluşan terörizm, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle hızla gelişmiş ve tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'yi de derinden etkilemiştir. Türkiye'nin güneydoğusunda yaşanan terör eylemleri ve son zamanlardaki Suriye iç savaşı pek çok can kaybının yanında mali yönden de Türkiye'yi etkilemiştir. 2000 li yıllardan itibaren dünyadaki gelişmeler Türkiye'nin önemini arttırmış, Türkiye için yeni ufuklar ve fırsatlar yaratmıştır. Bu fırsatlardan yararlanabilmesi ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi, Türkiye'nin istikrar içinde yoluna devam etmesi ile mümkündür. Türkiye, önümüzdeki yıllarda, dünya da yer alan gelişmeler ışığında, her yönüyle geliştireceği politikalarıyla geleceğe güvenle bakan, kendisine yönelen her türlü tehdidi caydırarak yeni asrın ihtiyaçlarına cevap verebilen, dostluğu ve varlığı aranan yer aldığı tarafa üstünlük ve avantaj sağlayan, dünya barışının tesisinde bir denge unsuru olma özelliğini koruyan, sözüne ve tavrına önem verilen, yurttan barışı cihana taşıyan ve sahip olduğu değerlerle örnek alınan bir dünya devleti olabilecektir.

KAYNAKÇA

- AÇIKMEŞE Sinem Akgül, Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri, Uluslararası İlişkiler, Cilt.8, Sayı.30, 2011.
- ADLUNG, R., Morrison, P., Martin Roy, M., Zhang, W. (2011). Fog in GATS Commitments: Boon or Bane?. WTO Staff Working Paper. ERSD-2011-04, 31 March 2011, Washington.
- AKALIN Uğur Selçuk, (editör) (2002), Globalizasyonun Yansımaları. İstanbul: Don Kişot Yayınları.
- AKGÖNENÇ Oya, Balkanlarda Değişen Dengeler ve Etnik Grupların Mücadeleleri, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1993.
- ALKAN Nail, Yugoslavya'nın Dağılmasında Rol Oynayan Faktörler, Avrasya Dosyası, Sırbistan, Bosna-Hersek Özel, Alıç Matbaası, Ankara, 1996.
- ALTUĞ Yılmaz, Devletler Umumi Hukuku, Hava Harp Ok.Yayını, İstanbul, 1968.
- ARCHER, C.& BUTLER, F.The European Union:Structure&Process, 2nd Edition, London:P. 1999.
- ARMAĞAN Emre Çakır, Avrupa Bütünleşmesinin Siyasal Kuramları, İstanbul, Beta Yayınevi, 2001.
- ASAL Uğur Yasin, 21. Yüzyılda Sürdürülebilir Barış için Küresel Stratejiler, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi, Yıl.12, Sayı.23, 2013.
- ATALAY İrmak, Türkiye'nin Dış Ticaretinde Serbest Ticaret Anlaşmaları Hakkında Bilgi ve Değerlendirme Notu, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2001.
- AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ-Paris Doruğu Ve Avrupa Konvansiyonel İndirimi Antlaşması, Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, İstanbul, 1990.
- AVRUPA'NIN YENİ KİMLİĞİ, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1993
- AY Dinçer, Kitle İmha Silahları ve Alınacak Tedbirler, Yüksek Lisans Tezi, Gebze, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- AYDIN Turan, BEKAR Olgan, Türkiye'nin Orta ve Uzun Vadeli Çıkarları Açısından Türk-Rus İlişkileri, Türkiye Ekonomisine Sosyal Etütler Vakfı, Ankara, 1997.
- BACIK Gökhan, CANBAŞF Fahrettin, Kimlik, Din, Tarih ve Dış Politika Tartışmaları Işığında Rusya, Avrasya Dosyası, Japonya Özel, Kırali Matbaacılık, Ankara, 1999.
- Bailes Alyson J.K., The Future of the European Security and Defence Identity, Speaking Notes, TUSİAD Foreign Policy Forum, İstanbul, 22 Ekim 2004.
- BAKAN Selahaddin, 'Teoriler Işığında Politika', (der.) BAL, İdris, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- BAL İdris, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- BALKIR C. Uluslararası Ekonomik Bütünleşme: Kuram, Politika ve Uygulama; AB ve Dünya Örnekleri. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- BALKIR Canan, DEMİRCİ Muzaffer, Uluslararası Ekonomik Bütünleşmeler ve Avrupa Topluluğu, Filiz Kitabevi, İstanbul,1989.
- BARIŞI DESTEKLEME HAREKETİ, HARP AKADEMİLERİ BASIMEVİ, İSTANBUL, 1994.
- BAŞAK, C. Uluslararası Örgütler, Ankara: Seçkin. Oğuz, Ö. (2003). Türkiye'yi Uluslararası Ekonomik Kuruluşlara Üye Yapan Antlaşmalar. Ankara: AÜSBF Yayınları, 2003.

- BAŞAK, C. Uluslararası Örgütler. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2012.
- BAYLIS John, Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı, Uluslararası İlişkiler, Cilt.5, Sayı.18, 2008.
- BİLGİN Pınar, Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları Stratejik Araştırmalar, Cilt.8, Sayı.14, 2010.
- BİLGİN Pınar, Individual and Societal Dimensions of Security, International Studies Review, Vol.5, No.2 2003.
- BJURNER Anders, 'Reflections of Subregionalism and Wider European Security', Renata Dwan (ed.), Building Security in Europe's New Borderlands: Subregional Cooperation in the Nider Europe, (New York: M. E. Sharpe, 1999), s.17.
- BOOTH Ken, Security and Emancipation, Review of International Studies, Vol.17, No.4, 1991.
- BORDO M. D, J. SCHWARTZ J. A. "Under What Circumstances, Past and Present, Have International Rescues of Countries in Financial Distress Been Successful?" NBER Working Paper, No. 6824, 1999.
- BOZKURT Enver, Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı ve Körfez Krizi Örneği, Atlas Kitapevi, Konya,1996.
- BOZKURT Giray Saynur, Entegrasyon ve Terörizm, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, Türk Dış Politikasının Ana Hatları, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, İdris Bal (ed.), Ankara, Lalezar Kitabevi, 2006.
- BRAUCH Hans Günter, Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt. 5, Sayı.18, 2008.
- BUENOR, H. K., (1993) Dictionary of Third World Terms, London: Penguin, 1993.
- BULUT, M. "IMF: Yapısı, Etkileri ve Sonuçları". Uluslararası Örgütler ve Türkiye içinde.
- BUONFINO Alessandra, Between Unity and Plurality: The Politicization and Securitization of the Discourse on Immigration in Europe, New Political Science, Vol. 26, No. 1, 2004,
- KARAOSMANOĞLU Ali L., 'Avrupada Güvenlik ve Savunma Kimliği Açısından Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri', Doğu-Batı, Yıl: 4, Sayı: 14, Şubat-Mart-Nisan 2001,
- BUZAN, Barry and LENE Hansen, , The Evolution of International Security Studies, Cambridge University Press, 2009.
- BUZAN, Barry, People, States and Fear, Harvester Wheatsheaf, London, 1983
- BUZAN, Barry, Ole Wæver, Jaap de Wilde, Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers, 1998.
- CANBOLAT İbrahim S, Uluslararası Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2001.
- CANBOLAT İbrahim S., Almanya ve Dış Politikası: Ulusal Çıkar, Ulusal Birlik ve Kamuoyu Tercihini Açısından Bir İnceleme, İstanbul: Alfa, 2003.
- CAŞIN Mesut, Balkan Jeopolitiği ve Trajik Bosna-Hersek Savaşı, Avrasya Dosyası, Sırbistan, Bosna-Hersek Özel, Aka Matbaası, Ankara, 1996.
- CEYLAN Ebubekir, Arap Milliyetçiliği ve Yeni Ortadoğu Fotoğrafı, Avrasya Dosyası, İsrail Özel, Ekip Matbaası, Ankara, 1999.

- CHIPMAN John, The Future of Strategic Studies: Beyond Even Grand Strategy, The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs, Vol. 81, No 322, 1992.
- CIOACĂ Cătălin, The Economical Security Concept in the Context of the Global Economic Crisis, Review of the Air Force Academy, Crisis Management and Socio-Humanities, 16, 2010.
- COHEN A., “After the G-8 Summit: China and the Shanghai Cooperation Organization”, China and Eurasia Forum Quarterly, Vol 4, No: 3, 2006.
- ÇAĞLAR Nedret, Post-modern Anlayışta Siyaset ve Kimlik, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt.13, Sayı.3, 2008.
- ÇAĞRI Erhan, Avrupa'nın İntiharını ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası Temel Sorunlar, A.Ü.S.B.F. Dergisi, C: 51, 1998
- ÇALIŞ Şaban ve KAN Kürşat, Uluslararası Örgütler ve Türkiye, Konya, Çizgi Kitapevi, 2006, s.54
- ÇALIŞ, Ş., Akgün, B. ve Kutlu, Ö. Uluslararası Örgütler ve Türkiye. Konya: Çizgi Kitapevi Y.2006.
- ÇAPAT Halit, Kopenhag Okulu Çerçevesinde Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kavramı, s.20-21
- ÇATALBAŞ, N. Uluslararası Hizmet Ticaretinin Serbestleştirilmesi ve Gelişme Yolundaki Ülkelere Etkileri: Türkiye Uygulaması. Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir. 2004.
- ÇINAR, Ö. TONUS, Ö. Uluslararası Örgütler. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları, 2011
- ÇOMAK Hasret, Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye: Soğuk Savaş Sonrası Avrupa'da Güvenlik Yapılanması Sorunları, İstanbul: Tasarım Yay., 2005.
- ÇOMAK Hasret, Genişleyen NATO'nun Güvenlik Yaklaşımı ve Büyük Ortadoğu Projesi, Stratejik Öngörü, Yıl:1, Sayı:2, 2004.
- DANAHER Kevin Küresel Ekonomi ve Demokrasi: Dünya Bankası ve IMF'ye Karşı Mücadele. Çev. Bilal Çölgeçen, İstanbul: Metis Yayınları, 2004.
- DANAHER Kevin ve BURBACH Roger, Hadi Bunu Küreselleştirin!: Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket Egemenliğine Karşı Mücadele. Çev. Özlem Dalkıran, İstanbul: Metis Yayınları, 2004.
- DANESH Sarooshi, The United Nations and the Development of Collective Security: The Delegation by the UN Security Council of its Chapter VII Powers, Oxford, Oxford University Press, 2000.
- DAVUTOĞLU Ahmet, Insight Turkey. Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007.
- DAVUTOĞLU Ahmet, Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, 2001,
- DEDEOĞLU Beril, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.
- DEUTSCH, Karl W., ‘Transaction Flows as Indicators of Political Cohesion’, (der.) JACOB, Philip E. ve TOSCANO, James V., The Integration of Political Communities, J. B. Lippincott Company, Philadelphia, 1964.
- Doç.Dr. M. Bülent ULUDAĞ (Ünite 2, 7) AÖF Dizgi Ekibi UA Ekonomik Kuruluşlar 2013.
- Doç.Dr. Mehmet HASGÜLER (Ünite 2, 7) AÖF Dizgi Ekibi UA Ekonomik Kuruluşlar 2013.
- DOKUMENTATION: Europa in der Welt, Mitteilung der Kommission vom Juni 2006. KOM(2006)278 endgültig. Brüssel, den 08.06.2006. S. 11
- DORNBUSCH, R. “Küresel İktisadi Kriz ve Türkiye” İktisat İşletme ve Finans, 1999.

- DÜNYA BANKASI, Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelik Dünya Bankası Ülke İşbirliği Stratejisi 2012-2015, Hasgüler, M, & Uludağ, M,B, (2010), Devletlerarası ve Hükümetlerdışı Uluslararası Örgütler. İstanbul: Alfa Yayınevi, 2012.
- EDWARD M, & ASHER, E, R, The World Bank Since Bretton Woods. Washington, D,C,: Brookings Institution, 1973.
- ERIKSSON Johan and GIACOMELLO Giampiero, The Information Revolution, Security, and INTERNATIONAL RELATIONS, (IR) Relevant Theory?, International Political Science Review, Vol.27, No.3, 2006.
- EROĞLU Hamza, Devletler Umumi Hukuk El Kitabı, Cilt I, TTK Yayını, Ankara, 1979.
- EROL Aslı, Yeni-İşlevselcilik Işığında Avrupa Birliği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ERTÜRK Emin, Ekonomik Entegrasyon Teorisi, Ezgi Yayınları, Bursa, 1991.
- ERTÜRK, E., Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1993
- ERTÜRK, Emin, Ekonomik Entegrasyon Teorisi, Ezgi Yayınları, Bursa, 1991.
- ERZAN, R. Uruguay Round, Ekonomi Tarihinde Yeni Bir Çığır. İstanbul: TUSİAD, 1994.
- ETZIONI Amitai, A Paradigm for the Study of Political Unification, World Politics, XV (1962), Aktaran. HAAS,
- EUROPEAN COMMISSION, 'Wider Europe-Neighbourhood'; ve European Commission, 'European Neighbourhood Policy', Strategy Paper: Communication from the Commission, COM, 2004.
- EVRE Bülent, Geç Modern veya Post-Modern Bağlamda Değişen Siyasetin Yeni Biçimleri, Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 1, Sayı.2, 2011.
- FALK, Richard A., Dünya Düzeni Nereye?. Çev. Neşenur Domaniç & Nusret Arhan, İstanbul: Metis Yayınları, 2005.
- FİSCHER, S., "Globalization and Its Challenges", American Economic Review. 2003.
- FRANCK Thomas M., What Happens Now? The United Nations After Iraq, The American Journal of International Law, Cilt. 97, No.3, 2007.
- FRANCOIS, J. F., B. MCDONALD, B., Nordstrom, H., Assessing the Uruguay Round. W. Martin and L. A. Winters, The Uruguay Round and the Developing Economies. Washington:W.Bank, 1995.
- FRIEDMAN, Thomas L., Foreign Affairs; Don't Mess With Moody's, The New York Times, 22 February 2000.
- GENÇ Mehmet, Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı Cilt 1, Bursa, Ezgi K.evi, 1999.
- GERBER James, International Economics. Second Edition, Boston: Addison-Wesley. 2002.
- GIDDENS Anthony, Modernliğin Sonuçları, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998, s.97.
- GİLPİN, Robert, Uluslararası İlişkilerin Ekonomi- politigi. Çev. Murat Duran, Selçuk Oktay, M. Kadir Ceyhan, Gürkan Polat, Ankara: Kripto. 2011.
- GORDON, Philip H., 'Europe's Uncommon Foreign Policy', Governance: Implications for Theories of World Politics', (der.) KEGLEY, Charles W., Controversies in International Relations: Realism and the Neoliberal Challenge, St.Martin's Press, New York, 1995.

- GÜNDÜZ Aslan, Milletlerarası Hukuk, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 1998.
- Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, NATO ve NATO'yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar. Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yay.,İzmir, 1994.
- GÜNTER Brauch Hans, Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 5, Sayı 18,(2008)
- GÜNUĞUR, H., Avrupa Topluluğu Hukuku, Ankara, 1993.
- GÜRLESEL, Can Fuat ve DEMİR, M. Faruk, Dünyada Çok Taraflı Denge ve Türkiye İçin Yakın Gelecek, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, 2002.
- GÜRSE Haluk F. L, Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri, Ak Y., İstanbul 1968.
- HAAS Ernst B., The Uniting of Europe, Stanford University Press,California,1958.
- HAAS, Ernst B., 'Tecocracy, Pluralism and the New Europe', (der.) NYE, Joseph, International Regionalism, Little, Brown and Company, Boston, 1968.
- HAAS, Ernst B., 'The Challenge of Regionalism', (der.) HOFFMANN, Stanley, Contemporary Theory in International Relations, Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1960.
- HAAS, Ernst B., The Uniting of Europe, Stanford University Press, California, 1958.
- HASGÜLER M. ve ULUDAĞ M.B, Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler, 5.Baskı, Alfa Yayınları, 2012.
- HASGÜLER, M. ve ULUDAĞ M. B., Uluslararası Örgütler, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayın, 2005.
- HASGÜLER, M. ve ULUDAĞ, M. B., Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe-Organlar-Belgeler-Politikalar. 5. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2012.
- HASGÜLER, M., ULUDAĞ, M., Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler. Ankara: Nobel Yayınevi, 2004.
- HOEKMAN, B., Tentative First Steps: An Assessment of the Uruguay Round Agreement on Services. World Bank Conference on The Uruguay Round and the Developing Economies. Washington, 1995.
- HOWARD, M, & Louis, W, R, The Oxford History of the Twentieth Century. New York: Oxford University, 1998.
- HUGHES, Barry B., 'Evolving Patterns of European Integration and International Politics, Louisiana State University Press, Baton Rouge, 1979.
- HULSROJ Peter, The Legal Function of the Security Council, Chinese Journal of International Law, Cilt. 1, No.1, 2002.
- INTERNATIONAL SECURITY, Cilt:22, Sayı:3 1998-1999.
- JACOB Philip E. ve TEUNE Henry, The Integrative Process: Guidelines for Analysis of the Bases of Political Community, (der.) JACOB ve TOSCANO, ss. 4-5.
- JACOB, Philip E. ve TOSCANO, James V., The Integration of Political Communities, J. B. Lippincott Company, Philadelphia, 1964.
- James E. DOUGHERTY ve Robert L. PFALTZGRAFF, Contending Theories of International Relations, Addison Wesley Longman, 5. Baskı, New York, 2001.

KALAYCIOĞLU Ersin, Yeni Dünya Düzeni ve Türk Dış Politikası, Der: Faruk Sönmezoğlu, Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, 1998.

KANG Choi, An Economic/Security Mismatch: Northeast Asia in SERI Quarterly, April, 2011,.

KARABULUT Bilal, Entegrasyon Sürecinde Güvenlik Alanında Değişimler: Karadeniz'in Güvenliğini Yeniden Düşünmek, Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 6, Sayı: 23, 2009.

KARACASULU, Nilüfer, 'Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım', Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 3, Sayı: 9, 2007.

KARAÇOR A.Z, (2010). "GATT ve DTÖ: Dünya Ticaretinin Düzen Arayışı", Uluslararası Örgütler ve Türkiye, 2010.

KARAGÜL Mehmet, Uluslararası İktisadi Örgütler. Ankara:, Nobel Yayın Dağıtım, 2010.

KARAKAŞ Yusuf, Avrupa Birliği'nde Siyasal Entegrasyon, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002.

KARAKAŞ Yusuf, Avrupa Birliği'nde Siyasal Entegrasyon, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002.

KARİN Prodl, The Reform of the Security Council United Nations: Law and Practice, Franz Cede (Eds.), Leiden, Brill, 2001.

KARLUK S. R. Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar, 6.Baskı, İstanbul: Beta, Basım, 2007.

KARLUK, Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayıncılık, 6. Baskı, İstanbul, 2002.

KARLUK, S. R, "Ekonomik Kriz Sonunda Türkiye'yi de Vurdu". Sakarya, 18.04.2009.

Karlık, S. R. "Küresel Finansal Kriz ve Türkiye" Ekonomisi, Eskişehir Ticaret Odası Dergisi.25, 2008

KARLUK, S. R. Dünya Ticaret Örgütü. Ankara: TOBB. 1997.

KARLUK, S. R. Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Örgütler içinde, Editör Özen, Ç. Tonus, Ö. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, 2010.

Kavuncu Sibel, Nükleer Silahsızlanma Yolunda Start Süreci, Bilge Strateji, 5, 8, 2013.

KAYA Ayhan, Göç: Güvenlik ve Korkunun İktidarı Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, İstanbul. 8-11 Aralık 2005.

KAYMAKÇI Oğuz, Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler ve Türkiye'deki Yansımaları, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2013.

KEGLEY Charles W., Controversies in International Relations: Realism and the Neoliberal Challenge, St.Martin's Press, New York, 1995.

KEOHANE Robert O. ve NYE Joseph S., 'International Khanna, Parag. Dünya Nasıl Yönetilmeli? İstikrarsız Dönemde Yeni Diplomasi. Çev. Mert Akcanbaş, İstanbul: Destek Yayınevi, 2011.

KISA Bülent, Avrupa Birliği ve Avusturalya Örnekleriyle Entegre Sınır Yönetimi ve Türk Sınır Yönetimine Uygulanabilirliği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Polis Akademisi, 2009.

Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretimimin, Stoklanmasının ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun, Kanun No 4238, Sayı 22960, 10.04.1997

KINDLEBERGER Charles and ALİBER Robert, Manias, Panics and Crashes: A History of Financial Crises, 6th ed. New York, Palgrave Macmillan, 2011.

- KİNDLEBERGER Charles and Aliber, Robert, Manias, Panics and Crashes: A History of Financial Crises, 6th ed. New York, Palgrave Macmillan, 2011.
- KOÇAOĞLU Mehmet, Bosnalı Müslümanların Açısını Tarih Yazacaktır, Avrasya Dosyası, Sırbistan, Bosna-Hersek Özel, Alıç Matbaası, Ankara, 1996.
- KOÇAOĞLU Mehmet, Ortadoğu'da Kürt Kumarı, Avrasya Dosyası, Çın Özel Sayısı, Alıç Matbaası, Ankara, 1995.
- KOÇAOĞLU Mehmet, Rusya Emperyalist ve Yayılmacı Bir Ülkedir, Avrasya Dosyası, RusyaKafkasya Özel, Alıç Matbaası, 1996.
- KOÇER Gökhan, Entegrasyon ve Uluslararası İlişkilerin Geleceği, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 1, No: 3, Güz 2004.
- KOÇER Gökhan, Soğuk Savaş Sonrasında Uluslararası Güvenlik Ortamı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenliği, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Yıl: 3, Sayı: 5, Ankara, Temmuz 2005.
- KONO, M., LOW, P., LUANGA, M., MATTOO, A., OSHIKAWA M., SCHUKNECHT, L., (). Opening Markets in Financial Services and the Role of the GATS. Geneva: WTO. Mattoo, A. National Treatment in the GATS: Corner Stone or Pandora's Box?. WTO Working Paper. 1997.
- KORANY Bahgat, Paul Noble and Rex Brynen, The Many Faces of National Security In Arap World, New York: St Martin's Press, 1993, s.2.
- KULOĞLU Armağan, Soğuk Savaş Sonrası Bozulan Dengeler, Irak Krizi ve Bölgesel İstikrar Arayışı, Stratejik Analiz; Azerbaycan'da Devlet Başkanlığı Seçimi, ASAM, Cilt: 4, No:44, Aralık 2003.
- KUMCU Rahmi, Nükleer ve Kimyasal Silahlarda Savunma Teknikleri, NBC Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı, İstanbul, 1 - 8
- LAÇİNER Ömer, Ordular: İlk hedefiniz piyasa moluyor? Birikim, No:173, Eylül 2003.
- LAUFEHBURGER Henry, Çeviren: Bedî Necmettin Feyzioğlu, İktisadi Birliklerin Siyasi ve Mali Şartları, Helsinki Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, (Presidency Conclusions Helsinki European Council) Ankara, 10-11 Aralık 1999
- LEWIS, J, DEVESH, K, & WEBB, R, The WorldBank. Its First Half Century. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 1997.
- LINDBERG Leon ve SCHEINGOLD, Stuart, Regional Integration, Theory and Research, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1971.
- MANİSALI Erol, Küreselciler Atatürk Düşmanı,
- MCCORMICK, John, Understanding the European Union: A Concise Intr, Palgrave Macmillan, 2002.
- MEYDAN LAROUSSE, Meydan Y., İstanbul 1973, cilt 10, s. 771.
- MİTRANY David, A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization, (London: Royal Institute of International Affairs,) 1943.
- MOLLE Willem, The Economics of European Integration, Dartmouth, Aldershot, 1990,
- MORGENTHAU Hans, Uluslararası Politika, Cilt: I, Çev: Baskın Oran, Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1970.

- MUJİZİNOVİÇ Mirzet, Avrupa Birliği'nde Ekonomik Entegrasyon Aşamaları ve Üye Ülkelerin Dış Ticaretine Etkisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- NARINE S. ASEAN and the Management of Regional Security. International Affairs Vol, 1998.
- NATO Türkiye'nin talebini kabul etti. dw.de. 13 Kasım 2013.
- NYE Joseph S. ve WELCH David A., Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak: Kurama ve Tarihe Giriş. Çev. Renan Akman, 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.
- OĞUZ Ö. Türkiye'yi Uluslararası Ekonomik Kuruluşlara Üye Yapan Antlaşmalar. Ankara: AÜSBF Resmi Gazete: 25.02.1995.
- OLCAY H. Bülent ve OLCAY Tarık, Dış Politika Araçları, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, İdris Bal (Ed.), Ankara, Lalezar Kitapevi, 2010.
- ONGUR Hakan Övünç, Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Kuram Yapımı ve 11 Eylül 2001 Olayları, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl.9, Sayı.17, 2010.
- ORHAN Ayhan, Serbest Bölgelerin Sağladığı Avantajlar: Kosbaşı Örneği, Koceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (5), 2003/1.
- ORLOV A.D., Türkiye'nin Jeopolitik Yayılımı ve Rusya'nın Güvenliği, Avrasya Dosyası, Rusya Kafkasya Özel, Alıç Matbaası, Ankara, 1996, s.93-98.
- ÖZBEK Nadir, Rus Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Türk Cumhuriyeti, Avrasya Dosyası, Rusya Kafkasya Özel, Alıç Matbaası, Ankara, 1996.
- ÖZVERİ Derya, Eleştirel Teorinin Temelleri ve Uluslararası İlişkilere Bakışı, Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış, Ed. Hasret Çomak, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2009.
- PAKER Balta Evren, Küresel Güvenlik Kompleksi/Uluslararası Siyaset ve Güvenlik, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- PAZARCI Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri Cilt2, Ankara, Turhan Kitapevi, 1998.
- PEERS Steve, EU Justice and Home Affairs Law, Oxford, University Press, 2007.
- PEET Richard, İktidarın Coğrafyası: Küresel Ekonomi Politika Nasıl Yaratıldı?. Çev. Oktay Etiman & Bülent Gökaş, Ankara: Özgür Üniversite. 2011.
- PINAR Ahmet, Biyolojik Silah Olarak Mikroorganizmalar, Hacettepe Tıp Dergisi, 41.2010
- POLLACK Mark A., 'International Relations Theory and European Integration', Journal of Common Market Studies, Cilt: 39, Sayı: 2, Press, 2001.
- Prof. Dr. Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, Güzem Yayıncılık, İstanbul, 2007. s.20-52.
- PUCHALA Donald J., Of Blind Men, Elephants and International Integration, Journal of Common Market Studies, Mart 1972, s. 267. Aktaran. İbrahim S. CANBOLAT, Uluslararası Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2001.
- RAY, E., Funding the IMF: Why An Increase in Quotas. Washington DC: IMF, 1990
- RELATIONS, Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1960.
- Rezıkname Partiya Yekîtiya Demokrat (PYD) [PYD Parti Tüzüğü], 2010,
- RİTZER George, Küresel Dünya. Çev. Melih Pek-demir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 2011

- ROBERTSON David, Uluslararası Ticaret Politikası, Ak Yayınları, İstanbul, 1972.
- RONCESVALLES O, TWEEDİE A. "Augmenting the IMF's Recourses". Finance & Development, 28. Krueger, A. O. "Wither the World Bank and the IMF?" Journal of Economic Literature, 1998..
- ROSAMOND, Ben, Theories of European Integration, Palgrave, New York, 2000.
- ROSENAU James N., Turbulance in World Politics: A Theory of Change and Continuity, Princeton, Princeton University Press, 1990.
- RUBİNSTEİN Alvin Z., New World Order or Hollow Victory, Foreign Affairs, Cilt:74,No:4, F.1991.
- SALDA A.C, Historical Dictionary of the World Bank. Lanham, Maryland: The Scarecrow Prs, 1997.
- SAMSUN Nihal, Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği Çerçevesinde Üye ve Aday Ülkelerin Kamu Maliyesi ve Bütçelerinin Gözetimi, T.C Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Ankara, 2004.
- SANDIKLI Atilla ve EMEKLİER Bilgehan, 21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları, Uluslararası Balkan Kongresi: 21. Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar'ın Güvenliği, 2011.
- SANDIKLI Atilla ve EMEKLİER Bilgehan, 21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları, Uluslararası Balkan Kongresi Bildiri Kitabı, 28 — 29 Nisan 2011.
- SANDIKLI Atilla ve EMEKLİER Bilgehan, Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm, Ed. Atilla Sandıklı, Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, İstanbul: Bilgesam yayınları, 2012.
- SANDIKLI Atilla ve KAYA Erdem, Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi, Yıl.12, Sayı.23, 2013, s.70.
- SARAÇLI Murat, UA Hukukta Terörizm, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı.1-2, 2007.
- SARI Aydın, Bölgelerarası Ekonomik Entegrasyonlar ve Türkiye'nin Ödemeler Bilançosuna Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2005.
- SCHMITTER Philippe, 'A Revised Theory of Regional Integration', (der.) LINDBERG, Leon ve SCHEINGOLD Stuart, Regional Integration, Theory and Research, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1971.
- SEHA, Devletler Hukukuna Giriş, Cilt 1, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları, Ankara, 1967.
- SHEEHAN Michael, International Security: Analytical Survey, Boulder: Lynne Rienner Publish, 2005.
- SORSA P. . The GATS Agreement on Financial Services - A Modest Start to Multilateral Liberalization. IMF Working Paper. WP/97/55, Washington, D.C. UNCTAD and WB. 1994.
- SOYSAL İsmail, Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları, Cilt 2,(1945-1990),TTK Yayınevi, 1991.
- SÖNMEZOĞLU Faruk, Uluslararası İlişkilere Giriş, İstanbul, Der Yayınları, 2008.
- STİGLİTZ J. E. Globalization and its Discontents, New York: W. W. Norton, 2002.
- STİGLİTZ Joseph E, Entegrasyon: Büyük Hayal Kırıklığı. Çev. Arzu Taşçıoğlu & Deniz Vural, 3. Baskı, İstanbul: Plan B. 2004.
- TABAK Hüsrev, Uluslararası İlişkilerde Değişen Güvenlik Algılamaları Ekseninde Avrupa Güvenliği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2008.

- TANGÖR Burak, Uluslararası Terörizmdeki Gelişmeler, 11 Eylül bir örtülü operasyon mu? Uluslararası Terörizm ve Dış Politika, Der: Osman Metin Öztürk, Biltek Yayınları, Ankara, 2002
- BOSTANOĞLU Burcu ve OKUR Mehmet Akif, Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram, Ankara: İmge Kitabevi, 2009.
- TANRISEVER Oktay F. Güvenlik, içinde Devlet ve Ötesi, Atilla Eralp, İletişim Yay., İstanbul, 2005.
- TİCKNER Ann J., gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving International Security, New York: Colombia University Press, 1992.
- TİCKNER J. Ann, You Just Don't Understand: Troubled Engagements between Feminists and IR Theorists, International Studies Quarterly, Vol.41, No.4, 1997.
- TİRYAKİ A., Dünya Bankası Grubu, Ç, Özen, & Ö, Tonus içinde, Uluslararası Örgütler, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, (2011),
- TUNA Yusuf, Dünyada Entegrasyon Eğilimler ve Dengeler, s.34.
- TURGUT Ahmet, 'Finansal Krizlerde IMF'nin Rolü ve Önemi: 1997 Asya ve 2000-2001 Türkiye Krizleri', Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi. Sayı, 2006.
- Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları, Cilt 2, 1945-1990
- ULUDAĞ M. B., HASGÜLER, M. Uluslararası Örgütler. İstanbul: Alfa, 2007.
- ÜLGER, İrfan Kaya, Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2002.
- ÜNAY Sadık "Küresel Kalkınma Paradigmasının Evriminde Kurumsal Etkenler ve Dünya Bankası", İÜ. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. No: 41, 2009.
- ÜZGEL İlhan, Doksanlarda Türkiye için Bir İşbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar, En Uzun Onyl, Boyut Kitaplar, İstanbul, 1998.
- VASQUEZ, I. Uluslararası Finasta Alacaklı-Borç- lu İlişkisinin Onarımı. Kapitalizm ve Küresel Refah içinde, İstanbul: Liberte Yayınları, 2003.
- VIOTTI, Paul R. ve KAUPPI, Mark V., International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism, Macmillan Publishing Company, 2. Baskı, New York, 1993.
- VIOTTI, Paul R. ve KAUPPI, Mark V., International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism, Macmillan Publishing Company, 2. Baskı, New York, 1993.
- VİCTOR R. F. The Service Economy. New York: National Bureau of Economic Research, 1968.
- WAEVER Ole, 'The EU as a Security Actor: Reflections from Pessimistic Constructivist on Post-Sovereign Security Orders', Morten Kelstrup ve Michael C. Williams (ed.), International Relations Theory and the Politics of European Integration: Power, Security and the Community, London: Routledge, 2000.
- WIENER Antje ve DIEZ Thomas, European Integration Theory, Oxford University Press, 2009.
- WINTERS L. A., The WTO and Poverty and Inequality. (Critical Perspectives on the Global Trading System and the WTO Series), Williston: Edward Elgar Publishing WTO, (1991). Services Sectoral Classification List. MTN. 2007.

WTO, Guidelines For The Scheduling Of Specific Commitments Under The General Agreement On Trade In Services. Adopted By The Council For Trade In Services On 23 March 2001, S/L/92 (01-1542), 28 March 2001.

WTO, World Trade Report 2011; The WTO and Preferential Trade Agreements: From Coexistence to Coherence Geneva, 2011.

YALVAÇ Faruk, Uluslararası İlişkiler Kuramı Anarşi Söylemi, UA İlişkiler, Cilt.8, Sayı.29, 2011.

YÜCEDURAL Betül (Ünite 6) Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi UA Ekonomik Kuruluşlar, 2013.

İNTERNET KAYNAKLARI

ABD başkanı Divit EISENHOWER

ABD'den Esad'a sert tepki. sabah.com.tr. 4 Ekim 2012.

Academia © 2016 Boost Citations by 73% Açıkmeşe, s.50. ADB (2012a). ADB Finacial Profile 2012

AKIN Arda, Esad'dan 3 Yeni PKK Kampı, Hürriyet, 28 Temmuz 2012, Erişim tarihi: 24 Şubat 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21086011.asp>.

Al Jazeera Al-şehabi, 2012, 16

Angajman kurallarımız değişmişti. aksam.com.tr.

ANNAN, Kofi, A more Secure World: Our Share Responsibility, <<http://www.un.org/secureworld/report2.pdf>>, 2004, (20 Ekim 2009).

ARSLAN Rengin, (13 Mayıs 2013). Reyhanlı saldırıları: 7 soruda olup bitenler.bbc.co.uk.

ATEŞ Ahmet, Ekonomik Entegrasyon Türleri ve AB Ekonomik Entegrasyonu, TÜİÇ Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/avrupa/2341ekonomik-entegrasyon-turleri-ve-ab-ekonomik-entegrasyonu>, (06.11.2012)

ATWOOD David ve Fred Tanner, The UN Peacebuilding Commission and International Geneva, DİSARMAMENT FORUM, <http://www.unidir.org/files/publications/pdfs/the-peacebuilding-commission-en-331.pdf>

Başak Ekonomi Global Demokrasi, <http://www.basakekonomi.com.tr/arsiv/global.html>, 10.12.2011

BERNANKE, Ben, Causes of the Recent Financial and Economic Crisis, 02 September 2010, <http://www.federalreserve.gov>, (Accessed 15 October 2013).

BİLGESAM, Nükleer Enerji ve Nükleer Silahlanma, Bilge Söyleyişi - 15, 2013, http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/bilgesoylesi/NURSIN_ATESOGLU_SOYLESI.

BRICS Join Statistical Publication 2012, <http://www.bricsindia.in> ve Dünya Bankası: <http://data.worldbank.org/>

BRICS. (2012, Ağustos 5). BRICS Report. 2012 tarihinde <http://www.bricsindia.in>

DAĞ Mustafa, BEŞAR ESAD DÖNEMİ SURIYE KÜRTLERİ 2000- 2012 (KİM BU KÜRTLER? 4). erusam.com. 9 Nisan 2012

DIŞ TİARET MEVZUATI GATT Müzakere Turları ve DTÖ <http://www.orgtr.org/tr/gatt-muzakere-turlari-ve-dto>

DOUGHERTY ve PFALTZGRAFF, Contending Theories of International Relations, J. B. Lippincott Company, New York, 1981, ss. 288-291. Aktaran. KURU, <<http://www.students.washington.edu/ahmet/22-BOLGESEL.doc>> (12.12.2004).

Dr. Atilla SANDIKLI BİLGESAM Başkanı 0-81-2014041739guvenlik

Dr. İlhami PEKTAŞ, 2.Uluslararası Raylı Sistemler Mühendisliği Sempozyumu, <http://www.ostimgazetesi.com/haber/olmadigimiz-pazar-test-gozetim-ve-sertifikasyon/970>

Düşürülen uçağın pilotu konuştu. t24.com.tr. 24 Mart 2014.

ENERJİ ENSTİTÜSÜ, <http://enerjienstitusu.com/2013/05/06/cari-acik-icin-iyi-haber-enerji-ithalati-dusuyor/>

ERTAN Fikret, Ruanda Katliamı, 10.04.2004, <http://www.zaman.com.tr/fikret-ertan/ruanda-katliami-35459.html> (Erişim Tarihi: 27.09.2013)

FELICITY BARRINGER, Iraq Crisis Casts Doubts On Future Power of UN, New York Times, 09.03.2003, <http://www.nytimes.com/2003/03/09/world/threats-and-responses-diplomacy-iraq-crisis-casts-doubts-on-future-power-of-un.html> (Erişim Tarihi:05.10.2013)

FOR-FOOD CHIEF ' TOOK BRIBES, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4131602.stm (Erişim Tarihi:27.09.2013)

GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI, Genelkurmay Başkanlığı Savunma ve Havacılık Dergisi, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları Cilt 8, No:26, Ankara, <http://www.tsk.mil.tr/genelkurmay/digerkonular/kitleimhasilahlari.htm>,24.03. 2002

GENERAL AFFAIRS AND EXTERNAL RELATIONS COUNCIL, Council Conclusions, Lüksemburg, 16 Temmuz 2003, http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/see/gacthess.htm Erişim: 13/03/2006

http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Cooperation_Council_for_the_Arab_states_of_the_Gulf&oldid=484360205

http://en.wikipedia.org/wiki/Economic_Cooperation_Organization

http://en.wikipedia.org/wiki/Organization_of_the_Petroleum_Exporting_Countries

http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/01_00/ip_00_65.htmErişim02/04/2006

<http://icsid.worldbank.org>

<http://media.dunjabulteni.net/file/2013/imf.pdf>

<http://siteresources.worldbank.org/B0DINT/Resources/278027-1215524804501/IBRDCountryVotingTable.pdf>

http://tr.wikipedia.org/wiki/Eisenhower_doktrinini

http://tr.wikipedia.org/wiki/Irak'ta_manda_yonetimi_kurulmasi. Atatürk dönemi Türkiye-İrak ilişkileri

http://tr.wikipedia.org/wiki/Truman_doktrinini.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Bagdat_Pakti_Uyeleri_ve_Kurulus_Nedeni

http://tr.wikipedia.org/wiki/Irak'in_kuzeyi_icin_Turk_dis_politikasi, Sait Yılmaz.

[http://tr.wikipedia.org/wiki/Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı ve Türkiye-Irak İlişkileri \(1973-2011\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Kerkük-Yumurtalık_Boru_Hattı_ve_Türkiye-Irak_İlişkileri_(1973-2011))
http://tr.wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan%C4%B1
[http://tr.wikipedia.org/wiki/Oran, Baskın. Uluslararası ve İç Hukukta Çekiş Güç'ün Yasal Dayanakları Sorunu.](http://tr.wikipedia.org/wiki/Oran,_Baskın_Uluslararası_ve_İç_Hukukta_Çekiş_Güç'ün_Yasal_Dayanakları_Sorunu)
[http://tr.wikipedia.org/wiki/Türkiye - Irak Siyasi İlişkileri](http://tr.wikipedia.org/wiki/Türkiye_-_Irak_Siyasi_İlişkileri)
<http://www.hazine.gov.tr>
<http://www.ifc.org/>
<http://www.miga.org>
<http://www.worldbank.org/ida/>
<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46234>
<http://www.aia-istanbul.org/files/etkinlikler/abd-ulke-gunu-2012/06.03.2012.abdsunum.pdf>
<http://www.aljazeera.com.tr/geçmişten-günümüze-türkiye-iran-ilişkileri>
<http://www.bilgesam.org.tr/index.php?option=comcontent&view=article&id.167>(Erişim 27.09.2013)
<http://www.dtm.gov.tr>
<http://www.edam.org.tr/tr/Mobile/AnaKategori/silahlar-in-kontrolu>
<http://www.europa.eu.int>
<http://www.europa.eu.int> Ser-vices - A Modest Start to Multilateral Liberalization. IMF Working Paper. WP/97/55, Washington, D.C. UNCTAD and WB. (1994). Liberalizing International Transactions in Services: Handbook. Geneva: United Nations.
<http://www.hazine.gov.tr>
<http://www.imf.org/external/country/tur/tr/2011/overview.pdf>
<http://www.internationaltransportforum.org/>
http://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati_oecd_tr.mfa 10.09.2012).
<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, E.T. 03/06/2014
<http://www.oecd.org/membercountries>
[http://www.pydroiava.net/ku/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id-24&Itemid=73.](http://www.pydroiava.net/ku/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id-24&Itemid=73)
<http://www.tcmb.gov.tr>
<http://www.tsouz.ru>
<http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/avrupa/2341ekonomik-entegrasyon-turleri-ve-ab-ekonomik-entegrasyonu>, (06.11.2012)
<http://www.wto.org>
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm
HYMAN Carol, 'Professor Emeritus and Prominent International Relations Scholar Ernst Haas Dies at 78', <http://www.berkeley.edu/news/media/releases/2003/03/11_ehaas.shtml> (11.12.2004).
IDEF'09 FUARI SONA ERDİ..... İstanbul: tuyap.com.tr
IRAK IRAK DEDİKLERİ, diplomatikgozlem.com

İŞYAR Ömer Göksel, 'Avrupa Örgütlenme ve Bütünleşme Arayışları Örneğinde Uluslararası Entegrasyon Modelleri', <<http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/2/goksel/goksell.html>> (11.12.2004).

JENS MARTENS, The Reform of the UN Economic and Social Council (ECOSOC): A Never-Ending Story?, <http://www.globalpolicy.org/social-and-economic-policy/social-and-economic-policy-at-the-un/reform-of-ecosoc-and-the-social-and-economic-policy-process-at-the-un747509.html> (Erişim Tarihi:05.10.2013)

KURU Ahmet, 'Bölgesel Entegrasyon Teorileri ve Uluslararası Ortam Işığında Türk Birliği Meselesi', <<http://www.students.washington.edu/ahmet/22-BOLGESEL.doc>> (12.12.2004).

KURU Ahmet, Bölgesel Entegrasyon Teorileri ve Uluslararası Ortam Işığında Türk Birliği Meselesi, <<http://www.students.washington.edu/ahmet/22-BOLGESEL.doc>> (12.12.2004).

Kürt Aydınların PYD İsyanı, Al Jazeera, 5 Mayıs 2014, Erişim tarihi: 7 Mayıs 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kurt-aydinlarin-pyd-isyani>.

MALAMUD Andres, 'Spillover in European and South American Integration: An Assessment', <<http://136.142.158.105/Lasa2001/MalamudAndres.pdf>> (12.12.2004).

Members of the General Assembly, http://www.un.int/wcm/webdav/site/gmun/shared/documents/GA_regionalgrps_Web.pdf (Erişim Tarihi: 26.09.2013)

NATO, NATO-EU Relations, NATO Handbook, 2002, <http://www.nato.int/docu/handbook/2001hb0403.htm> Erişim 24/11/2006

OECD, Interconnected Economies, Benefiting from Global Value Chains, http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/interconnected-economies_9789264189560

ÖZLER Zeynep, AB'de ve Türkiye'de Sınır Yönetimi, İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu, 2010, http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/16-ab_ve_trde_sinir_yonetimi-zeynep_ozler-nisan_2010.pdf, (18.05.2013).

PURSIANEN Christer, 'Theories of Integration and the Limits of EURF Relations', Russian-European Center for Economic Policy, Moskova, 2004, <http://www.recep.ru/files/documents/Integration_theories_en.pdf> (10.12.2004).

SAVAŞ Menent, 'Avrupa Birliği: Derinleşme-Genişleme Sorunsalı', <http://www.stradigma.com/turkce/mayis2003/makale_01.html> (12.12.2004).

SAYAR Kemal, Sıkışan Dünya, Sıkışan İnsan, <http://www.karizmadergisi.com/aticle.php?>

Suriyeli Kürt Lider: PYD'nin yüzde 80'i El Muhaberat Üyesi, Cihan Haber Ajansı, 23 Mayıs 2013, Erişim tarihi: 12 Nisan 2014, <http://cihan.com.tr/news/1038154-Suriyeli-Kurt-lider-PYD-nin-yuzde-80-i-El-Muhaberat-uyesi-CHMTAzODE1NC8x>

SWART Lydia, Revitalization of The Work of The General Assembly, <http://www.globalpolicy.org/images/pdfs/04revitalization.pdf> (Erişim Tarihi:05.10.2013)

T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Muzaffer Barış Morgül, Ersin Akpınar, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Uygulamaları, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, <http://teftis.sanayi.gov.tr/Files/Attachments/OtherFiles/muzaffer-baris-morgul-ers-03122012133038.pptx>

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Dünyada ve Türkiye'de Enerji Görünümü, [http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Dunyada ve Turkiyede Enerji Gorunumu.pdf](http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Dunyada_ve_Turkiyede_Enerji_Gorunumu.pdf) ,s. 29.

Togay, Zeynep (14 Mayıs 2010). Beşar Esad Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri. orsam.org.tr

Turkish PM warns Syria against second Hama massacre Anadolu Ajans worldbulletin.net. 2May 2011

Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, AT-Türkiye Gümrük Birliği, [http://eski.gumruk.gov.tr/tr-TR/abdisiliskiler/Sayfalar/ GumrukBirligi.aspx](http://eski.gumruk.gov.tr/tr-TR/abdisiliskiler/Sayfalar/GumrukBirligi.aspx), (07.11.2012)

Türkiye İstatistik Kurumu, Ülke Gruplarına Göre Yıllık İhracat Verisi, http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id= 1547

Türkiye OECD Daimi Temsilciliği web sitesi: <http://oecd.dt.mfa.gov.tr/>
http://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati_oecd_tr.mfa OECD'nin çalışmalarına ilişkin aylık dergi OECD Observer <http://www.iea.org>

Türkiye, Suriye uçağını düşürdü. aljazeera.com.tr. 23 Mart 2014.

Türkiye'den flaş Suriye kararı!. internethaber.com. 30 Mayıs 2012.

Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları. ekonomi.gov.tr.

Türkiye-Suriye ortak TATBİKATI BAŞLADI. İhlas Haber A. turkiyegazetesi.com.tr.28 Nisan 2010.

UN General Assembly Resolution, A/RES/1991 (XVIII), Question of equitable representation on the Security Council and the Economic and Social Council, Adopted in 17 December 1963, [http://www.un.org/ga/search/viewdoc.asp?symbol=A/RES/\(1991\) RESOLUTION,2011](http://www.un.org/ga/search/viewdoc.asp?symbol=A/RES/(1991) RESOLUTION,2011)

UNCTAD web sitesi: www.unctad.org Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi, Ankara <http://www.unicankara.org.tr/index.php?ID=6000&>

UNITED NATIONS Regional Groups, [http://en.wikipedia.org/wiki/United Nations Regional Group](http://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Regional_Group) (Erişim Tarihi: 26.09.2013)

UYAR Süleyman, Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi, link: <http://www.econturk.org/dtp13.htm>

Üyelik Eylem Planı, 'Membership Action Plans,' <http://www.nato.int/issues/map/index.html> Erişim: 12/10/2006.

Yumurtaılık hattı için Irak'ta yeni yönetim bekleniyor, ntvmsnbc, 18 Nisan 2003.

